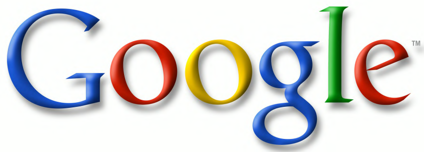
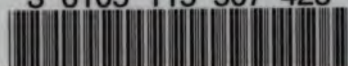

Google

Stanford University Libraries
3 6105 115 507 423

HISTORISK TIDSSKRIFT

UDGIVET

AF

DEN NORSKE HISTORISKE FORENING

ANDET BIND

KRISTIANIA
P. T. MALLINGS BOGTRYKKERI
1872

INDHOLD.

Sidc.

Smaastykker

Af L. Daae.

PROFESSOR (SENERE STATSSEKRETÆR) LUDVIG STOUD PLATOUS OPTEGNELSER FOR AARET 1814.

MEDDELTE AF CARL STOUD PLATOU.

Blandt min Faders efterladte Papirer fandtes et Hefte, indeholdende en Del Optegnelser fra den første Trediedel af Aaret 1814, som maa ansees af nogen historisk Interesse, hvorfor de nedenfor meddeles. Fra hvilket Synspunkt disse Optegnelser bør betragtes, har Forfatteren selv udførlig gjort Rede for i en forudskikket Indledning, hvoraf derfor her hidsættes Følgende:

„Olim hæc meminisse juvabit.
Virgil.

Den 27de Januar 1814.

Disse mine Optegnelser nedskrives ene til min egen Efterretning og uden mindste Hensyn til Offentliggjørelse. Jeg haaber alene, hvis Gud under mig at overleve de urolige Tider, som nu, forsaavidt det menneskelige Øie formaar at skue, virkeligen forestaa, at Indholdet af den korte Sentents, som findes i Spidsen, skal gaa i Opfyldelse, og at det skal glæde mig i Tiden at kunne erindre ved disse Optegnelser det Forbigangne. Jeg skriver altsaa her blot alene for mig selv, og derfor uden mindste Sminke eller Smiger. Sandhed skal jeg bestræbe mig for, saavidt min Evne formaar det, og jeg forbinder mig herved til at anføre endog Ting, som jeg gjerne kunde ønske at glemme.

Haand paa Verket altsaa, og skriv, som Du tænker og føler. Du fornærmer Ingen, thi denne Bog maa stedse gjemmes i din Pult blandt dine helligste Papirer. Maatte jeg ikkun blive mit Forsæt tro; thi jeg tilstaar min Skrøbelighed, det er vel tredie Gang idetmindste, jeg har begyndt at ville føre en saadan Dagbog, eller at skrive til egen Efterretning saadanne Optegnelser, men hidtil er det stedse ble-

vet ved den første Begyndelse. Aarsagen hertil anser jeg at være dels Dovenskab, dels de rolige og ensformige Tidsomstændigheder, i hvilke jeg hidtil har levet, da Fædrelandet vel har havt Krig, men destoværre en af de farligste og ulykkeligste, hvori Intet foretoges, hvori intet stort Foretagende vækker og skjærper Mod og Aand, men Alt bidrager til at søvndysse, slappe og tilintetgjøre al Kraft i Staten. Det fortryder mig dog, at jeg ikke i 1808 gjorde Optegnelser om Adskilligt, som jeg da saa og hørte her i Kristiania; thi da var her virkelig en betydelig Krisis og temmelig urolige Tider; men jeg blev gift 20 Mai d. A. og glemte ved det nye Ægteskabs Behagelighed Landets Trængsler, ligesom jeg og først i den roligere Periode af Aaret satte selv Husholdning, da jeg boede i 10 Uger hos min Svoger paa Ladegaarden i Oslo".

Man skal endnu kun tilføie, at de Anmærkninger, som ikke udtrykkelig anføres som Forfatterens egne, ere af Meddeleren.

Den 29de Januar 1814.

Slutningen af 1813 var saare mærkelig. Den 24de December kom Post fra Jylland og bragte Efterretning om, at Prinds Friederich var tilbagetrængt fra Lübeck den 5te December, og at han fra 7de til 10de December lykkeligen var ankommen med sit Troppekorps over Kiel til Rendsborg, hvor han alligevel maatte slaa sig igjennem den fiendtlige Hær ved Sehestedt. Samme „Stats-Tidendes" Proklamation om denne Retræte forkyndte tillige Østerriges Mægling om Fred, og at de danske Kornfartøier saaledes for en kort Tid vare tilbageholdte[1]). Man fortalte endog, at Prinds Christian havde Brev fra Kongen, der meldte, at han havde antaget alle Østerriges Forslag, men at Ponte-Corvo endnu vedblev sine ublue Fordringer. Disse Efterretninger gjorde forskjellig Sensation. Man frygtede for, at Fienderne skulde trænge op i Jylland og bemestre sig det Korn, vi skulde

[1]) Jevnfør Bladet „Tiden" for 25de December 1813.

have. Man skjændte, fordi den jydske Reserve under General Wegener stod ved Kolding uden Nytte, istedetfor ved Rendsborg, hvor den kunde stødt til Prinds Friederich og holdt Fienden ude af Slesvig. Fra Østerrige haabede man nu Frelse og Fred. Man paastod, at den østerrigske Metternich og den danske Bernstorff vare Ungdomsvenner, og man ansaa dette Tilfælde som en Gjentagelse af det Mirakel, der er forhaanden, hvergang Danmark er stedt i yderste Fare. Man foregav, at der var Uenighed mellem de Koaliserede og Sveriges Kronprinds. Man lovede sig allerede en gylden Fremtid imod den nærværende Trængselstid.

Nogle Dage senere kom flere Poster og fortalte, at Vaabenstilstanden var forlænget til den 5te Januar, at Kongen selv afmarscherede med den største Del af Armeen for at jage Fienden ud af Landet, og at han allerede stod med 53,000 Mand ved Hindsgavl i Fyen. Man begyndte at fatte Mod og Tillid til Kongen, og dette glædede mig. Hvad der allerede tilforn havde vakt en stor Del til Fordel for Kongen, var den Anekdote, der fortaltes med saa megen Omstændelighed om Afskaffelsen af det militære og civile General-Kommando-Kontor og Indsættelsen af Statsraadet. Denne Forandring tillagde man især gamle Godske Moltke, der i Forening med alle Ministrene skulde have traadt frem for Kongen og frimodigen ytret sine Tanker om det hele Adjutantskab og Adjutant-Regjering, som af alle ilde omtales. Dette skal imidlertid have været aldeles opdigtet efter senere Beretninger, og Staben staar end i fuld Flor. Imidlertid ankom heldigvis i den sidste Uge af Aaret vel omtrent 60,000 Tdr. Kornvarer fra Danmark [1]), og deraf fulgte, at

[1]) Den 27de December 1813 afgik Sø-Kapteinløitnant A. Krieger fra Frederiksværn med Orlogs-Briggerne „Lolland", „Seagull" og

Ordre blev givet Armeen i Norge at trække sammen, formodentlig for at gjøre et Indfald i Sverige, hvis Freden ei skulde komme istand.

Endvidere er Slutningen af dette Aar mærkeligt formedelst den store Kjøbmands-Kongres, som holdtes her i Kristiania i Anledning af en ny privat Laane- og Diskonto-Kasse for Norge. Om denne kan eftersees „Tiden“, 2den Aargangs 1ste Bind, No. 35, 41, 43, 48. Derfor maatte Prof. Rasmussen i September reise til Danmark. Derfor holdtes i afvigte Sommer først et Konseil paa Eidsvold og siden flere Gange her paa Ladegaardsøen af det saakaldte mathematiske Raad, der bestod af Prindsen, Thygeson, C. Anker, C. Tank og Rasmussen. Alt skulde være saa hemmeligt; imidlertid havde Kommitteen neppe været samlet nogle Gange, før man vidste med fuldkommen Vished, at det angik Pengevæsenet; men man troede, Anlægget sigtede til en National-Bank. Denne Sag har nu opklaret sig, og i „Tiden“ omtales samme med megen Høitidelighed og tillægges en Interesse, som den ikke havde, selv iblandt de fleste Deputerede. En Amerikaner kaldte den forleden Dag Mr. Tanks Hobbyhorse, og Andre have paastaaet, at det blot var en Kjøbmandsspekulation, hvorved Penge kunde erhverves til at handle med indenlands, da den udenrigske Handel standsede aldeles; at flere Bønder ved denne Indretning vilde blive Kjøbmændenes Eiendom; at samme var et Brud paa Rigsbanksfundationen; at de Indretningen tildelte

„Samsø“, ankom den 29de s. M. med de tvende førstnævnte til Fladstrand og afgik igjen derfra den 31te med omtr. 60 Kornfartøier. Den 2den Januar 1814 var den hele Konvoi lykkelig kommen over til Norge i Havn paa Vestsiden af Kristianiafjorden, medbringende omtr. 40,000 Tdr. Korn foruden en Mængde Brændevin og andre Provisioner. Jvfr. „Tiden“ for 3die og 8de Januar 1814 samt „Kampen om Norge“ af Sørensen, 2den Del S. 97.

Privilegier vare for store, da der maatte tjenes mange Penge ved samme; at Garantien for Laanekassen enten ikke behøvedes, eller burde hypothiceres, da det, at en Kjøbmand skrev sin Garanti for en vis Sum, var et Intet, ligesom man vilde forudse, at den, som raskest skrev sig for den største Garanti, vilde og være den første til at fordre Laan. Imidlertid havde man meget travlt med denne Sag i en Maaneds Tid, ligesom med adskillige store Gjæstebud i den Anledning, hvilke gjorde dyr Tid paa Levnetsmidler her i Byen. At man gjorde denne Sag, som dog egentlig var en blot Kjøbmandssag, til en national Sag, ved hvilken alene Kjøbmænd, paa en halv Snes Embedsmænd nær, vare nærværende, stødte Mange.

Ogsaa Julen levedes ret lystigt her i Byen. Der var i visse Cirkler arrangeret Gjæstebud, Bal, Juleleg og Maskerade i samtlige 9 Dage omtrent. Jeg havde den Ære at være indbuden til et Par Steder, men var syg af Forkjølelses-Gigt. Med det nye Aar begyndte de muntre og lystige Udsigter alt mer og mer at tabe sig.

En skrækkelig Kulde begyndte. Reaumurs Thermometer viste indtil 25° Frost herinde i Byen; stadigst stod det i 3 Uger paa 20° Kulde. Heraf fulgte, at alle Fjorde og Havne tilfrøs. Det værste var, at samme Tilfælde indtraf i Danmark og spærrede saaledes al Kommunikation. Enkelte Skibe ankom langt vester med Korn, og disses Skipper-Efterretninger tilligemed de svenske Aviser fra Gøtheborg var al den Efterretning, vi fik fra Danmark fra den 27de December til den 24de Januar. Vi vidste saaledes ei, om vi havde Krig eller Fred, indtil endelig dels gjentagne Skipper-Efterretninger havde meldt selv Dag og Time, naar Kosakkerne vare ankomne saavel til Aalborg som til Fladstrand og alle de nordjydske Byer, dels ogsaa Gøthe-

borger-Aviser havde berettet, at Krigen var begyndt, at Slag var forefaldet, og at Glückstadt var tagen med Storm. Dette sidste er man imidlertid endnu til Datum usikker paa [1]).

Endelig ankom Mandag den 24de Januar Aften Kl. 8 en Oberstløitnant Rømer igjennem Sverige fra Hovedkvarteret Hinsgavl og bragte, som der paastaaes, ingen skriftlige Depecher, men blot mundtlige Efterretninger til Prindsen. Tirsdagen den 25de Januar var hele Byen i spændt Forventning over denne vigtige Kurers Ankomst gjennem et fiendtligt Land, men Ingen vidste noget før ud paa Aftenen, og dog vidste de og ved vi end hidtil Intet med Sikkerhed om Sagens sande Sammenhæng. At det imidlertid intet glædeligt monne være, kan med største Føie sluttes af den Taushed, som iagttages. Om Onsdagen den 26de Januar udkom Extrablad af „Tiden“, der med svær Basunblæsen proklamerer „Fred, Fred i Norden“. Dette Blad blev meget ilde optaget, da alle nu enten vidste eller vilde vide, at Danmark havde kjøbt Freden i Nord ved at fraskrive sig Norge eller dog idetmindste Trondhjems Stift og Fæstningerne Kongsvinger og Frederikssten. Alle ere derimod nu enige om, at det er hele Landet, og Mængden glæder sig derved, da man saaledes haaber, at det Hele bliver til Intet, og at Norge vil blive en selvstændig Stat. Rømers Efterretning var imidlertid et Tordenslag. Alle vare forbausede og forundrede. Hvad er da forefaldet, siden Kong Frederik saaledes ved et Pennestrøg fraskriver sig 900,000 af sine tro Undersaatter, der i 5 Aar har lidt meget og spist Barkebrød for saaledes at bortgives som andet Kvæg? Er Rendsborg erobret eller sultet ud? Er hele Jylland okkuperet? Er den dan-

[1]) Destoværre er Glückstadts Erobring senere bekræftet. Rygtet om Slag var derimod aldeles falsk; nei, man var uden Tvivl bange for Trøien. Forfatterens Anmærkning.

ske Arme total slaget? Ere Bælterne tilfrosne? Hvad er foregaaet? Saadanne Spørgsmaal krydsede hinanden, men ere stedse blevne besvarede med: Intet er forefaldet! Kongen og Staben staa i al rolig Sikkerhed paa Hindsgavl og Armeen i Fyen. Ingen er sat over til Jylland! Intet Liv er vovet, ingen rask Daad er forsøgt! — Ubegribeligt! De eneste Grunde, jeg har hørt angive til denne mindst formodede Fremfærd, ere disse: At Østerrige har truet med at erklære Danmark Krig, hvis det ei tilstod Ponte-Corvo, hvad han forlangte; men hvorledes rimer dette sig med Østerriges foregaaende Tilbud og Vaabenstilstanden? Dernæst, at der havde været Mytteri i den danske Arme, som ingen Sold havde faaet; at de jydske og holstenske Proprietærer havde overhængt Kongen om at give Slip paa Norge, at Kongen skulde have Rügen og svensk Pommern til Erstatning, hvilken Bevæggrund dog vel umulig fortjener at anføres; at Kongens Finantser vare aldeles ødelagte, og at han skulde have 1 Mill. £ for at stille 10,000 Mand imod de Franske. Alt sligt er nu blot løs Snak og optegnes her blot af Kuriositet for at se, hvor meget dette eller hint maatte nærme sig Sandheden.

Prindsen gav ellers ved denne Leilighed et Bevis paa god Fatning, hvortil der virkelig udfordres en Mand. Efter en søvnløs Nat, som man kan begribe frembragtes ved Rømers Aftenbudskab, og efterat han, som der fortælles, havde været ganske ude af sig selv den hele Formiddag efter, fatter han sig ved Middagstid, gaar endnu samme Dags Aften den 25de Januar i Selskab hos Agent Nielsen, er munter og spiller sin Basset indtil Kl. 2 om Natten. Imidlertid har han havt overordentlig travlt, Sendebud og Ordrer ere afgangne og afsendte viden om. Holdsheste ere tilsagte det hele Land igjennem. General Staffeldt har faaet Komman-

doen over Troppekorpset ved Grændsen, hvis Hovedkvarter er Hafslund. Ordre er givet ei at indlade nogen i Landet uden Prindsens udtrykkelige Tilladelse. Saa gaar Rygtet. Alt politiserer nu, og allevegne gjøres Udkast og Plan til Norges tilkommende Konstitution. Det svenske Parti, som her gives efter Sigende, er enten meget ubetydeligt eller drister sig ei at komme frem med sine Ytringer.

Ogsaa det nyfødte Universitet har følt Indflydelsen af Rømers Budskab. For første Gang skulde det høitideligholde sin høie Stifters Fødselsdag, hvilket Universitetet skyldte ham, om han end ikke vedbliver at være vor Konge. Program og Tale var skrevet af Treschow; men da der var noget politisk i begge Dele, og da Stemningen naturligvis ei kunde være deltagende for Indholdet heraf, saa blev først bestemt efter Prindsens Ønske, at Festen skulde holdes, siden samme var averteret i Intelligents-Bladet, men at Programmet skulde supprimeres. Treschow vaandede sig med Rette for at skrive en ny Tale i en saadan Stemning og i en saadan Skynding, og dog var det nødvendigt, da han ei kunde bruge den allerede udarbeidede. Men Onsdag Aften den 26de Januar lod Prindsen melde Treschow, at den hele Fest kunde opsættes formedelst hans Bortreise; formodentlig bliver den Fest aldrig holdt. Samme Opsættelse traf ogsaa et almindeligt Klassemøde i Selskabet for Norges Vel den 29de Januar for at konstituere de nye Klasser, ligesom og det høitidelige Møde den 9de Februar; Alt skal opsættes indtil Prindsens Tilbagekomst. Prindsen afreiste den 27de Januar om Aftenen Kl. $9\frac{1}{2}$ og tog Turen til Eidsvold Jernværk. Der skal efter Sigende holdes et Raad, hvortil C. Anker, Thygeson, Bech, Holten og formodentlig Lütken[1]), C. Tank

---

[1]) Var tilsagt, men brak Skaager paa Veien, betænkte sig og vendte tilbage; formodentlig er han som brændt Barn bange for Ild.
Forfatterens Anm.

og Sejersted blive tilkaldte. Søndagen den 30te Januar skal Prindsen reise til Trondhjem, op af en Dal og ned af en anden, som der fortælles. I hans Følge C. Anker, Holten og 7 til 8 Adjutanter. Biskop Bugge, som forunderligt nok kom hid en 8 Dage før Rømers smukke Budskab, og som blev meget feteret af Prindsen, er reist nogle Dage iforveien tilbage. Ligesaa Grev Trampe, der forunderligt nok hidtil har været som tvunget til at opholde sig her. Anledningen til Trampes Ophold i Christiania er en Gaade. Klogt handler Prindsen i at forsikre sig alle disse Mænds Yndest. Biskop Bugge beskyldes endog for at have staaet i Spidsen for et svensk Parti i Trondhjem; maaske blot for at kunne modsige gamle General Krogh, som nu endelig har faaet sin Afsked.

Hvad betyder denne Prindsens Reise op igjennem Dalene, og hvad vil han i Trondhjem? Dette er endnu aldeles ubekjendt, og man har blot Gisninger og Formodninger. Nogle sige, det er alene for at vinde Tid og for at opholde de svenske Kommissarier, som man formoder daglig maa kunne ventes for at præsentere os Kong Frederiks Afstaaelses-Akt og Løsladelsen fra vor Troskabs-Ed mod ham, m. m. Høist synderligt er det, at uagtet man vil være saa sikker paa, at hele Norge er afstaaet, saa haves dog derfor aldeles intet skriftligt; thi Rømer skal, efter hvad der forsikres, blot have bragt mundtlig Besked[1]). Med de skrevne Depecher skal den norske Adjutant Major Brock være afsendt fra Hindsgavl 24 Timer forinden Rømer afgik derfra. Brock skulde være sat over Store-Bælt af Søløitnant Falsen paa en Isbaad, men denne siges at være bortdrevet med Isen, saa at Rømer i Korsør ei kunde faa mindste Sporlag paa Brock.

---

[1]) Dette er alligevel senere modsagt. Forfatterens Anm.

Ogsaa heri, mener man, stikker Hemmeligheder og politiske Kneb. Tiden vil opklare det Alt tilhobe. Rømer, som ankom den 24de Januar om Aftenen, reiste igjen den 27de om Formiddagen. Man fortæller, det skal være en klog Karl og over al Maade taus og tilsluttet; af ham fik man altsaa Lidet ud. Dog paastaaes det som tilforladeligt, at Slesvig var rømmet aldeles, og at man med største Il trak ud af Holsten, forinden Rømer afgik fra Hindsgavl, hvilket maa have været den 17de eller 18de Januar. Altsaa efter 12 Dages Krig, i hvilket Intet udrettes og Intet forsøges med den hele samlede Hær, som nu i 30 Aar har udmavret Staten, sluttes en haanlig Fred! Det er sandt, Ondskaben har noget Ret, som siger, at netop fordi disse Soldater vare saa kostbare, derfor bør man spare paa samme og heller bortgive et helt Rige. — Dog vent først nærmere Oplysning, forinden Du dømmer.

Istedetfor Universitets-Fest den 28de Januar gav Thygeson et lille, men godt Middagsmaaltid. De allerfornemste Authoriteter samt Universitets-Lærerne, omtr. 26 Personer, vare tilstede. Tonen var lidt nedstemt, dog rolig og ligegyldig. Ingen Politik fandt Sted over Bordet, ingen Sang og Klang. Dog blev drukket Kong Frederiks Skaal, dernæst Dronning Marias, saa Prindsens, og derpaa gamle Norges; alt uden Haandklap og Skraal, hvilket destoværre altformeget har taget Overhaand i senere Tid, tildels fremlokket af selve Prindsen; formodentlig antager han, at det er en national Skik, skjønt Nogle vil paastaa, at den først indførtes i 1788. Noget Engelsk er der imidlertid ved samme, og vi ville gjerne være Engelske i det Hele.

Den 2den Februar.

Alting staar in statu qvo — vi vide endnu af Ingenting, og uden den velsignede Sladder og de evig hinanden modsigende Rygter skulde vi end ikke vide Andet, end at vi vare gode danske Undersaatter. Folk, som give sig Mine af at vide det Rette, forsikre imidlertid, at hele Norge er afstaaet, og dette er nu saa almindeligt, at Ingen mere tvivler derom. Stemningen i det Hêle, saavidt jeg har kunnet erfare, er temmelig ens, nemlig hadelig mod Svensken, forbitret mod Kong Frederik, der afstod os, men dog frygtsom for Udfaldet, især formedelst Mangel af Korn. Nogle kloge Politici tage Kong Frederik i Forsvar, og ufrivillig eller uden at have Grund derfor maa jeg tilstaa, at det glæder mig. Man omtaler nemlig Kongens slette Finantser, den idelige Klagen og Overhængen af fyenske og jydske Herremænd, samt Følelsen af, at Norge, uden i mindste Maade at styrke Staten, har i sidste Aaringer vældigen bidraget til at ødelægge Finantserne, uden at Kongen derved har seet sit Ønske opfyldt, at faa Norge forsynet med det Nødvendigste, samt endelig de brillante Betingelser for Danmark, som skulle være tilstaaede. At disse Undskyldninger ei ere aldeles ugrundede, ifald de ei ere selvgjorte, behagelige Fantasidrømme, synes temmelig klart. At Danmark har i senere Aaringer lidt meget formedelst Norge og for dets Forsyning, er uneg-teligt; men ligesaa sikkert er det, at Danmark heri lider formedelst den gamle, selv hos de saare underordnede Embedsmænd fast ubegribelig indgroede Fordom, at Norge ei var at stole paa, og at det altsaa ei uden til største Nødtørft burde forsynes med Alt, hvad der hører til Selvstændigheds Forsvar. Deraf den store Mangel, som Norge befandt sig i ved Krigens Udbrud 1808, og deraf tildels alle de paafølgende Ulykker og Vanskeligheder med paa en Gang

at forsyne det blottede Land med alt Fornødent. Det synes altsaa at være en Slags Gjengjældelse, for ei at sige Hævn for den ildegrundede Mistillid til Norges Troskab, og hvo vil foragte Hævnen, kommer den end sent, siger Treschow i det undertrykte Universitets-Program.

Hvad angaar Betingelserne, under hvilke Kong Frederik skal have ladet sig bøie til at tilstaa Sverige sin Fordring paa Norge, da siger Rygtet, at disse ere:

1) En Mill. £ udbetalt strax; 2) 40,000 £ i maanedlige Subsidier; 3) Flaaden tilbage; 4) Rügen og svensk Pommern samt Hamburg, om denne sidste kan tages; og at derimod han kun skal stille 10,000 Mand Kontingent-Tropper.

Hvorvidt dette er sandt, vil Tiden lære; men der er endnu flere ikke uvittige Folk, som holde for, at Norges Afstaaelse endnu blot er Chimære, og at Prindsen handler aldeles i Overensstemmelse med Kongens Ønsker, da man mener, at Prindsen ellers spilte et alt for høit Spil, idet han risikerede at blive erklæret for at have forbrudt sin Ret til den danske Throne, som saaledes kunde flyttes over paa Prinds Ferdinand, gift med Caroline, imedens vor Prinds's Bestræbelser for at forsvare sin Arveret til Norge af Mængden ansees for at være aldeles haabløse, saafremt ikke England vil afstaa fra at understøtte de Svenske i deres Forehavende mod Norge.

Om Prindsens Reise til Trondhjem har jeg hørt de mest modsigende Rygter; snart er han bleven syg paa Eidsvold, snart har han vendt om paa Hedemarken for at reise langs med Grændsen sydefter til Armeen; snart skal han ikkuns opholde sig i Trondhjem en eneste Dag, og det en Søndag, hvor han skal møde i Domkirken. Alle disse Rygter ere lige troværdige, og maaske udspredes de med Flid, paa det at ingen skal udspeide den sande Hensigt; thi en

Hensigt har denne Reise upaatvivlelig, da man ellers ei behøvede at kaste et saa besynderligt Slør over den og den hele Sags sande Sammenhæng.

Deri stemme Alle, saavidt mig bekjendt, overens, at vi ei bør give os under Sverige, naar vi blot kunde undgaa det, og at dette sidste fornemmelig beror paa, om England vil deltage med Sverige og saaledes vedblive at spærre os Tilførselen. Man har ellers snakket om, at hid er kommet engelske Aviser, hvori omtales en Parlaments-Diskussion om Norges Afstaaelse, og at det ministerielle Svar skulde indeholde, at England ei vilde videre deltage i denne Sag, uden hvad der kunde anstaa et frit Folk. Deraf har man da villet udlede fri Fart paa Danmark og andre Lande, da man ei tror Sverige istand til at hindre sligt. Gid nogle af disse Forhaabninger maatte være grundede og virkelig gaa i Opfyldelse!

Fra Hovedkvarteret Hafslund saa jeg Brev af 30te Januar, der meldte, at Stemningen ved Armeen og i Bygderne var fuldkommen, som det egner sig norske Mænd; at man blot ønskede Prindsens Tilbagekomst fra Trondhjem; at en svensk Adjutant havde ladet sig melde; at man sammentrak i Sverige 30,000 Mand, der marscherede til den norske Grændse selv fra Skaanes Sletter af; at Halvten af samme var regulære Tropper, men Resten nye Konskriberede; at alle norske disponible Tropper desaarsag ligeledes trak sammen.

Jeg har hørt sige, at det under enhver Omstændighed var rigtigt at modtage vore Naboer med Sværdet i Haanden og helst saaledes at underhandle med dem, da vi ellers kunne frygte for ved Kommissarier at blive overleverede som andet Slagtefæ, at blive omtrent en romersk Provinds, d. e. ikke Slaver af en enkelt Suveræn, men af et helt frem-

med Folk, hvorimod man med Vaaben vilde muligens kunne tiltvinge sig en Forening under egen Konstitution. Jeg maa tilstaa, at jeg ei forstaar denne Sats, og ser ingenlunde, hvi Prindsen skulde vove noget herfor, da han dog aldrig kunde vente at komme til at staa i Spidsen af den norske Regjering som Thronarving til Danmark. Gud vende Alting til det Bedste! For Nutiden er Alt skjult bag Fremtidens dunkle Teppe.

Af en Bekjendtgjørelse fra Statholderskabet i Dagens Intelligents-Blad sees, at vi atter faa nye Pengesedler, og at 3 Mill. Rigsbankdaler Navne-Værdi deraf sættes i Omløb. Man tror, at disse Sedler ei skulle gaa som tvungent Betalingsmiddel, men blot som Afbetaling paa Skatter; der staar og i Bekjendtgjørelsen blot, at de kunne gaa fra Mand til Mand, ei at de skulle; tillige er det sagt, at Laurvigs Grevskab og andre kongelige Eiendomme i Landet skulde borge for disse nye Papirpenge.

Biskop Bech skrev mig under 1ste Februar til, om Prindser af det danske Kongehus førte Titel af Hertuger i Slesvig og Holsten. Jeg svarede dertil, at uagtet jeg i Øieblikket ei kunde citere nogen Author for min Mening, saa troede jeg dog aldeles upaatvivleligt, at siden alle andre Prindser af de andre holstenske Linier førte denne Titel, saa maatte samme saa meget mere tilkomme den kongl. Danske eller Holsten-Glückstadtske Linie. Formodentlig har dette Spørgsmaal Hensyn til en eller anden Proklamation, som enten skal udgaa fra eller om Prindsen, og hvorom man formodentlig er blevet enig i det hemmelige Statsraad paa Eidsvold.

Mandag den 7de Februar.

Denne Vinter vil upaatvivlelig blive mærkelig i flere Henseender; den er det allerede i fysisk Henseende, da vi her i Byen have havt indtil 24° Kulde og i henved 14 Dage til 3 Uger Thermometret staaende mellem 20 og 22° Reaumur. Kulden har nu en Tid ophørt, og i sammes Sted er kommet en stor Mængde Sne, saa at man endog har maattet kjøre med Sneploug paa Gaderne, hvilket jeg ikkun en Gang tilforn har seet i de 11 Aar, jeg nu har opholdt mig her. Dog det Fysiske er det mindste for Øieblikket; Statens endelige Skjæbne, den ængster og nager nu hver ærlig Mand. Major Brock, som efter Rygtet var forgaaet paa Store-Bælt, er nu den 4de Februar hjemkommen og har bragt Stadfæstelse paa hvad man dels havde faaet ud af den tause Rømer og dels havde gjættet sig til. Destoværre! Det er altsaa altfor sandt, ligesom man nu og paastaar, at at det er Kongens aldeles ødelagte Finantser, som har tvunget ham til det afgjørende Skridt at afstaa Norge; der er altsaa ingen hemmelig Artikel med Østerrige og Rusland, at der intet skal blive af Løftet om Afstaaelsen; ingen hemmelig Aftale med Prinds Christian, da han blev sendt hid; Alt skal være virkeligt og ærligt ment, ligesom Prinds Christian skal have faaet Ordre til baade at nedsende de herværende Krigsbrigger og selv at komme ned, hvilke tvende Ting Rygtet siger, at han aldeles har afslaaet. Vi have for Øieblikket intet uden Rygter; end ikke om Prinds Christians Reiser her i Landet, om hans Møder med Bønderne paa Eidsvold, Hedemarken, Toten og i Gudbrandsdalen tør man trykke de Breve, som ere nedsendte til „Tiden", førend han selv tilbagekommer, og dog indeholde disse Tidender intet Andet, end de mest enthusiastiske Skildringer over den Varme, hvormed Prindsen allevegne er modtaget, og det

heftige lidenskabelige Udbrud af Forbitrelse mod Naboen, som endelig vil gjøre Norge lykkeligt ved at gjøre det til Sveriges kjære Søster. I Gudbrandsdalen skal en gammel Bonde have fremtraadt og spurgt meget lakonisk: „Hvad, Prinds! mener Du, at vi ikke længer ere Gudbrandsdøler? skaf os blot Lod og Krud!“ Virkelig skal der allerede være sendt herfra Arsenalet baade Krud og Bly til Gudbrandsdalen, dog, som jeg formener, mere for at tilfredsstille Folket end for den egentlige Nyttes Skyld; thi det varer da vel noget, forinden Svensken kommer did; eller vil man opbyde hele Nationen? Det vil nu snart give sig, naar Prindsen kommer tilbage. Prindsen kom den 4de om Aftenen til Trondhjem, skal høre Prædiken i Domkirken den 7de og reise samme Dags Aften tilbage gjennem Østerdalen; saa er Bestemmelsen. Rimeligvis gaar han derpaa til Armeen, som trækker sammen allevegne fra. Sker da intet Indfald fra en af Siderne, saa kommer han formodentlig hid, og naar da den længe forventede Kurer ankommer, der bringer Kong Frederiks Proklamation til det norske Folk, hvori enhver løses fra sin Troskabs-Ed imod ham, da følger rimeligen, og saavidt jeg har kunnet erfare, Prinds Christians Proklamation ved Siden, hvori han paataler sin Ret som Odels-Arving til Norges Rige, saasnart Kong Frederiks ophører; tillige vil da vel følge den svenske Proklamation med mange fagre Tilbud og Løfter, hvorpaa der sikkerligen ei synderlig vil bygges, da Nationalhadet uden Tvivl er for stort mellem vore Nationer. Vi faa saaledes snart en Konge af Norge, som nu ikke har været til siden 1387. Men faar Norge ogsaa en Arve-Enevolds-Konge efter Indretningen af 1660? Upaatvivleligen efter min Formening. Vil Folket i det Hele dermed være fornøiet?

Tirsdagen den 15de Februar.

Kristiania Marked var da overstaaet[1]). Stemningen var ikke med den bedste. Flere Mænd frygtede for Enevoldsherredømmets Gjenoprettelse og for at faa den hele gamle Surdeig tilbage og ytrede desaarsag adskillige Tvivl. Misnøien har røbet sig dels ved flere besynderlige Avertissementer i „Intelligents-Sedlerne", dels ved en Slags Revolutionsvise af Malthe Bruun, som findes indført i samme Blad[2]), og som blev afsunget paa Komediehuset anden Markedsdag med meget Bifald. En forskrækkelig Politisering har tillige hersket i alle Selskaber og i alle Stænder, næsten er man bleven halv træt deraf. Det har imidlertid glædet mig, at alle fornuftige Folk have været af den enstemmige Mening, at saasnart Prinds Christian proklamerer sig som Konge ved Siden af en Konstitution, saa forener han alle Stemmer og alle Partier, og dette ene kan alene frelse Norge. Spændingen er meget stærk, og alle Mennesker vente hver Dag paa Proklamationer. Underligt nok er det, at Freden er sluttet den 14de Januar, og endnu vide vi intet officielt om dens Indhold. Med v. Holtens Reisebulletin er man ei synderlig fornøiet. Prindsen kom i Søndags til Eidsvold og ventes hertil i Morgen. Et glædeligt Rygte er udspredt, og fordi det syntes at være saa ønskeligt, har jeg selv bestræbt mig for at udbrede det. Prindsen vil efter dette erklære sig for k o n s t i t u t i o n e l K o n g e; vil sammenkalde Nationens Repræsentanter; vil afstaa fra al Indflydelse paa Finantserne; vil dele den lovgivende Magt; dette og intet mere ønske alle fornuftige Mænd, som jeg har truffet paa. Snart maa det hele opklare sig. Gud fri os fra Partier i Landet, og disse

---

1) Kristiania Marked afholdtes i 1814 den 8de, 9de og 10de Februar.
2) Se „Intelligents-Sedlerne" No. 11.

kunde efter alle Adspekter lettelig opstaa, hvis det modsatte fandt Sted med Hensyn til Regjeringsformen. Bech og Thygeson ere reiste Prindsen imøde i Søndags til Eidsvold, og saavidt jeg har fornummet, ere begge enige om at sige Prindsen det selvsamme, uagtet de ei have overlagt det, og uagtet de tro at handle imod hinanden. En forfærdelig Mængde Tropper trækker sammen; man anslaar Antallet til nogle og 30,000 Mand. En engelsk Brig er indløben ved Kristianssand og har proklameret Freden mellem hans britiske Majestæt og Kongen af Danmark; men Norge er udeladt af Titelen og er altsaa indsluttet i Freden i Forudsætning, at det vil vorde en svensk Provinds. Vor hele Tilværelse som Stat synes for Øieblikket at bero paa, om England vil høre op med at molestere vor Skibsfart, og om vi kunne faa noget Korn fra Danmark. Lykkeligvis er Isen ved en sydlig Storm gaaet op lige til Drøbak; men endnu hører man ei uden om enkelte Kornskibes Ankomst. Destoværre frygter man for ei alene en Spærring, men endog en Krigserklæring fra Danmark, der skal have forbundet sig til at betale Sverige en vis Sum Penge maanedlig, indtil Fredsbetingelserne blive opfyldte. Gud vende Alt til det Bedste!

Den 19de Februar.

Den første Akt af Dramaet har udviklet sig, og som jeg haaber til Norges Held. De offentlige Bulletiner fortalte os, at Prindsen var ankommen paa Tilbagereisen til Eidsvold. Derpaa indløb Breve til adskillige Mænd her i Byen om at indtræffe paa Eidsvold Onsdag Middag den 16de Februar. Dette Møde bivaanedes af [Oberst] Sejersted, [Oberstløitnant] Rode og [Generalkvartermester] Haffner af Staben, af Kontreadmiral Lütken, Biskop Bech, Etatsraad

Falbe, Generalauditør Bergh, General Haxthausen, Etatsraad Treschow, Professor Sverdrup, Amtmand Collett, konst. Amtmand Holst, Kammerherre Peder Anker, General Anker, Konferentsraad Carsten Anker, Carsten Tank, Agent Jac. Nielsen, Konferentsraad Sommerhjelm, Kammerherre Rosenkrantz og Major Brock, hvorimod Thygeson var reist tilbage, forinden Mødet begyndte[1]). Først gav Prindsen privat Audients til Flere og hørte deres forskjellige Meninger; deriblandt skal have udmærket sig Sverdrup, som først fik overbevist Prindsen om, at han ingen Arveret havde til Norges Rige, men at Folket maatte give ham samme. Prindsen kjæmpede længe for sin Mening, kaldte Sverdrups Mening baade Poesi og Sofisteri, indtil han omsider overbevist kastede sig i Svérdrups Arme og tilstod, at han indsaa Feilen. Mødet begyndte. Prindsen lod oplæse Fredstraktaten mellem Sverige og Danmark, hvorved Kong Frederik har kronet sin Svaghed ved at afstaa Norge med samme Suverænitet, som han selv besad, og hvorved altsaa Norges Indvaanere bleve overgivne den svenske Konge som andet Slagtekvæg. Derpaa blev oplæst Kongens Deklaration og Løsladelse for hans norske Undersaatter fra deres Troskabs-Ed etc. Nu fremsatte Prindsen atter Spørgsmaalet om sin Arveret efter Kongeloven og vilde høre den hele Forsamlings Mening, skjønt han tilstod, at Flere allerede havde overbevist ham om, at han ingen Arveret havde. Han erklærede tillige som ædel Mand, at han ingensinde havde ønsket at regjere over Folket uden

[1]) I en Skrivelse fra Konferentsraad Carsten Anker til Biskop Bugge i Trondhjem af 16de Februar 1814, hvilken Skrivelse læses i „Illustreret Nyhedsblad" for 1858, Side 7, opregnes som Deltagere i Mødet foruden de her nævnte Mænd tillige Oberst Arenfeldt. Forsamlingen har altsaa talt 21 Medlemmer. Af de Mødende vare Haffner, Lütken, Bech, Falbe, Haxthausen, Sommerhjelm og Arenfeldt danskfødte eller af dansk Familie.

ved Siden af en Konstitution, men da han noksom havde erfaret, at Folkets Stemning aldeles var imod at blive svenske, havde han besluttet for stedse at dele Skjæbne med et saa ædelt Folk og havde desaarsag troet at forekomme ethvert Parti og enhver Kabale ved at erklære sig for Konge efter sin Arveret. Sagen blev nu med megen Frimodighed ventileret, og den almindelige Mening var, at Kongeloven var aldeles ugyldig, og at han ingen Arveret havde. Alle vare derimod enige i, at han burde overtage Regjeringen, indtil han blev valgt af Folket. Spørgsmaalet blev da: under hvilken Titel? Nogle holdt paa Kongenavnet af Frygt for en fransk Revolution og dens Rædselsscener, men Norden er ikke Syden, og Nordmænd ere ei Franskmænd. Mængden bestemte, at han skulde kalde sig Regent. Prindsen indvilgede Alt og erklærede sig villig til enhver mulig Opofrelse. Kl. 9 om Aftenen gik man derpaa til Middagsbordet og havde en saare glad Aften ovenpaa en saa hæderlig Dag. Næste Morgen var man atter samlet, og nu forelæste Prindsen sine Proklamationer til Borgerne, Geistligheden og Armeen. Det skal have været en saare høitidelig og hjertelig rørende Scene. Alle Tilstedeværende brast i Graad, og Prindsen selv med under Oplæsningen. Prindsen skal i det Hele have vist sig som en Mand baade af det lyseste Hoved og det ædleste Hjerte! Gud velsigne ham og Norge! Alle, som have været nærværende, tale om denne Scene med overordentlig Henrykkelse.

Om Thorsdag Aften den 17de kom de Afreiste hjem, og Fredag Formiddag havde allerede Rygtet fortalt det Store, det Skjønne, det Ædle i denne Akt. Folk vare som halvberusede af Glæde. Man lykønskede hverandre, naar man mødtes paa Gaden, man hilsede hverandre som frie Nordmænd; kort, man var i den synderligste Gjæring. Til

1ste Paaskedag skal Nationens Repræsentanter være samlede paa Eidsvold for at udarbeide den nye Konstitution. Gid dette store Verk maatte ende ligesaa lykkeligen og til ligesaa stor Tilfredshed for Nationen! Alt er imidlertid blevet roligt, og ethvert Parti afvæbnet ved dette ligesaa kloge som afgjørende Skridt, og Norge har overvundet en svær Fiende, nemlig indbyrdes Uenighed, som man havde havt den høieste Anledning at frygte for, da Gjæringen begyndte at blive meget almindelig baade i By og i Bygd, ja selv iblandt Armeen. Ogsaa skal adskillige Adresser fra flere Steder være sendte til Prindsen, hvori der kuns udtaltes en Mening om Suveræniteten, at den ei mere burde finde Sted.

Den 3die Marts.

Alting har nu udfoldet sig og ligger aabenbart for Alles Øine. Der har da ogsaa været talt og politiseret og kandestøbereret nok i denne Tid. Fredagen den 18de kom Prindsen hjem om Aftenen sildig og nød saaledes ingen pragtfuld Modtagelse, som man havde tiltænkt ham, og som han visseligen og fortjener. Alt blev overgivet Trykkerierne, og var det bestemt, at det Hele skulde kundgjøres Mandagen den 21de Februar. Til den Ende laa og et Brev til mig, som kom hjem om Aftenen Kl. 12 fra Økern [1]), hvor Sverdrup, Provst Schmidt og David Thrane [2]) havde havt en noget vel heftig politisk Disput, og anmodedes jeg i dette Brev gjennem Staldmester Kaas fra Prindsen om at forfatte

[1]) Gaarden Økern ved Kristiania eiedes og beboedes af Grosserer, Kaptein Ludvig Mariboe.

[2]) David Thrane var Grosserer i Kristiania. En Søn af ham er den i vor Tid uheldig bekjendte Marcus Thrane.

en Sang til Norge, for dets Selvstændighed og at Gud vilde forlene os Kraft til at hævde samme, hvilken Sang skulde bruges næste Middag. Jeg maatte derfor sadle min Pegasus næste Morgen, og skjønt den var saare uvillig, maatte den dog afsted, saa at jeg Kl. 11 fik leveret Sangen („Tiden" for 26de Februar) til Trykkeriet, da Kaas derpaa kom og fortalte mig, at Festen var opsat indtil Tirsdag den 22de, fordi Bogtrykkerne ei vare blevne færdige. Den 22de Februar kom, og alle Embedsmænd bleve tilsagte at møde Kl. 12 hos Prindsen. Her blev da oplæst alle de Proklamationer og Kundgjørelser samt Fredsslutningen med Sverige, som nu findes indrykkede i „Tiden" og ligesaa i „Budstikken". Prindsen læste sin egen Kundgjørelse op med megen Varme, tiltalede flere Gange de Tilstedeværende og endte endelig denne Akt med at gribe de nærmest staaende i Haanden og med at lade Alle tage hinanden i Hænderne til Pant paa at ville hævde Norges Selvstændighed. Fra Prindsen gik alle Embedsmænd efter Anmodning op paa Torvet, hvor alle militære og Borger-Korps vare forsamlede, og aflagde Eden at ville hævde Norges Selvstændighed. Det var en saare høitidelig Scene, og en stor Mængde Mennesker var forsamlet. Derpaa kom Prindsen ridende med sin Stab, tiltalede de bevæbnede Korps med megen Kraft og udbragte dernæst et Hurra for gamle Norge. Da han red bort, udbragtes et Hurra for Prinds Christian af det hele forsamlede Folk. Under denne Støi sad en Ugle paa Spidsen af Klokketaarnet og beskuede rolig al denne Støi. Hos Romerne og fornemmeligen hos Atheneme vilde dette upaatvivleligen være taget for et Varsel; nu lo man af denne Hændelse, og senere har jeg hørt, at det var en tam Ugle, der var sluppet ud fra en af Nabohusene for nogle Dage siden.

Under Høitideligheden paa Torvet kom Grev Schmet-

tow fra Trondhjem før, som man siger, at gaa til Stockholm. Kl. 4 samme Dag var Taffel hos Prindsen paa 50 Kuverts. Prindsen var meget opremt og holdt lang Passiar før Maaltidet; han opfordrede blandt Andet mig til at forfatte Annaler over disse Dages vigtige Begivenheder og lovede selv at ville meddele mig Bidrag dertil. Under Maaltidet blev føromtalte Vise sunget og gjorde ret god Virkning; senere blev den efter Prindsens Anmodning aftrykt og afsunget paa Komediehuset efter Forestillingen den 2den Marts, formodentlig for at give en Modsætning af den forhen afsungne Revolutions-Vise. Ved Bordet herskede megen Munterhed og en ualmindelig fri, selv temmelig støiende Konversation. Efter Taffelet foreslog Carsten Anker at gaa til Thygeson for at gjøre ham en Kompliment, da han havde havt saameget at gjøre med denne Sags lykkelige Fuldbyrdelse, men maatte nu offentlig afholde sig fra al Deltagelse, formedelst hans Godser i Danmark. En 12 til 16 Mand fulgte Anker, og jeg med. Vi traf ham ei hjemme, men talede med Fruen, og næste Dag havde vi hans Kontravisit. Man har gjort Manden Uret. Han havde den Mening, at Prindsen havde Arveret, og holdt paa samme; senere blev han overbevist om det Modsatte og arbeidede nu ligesaa ivrigen for denne Sag. Thygeson er et godt Menneske, men lidt for hurtig i sine Beslutninger og for rask i at ville sætte dem i Verk.

Den 27de Marts.

Fast en hel Maaned er hengaaet, og Intet er skrevet om Dagens Historie. Dels en Mængde andet Skriveri, dels den ulykkelige vis inertiæ er deri Skyld. Det vigtigste af hvad er passeret siden 23de Februar er dette:

Den 24de Februar kom en Grev Rosen og en Oberst . . . . . .[1]) som Sendebud fra Grev Essen, der er udnævnt til Generalguvernør i Norge af den svenske Regjering. Denne Essen skal være en dannet og brav Mand og har tillige været Generalguvernør i Pommern. De tvende Officerer havde opholdt sig en Dags Tid paa Hafslund hos General Staffeldt og ankom den 24de Februar om Morgenen til Kommandanten, General Haxthausen, for at tale med Prindsen, til hvem de havde Brev fra Essen. Der var samme Dag Middagsselskab hos Rosenkrantz[2]), hvor jeg og var tilstede. Men Prindsen tog den Beslutning at tilsige til Taffels Kl. 3 følgende Mænd: Rosenkrantz, C. Anker, Peder Anker, Treschow, Falbe, Bech, Schmettow og C. Tank, hvilke bleve opstillede i Prindsens Audientsværelse, da Haxthausen kom med de tvende svenske Herrer. Da disse traadte ind og saa den opstillede Rad af Mænd, skal Ordføreren være bleven overrasket; han begyndte sin Tiltrædelsestale paa Fransk, men saa uforstaaeligt, at ingen af de Tilstedeværende kunde høre, hvad han sagde. Omsider skal han rent være kommen ud af sin Fatning, hvorpaa Prindsen hjalp ham ved at spørge, om han ei havde Brev til ham. Dette drog Rosen frem af Barmen, og Prindsen læste det flygtigen; man siger, det indeholdt Forespørgsel fra Essen, naar det var hans Høihed beleiligt at overlevere Fæstningerne og at opfylde Traktaten af 14de Januar med Danmark. Til Svar herpaa lod Prindsen C. Anker oplæse den franske Erklæring til alle Hoffer om Nationens Selvstændighed etc., der omtrent er den samme som den norske Er-

---

[1]) Skjöldebrand.

[2]) Rosenkrantz eiede og beboede det Hus i Dronningens Gade i Kristiania, som i en sildigere Tid blev indrettet til Hotel under Navn af „Hotel du Nord".

klæring. Derpaa vexledes endel Ord mellem Prindsen og Grev Rosen; blandt Andet skal Prindsen have sagt, at den svenske Konges Hensigt ei kunde være andet end at gjøre den norske Nation lykkelig ved den søgte Forening; dette bejaede Rosen, hvorpaa Prindsen spurgte: men naar nu Nationen frabeder sig denne Lykke? Ligesaa skal Prindsen have sagt, at det var ei Maaden at gjøre sig elsket paa af Nationen at udsulte den, som den svenske Regjering havde forsøgt. Rygtet sagde, at Rosen havde været Præsident i Udhungrings-Kommitteen i Gøtheborg, og var dette derfor en drøi Pille. Til Slut havde Prindsen indbuden dem til Taffels, men dette frabad de sig, da deres Mission var til Ende. De gik derpaa hjem med Haxthausen, men fik Mad fra Prindsens Kjøkken og reiste, ledsaget af en norsk Adjutant, tilbage endnu samme Eftermiddag. Af Haxthausen modtog de alle de trykte Cirkulærer, som Prindsen havde tilbudt dem, men de der havde vægret sig for at modtage. Rosen skal desuden have ytret i privat Konversation med Haxthausen, at han havde gjort det Samme, ifald han var Norsk, men at han imidlertid var bleven meget overrasket ved at træffe en Regent istedetfor en kommanderende General, og skal han have sammenlignet sin Skjæbne med Haxthausens, som i 1788 fandt i Gøtheborg, hvilken han skulde opfordre, Kong Gustav den 3die istedetfor Kommandanten. De svenske Herrer uddelte forresten Sølvpenge, naar de skulde betale noget, i Drikkepenge osv. Rosenkrantz og Treschow kom fra Taffelet og maatte fortælle den hele Sag for Selskabet, som var samlet hos Rosenkrantz. Man lo og spøgte med denne Tildragelse, og vare begge Fortællerne enige i, at Prindsen havde opført sig med særdeles megen Anstand og Værdighed.

Den 25de Februar var Festen i Kirken, som jeg blev

befalet til at beskrive i „Budstikken“ og forsyne med en Indledning. (Se „Budstikken“ No. 7 og 8). Den hele Fest var forresten temmelig kold fra Talerens Side af; Varme er ei givet denne Mand i hans Taler. Edens Aflæggelse var for os, som stode omkring Prindsen, høitidelig; men nede i Kirken tvivler jeg, den har gjort synderlig Virkning. Den hele Ed er og i det Hele noget besynderlig, og ved nøiere Eftertanke synes den i Grunden blot at være en Formalitet, eller og dels et Blendverk for Almuen, dels et Baand især paa Embedsmændene, at de ei skulle underhandle med Sverige; thi der staar ingensteds befalet, at alle Borgere og Bønder skulle skriftlig aflægge den, hvis de ei mødte i Kirken; hvo der altsaa vilde have sin Samvittighed fri, han kunde blive borte. Ligesaa har man og indvendt, at det var underligt nok at sværge paa det, som man ei var fuldkommen overtydet om at være muligt; thi i det Øieblik, England vedbliver Blokadesystemet, synes det rigtignok at være lidt umuligt at vedligeholde Selvstændigheden uden Penge og uden Handel. Kirkefesten i Slottet skal have været meget mere høitidelig, siger man; jeg var tilfreds med den ene, som varede fra 10—2. Da en Mængde Mennesker strømmede fra Byens Kirke til Slottets, saasnart det led imod Slutningen i Vor Frelsers Kirke, var mer end Halvdelen borte, da Prindsen fra Kirkestolen tiltalede Folket, og da det af Bispen og Falbe sammensatte Recitativ, som findes i „Budstikken“, blev afsunget.

Nogle Dage efter Kirkefesten bleve alle stemmeberettigede Mænd indkaldte paa Raadstuen for at vælge tvende Valgmænd for Kristiania By, som skulde træde sammen med 2de af Slotsmenigheden og med 2de af Oslo Menighed for af deres egen Midte at vælge 2de Repræsentanter til Rigsdagen i Eidsvold. Med denne Stemmegivning gik det helt

maadeligt til. Stiftsdirektionen havde bekjendtgjort samme, men ei den Fremgangsmaade, som dermed skulde bruges. Lokalet var saare slet til sligt Foretagende. Ingen offentlig Høitidelighed blev derved iagttaget, kort, man saa, at vi ei vare vante til slige Forretninger. Man kom derop, og Præsidenten [1]) gik der meget virksom (en Sjeldenhed) omkring og fordrede af Enhver en Seddel med 2de Navne paa og med den Stemmegivendes Navn under. Denne Voteringsseddel havde næsten Ingen med sig; man blev derfor vist ind i Naboværelset for at skrive sin Stemme; der sad nogle tjenstvillige Aander og hjalp Høkere, Skræddere og Skomagere, som ei havde godt for at skrive, med at tegne Voteringsbilletter for dem, og skal en Skorstensfeier-Inspektør Nedegodell have vist sig meget virksom med at samle Stemmer for Johannes Thrane [2]), Omsen og Sverdrup. Kl. 10 begyndte Stemmegivningen, og Kl. 11½ begyndte man at optælle, medens man endnu vedblev at stemme; flere Spidsborgere kom og hørte enkelte Navne ofte oplæses, disse skrev derfor de samme Navne. Da man var færdig med Optællingen Kl. henimod 12, kom endel Stemmer endnu, men da vilde man ei modtage flere; dette var en Feil; thi man burde have kundgjort forud, naar Stemmegivningen ophørte, naar Optællingen derpaa begyndte osv. Vi ere endnu Børn i saa Henseende, og der er uden Tvivl foregaaet mange underlige Scener i Anledning af denne Kirkefest og dette Valg.

Under Stemmegivningen paa Raadstuen blev af nogle Borgere gjort Motion om, at Kristiania blev som Stiftsstad behandlet noget stedmoderlig, da den skulde dele sin Valgret med Oslo, som man paastod hørte til Landet og vel neppe

---

[1]) d. e. Raadstuepræsidenten eller det første Medlem af Byens Magistrat, Joh. L. Bull.

[2]) Grosserer og Broder af den tidligere nævnte David Thrane.

havde mer end 10 stemmeberettigede Indvaanere, ligesom og med Slotsmenigheden, som man paastod neppe havde 30 Stemmeberettigede udenfor de Militære, der havde Stemmer ved deres Regimenter, osv. Man havde endog under Disputen spurgt, om ei Tugthusmenigheden tillige kunde have Stemmeret. Noget var der vistnok i Sagen. Udfaldet blev, at Stiftsdirektionen gik til Prindsen og forespurgte, om ei Oslo og Slotsmenighedens Valgmænd maatte gaa til Amtssamlingen. Det blev tilladt med Oslo, men afslaaet med Slottet, fordi lignende Anmodninger maaske kunde komme fra flere Stæder. Kristiania Borgere bleve imidlertid hjulpne paa en anden Maade, idet Valgmændene selv bestemte, at Omsen og Sverdrup fra Kristiania skulde gaa, men Generalauditør Bergh og Assessor Debes fra Slottet blive hjemme.

Forunderligt nok er det forresten at bemærke ved denne første republikanske Indretning i Norge, hvor lidet der hører til at drage Folkets Opmærksomhed til sig, og hvorlunde Intrigen strax er ude at gaa. Sverdrup fik Stemmer, fordi Rygtet var almindeligt, at han især havde overbevist Prindsen om, at han ingen Arveret etc. havde til Norge. Johannes Thrane fik Stemmer, fordi han havde været i megen Aktivitet i denne Tid, skrevet Auktions-Plakater i „Intelligents-Sedlerne", bidraget især til Forfærdigelsen af en Adresse fra Kristiania By, som dog ikke kom frem, osv. Omsen fik Stemmer, fordi han havde prædiket i Norske Brødres Klub, hvor man nok i det Hele ei var fri for Hverving af Stemmer. Forresten er jeg aldeles ukyndig om de Kabaler og Intriger, som Nogle ville paastaa, at der den hele Tid blev spillet, da jeg ikke har indladt mig i den hele Ting og har saare lidet været ude mellem Folk. Saa meget er imidlertid vist, at skal der oftere foregaa lignende Valg af Folket, da faar man at se til at indføre en bedre Orden og en ligere For-

deling, hvorved de mange Feil, som nærværende Hastverk alene kan undskylde, for Fremtiden kunne undgaaes; f. Ex. at Holmestrand paa 800 Mennesker sender 1 Repræsentant og Drammen paa 8000 Mennesker og kun sender 1 Repræsentant; et helt Amt sender 3de og Jægerkorpset 2de Repræsentanter.

Fornøieligt er det forresten, at den over al Maade kjedsommelige Kandestøbereren fik ved Kirkefesten og ved disse Valg en Slags Ende. Man kan dog nu komme sammen uden bestandig at kjævles om den Ting, da man nu for det Første har en Bestemmelse. Imidlertid begynder man nu at kritisere Valgene, som man allerede kjender fra de fleste Byer og omliggende Bygder. Akershus Amts Valgmøde, som holdtes paa Ellingsrud, da det blev befalet den konst. Amtmand Holst ei at holde det her i Byen, faldt efter Rygtet neppe ud efter Vedkommendes Ønske, idet Peder Anker, Sorenskriver Falsen og en Bonde bleve valgte. Man paastaar, at Kristiania By i det Hele ligesom de nævnte tvende Mænd ei skal staa paa det hvide Bræt. Sandt er det, at fast enhver Bagatel bringes Prindsen, Gud ved af hvem, og at han ved Alt. Johannes Thrane er i et Slags Unaade, det ved jeg temmelig sikkert. Man har sagt det samme om Falsen, men han blev efter Valget paa Ellingsrud ved en Audients modtaget meget naadigt, takket for Adressen fra Follo og anmodet om at indsende sit Udkast til en Konstitution, som man vidste, han arbeidede paa. Dette var den sande, rigtige og kloge Adfærd; den røber baade den ædle og fornuftige Mand [1]).

---

[1]) Ellingsrud er en Gaard i Lørenskogens Annexsogn til Skedsmo, omtr. 1 Mil østenfor Kristiania, og tilhørte dengang Grosserer og Veimester Iver Steen. At det blev befalet Holst ikke at holde Valgmødet i Kristiania, er forresten for stærkt sagt, da der, efter

Mandagen den 28de Marts.

Det er idag min 36aarige Fødselsdag. For 19 Aar siden reiste jeg fra Vordingborg for at drage til Kjøbenhavn som Student. I denne Tid har mange Ting forandret sig tilligemed mig. I Kjøbenhavn levede jeg 3 Aar, altsaa til min 20de Fødselsdag, paa min Faders Bekostning. Siden har jeg slaaet mig igjennem paa egen Haand, først ved at skolemesterere og skolemestereres i Kjøbenhavn og ved det lærde Seminarium i 5 Aar, altsaa til min 25de Fødselsdag; dernæst ved at docere Historie og Geografi i Christiania Kathedralskole i 10 Aar [1]), altsaa til mit 35te

[illegible] Holst selv har sagt Meddeleren under en Samtale [illegible] „paa første Haand" blev givet ham Antydning om, [illegible] Prindsen ikke ønskede, at Valget skulde foregaa i Kristiania. [illegible] tillagde ved samme Leilighed, at der ikke tidligere havde været nogen Forstaaelse imellem Prindsen og Falsen, som han [illegible] saa betydelig vare synderlig kjendte med hinanden. [illegible] heller ikke, at Prindsen havde havt det Ringeste at gjøre med Falsens Grundlovs-Udkast. At Falsen senere [illegible] Prindsen i Hænderne, kom, mente Holst, ikke af nogen imellem dem truffen Overenskomst, men alene [illegible] af Falsens Overbevisning om, hvad der tjente til Landets [illegible] stemmede med Prindsens Planer. Hvorledes Falsen og Adler kom til at arbeide sammen paa Grundlovs-Udkastet, vidste Holst ingen Oplysning at give om. Han saa aldrig Adler paa [illegible], hvor han (Holst) dog selv ofte var, navnlig paa sine [illegible]. Af min Fader har jeg heller aldrig hørt omtale, at [illegible] nogen Bekjendtskab eller nærmere Forhold imellem [illegible] og Chr. M. Falsen, hvilken Sidste hørte til [illegible]. Om Anledningen til, at Adler [illegible] kom til at arbeide sammen paa Grundlovs-Udkastet, [illegible] har min Fader udtale sig, hvorimod [illegible] Formodning om, at han tillagde Adler Forfatter- [illegible] til den almindelige Del af Grundlovs- [illegible] Forfatterskabet af de specielle Bestem- [illegible].

[1]) [illegible] ved Kristiania Kathedralskole gik det [illegible] Professor Moldenhawer, der var Medlem af Direktionen [illegible] og de lærde Skoler samt en meget for-

Aar, og nu ved at agere Professor Historiarum ved det begyndte norske Universitet. Gud ved, hvorlænge jeg skal vedblive samme, eller hvorlænge jeg end har at skrive og at færdes paa denne underlige Klode, hvor alt dog ender med at dø og glemmes. Vi sætte os drabeligen mange Planer for, og inden vi vide det, ere vi selv med alle vore Bestræbelser et Intet. Blandt mine flere Planer var og at forfatte en annalistisk Fortegnelse over denne lidt kritiske Tids vigtigste Tildragelser, men allerede føler jeg, at her ei gives interessante Begivenheder nok til at optegne, da man allerede synes at vorde saa ligegyldig ved Forandringen af Regjeringsformen, og da Alt allerede gaar som i sin gamle Tur. At optegne de forskjellige, tildels ensidige Ræsonnements over dette eller hint af Regjerings-Foranstaltningerne lønner for det meste ei Umagen; det skulde da være for derved i Fremtiden at kunne sætte sig tilbage igjen i nærværende Dage.

Min Beslutning er derimod nu at indføre i denne Dagbog blot enkelte Træk og Notitser, som engang i Tiden kunde hjælpe og understøtte min Hukommelse, ifald jeg skulde no-

---

maaende Mand, kaldte en Dag Platou til sig og opfordrede ham til at modtage Lærerposten i Historie og Geografi ved den nævnte Skole efter Sverdrup, der var kaldet til Professor ved Universitetet. Da Platou fandt sig vel og tjente godt i Kjøbenhavn som Lærer ved et Par betydelige Instituter, syntes han ikke om at „gaa op til Norge", men Moldenhawer vedblev at trænge paa, at han skulde modtage den tilbudte Adjunktpost. Da Nordmændenes Ønske om et Universitet ikke lod sig realisere, var det, sagde han, af sær Vigtighed at udstyre Kristiania lærde Skole med dygtige Lærere, og længe skulde det ikke vare, førend han (Platou) skulde blive befordret til Overlærer. For ikke at lægge sig ud med en Mand, der vilde kunne lægge Hindringer i Veien for hans fremtidige Befordring paa Embedsbanen, føiede Platou sig da efter hans Ønske, tog i Hast den befalede Seminarie-Examen med bedste Karakter og reiste i April Maaned 1803 op til Kristiania, hvor Sverdrup ventede paa ham for at blive afløst.

gensinde paatage mig det Arbeide at forfatte denne Tidsalders Historie, som Prindsen opmuntrede mig til, og ifald jeg selv oplever Enden paa den nuværende Statsforvandling. Jeg vil saaledes begynde med at anføre i Korthed, hvad jeg har lagt Mærke til i Marts Maaned.

Den 1ste Marts reiste Generalløitnant Schmettow til Strømstad for at tale med Essen og for at overlevere et Brev fra Prindsen til Sveriges Konge, hvilket Schmettow egentlig skulde bragt til Stockholm. Denne Reise blev der nemlig ikke noget af, men der vides ei hvorfor; dog siges, at Schmettow ei fik Pas til Stockholm. Den 2den Marts kom Grev Wedel-Jarlsberg fra Danmark — han havde været 4 Dage i Grev Essens Hovedkvarter i Venersborg; dette optog man her meget ilde — han havde den 4de Marts Audients hos Prindsen, som siden gav Anledning til megen Bysnak om deres heftige Samtale etc. etc. Wedel-Jarlsberg kom til mig samme Aften fra 10—12 og var meget heftig — Gud ved, hvad den Mands egentlige Plan er, men uforsigtig var han i sin Tale, og det, som undrede mig mest, er, at han har været ligesaa uforsigtig hos Andre, da jeg har hørt det samme gjentage fra flere Steder. Alle have altsaa ei været saa tause som jeg. Wedel-Jarlsberg synes imidlertid at være bleven noget roligere, har taget Del i Udarbeidelsen af en Bankplan, men indstiller mange Sager i denne Anledning til Rigsdagen den 10de April paa Eidsvold. Den 26de Marts talede han og Prindsen atter sammen i Selskabets Direktionsmøde, og syntes der da intet at have været imellem dem. Wedel-Jarlsberg bliver forresten uden al Tvivl en ivrig Modstander paa Eidsvold af Kongepartiet, og naar jeg nøiere eftertænker Sagen, tror jeg virkelig, Norge er, som de danske Rigsraader allerede 1536 erklærede, for fattigt til at underholde en kongelig Hofstat. Den simplere

Titel af Regent kræver ei saa megen Luxus. Der passiares forresten nu om Konstitutioner, den lovgivende og exekutive Magt i Staten etc., og det af Folk, som neppe tydelig har tænkt sig, hvad en Stat er. Upaatvivlelig vil der til Samlingen paa Eidsvold komme mange Pedarii eller Stokkemænd, og det synes virkelig, som har man villet dette ved at befale, at der fra hvert Amt skal idetmindste komme 1 Bonde, ligesom fra hvert Regiment 1 Soldat. Wulfsberg har i Arbeide en Samling af Oversættelser af forskjellige Landes Konstitutioner; rimeligvis er det for at tjene en Skilling, og vistnok kommer det vel sent in publicum. Man har ogsaa dette imod samme, at det vil kuns frembringe en hel Del umodne Ideer, der atter ville foraarsage, at naar en politisk Kandestøber har læst saadanne Konstitutioner og opsnappet enkelte Ideer af samme, da vil han tro sig istand til at bedømme og skolemesterere enhver Konstitution, som maatte antages, og saaledes give Anledning til Partier. Dette er idetmindste Treschows Mening, men noget kunde vel dog indvendes mod denne Filosofens Paastand.

Tirsdagen den 29de Marts.

Det mærkeligste af hvad offentlig er passeret i Marts Maaned er Følgende:

1. At Prindsen mellem den 6te og 12te Marts gjorde en Reise til Hafslund etc., hvorom kan læses i „Tiden" en Beskrivelse, formodentlig af v. Holten. Man sagde her i Byen, at denne Reise havde til Hensigt en Sammenkomst med v. Essen paa Rød, men deraf blev Intet, saavidt vides. Tvertimod have de Svenske i Slutningen af Marts spærret al Passage gjennem deres Land, og end ikke de danske Officerer og Embedsmænd (i det Hele meget faa) faa Tilladelse til at reise ned, hvilket synes at være et Brud paa

Fredstraktaten med Danmark. Imidlertid gaar Handelen mellem Strømstad og Frederikshald endnu, ligesom og Bønderne kunne reise ind i Sverige og kjøbe indtil 2 Tønder Korn.

2. Den 8de Marts reiste Thygeson og Rosenkrantz til Kjøbenhavn, den Første som dansk Embedsmand, der forlod sin Post, men vel egentlig for at skaffe Korn til Norge, da han ventes hid tilbage og formodentlig kommer in Ministerio. Rosenkrantz reiste under Paaskud at iagttage sine Datterbørns Rettigheder til Grevskabet Knuthenborg, men vel egentlig som et Slags diplomatisk Person til Kongen. Begge bleve galant beværtede hos v. Essen, men maatte sidde til Bords med forrige Kaptein, nu Oberst Holst, der gik til Sverige med Christian August, men nu af alle ansees for..... mod Norge. Rygtet har gjort denne Holst til Kommandant i Frederikshald, ligesom hans Fader, den gamle Generalmajor Holst, til Kommandant i Frederiksstad, hans forrige Post.

3. Den 9de Marts reiste C. Anker fra Kristianssand med et armeret Skib til England for at negotiere; den 12te landede han i Leith i Skotland, hvor han blev modtaget meget galant af Admiralen. Sidenefter har Rygtet udspredt, at han i London var henvist til Keiser Alexanders Hovedkvarter i Frankrige, eller, som andre vil, til Castlereagh, der og skal være paa Fastlandet, formodentlig for at indsætte en Bourbon paa Thronen. Det er forresten umuligt at vide meget herom endnu. Vi leve desuden som i det inderste af Siberien med Hensyn til det øvrige af Europa. Nu og da en svensk Avis, stundom og en engelsk, samt især „Aalborg Avis" er alt hvad Politisk vi erholde og meddeles gjennem „Tiden". For Øieblikket vide vi Intet om Napoleon, uden at han har været saa aldeles bragt i Knibe, at de fiendtlige Armeer vare Paris nær paa 5—6 gr. Mil. Men i Slutnin-

gen af Februar Maaned skal han saaledes have manøvreret med dem og tillige slaaet dem, at de allerede skulle være ude af Champagne. Der siges dernæst, at en Fredskongres er begyndt i Chatillon, men at man vil slaaes under Forhandlingerne; jeg haaber endnu, at han driver Russer og Alt ud af Frankrige og over Rhin. Hvad man skal ønske med Hensyn til vort Norges Stilling, er skjult endnu. Vedbliver Napoleon at seire, da behøver England Kronprindsen af Sverige og maa altsaa smigre ham; gaar Napoleon under, saa kommer Kronprindsen af Sverige hjem og kan anfalde os.

Marcus Pløen reiste med C. Anker til London, formodentlig for at kjøbe Korn og Levnetsmidler. Assessor Krohg er strax ved Passagens Aabning gjennem Sverige reist til Danmark i samme Ærinde. Gid begge Missioner maatte lykkes. Den ulykkelige Is har været til største Hinder for os. Breve fra Kjøbenhavn af 15de Marts fortælle, at man endnu kjørte paa Havisen fra Aarhus til Kallundborg, 12 Mile over Søen. Dette indtræffer vel neppe en Gang hvert 25de Aar. Hvis denne Is ei havde været om Jyllands Kyster, havde vi sikkert i denne Uvisheds og Underhandlings Tid faaet tilført en 100,000 Tdr. Efter Rygtet har man baade Villie og Hjerte til at give os samme. Der skal endog være gjort betydelige Subskriptioner i Danmark til Kornindkjøb. Ja, man nævner endog den store Sum af £ 10,000 samt en Eriksen som Subskribent for 50,000 Rbd. N.-V. Dette er vel for overdrevet; imidlertid glæder det mig paa de Danskes Vegne, som derved udmærke sig paa en hæderlig Maade og samle gloende Kul paa de exalterede Norsksindedes Hoved, der anse fast ingen for Mennesker uden Norske og Engelske, som Wessel meget rigtigen har sagt. Rygtet fortæller og, at Dronning Maria skal have sagt til Staldmester Kaas's Kone, som ankom den 18de Marts fra

Kjøbenhavn: „Hils vor gode Kusin, at vi glæde os hjertelig „over, hvad han har foretaget i Norge. Vi haabe, det ei vil „vare længe, før Danmark og Norge atter ere forenede". Denne Forening har imidlertid saare Mange meget imod. Jeg har hørt tale om, at flere Byer ville give deres Repræsentant Instrux paa Rigsdagen og deri fastsætte den Betingelse, at Norges Regent ei maa modtage nogen fremmed Throne. Dette er da at tilintetgjøre for stedse en mindelig Forening af de skandinaviske Riger[1]). Formodentlig vil saadan Paastand gjøre, at Prindsen reiser til Danmark, og da blive vi formodentlig svenske, skjønt jeg og har hørt nævne, at man i saa Tilfælde vilde tilbyde enten Prinds Friederich af Hessen, vor gamle, godmodige Vicestatholder, eller en Prinds af Augustenborg eller Gustav den 4des Søn Regentskabet i Norge. Bedst synes mig det er, at vi holde paa den Mand, vi have, og som allerede er kjendt iblandt og med Folket. Jeg haaber ogsaa, dette vil ske; men hans

---

[1]) At de skandinaviske Folk af Naturen ere henviste til paa det Nøieste at slutte sig sammen, var fra tidlige Dage Platous Anskuelse. Den udtalte sig i et Skoleprogram, han udgav om Høsten 1808, altsaa midt under Krigen med Sverige. I dette Program, hvis Hovedindhold var en historisk Fremstilling af Begivenhederne i Norge under den nordiske Syvaarskrig 1563—1570, gjør han med indtrængende Ord opmærksom paa, hvor sørgeligen de skandinaviske Folk havde raset imod hinanden efter Kalmar-Unionens Ophævelse. Samme skandinaviske Anskuelse fremtræder i Platous om Høsten 1809 for det dramatiske Selskabs Scene forfattede Prolog „Fredshaabet eller Trillingsøstrene i Nord". Her personificeres de 3 nordiske Riger i 3 Trillingsøstre og Skjoldmøer, Nora, Dana og Svea, som falde i hinandens Arme under Ønsket om Fred „imellem alle Skandinaver". I sit i 1825 udgivne Udtog af de skandinaviske Rigers Historie udtaler han ogsaa, efterat have berørt Aarsagerne til Kalmar-Unionens Opløsning, at en Forening imellem de skandinaviske Riger alligevel synes saa naturlig, at den vel engang i Tidens Fylde under bedre og lykkeligere Omstændigheder vil kunne gjenoprettes.

Adjutanter handle virkeligen urigtigen af lutter Tjenesteiver, idet de skulle skjælde og smælde over, at man ei er Prindsen noksom hengiven, ytre, at han vil blive nødt til at reise herfra og overlade Norge til sin Elendighed, etc. etc. En Mand skal have givet en saadan vredladen Adjutant det Svar: „Jeg elsker Prindsen meget, men jeg elsker Norge end mere!“

Søndagen den 10de April.

Paa denne med Hensyn til Veir og Luft (10° Varme i Skyggen) saare skjønne Dag begynder da den i Norges Aarbøger saare mærkelige Rigsforsamling; give Gud, at den maa falde ud til Norges Bedste. Man trøster sig med de mest glade Forhaabninger, og man underholdes med de bedste Rygter fra England, ligesom og 7000 Tdr. Korn skal være ankommen til Bergen fra Skotland. Der er vel ingen Tvivl om Nationens Stemme i England, men destomere om den engelske Regjerings. Igaar, den 9de April, ankom en svensk Udsending, en Landshøvding[1]), som holdt Konferencer med Prindsen og skal opholde sig nogle Dage i Byen, maaske til Prindsen kommer tilbage med sin Suite fra Eidsvold; thi aldrig kan jeg tro, at han enten selv bliver der eller lader nogen af sit ukaldede Følge blive der. Jeg saa igaar en Skrivelse fra v. Essen til det norske Folk, dat. 31te Marts, hvori han skjælder paa Prindsen og forunderligt nok paa de danske Embedsmænd, der forføre Folket, medens man her i Landet skjælder paa de danske Embedsmænd og gjerne vilde have dem bort alle tilhobe, da enhver, som ei er bleven vugget paa norsk Grund, nu heder en Udlænding og bør som

---

[1]) Det var ingen Landshøvding, men Heredshøvding Flach, som af Grev Essen var afsendt med en ny Opfordring til Prindsen. Se Y. Nielsens „Breve fra Grev Essen“, Side 29.

saadan udelukkes fra Alt; idetmindste klinger det saa hos alle vore Skriblere og i de samtlige 9 Konstitutioner, som jeg for mine Synders Skyld er bleven sat til Censor over, og som jeg nu lykkeligvis er bleven færdig med at halshugge.

Alt har forresten gaaet sin gamle jevne Gang, og ikkuns Avis-Skribenterne have kjævlet, ligesom vel og mangen Selskabsdisput er bleven holdt; jeg har taget det Parti at gaa lidet i Selskab og ikke indlade mig. Jeg har ærgret mig over, at jeg maatte antage det for rigtigt at være forsigtig endog mod nogle af mine Omgangsvenner, som tillige have ladet hemmelighedsfulde. Treschow har skrevet en Konstitution, som ei videre har fundet Prindsens Bifald og skal efter Br.[1]) Sigende mangle Enhed. Besynderligt! Treschow er yderst ustadig i sine Sætninger og langtfra ikke den faste Mand, saavidt jeg tror.

DHrr. Regjeringsraader begynde, som det synes, allerede at antage et fornemmere Væsen. (Om Regjeringsraadet se „Tiden", 2den Aarg. 1ste B. No. 73). Man fandt den meddelte Rang noget overflødig; man kritiserede ogsaa adskillige Valg, maaske fordi man selv havde Lyst til Posten — noget mindre pompøst synes imidlertid det Hele, som en blot interimistisk Foranstaltning, at kunne have været.

Den 1ste April var jeg i Assemble hos Colletts. Da var Conr. Falsen[2]) kommen fra Fladstrand og fortalte, at Napoleon havde den 7de Marts tabt et stort Slag og derved alle de Fordele, han havde vundet i hele Februar Maaned; imidlertid staar han endnu som en vældig Kjæmpe og forsvarer sig med Stumperne af sin Krigshær. Senere have

[1]) Formodentlig menes her Generalauditør Anker Bergh, en af Forfatterens Omgangsvenner.

[2]) Conrad Falsen, Broder af Sorenskriver Christian Magnus Falsen, dansk Søofficer.

Breve af 20de Marts fra Kjøbenhavn fortalt, at han atter har totaliter slaaet Russerne og sluttet Vaabenstilstand med Østerrigerne; ja, man siger endog, at disse have truet med atter at vende deres Vaaben, ifald de Allierede ei vilde slutte Fred. Den 3die April var jeg hos Prindsen til Taffels, hvor Biskop Bugge snakkede os for en hel Del og gjorde Løier med Landsdommer Nansen.

Den 6te April holdtes Mødet i Selskabet, hvor de fleste Direktører prostituerede sig ved at læse op deres Indberetninger. DHrr. se altsaa, at det ei er saa let en Sag at staa frem offentlig, som man i Almindelighed forestiller sig, og kan maaske dette virke mere Tolerance mod offentlige Talere. Efter Mødet var stort Taffel hos Prindsen. Slige smaa Observationer forglemte Prinds Friederich stedse.

Den gamle Admiral Lütken har nu havt Husarrest i en 14 Dages Tid og vil formodentlig reise ned, da han ei faar Lov efter Ordre at afseile med Briggerne. Det er ellers uvist, hvad der bliver af disse. Oberst Arenfeldt er sendt til Kristianssand for at lægge Beslag paa dem.

Den 7de April gjorde jeg hos Omsen Bekjendtskab med Præst Grøgaard, der er en jovialsk Mand og et lyst Hoved. Saa ganske antisvensk forekom han mig ikke, og dette skal være Tilfældet med de Fleste fra Vestlandet, selv med Wergeland. Lad dem nu trætte paa Eidsvold.

Torsdagen den 21de April.

Nu have vi da i mange Dage været plaget med forskjellige Rygter fra Rigsdagen af. Den 10de April begyndte da denne mærkelige Forsamling dermed, at de Deputerede tilligemed Prindsen og hans Suite mødte i Eidsvolds Kirke, hvor Professor Leganger skal have holdt en umanerlig smigrende Tale for Prindsen og skal derfor endog være irettesat

af denne; imidlertid fik Hr. Pastoren godt Offer, da de Deputerede ginge til Offers. Dernæst mødte man paa Eidsvold, hvor Prindsen modtog Enhvers Fuldmagt og Adresse, der bleve efterseede af Regjeringsraad Sommerhjelm og de 2de Bisper. Derefter spistes ved 3de Taffeler. Den 11te holdt Prindsen sin Tale (se „Tiden“ No. 84), og Valget skeede paa den første Præsident, hvortil valgtes Peder Anker, og til permanent Sekretær Christie, Sorenskriver fra Søndre Bergenhus. Prindsen forlod Samlingen, og nu blev man enig om at vælge en Kommitte af 6 Mand, der skulde foreslaa et Reglement for Forhandlingernes Gang paa Rigsdagen samt udarbeide en Takadresse til Prindsen. Ligesaa blev foreslaaet at vælge en Kommitte af 15 Mand, der skulde gjøre Udkast til Konstitutionen; dette Valg blev imidlertid opsat indtil næste Dag efter en Motion af Grev Wedel. Den 12te April oplæstes Takadressen („Tiden“ No. 85) for Forsamlingen, og blev fastsat, at den høitidelig skulde overleveres Prindsen af de 3de Embedsmænd og af Kommitteen, som havde udkastet den. Ved denne Adresses Affattelse forefaldt den første Debat, da Wergeland foreslog for Forsamlingen in pleno, hvad han ei havde kunnet drive igjennem i Kommitteen, nemlig, at dette Tillæg skulde føies til Adressen, at Rigsforsamlingen anmodede Prindsen om at vedblive Regjeringen, indtil Konstitutionen var færdig. Dette blev imodsagt, og Wergeland holdt nu en lang Harangue, hvori han blandt andet lod indflyde den Sætning, at de danske og norske Embedsmænd, der havde været samlede paa Eidsvold den 16de Februar, havde tilranet sig Nationens Suverænitet og forledet Prindsen til at usurpere samme. Her maatte da Præsidenten, Kammerherre Anker, og Sverdrup, som de, der dengang havde været tilstede, forsvare sig, og blev Wergeland tillige gjendrevet selv af dem, der forresten

henhøre til det saakaldte svenske Parti. Især skal Grev Wedel derved have udmærket sig, som maa være saa meget mere sandt, som hans Modstandere selv paastaa det. Wergeland faldt altsaa igjennem med sin Motion; forunderlig er det ellers, at denne nu saa stridbare Mand skal i Selskab her i Byen med Prindsen have vist sig saare krybende.

Derpaa gik man over til Valget af de 15 Mand til at udkaste Konstitutionen. Om Natten i Forveien var bleven opfanget en Seddel, som cirkulerede mellem Bønder og Soldater, med Forslag af 23 Kandidater til at vælges som Konstituenter, og hvilke alle vare af det saakaldte svenske Parti, hvorved dettes Hovedstyrke saaledes blev røbet. Man er ellers, som almindeligt er ved enhver Revolution, altfor tilbøielig til uden videre Eftertanke og nøiere Overveielse at bryde Staven over hver den, som ei følger den almindelig antagne Mening, og at tillægge Modpartiet det i Hverdagssproget forhadte Navn af Svensk. Naar dette Modparti ikke ledes af private Hensigter og Egennytte, men har og giver Grunde for deres Meninger, saa bør ingenlunde kastes Haan paa samme, dels fordi Forsamlingen holdes, forat de forskjellige Meninger kunne drøftes og de bedste Resultater deraf vælges, dels fordi hver ærlig Mand her bør sige frit sin Mening, hvorlunde han tror, at Norges Vel kan fremmes og den gjorte Ed om Norges Selvstændighed fyldestgjøres. Til Selvstændigheden er svoret, men ei til noget Dynasti. Kort, Publikum er ingenlunde billigt imod Modpartiet, som jeg, ifølge den almindelig antagne Benævnelse, herefter vil benævne det. Som Formænd for dette Modparti nævnes: Grev Wedel-Jarlsberg[1]), Pastor Wergeland, Byfoged Dahl

[1]) Blandt min Faders Papirer har jeg fundet følgende Billet til ham fra Grev Wedel: „Kantonnements-Kvarteret Lysager i Eidsvolds Præstegjeld den 10de April 1814. Undskyld, bedste Professor, at

fra Frederikshald, Jacob Aall fra Nes og Pastor Grøgaard; samt de mindre betydende: Ole Cl. Mørch fra Kristianssand, Sorenskriver Blom og Bonden fra Jarlsberg, Sorenskriver Ryg fra Robyggelaget, Amtmand Løvenskiold og Foged Cappelen fra Bratsberg m. Fl.

Voteringen gik for sig paa 15-Mands-Kommitteen, der kom til at bestaa af Sorenskriver Falsen som Præsident, af Diriks som Sekretær og af Rein, Rogert, Hegermann, Jac. Aall, Wergeland, Wedel-Jarlsberg, Stabell, Sverdrup, Kammerherre Petersen, Kaptein Motzfeldt, Omsen, Midelfart og Provst Schmidt.

Fra 12te til 16de April havde Kommitteen færdig 11 Punkter som Grundsætninger for Konstitutionen. Den 16de leveredes den første Batalje over det første Punkt: „Norge bør være et indskrænket, arveligt Monarki". Det store Parti havde mærket, at der var hvervet Stemmer for at udelukke Kongetitelen, naar denne Grundsætning debatteredes. Det hvervede og paa sin Side og besluttede at overraske Modpartiet. Derfor fremstod Kapt. Holck, en determineret Mand, og foreslog som Tillæg til Grundsætningen: Norge bør være et frit, uafhængigt Rige og Regenten føre Titel af Konge. Falsen, Sverdrup, Christie og Clausen understøttede Motionen. Da fremstod Wergeland og forelæste en lang og, som der siges, kjedsommelig, lærd Af-

jeg ifølge Deres gode Løfte tager mig den Frihed at anmode Dem om at skaffe mig hertil Burnets Histoire de son temps, IV. Bind, hvori omhandles Foreningen imellem Skotland og England. Jeg var hos Dem i Forgaars Aftes, men havde ikke den Fornøielse at træffe Dem. Har De noget interessant at sende mig angaaende det, vi sidst omtalte, saa stoler jeg paa Deres gode Løfte. Jeg formoder, at man fra Prindsens Hus sørger for Breve og Pakkers Befordring. — Anstalterne ere usle. Igaar ingen Aftensmad. Idag ingen Frokost. Vale et fave toti tuo

H. Wedel-Jarlsberg".

handling, hvoraf 3die Parten havde medtaget over 1 Time, hvorfor der blev raabt á l'ordre. Dog fik han endnu af Præsidenten, Anker, Tilladelse at meddele et Stykke, men paalagdes da af denne Silentium. Nu foregik adskillige Debatter. Modpartiet holdt paa Rigsforstander-Titelen, og Løvenskiold klagede over at være overrasket og forvirret. Om denne Mand anføres det som en Synderlighed, at han kom til Rigsforsamlingen uden at have aflagt Ed, og havde han i den Anledning en heftig Konference med Prindsen. Omsider maatte Hr. Løvenskiold give sig. Efter mange Indsigelser og Exceptioner skred man endelig til Votering, og fik det store Parti tillige fremtvunget den Bestemmelse, at der skulde voteres med lydelig Stemme og ei med Kugler, hvilket var et vel ikke saa ganske ærligt Krigspuds. Udfaldet blev og, at Tillægget blev antaget med en Majoritet af 78 mod 29 Stemmer. Man ser altsaa, at begge Partier bruge Krigslist. Dernæst bleve de fleste andre Grundsætninger antagne, saasom om Trykkefriheden, om Folkets lovgivende Magt og Beskatningsret. Den 18de April skulde det andet store Slag leveres; derom haves endnu ingen Efterretninger blandt Publikum.

Torsdagen den 28de April.

I Søndags, den 24de April, gik Vandet op ved Bryggerne, men laa endnu ude ved Smaaøerne. Den 26de var der klart Vand, men først den 28de kom der Skibe ind, omtrent en 15 Stykker, hvoraf dog de fleste vare fra Vestlandet med Fisk. Gid der saaledes maa vedblive at gaa og komme Skibe den hele Sommer igjennem. Der averteres i Aviserne om en svensk Kaper, som gaar ved Helgeraaen; det kunde synes at være i sin Orden at sende en af Briggerne did for at tage den Person. Man smigrer sig med det

[illegible] maale noget armeret Skib
[illegible] taget 2de svenske Kapere;
[illegible] Intet vide vi. Vi leve som
[illegible] som vore Forfædre, forinden
[illegible] existerede, maa have le-
[illegible] har jeg spildt flere Timer paa at
[illegible] fra 18de Marts til 2den April.
[illegible] var det dog som et kjært
[illegible] Tid, da man hver Uge havde
[illegible] at forlyste sig med; sandelig, man
[illegible] hvilken Lykke vi nød, før det ulykke-
[illegible] Marts og følgende Dage have været
[illegible] Rygtet siger nu, at de Allierede ville
[illegible] Napoleon, og at de den 31te Marts ere
[illegible] Napoleon skal have trukket sig mod
[illegible] Rosenkrantz mener, at han alle-
[illegible] ved, hvordan det staar; men saare
[illegible] den fordums saa vældige Mand. — Øster-
[illegible] Blindhed.

[illegible] skal det gaa rask frem, men man le-
[illegible] Uvished om, hvad der foretages.
[illegible] og ikke saa ganske uden Aarsag;
[illegible] at „Rigsdagstidenden“ ei kommer of-
[illegible] at faa; vi ere endnu i fuld Barn-
[illegible] Indretninger.

[illegible] stod en haard Kamp mellem de 2de
[illegible] da Falsen foreslog at nedsætte en Fi-
[illegible] for at undersøge Landets Resourcer. Denne
[illegible] endelig den 19de April og bestaar af føl-
[illegible] Krogh og Foged Collett samt Kjøbmæn-
[illegible] Peter Schmidt, Rosenkilde, Gabr. Lund,
[illegible] og Meltzer. Derimod forkastedes Mi-

noritetens Forslag, at Rigsforsamlingen skulde blande sig i Diplomatiken og sende Budskaber til Naboen for at høre, hvad der fordredes af Folket. Wergeland skal i den Anledning have holdt en, som Modpartiet siger, impertinent Tale, og det in pontificalibus. Det blev tillige vedtaget, at Rigsforsamlingen, før den adskilles, skal udvælge en Lov-Revisions-Kommitte, der kan arbeide for og gjøre Forslag til Forandringer i Lovene, saasnart den nye Repræsentation møder; man antager altsaa, som vel og er rigtigt, at den nærværende Rigsforsamling ingen lovgivende Magt har undtagen i at bestemme Grundloven; men paa hvad Grund er da denne Forsamling berettiget til at vælge Kongen? Jeg tror fast ikke, at Prindsen lader sig vælge til Konge af denne Forsamling, men vedbliver, som hidtil, at føre Regjeringen. Den 20de blev afgjort, at ikkuns Embedsrang skulde beholdes, men at Kongen kan uddele Ordener. Den 21de April blev Repræsentationen bestemt, og at den skal kaldes Storthinget samt deles i 2de Kamre, Lagthing og Odelsthing.

Prindsen er atter paa Eidsvold, og hans Nærværelse skal virke mægtig paa P. Anker. Forresten gaar det langt roligere til paa Eidsvold, end Rygterne fortælle det her i Kristiania.

Onsdag den 9de November Kl. 7¾ om Aftenen.

I dette Øieblik tordne Kanonerne med 9 Skud fra Fæstningen og forkynde saaledes, at Norges nyvalgte Kronprinds, Carl Johan, og Sønnen Oscar ere ankomne paa Egeberg og derfra beskue den illuminerede By.

Mange Ting have forvandlet sig, siden jeg sidst skrev i denne Bog. Kong Christian Frederik er borte, og man skyder til Ære for den Fyrste, imod hvem Kanonmundingerne for 2de Maaneder tilbage vare vendte.

OM FREDERIK II[S] PAATÆNKTE LOTHRINGSKE GIFTERMAAL OG OM DANMARKS FORHOLD TIL DE GRUMBACHSKE UROLIGHEDER.

EN STUDIE AF L. DAAE.

Danmarks og Norges Konge Frederik II giftede sig først i sin Alders otte og tredivte og sin Regjerings fjortende Aar. Aarsagerne til, at han saalænge udsatte et Skridt, som regjerende Fyrster og Thronfølgere i Regelen have anseet det nødvendigt at foretage i en yngre Alder, have imidlertid hidtil været lidet kjendte. Endog Werlauff, der i en særegen Afhandling har behandlet den berømte Fyrstindes Levnet, som omsider blev Frederiks Dronning[1]), har til Forklaring af denne Kjendsgjerning maattet indskrænke sig til at anføre en Ytring af Historikeren Anders Sørensen Vedels Ligtale over Kongen, der paa en hemmelighedsfuld Maade lader Læseren ane tidligere Underhandlinger og Ægteskabsplaner, hvis Opgivelse Taleren betragter som et Held[2]).

1) Sophia af Meklenborg, Dronning til Danmark og Norge, af E. C. Werlauff, (dansk) historisk Tidsskrift 3, 1—80.

2) „Udi midler Tid havde Hans Naade ogsaa havt udi et gudeligt Betænkende, at det var nu fast paa høi Tid, at H. N. tog sig til Ægte en gudfrygtig Person af god Stamme og Herkomst. — — Hvad før Anslag herpaa er gjort, vide de bedst, som herudi have været brugt og ere nu meste Parten hos Gud. — — Der-

Et bekjendt Sagn har fortalt om, at Frederik, medens han i Faderens sidste Leveaar holdt Hof paa Malmøhus, skal have havt en Kjærlighedshistorie med en ung adelig Jomfru, den senere Rigshovmester Hr. Eiler Hardenbergs Datter. Men denne romantiske Historie vides ikke at være fremkommen i Literaturen førend i Aaret 1776, da den med Et uden Angivelse af Hjemmel dukker frem i en Skolebog, hvis Forfatter rigtignok var P. F. Suhm [1]). Sagnets Kilde

som H. K. Maj. havde ikke havt Gud Allermægtigste mere udi Raad med sig, end Mennesken, da menes vist, at det skulde gaaet noget anderledes, end det siden, Gud ske Lov, er gangen".

[1]) Suhms Udtog af Danm., Norges og Holstens Historie, Kbh. 1776 (Suhms saml. Skr. 8, 372). G. L. Baden har i sin Danmarks Historie (3, S. 264, 385) med Begjærlighed grebet dette Sagn, betragtet det ganske som en Kjendsgjerning og deri søgt en Leilighed til at give sin Uvilje mod Adelen Luft: „Den skjønne Hardenberg, saa indtagende hun kan have været, saa opdroges dog endnu heller ikke Adelens Døtre saaledes, at de med deres Skjønhed forbandt en dyrket Forstand" (?). — — — „Frederik var allerede 38 Aar uden at være formælet. Endnu forstod den adelige Jomfru Hardenberg at holde sin kongelige Ven fra enhver anden Forbindelse (!), ja man frygtede vel endog for, at hun skulde forstaa varig at knytte denne Forbindelse" (!). I ganske modsat Aand, men med ikke mindre historisk Løshed har Tyge Becker (Orion, 2, Kbhvn. 1851, S. 23) trods Werlauffs Tvivl villet forsvare Sagnets Ægthed for at vinde et Blad til Adelens Æreskrands: „Efterat den unge Prinds havde besteget Thronen, tænkte han kuns (!) paa at sætte sin Elskede ved sin Side og pryde hendes Pande med en Guldkrone, men den gamle Rigshovmester var stærk nok til at forhindre en for ham og hans Slægt vistnok smigrende, men for Fædrelandet saa aldeles uheldvarslende Forbindelse, og han fulgte sin Samvittigheds Bud, uagtet han derved faldt i sin Konges Unaade og sandsynligvis knuste sin Datters Hjerte". Oettingers Beretning i hans Gesch. d. dän. Hofes er kun elendige Opdigtelser. Hvorfra Suhm har havt sin Fortælling, vilde det være ret interessant at vide; maaske turde det ved en Undersøgelse vise sig, at den, ligesom Fortællingen om Christian Barnekovs Offerdød for at redde sin Konges Liv 1612, (se herom Dr. C. Paludan-Müllers Undersøgelse i Nykjøbings Skoles Program for 1870) er indkommen i den danske Historie fra svenske (skaanske) Kilder.

er fremdeles ubekjendt, og, om man end ikke ligefrem kan afvise det som fuldstændig opdigtet, kan det paa den anden Side heller ikke tillægges synderlig Vegt. Og allermindst bør dette Forhold, om det har existeret, antages at have været nogen Hovedgrund til Kongens lange Ungkarlsliv.

Da Werlauff skrev sin ovennævnte Afhandling, havde hverken han eller vore øvrige Lærde havt Anledning til at benytte den Hovedkilde til Aarhundredets politiske Historie, som de saakaldte „ausländische“ Registranter eller Kopibøgerne for Regjeringens tydske Brevvexling med fremmede Magter, tildels ogsaa med Privatmænd i Udlandet, frembyde. Disse værdifulde Bøger, der begynde med Aaret 1540 og nu findes i Geheimearkivet, henlaa tidligere i det tydske Kancellis Arkiv, hvor neppe mere end en Videnskabsmand har benyttet dem i nogen omfattende Grad. Dette var den lærde og flittige, men i Literaturen kun lidet bekjendte Forsker, Justitsraad Christian Eberhard Voss, en født Kjøbenhavner, men af Dannelse væsentlig Tydsker, der i 1771, dengang allerede 65 Aar gammel, blev Arkivar for det tydske Kancelli og derpaa i 1780 Schønings Eftermand som Geheimearchivarius. Denne Mands værdifulde, endnu kun for den mindste Del benyttede Excerpter vise iblandt Andet, at han ogsaa har kjendt den samme Foranledning til den lange Udsættelse af Frederik II's Giftermaal [1]). Denne har — næst den lange Syvaarskrig, der selvfølgelig maatte give Kongens Tanker en hel anden Retning — i Virkeligheden været, at flere Planer til passende fyrstelige Partier mislykkedes. Blandt disse Underhandlinger med fremmede Hoffer have igjen de mærkeligste gaaet ud paa et Parti mellem Danmarks unge Konge og

1) Medens Voss's Excerpter forøvrigt bero i Geheimearkivet, findes hans Uddrag af Registranterne og andre Papirer angaaende denne Sag paa det danske Universitetsbibliothek (Additam No. 138, 4to).

hans Frænke, Christiern IIs Datterdatter, Prindsesse Renata af Lothringen. Ved denne Forbindelse tilsigtedes at bringe det gamle indædte Had og Fiendskab mellem begge de kongelige Linjer af det oldenborgske Hus til endelig Forsoning paa en Maade, der skulde være bleven et Sidestykke til Rosekrigenes Afslutning ved Henrik af Richmonds og Elisabeth af Yorks Bryllup. Allerede dette giver denne Giftermaalsplan en høiere Interesse, end de fleste andre saadanne, hvorpaa vor som andre Rigers Historie naturligvis ikke lider Mangel. De Dokumenter, hvori Forhandlingerne foreligge, frembyde tillige saamange interessante Oplysninger til Tidens Politik, at en kort Fremstilling af denne Sag, og hvad dermed staar i Forbindelse, vil forsvare sin Plads.

I.

Af Christiern IIs Børn med Isabella af Østerrige vare to Tvillingsønner døde i en spæd Alder. De øvrige vare Sønnen Hans og Døtrene Dorothea og Christine. Den førstnævnte, om hvis Anerkjendelse som dansk Thronfølger der i Frederik Is Tid var alvorlig Tale, og hvem Nordmændene under Faderens ulykkelige Norgestog hyldede som Rigets Arving, døde allerede 1532 i Regensburg, fjorten Aar gammel. Døtrene, der efter Moderens tidlige Bortgang og Faderens Fangenskab opdroges af Mosteren, Maria, Enkedronning af Ungarn og Statholderinde i Nederlandene, bortgiftedes begge i en ung Alder i den habsburgske Politiks Interesse.

Til den ældste, Dorothea (f. 1520), antoges de Fordringer paa Nordens Krone at være gaaede i Arv, der vel intet Medhold havde i de skandinaviske Rigers Statsret, men

som dog alligevel, ledsagede af tilstrækkelige Stridskræfter, nok kunde have stor Betydning. Hun fik i September 1535 til Mand Pfalzgreve, siden Churfyrste Frederik II af Pfalz, der paa denne Maade skulde belønnes for sin mangeaarige tapre Tjeneste i de habsburgske Brødres Krige[1]).

Den yngre, Christine[2]), den smukkeste og talentfuldeste af Søstrene (f. 1521), var allerede i Mai 1534, altsaa endnu før den ældre Søsters Bryllup, bleven den sidste milanesiske Hertugs, Frantz II Sforzas, Gemalinde, men blev i det følgende Aar, 1535, fjorten Aar gammel, Enke og sendtes nu foreløbig tilbage til det burgundiske Hof i Nederlandene, medens Hertugdømmet Mailand som et keiserligt Rigslen inddroges af Carl V og under Form af Forlening til Sønnen Philip forenedes med de vidtløftige habsburgske Familiebesiddelser. Flere Partier paatænktes for hende i den følgende Tid, bl. A. i 1537 Hertugen af Cleve og to Aar senere Henrik VIII af England, som allerede havde ladet hende male af Hans Holbein[3]). Et Tilbud, som Grev Christopher af Oldenborg, Grevefeidens

---

1) Paludan-Müller, Grevens Feide, 2, 102.

2) Om hende er allerede forlængst skrevet en af vor Literaturs lærdeste Monographier: Om Christine af Danmark, K. Christiern IIs Datter, Hertuginde af Mailand og Lothringen, af Hans Gram, i Danske Videnskabsselskabs Skrifter, V, (Kbh. 1751. 4.) S. 1—126, hvilken her paa flere Steder benyttes.

3) Hun skal have været en mere end almindelig smuk og statelig Dame. Af en Samtidigs, den bekjendte Damebiograph Brantômes, Skildring kan hidsættes: „Cette princesse, à mon grè, a esté une des belles princesses, et autant accomplie, que j'aye point vue. Elle estoit de visage très-agrèable et eut la taille haute, et le discours très beau, surtout s'habillant très bien: si bien que son temps elle en donna à nos Dames de France, et aux siennes le patron et modelle de s'habiller, qu'on appelloit à la Lorraine. — — Elle avoit sur-tout une des belles mains que l'on eut sçeu voir, elle se tenoit fort bien à cheval et de fort bonne grace“ &c. (Oeuvres du Seigneur Brantôme, nouv. ed. Paris 1787. S. 552—53).

bekjendte Høvding, i Slutningen af hin Feide skal have vovet at gjøre denne Keiserens Søsterdatter, blev ikke fundet Svar værdigt. Endelig besluttede Carl V at bortgifte Christine til Hertug Anton af Lothringens ældste Søn og Arving Frants, og deres Bryllup fandt Sted i Brüssel den 10 Juli 1541. Keiserens Hensigt var paa denne Maade at drage Lothringen bort fra den franske Indflydelse, som, især gjennem de med den regjerende Hertugfamilie beslægtede Guiser, længe havde gjort sig gjældende i den lille Stat, medens det lothringske Hof selv synes at være lokket af Haabet om paa den Maade lettere at erhverve Geldern, hvis nylig afdøde Hertug, Carl Egmond, var en Morbroder af Hertug Anton. Denne sidste Beregning skuffedes imidlertid fuldstændig, thi da Carl V i 1543 saa sig istand til at erobre Geldern fra Hertugen af Cleve, som med Stændernes Samtykke havde taget Landet i Besiddelse, beholdt han sin Erobring for sig selv og forenede den med sine burgundiske Nederlande. Den 8 Mai 1544 døde Anton af Lothringen, og Sønnen Frants blev regjerende Hertug, men da ogsaa han Aaret efter, 1545, afgik ved Døden, saa Christine sig, fire og tyve Aar gammel, atter i Enkestand og denne Gang for bestandig. I sit sidste Ægteskab havde hun tre Børn, Sønnen Carl (f. 1542) og Døtrene Renata og Dorothea, den første født nitten Maaneder før, den anden tre Maaneder efter Faderens Bortgang[1]). Enkehertuginde Christine, hvem alle, baade samtidige og senere Forfattere, der omtale hende, enstemmig skildre som en mere end almindelig begavet, særlig i diplomatiske Forhandlinger duelig Dame, var nu i de nærmeste Aar Lothringens egentlige Beherskerinde i sin spæde Søns Navn, for hvem hun og Svogeren Nicolaus bleve For-

[1]) Calmet, Histoire de Lorraine. V, 639. Fol. Nancy 1752.

[illegible] Regent-
[illegible] Familie [illegible] havde
[illegible] 1553
[illegible] Fyrster
[illegible] sig i
[illegible] Carl
[illegible] Be-
[illegible] sit
[illegible] Fred
[illegible] Skridt.
[illegible] og [illegible] sig
[illegible] som det
[illegible] Hertug-
[illegible] Fæder-
[illegible]

[illegible] mange For-
[illegible] havde gjort
[illegible] Danmark og
[illegible] noget
[illegible] Speyer 1544
[illegible] Konge.
[illegible] Christiern
[illegible][1]),
[illegible] frem.
[illegible] kommen
[illegible] og Lothringen
[illegible] Preussens
[illegible] tydske Orden

med Johanniterne, hvorefter da de to forenede Ordener skulde angribe Danmark og Preussen [1]). Kort efter i samme Aar havde Kongen faaet Nys om, at hans Fiender gjennem hans gamle, utrættelige Modstander, Grev Christopher af Oldenborg, virkelig skulde have bragt Tropper paa Benene i Stiftet Bremen [2]), i hin Tid under sin lidet hæderlige Fyrstbiskop Christopher (1511—1558), (en Broder af Henrik den Yngre af Brunsvig), det stadige Tilholdssted for omstreifende Bander af tydske Landseknegte. Kort efter fik vel det danske Hof den trøstelige Efterretning, at Greven af Oldenborg var anholdt af Landgreve Philip af Hessens Folk, men samtidig kom nye Tidender om pfalziske og lothringske Rustninger ved Rhinen og om, at den aldrig hvilende Hertug Albrecht af Meklenburg atter var paafærde og lod hverve Folk i Hamburg og Lybek. Albrechts Planer skulde dog, som det fordetmeste var Tilfældet i hans senere Aar, nærmest gjelde Sverige, og den landflygtige Biskop Mogens af Skara stod i Ledtog med ham; siden Dakkefeiden opholdt ogsaa bortrømte Smaalændinger sig hos Albrecht, og Meningen var nu at reise de misfornøiede Bønder paany. De meklenburgske Søstæder skulde tvinges til at overføre Tropperne til Blekingen, og Christian lod derfor syv Skibe gaa i Søen for at krydse paa Høiden af Rostock og Wismar [3]). Med denne Slags

---

1) Brev til Albrecht af Preussen fra Aalborg Fredag eft. Esto mihi (20 Febr.) 1545. (Ausl. Registr. Sammenlign ogsaa Behrmann, Christiern IIs Fængselshistorie, Kbh. 1812, S. 66.

2) Brev til Meinhart v. Hamm, Kolding Fredag eft. Reminiscere (6 Marts) 1545. (Ausl. Reg.) M. v. Hamm havdei 1532 været en af Christiern IIs Krigsmænd i Norge, men blev senere især bekjendt i Christian IIIs og Carl af Gelderns Tjeneste i den gröningske Feide 1536. Se Danske Magazin, 4 Række, B. 3, S. 60—61 (af Joh. Grundtvig).

3) Breve til Kong Gustav i Sverige, dat. Kolding Tirsdag i Paaskeugen (7 April) 1545 og Onsdag efter Cantate (6 Mai). (Ausl. Reg.)

Rygter gik den største Del af Aaret 1545 hen, uden at der dog kom noget Alvorligt ud deraf. Maaske har den Kraft, som Christian IIIs Forbundne, Fyrsterne i det schmalkaldiske Forbund, i samme Aar udviklede, idet de toge Henrik den Yngre af Brunsvig tilfange[1]), bidraget til at indjage Pfalzgreven Frygt, ligesom Hertug Frants af Lothringens Dødsfald i samme Sommer uvivlsomt har hindret hans Enke fra for det første at tænke videre paa Nordens Anliggender.

I de følgende Aar vedblev Spændingen, og Christian III var vel vidende om, at Pfalz og Lothringen ikke manglede Villie til at skade ham. Imidlertid var hans Forhold til Keiseren, efterat han havde siddet stille i de stormfulde Aar 1546—1547, udentvivl blevet indtil en vis Grad venskabeligt, Pfalzgreve Frederik, nu forlængst Churfyrste, var gaaet over til Protestantismen og derved fjernet fra Habsburgerne, og han var derhos nu stærkt tilaars (født 1483 og 37 Aar ældre end sin Hustru) og endelig barnløs, saa at han manglede enhver Opfordring til at vove Noget paa Foretagender, hvortil den beleilige Tid egentlig forlængst var forbi, og hvis Udfald i alle Til-

---

1) Henrik den Yngre, Morbroder af Christian IIIs Dronning, Dorothea af Sachsen-Lauenburg, var maaske den ivrigste Katholik blandt Nordtydsklands Fyrster paa Reformationstiden. Han blev 1542 fordreven fra sit Land af de protestantiske Fyrster, og da han 1545 forsøgte at gjenvinde dette, fangede de ham, som ovenmeldt. Først efter sine Fienders Nederlag i 1547 kom han paa fri Fod og deltog derpaa 1553 paa Churfyrst Moritz's Parti i Slaget ved Sievershausen, men mistede her to af sine Sønner, Carl Victor og Philip Magnus. Som et Bevis paa Dronning Dorotheas Indflydelse paa Christian III tør det vel ansees, at Hertug Henrik og hans Sønner, som det af Registranterne erfares, vidste at erholde ikke ubetydelige Pengesummer af den danske Statskasse, uagtet Christian III umulig kan have yndet dette Svogerskab. Han døde først 1568. Se om ham fornemmelig W. Havemann, Gesch. der Lande Braunschweig u. Lüneburg, B. 2. Göttingen 1855, S. 209—295.

fælde maatte blive tvivlsomt. I 1555 omtales dog rygtevis en Forbindelse mellem ham og Frankrige, fremdeles mod Danmark. Christian IIIs Tilbud om Forlig paa den Betingelse, at hver af Christiern IIs Døtre skulde faa ét Udstyr som Prindsesser af Danmark (tilsidst foreslaaet til 100,000 Rdlr. for hver) mod fuldstændigt Afkald paa alle formente Rettigheder til Thronen, var bestandig blevet upaaagtet.

Den 19 Febr. 1556 afgik Churfyrsten af Pfalz ved Døden. Hans Enke, Dorothea, var kun 36 Aar gammel, og der kunde saaledes være Tale om et nyt Ægteskab, hvorved altsaa Fordringerne paa Danmark skulde være gaaede over paa nye Hænder. Rygtet vidste ogsaa strax at nævne tvende Fyrster som Dorotheas Friere, den ene en Søn af Landgreve Philip af Hessen, den anden Albrecht med Tilnavnet Alcibiades, Markgreve af Brandenburg-Culmbach [1]), den noksom bekjendte urolige Kriger, der navnlig i Aarene 1552—53 havde forstyrret Nordtydsklands Fred, indtil han 9 Juli 1553 led det afgjørende Nederlag ved Sievershausen, der dog kostede hans fornemste Modstander, Churfyrst Moritz, Livet. Om der har været noget Alvorligt ment mellem Albrecht og Dorothea er uvist [2]); at Markgreven i saa Tilfælde vilde have gjort

---

[1]) „Es wäre am Rheinstrom das ganze Geschrei, dass die alte Pfalzgräfin sich mit Markgraf Albrecht wiederum verheirathen wollte; es liessen sich auch etzliche des Markgrafen Hauptleute vornehmen, sie hätten bisanhèr einem Markgrafen gedient, verhoffen, sie werden ihm so lange dienen, dass er ein König wurde", skriver Henrik Rantzau fra Braunschweig den 26 August 1556 til Christian IIIs Sekretær, Caspar Fuchs. (Voss's Excerpter).

[2]) Den berømte Historiker, der har leveret en paa omhyggelige Undersøgelser grundet Monographi om denne Fyrste (Markgraf Albrecht Alcibiades von Brandenburg, von Johannes Voigt, B. 1—2. Berlin 1852.) kjender Intet til hans her nævnte pfalziske Giftermaalsprojekt.

[illegible] hvad der stod i hans Magt, for at sætte sine Fordringer igjennem, kan vel neppe omtvivles, men han døde allerede Begyndelsen af det følgende Aar, hvorved det Hele bortfaldt. Heller ikke kjendes efter den Tid noget særlig fra Dorotheas Side [illegible] Forsøg mod Nordens Riger, og hun kan fra nu af næsten betragtes som ude af vor Historie. Hun døde først 1580.

II.

Større Interesse for sit Fødeland og for sine formente Fordringer paa Faderens tabte Riger nærede den virksommere og dristigere Christine, der desuden havde tre Børn, hvis Fremtidsudsigter maatte ligge hende paa Hjerte. Hun befandt sig nu i Brüssel hos Philip II, der strax efter Faderens Thronfrasigelse var kommen i en Krig med Henrik II af Frankrige, hvem Pave Paul IV havde ophidset til at fornye Fordringerne paa Neapel. Til sin kjødelige Fætter Philip, som lige indtil efter Freden i Chateau Cambresis holdt Hof i Nederlandene, stod hun i det bedste Forhold, ja Philip skal endog i tidligere Dage have ønsket at ægte hende, om Faderen, der fandt Partiet med en anden Frænke, Dronning Maria af England, fordelagtigere, havde tilladt det[1]). I 1556 gjorde ogsaa Hertug Adolf af Holsten-Gottorp, Christian IIIs berømteste Broder, der længe havde tjent i habsburgsk Sold, et Besøg i Brüssel, ledsaget, som det synes, af Hovedet for Holstens Adel, Veteranen Hr. Johan Rantzau. Denne sidste knyttede her en Forbindelse med en nederlandsk Magnat, Grev

[1]) Gram i Kbh. Vidensk. Selsk. Skr. V.

Aremberg[1]), Statholder i flere nederlandske Provindser. Allerede i Juli 1556 vidste Christian III, at Aremberg til Rantzau havde ladet falde Ytringer om, at Christiern IIs Døtre nærede forsonligere Tanker[2]). Ikke usandsynligt har allerede nu Planen til et Giftermaal mellem den 22 Aar gamle Prinds Frederik, der i 1542 var bleven hyldet som dansk og i 1548 som norsk Thronfølger, og den omtrent Aar gamle Renata af Lothringen været paa Bane mellem Johan Rantzau og Aremberg. Og i det følgende Aar 1557, som det synes tidlig paa Vaaren, sendte Philip II en Gesandt, Gerhard v. Bockholt eller Buchholz, til Danmark. Efterat Bockholt paa Veien havde besøgt Johan Rantzau, overbragte han et Brev fra Hertuginde Christine til hendes Fader paa Kallundborg, en Opmærksomhed, hvortil den gamle Fange var lidet vant fra sine Døtres og Svigersønners Side. I Virkeligheden har Gesandten udentvivl nærmest været afsendt for at udforske Stemningerne ved det danske Hof[3]).

Medens man i det Følgende ikke mærker mere til den gamle Hr. Johan Rantzaus Medvirkning i denne Sag, erfarer

[1]) Jan van Ligne, Graaf van Aremberg, allerede 1549 Statholder i Overyssel m. m. (Vagenaar, Vaterland. Historie, 5, 332).

[2]) Kongen skriver 1 Juli 1556 til Henrik Rantzau, at dennes Fader, Hr. Johan, har berettet, „dass der Graf zu Aremberg an ihn zu Brüssel angezeigt haben soll, dass es itzund mit der Pfalzgrafinnen und der von Lothringen fast ein ander Gestalt wie vorhin hätte, und achtete dafür, man sollte wohl zu gutlichen Vergleichungen und besser wie vorher kommen.“ (Voss's Exc.)

[3]) Gesandtskabet omtales af Behrmann (Christiern IIs Fængselshist. S. 89), uden at denne dog kjender Gesandtens Navn. Forøvrigt omtales i et Brev fra Christian III til Johan Rantzau af 12 Dec. 1556 (Voss's Exc.) et (projekteret?) „Heirath“, hvorom Kongens „Enspænder“ (ɔ: Kurer) Herman Malsburg har bragt ham Tidende, men i saa dunkle Ordlag, at jeg ikke ret forstaar det. „Wir haben uns auch zu unsern besondern lieben Oheimen, Kö. Mt. zu England (Philip II) solch Handel mit nichten zu versehen“ o. s. v.

man desto mere om hans Søns ivrige Deltagelse i de Forhandlinger, som nu i en Række af Aar med kortere eller længere Mellemrum bleve førte mellem Danmark og Enkehertuginden. Henrik Rantzau, født 1526, har vel ikke som Faderen vundet Ry som Krigsmand, men hans Navn var dog i det sextende Aarhundrede næsten ligesaa berømt som dennes. Han var en af Europas rigeste Privatmænd, talte Fyrster, mellem dem Philip II, blandt sine Debitorer, besad en overordentlig Lærdom og brugtes i de vigtigste Statsanliggender og anseligste Sendelser. Faa Mænd besad i den Grad Kongehusets Tillid, ja hans Forhold til Frederik II antager næsten Charakteren af Kammeratskab, Noget, hvorom allerede de Ytringer, der i det Følgende skulle anføres af hans Breve til Kongen, ville vidne. Allerede 1554 var Henrik Rantzau holstensk Raad, ved Udgangen af samme Aar havde han Hovedslottet i den kongelige Del af Holsten, Segeberg, i Forlening, og senest 1556 var han Statholder over den Trediedel af Hertugdømmerne, som Christian III havde beholdt efter Delingen i 1544[1]).

Allerede den 16 August 1557 kunde Henrik Rantzau melde sin Konge vigtige Nyheder, der vise, at Giftermaalsplanen nu var i fuld Gang fra Christines og hendes habsburgske Venners Side. Statholderen i Zeeland, van Beveren[2]), havde i Nærværelse af Hertuginden, hendes Svoger Nicolaus og Grev Egmont, faaet Befaling til at henvende sig til Rantzau paa Segeberg og forelægge ham Planen til et Parti mellem

[1]) Om Henrik Rantzau er i Danske Magazin B. 1 samlet det vigtigste Stof. En i Celle nylig uden Trykkeaars Angivelse udkommen smukt udstyret, anonym Bog („Das Haus Rantzau, Eine Familienchronik") giver kun det før Bekjendte.

[2]) Maximilian van Bourgondie, Heer van Beveren, var Ridder af den gyldne Vlies, en Tid Statholder i Holland, Zeeland og Utrecht; (Vagenaar, Vaderlandische Historie, B. 6, paa flere Steder).

Frederik og Renata; det synes, at han personlig har gjort en Reise til Holsten forat søge ham. Betingelserne maatte kaldes lokkende. Den unge Hertug Carl III af Lóthringen skulde frasige sig enhver Fordring paa Danmarks Krone, ja endog overdrage sin Søster og mulige Svoger, Frederik af Danmark, Successionsret til Lothringen, ifald han selv ingen Livsarving skulde efterlade. Renata vilde ogsaa komme til at arve den største Del saavel af hvad hendes Moder som ogsaa af hvad hendes Tante, Churfyrstinden af Pfalz, maatte efterlade sig, idet den yngre Søster i Renatas Interesse kunde sendes i Kloster. Der faldt ogsaa smukke Ord om, hvor heldigt det havde været for Philip II og Nederlandene i denne Krigstid, at Christian III havde tilladt Udførsel af Korn derhen, da der ellers skulde have opstaaet Hungersnød. Van Beveren havde ogsaa i Fortrolighed meddelt Henrik Rantzau den Nyhed, at Philip II vilde tvinge Maria Stuart, der opholdt sig ved Hoffet i Frankrige, til at vende tilbage til Skotland og ophæve sin Forlovelse med Dauphinen, for saaledes at afværge Skotlands og Frankriges Forening. Han vilde ophidse Skotterne til at true med et nyt Kongevalg, om hun ei meget snart kom hjem. Naar hun da, som han mente, vendte tilbage til sit Arverige, skulde hun ægte Keiser Ferdinands Søn af samme Navn; hertil synes det, at man vilde have Danmarks Billigelse. Henrik Rantzau raadede til, at det saaledes allerede confidentielt gjorte Tilbud burde antages. Især forekom det ham, at den Brudeskat, Renata vilde bringe Frederik, maatte blive overordentlig stor, naar man erindrede, at Udstyret til hendes Moder og Tante, hvormed Danmark stod til Rest, paa denne Maade egentlig kom til at forblive i Landet. Han tilbød sin ufortrødne Bistand til Underhandlingernes Fortsættelse og vilde gjerne personlig reise til Nederlandene, ja i fornødent Fald endog gaa til

Spanien. Til Nederlandene kunde han, uden at det vakte nogen Opsigt, gjøre en Reise, ganske som om det var i egne Anliggender, opsøge v. Beveren der og i Enkehertugindens Nærværelse aftale de endelige Vilkaar[1]. Endnu fra samme Maaned (27 August) har man en ny Skrivelse fra Henrik Rantzau til Kongen, hvori den ivrige Mand glæder sig over, at Christine og hendes burgundiske Venner ikke paastode, at Christiern II skulde sættes paa fri Fod, men nøiede sig med, at han forblev paa Kallundborg.

Ganske kort efter sendtes fra Nederlandene en betroet Tjener, Andreas v. Molen, til Rantzau paa Segeberg med Instruktioner fra v. Beveren. A. v. Molen, der for at undgaa Opsigt reiste som Kjøbmand, havde Bemyndigelse til at sige, at Kongen af Spanien ønskede Giftermaalet til Befordring af Venskabet mellem ham og Danmark; det var ham ogsaa paalagt at tage Prinds Frederik i Øiesyn, om Anledning gaves. Allerede i Begyndelsen af September var Andreas v. Molen paa Segeberg, men han naaede først hjem igjen i November. Maaske har han ogsaa været i Danmark, thi man erfarer af et Brev, at han reiste videre, ledsaget af Henrik Rantzau, og at han virkelig fik Prindsen at se[2].

Dog er det ogsaa muligt, at denne Rantzaus og v. Molens Tur er gaaet sydover, og at det har været i Tydskland, at han traf sammen med Frederik. I 1557 havde nemlig Christian IIIs Svigersøn, Churfyrst August af Sachsen, med sin Gemalinde aflagt et Besøg hos det danske Hof. August, siden 1548 gift med Anna af Danmark, den i

---

[1]) H. Rantzaus Brev til Christian III i Voss's Excerpter.

[2]) Christian III skriver nemlig den 10 Nov. fra Kbhvn. til H. Rantzau: „Der v. Molen hat unsern Sohn nun wohl gesehen, weil er mit Dir geritten ist, und stehen die Sachen in des Allmächtigen Händen."

Sachsens Historie berømte „Mutter Anna“ [1]), og siden Broderen Moritz's Død efter Slaget ved Sievershausen 1553 hans Eftermand i Churfyrstendømmet, var af alle Samtidens Fyrster mest fortrolig med dansk Politik og danske Interesser [2]). Da Churfyrsten og Anna vendte tilbage, toge de Frederik og hans Broder Magnus, der siden spillede en saa ynkelig Rolle som Ivan Vasiliewitschs Svigersøn og „Konge“ i Lifland, med sig til Dresden. Hverken August eller Anna følte sig imidlertid synderlig tiltalte ved det lothringske Giftermaalsforslag. Churfyrsten synes allerede for nogle Aar siden at have foreslaaet Christian III et andet Parti for hans Søn [3]), der nu ikke kjendes, og ved denne Tid interesserede han sig for en Forbindelse mellem Frederik og en af Keiser Ferdinands Døtre. Heller ikke Frederik følte Lyst til den ukjendte lothringske Brud. Dog var der ved Hoffet i Dresden Tale om, at han burde søge Leilighed til at se Renata, og at han i den Anledning burde reise til Pfalz, hvor Mo-

---

1) Se om hende Karl v. Weber: Die Churfürstin Anna, geb. aus Königl. Stamm zu Dänemark, Leipzig 1855, et indholdsrigt og interessant Arbeide.

2) Sachsens nyeste Historieskriver Th. Fläthe, der i 1870 har givet en Omarbeidelse af Böttigers Gesch. des Kurstaates und Königreichs Sachsen, (i Virkeligheden et nyt Arbeide), siger derfor med fuld Grund: „Zu keiner der auswärtigen Mächte stand August in nähern Beziehungen, als zu Dänemark.“ Tydeligst vil dette erfares, naar man undersøger fra dansk Side Registranterne og fra sachsisk de interessante Meddelelser af G. Dröysen i Archiv f. die Sachsische Geschichte, hg. v. Wachsmuth u. Weber, B. 2 og B. 5, der betitles „Aus den dänischen Büchern“ og indeholde Uddrag af de i Archivet i Dresden bevarede tolv Folianter, hvori Augusts Brevvexling med Christian III og Fredrik II er samlet.

3) Hertil sigte nemlig muligvis Chr. IIIs Ord til sin Svigersøn i Brev af 30 August 1554: „In den bewussten Heirathshandlungen bedenken wir E. L. Fleisses u. Erbietens“, skjønt det jo vistnok lod sig tænke, at dette havde Hensyn til Kongens Søster Elisabeth, der 1556 bortgiftedes til Meklenburg.

deren Christine opholdt sig med Datteren paa Besøg hos sin ældre Søster Dorothea. Men heraf blev Intet. Christian III, der i sin hele Regjeringstid, ja lige siden han blev voxen, havde været plaget af de mange Ubehageligheder, som den uopgjorte Tvist med Christiern II og hans Familie voldte, ønskede gjerne inden sin Død at se denne Sag ordnet og var derfor temmelig tilbøielig til at følge Henrik Rantzaus Raad. „Es wäre (skriver han efter Sønnens Hjemkomst i Paaskeugen 1558) so es Gott versehen, nicht ungelegen durch solch Mittel beständigen Frieden nach so viel beschwerlichen Wiederungen, als uns und unsern Reichen, Landen und Leuten lange Jahr hero aus den Orten erregt, zu erschaffen". Men, heder det endvidere i denne Skrivelse til Churfyrsten: „Weil wir erspuren, dass die bewusste Heirath von Gott nicht ersehen, und dass unser geliebter Sohn darzu nicht Neigung hat, haben wir ihm vaterlich heimgestellt in den Sachen zu thun und zu lassen."

Endmere bestemt paa at lade den hele Sag falde maatte Christian dog blive, da han mærkede, at den snedige Enkehertuginde og hendes mægtige Venner ikke mente mere med sine forbindtlige Ytringer og Tilbud, end at de nok hellere vilde angribe Danmark med Vaabenmagt, om dertil var Anledning[1]). Et Gesandtskab fra det med Spanien matrimonialt forenede England ankom til Kjøbenhavn i April, men til Kongens store Forundring hørtes ikke et Ord om Ægteskabsplanen. I Mai dukkede endog nye Rygter frem om forestaaende Krigsrustninger, (eller som det i Tidens Sprog

[1]) „Wenn man nicht besser hat wollen fortfahren, denn wie noch geschieht, hätten wir lieber gesehen, dass wir mit dem Handel verschont wären blieben. Und scheint, als werde nach des Krieges Unglücke und Glücke gehandelt." (Chr. III til Rantzau. 18 Marts 1558).

gjerne kaldtes „Praktiker“) i Lothringen mod Danmark. Ud paa Høsten døde ogsaa Grev van Beveren, gjennem hvem Underhandlingerne med Henrik Rantzau havde været drevne [1]).

Medens den omtalte Plan foreløbig bortfaldt, vare, som man af Registranterne erfarer, andre Giftermaalsprojekter for Frederik paa Tale. Churfyrst Joachim II (Hector) af Brandenburg, Christian IIIs temmelig nære Slægtning og hans personlige Bekjendt fra Ungdommen, havde tilkjendegivet, at han kunde have Lyst til at se en Datter som dansk Dronning. Der havde ogsaa været Tale om, at Frederik paa Hjemveien fra Dresden skulde gjæste Berlin, men Christian III havde paalagt sin Søn i saa Tilfælde at give undvigende Svar paa Joachims Forslag. Et Projekt om en polsk Prindsesse, rimeligvis Anna eller Catharina Jagellonica, var bragt paa Bane af Christian IIIs Svoger Albrecht af Preussen, men blev strax ligefrem afvist. Derimod var Tanken om det keiserlige Svogerskab atter oppe i October 1558. Kongens Ytringer herom til sin Svigersøn i Dresden ere ret interessante, da de vise den afgjorte Skræk, som den ivrige Protestant Christian maatte føle for en katholsk Sønnekone[2]). Renata af Lothringen var jo dog ogsaa katholsk, uden at der med Hensyn til hende havde været religiøse Skrupler.

---

¹) At han allerede var død i August 1558, sees af et Brev fra H. Rantzau. Vagenaar (Vaderl. Historie 6, 35—36) angiver hans Død ubestemt til „omtrent deezen tyd 1559“ og tilføier, at denne Herre, trods sin fornemme Stilling og skjønt ugift, var saa fattig, „dat zyn boedel met den voet gestooten.“

²) Kongen skriver til August (Kolding 25 Oct. 1558), at Keiseren udentvivl vil forlange, at hans Datter fik egen Gudstjeneste, „abgöttische, papistische Messe und Predigt gegen Gottes Wort und unser Gewissen, das uns hoch beschwerlich, ungeacht ob solches Greuel in der Kammer und nicht öffentlich gebraucht und geübt werden sollte.“

Har man maaske tænkt sig det muligt, at denne unge Prindsesse, af hvis Familie Flere vare Protestanter, kunde omvendes til Evangeliet?

III.

Nytaarsdag 1559 døde Christian III i Kolding, og den gamle Fange paa Kallundborg overlevede ham kun faa Uger. Frederik var nu Konge. Hans første Regjeringstid optoges med Faderens og Christiern IIs Begravelse, Ditmarskerkrigen, hvori han maatte skynde sig at tage Del, for at ikke Onkelen, Adolf, skulde gjøre Erobringen paa egen Haand og beholde det hele Landskab for sig selv, Forhandlinger med Rigsraadet om Haandfæstningen, hvis hemmelige Historie er lidet kjendt, men som dog ikke synes at have gaaet af uden Rivninger, og endelig Kroningen. Forholdet til Sverige var derhos allerede nu mindre end sikkert.

Alligevel kom Ægteskabsplanerne allerede samme Aar igjen paa Dagsordenen. I Slutningen af 1558 var Dronning Maria af England død (17 November), og hendes Søster Elisabeth var Europas gode Parti. Hun blev Gjenstand for samtlige ugifte Souveræners Spekulationer. Erik XIV, Aarhundredets uheldige Frier par excellence, plagede hende i en Aarrække med ufortrødne Ægteskabstilbud og sendte sin Broder, Johan af Finland, til London [1]). Ogsaa for Frederik

[1]) I det danske Geheimearchiv findes flere herhenhørende Brevskaber. Den 17 Septbr. 1561 skrev Erik til Elisabeth som Svar paa hendes Brev til ham med Dionysius Beurreus og Nils Sture, at han selv i Følge med sine Brødre Magnus og Karl var reist ud

II var det engelske Giftermaal paatænkt. Churfyrst August tilraadede ivrig sin Svoger at bestræbe sig for at vinde Elisabeth [1]). Denne Forbindelse vilde efter hans Mening mere end noget andet Middel kunne befri Danmark for alle Farer fra Lothringen. Disse kunde ellers være store. I 1558 var den unge Hertug Carl, Christines Søn, bleven gift med en Datter af Henrik II af Frankrige, og efter Freden i Chateau Cambresis 1559 havde Philip II ægtet en anden af de franske Prindsesser. Lothringens Fyrste var altsaa besvogret baade med Spanien og Frankrige, og disse to Magter vare nu i indbyrdes venskabeligt Forhold. Den nye Konge af Frankrige, Frants II, var gjennem sin Dronning, Maria Stuart, tillige Konge af Skotland. Mod saa mægtige Fiender kunde en Forening med England byde et kraftigt Værn. Men Frederik forstod enten ikke ret Situationen, eller han var af anden Grund utilbøielig til at lytte til Augusts Raad. Han svarede ham, at ihvorvel England var et prægtigt Rige, var det dog vanskeligt for en fremmed Herre at begive sig did; han havde ingen Tanke derpaa. Henrik Rantzau fraraadede ogsaa sin Herre de engelske Planer. Som Grund anfører han, charakteristisk nok, først, at Frederik ikke forstod det engelske Sprog [2]), at Engelskmændene, som i sin

fra Elfsborg for at besøge hende, men havde vendt om formedelst Modvind; det heder videre: „Serenitatis tuae opes non ambio nec regna, sed solam personam T. S., prae omnibus mihi dilectissimam.“ Aaret iforveien skriver (28 Juni 1560) Fr. II til August af Sachsen: „Wir mugen aber nicht glauben, dass die Schweden die Königin zu England mit Gewalt rauben werden. Es wäre dann, dass die Königin connivirte. So halten wir doch, dass sie England nicht verlassen und es in Schweden verwechseln sollte.“

[1]) Gustav Droysen: Aus den dänischen Büchern (Arch. f. Sachs. Gesch. 2, 360 fg., hvor Uddragene af de benyttede Papirer dog mangle Datering.)

[2]) Sprogkundskab og overhoved Lærdom var ikke Frederik IIs Sag.

Tid havde opført sig slet mod sin fødte Konge, Edvard VI, ikke vare gode at komme af det med, at Philip II havde forvænnet dem med kostbare Gaver, som det ei var Frederiks Leilighed at kunne byde dem o. s. v. Det engelske Giftermaal vilde heller ikke hjelpe ham stort imod de Burgundiske og Frankrige, da disse ufeilbarlig vilde ophidse Sverige mod Danmark og skaffe dette og Hertugdømmerne mere end nok at bestille [1]).

Ikkedestomindre findes (Tiden kan ikke med Nøiagtighed angives [2]) Spor til, at Frederik kort efter har havt Sendebud i England for at undersøge, om der her kunde være noget Haab. Henrik Rantzau skriver nemlig om, at han ved Roskilde har truffet en „Caspar Botte", som kom fra England, og at han har brudt de herfra til Kong Frederik ankomne Breve. Disse vare forbeholdne; Rantzau skriver, at Dronningen vil ikke „sich blodt geuen oder sich gegen Johan Munster etwas vornehmen lassen"; „ich glaube eigentlich, hätte man austrucklich gefordert, man hätte etwas erlanget" o. s. v.

Hans Undervisning synes at have været forsømt. (Dansk hist. Tidsskr. 2 B., 3, 245 fg.). Tydsk var vistnok hans egentlige Modersmaal, eller ogsaa brugte han vel en Blanding af Tydsk og Dansk. I 1558 havde han spurgt A. v. Molen, om Renata af Lothringen forstod Tydsk, men denne gav det undvigende Svar, at hun talte godt Fransk, Spansk og Nederlandsk. Var Forbindelsen med Renata kommen istand, vilde vel Plattydsk være blevet det høie Pars første Konversationssprog. Som en Prøve paa Frederiks Stil kan her anføres en egenhændig Tilskrift af ham paa et af Kancelliet udfærdiget Brev (af 5 Mai 1571) til hans Farbroder Hertug Hans den Ældre, hvorpaa min Ven, Archivsekretair Matthiessen i Kjøbenhavn, i sin Tid har gjort mig opmærksom: „Keyre gammel Hans ich bitte dych alsse meyn gammel stalbroder, du wijlt mich dysse resse nich abschalgen, ich wijlss wijdder wndt mitt hutt und har wijdder fur dynnen."

1) Rantzau til F. II, Segeberg 24 Nov. 1559.

2) Voss henfører det i sine Excerpter til „1559 eller 1560."

Samtidig synes ogsaa Axel Thomesen Wiffert at have været sendt til England i lignende Ærinde.

Mere kjende vi derimod til Rantzaus fortsatte Anstrængelser for at gjenoptage Forhandlingerne om det lothringske Parti. Efter Fredsslutningen i Chateau Cambresis, til hvis Fremme Hertuginde Christine synes at have bidraget af al Magt, havde der en Tid været Tale om, at denne Fyrstinde skulde have erholdt Statholderskabet over de nederlandske Provindser, og Vilhelm af Oranien skal have arbeidet for hende, da han paa den Tid selv ønskede at ægte en af hendes Døtre [1]). Udfaldet blev imidlertid, som bekjendt, at Kong Philips Halvsøster, Margareta af Parma, ansattes som Statholderinde. Christine fik dog store kongelige Gaver og Naadesbevisninger af sin Fætter og begav sig derpaa til Lothringen, hvor hun nu, i god Forstaaelse med Frankrige, atter udøvede sin gamle Indflydelse over Sønnen og paa Landets Styrelse og fremdeles vedligeholdt stadige Forbindelser med Nederlandene.

Den 10 December 1559 kunde Rantzau fra Zwolle fortælle sin Konge adskilligt om de nye Underhandlinger, som han — nu som før konfidentielt — havde ført med den tidligere nævnte Greve af Aremberg. Han havde besøgt denne i Wylichs i Utrecht og der med sit Følge fundet den varmeste og forbindtligste Modtagelse; „man hätte E. K. Maj. kaum besser tractiren können.“ Rantzau angav at være paa en Reise i egne Forretninger til Antwerpen og blot at ville hilse paa Greven for gammelt Bekjendtskabs Skyld. Samtalen lededes efterhaanden hen paa den gamle Tanke. Aremberg roste Prindsesse Renatas Skjønhed paa

[1]) „Intelligebat apud socrum gubernationis titulum, penes se vim futuram.“ (Strada.)

det ivrigste og understøttedes heri af sin Grevinde[1]), af hvem Rantzau efter nogen Vægring tilsidst fik Prindsessens Portræt udleveret mod Løfte om at skaffe Kongens isteden; Rantzau anmoder derfor Frederik om, snarest muligt at lade sig male i to eller tre forskjellige Klædninger. Grevinden søgte dernæst at fremstille Renatas Udsigter til at arve Lothringen som meget sandsynlige, idet den unge Hertug Carl skulde være sygelig, og hans franske Gemalinde heller ikke have den bedste Helbred[2]). Henrik Rantzau finder derfor paany Partiet tiltalende og mener, at i hele det tydske Rige intet Giftermaal kunde opnaaes, der bragte Kongen saa mægtige Forbindelser og en saa rig Brudeskat, som her var at vente. Til fiendtlige Planer fra Hertugindens Side tror han, at der for Tiden ei er Spor. Den sidste Krig har kostet Spanien saa store Summer, at det nu behøver Fred. Almindelig Afvæbning havde ogsaa fundet Sted i Nederlandene; kun Lazarus v. Schwendi havde endnu et Regiment paa Feltfod. Hertuginden havde ikke Pengemidler til krigerske Foretagender, og hendes Tilbøielighed gik, „das ich

---

[1]) — „die drei Monate in der Friedeshandlungen bei beiden Fraülein in der Kammer gelegen, die ihre Schönheit und Frommigkeit auch sehr gelobt, auch so sehr, dass ich angefangen, ich hätte viel anders gehört, dass sie soll schwarz sein, darauf der Graf geschworen, sie wäre weisser als das Conterfey, das er hätte, das er mir weisen wollte, das wäre wohl wahr, sie hätte schwarze Augen und Haar, die standen ihr wohl; — — — und wo sie dermassen ist, als sie dar gemalet, so wollte ich, dass Sie E. K. Maj. im Bette hätte, E. K. M. sollte wohl mit ihr zufrieden sein."

[2]) „Die Frau v. Aremberg hat mir unter andern vormeldt, dass sie nicht glaube, dass der Sohn Erben bekomme, denn er sey sehr schwachen Leibes, zudem so sein sie ganz jung zuhauffe kommen, und des Frantzosen Tochter soll ganz kleines Leibes sein, also dass man vormeinte, wenn sie schwanger wurde, sie müsse das Leben dabei lassen, also dass die Tochter eine grosse Warte auf Lothringen hat."

aus allerley vormerke", nu alvorlig ud paa at faa sin Datter gift til Danmark [1]).

Ogsaa en af Churfyrst Augusts diplomatiske Agenter' Hubert Languet, hvis Breve danne saa interessante Bidrag til Tidens Historie, havde i 1559 skrevet til sin Herres Kantsler, Ulrich Mordeisen (der samme Aar overvar Frederik II Kroning), at han maatte anse et Parti mellem Frederik og Renata som saare ønskeligt for Danmark, siden hun var meget smuk og mange Vanskeligheder vilde bortfalde gjennem en saadan Forbindelse med det østerrigske Hus. Han mente, at Hertuginden, skjønt hun ikke var det regjerende danske Kongehus god, nok skulde give sit Samtykke, „da hos saadanne Personer Ærgjerrighed gaar for Alt." Derfor tilraadede han, at Forhandlinger indlededes, „enten for Alvor eller paa Skrømt", thi selv om Intet opnaaedes, vilde dog Tiden gaa hen og mulige Anslag idetmindste for en Tid blive udsatte [2]). Disse Raad ere utvivlsomt ikke blevne Frederik II ubekjendte, og det er saaledes meget muligt, at Henrik Rantzaus Reise netop er bleven fremkaldt derved.

Christine af Lothringen har udentvivl paa denne Tid været stærkt i Tvivl, hvad enten hun skulde beslutte sig til at gjøre Alvor af en Ægteskabsforbindelse, hvorved hendes Datter vilde blive Dronning af Danmark ved at ægte Sønne-

---

[1]) Som et Exempel blandt de mange paa den utvungne Maade, hvorpaa Rantzau skriver til Frederik II, kan her anføres nogle Linjer af det samme Brev, der her er vor Kilde: „Nicht weit von hier ist eine See, die ist die Sudersee genannt, darauf sein zwo Mönche mit Kopluden gefaren; do ist schwer Unwidder geworden, dass die(!) eine Mönch hat ein Kind gekriegt, und wahrlich ich bin dar ock thom Dele auer gefahren mit groter Liebesfar und, wo et my so lose geseten were, als deme Munke, ich hedde ock wol ein Kind bekamen."

[2]) Epistolae Langueti ad Mordisium, lib. 2, Ep. 7. Ryge, Peder Oxes Liv og Levnet, S. 172.

sønnen af hendes Faders Dødsfiende, eller opofre denne Plan for det usikre Haab om med Vaabenmagt at fordrive fra Danmark den Linje af hendes Fædrenehus, som hun i sit Hjerte hadede. En høitstaaende Fortrolig, Greven af Bossu, tilraadede hende bestemt til at vælge det første Alternativ. Han meddelte hende den 1 November 1559, at „einer von Adel und Doctor und Diener des Konigs zu Dänemark" var kommen til ham efter Ordre fra „des Koniges Räthe", havde fortalt, at Partiet ønskedes af „Rigsraadet og i Almindelighed af alle Herrer og Folk i Kongeriget", og spurgt, om et formeligt Gesandtskab i Sagens Anledning vilde være Hertuginden velkomment. Han fortsætter: I Sandhed, Frue, mig synes, at ifald det ikke sker ved en saadan Leilighed, som dette er, til et godt Ægteskab, da skulle I og Eders aldrig mere komme tilbage til det Kongerige, hvorfra de ere komne, thi den Plan, at opnaa dette med Magt ved Hjelp af Eders mægtige Slægt, tror jeg ikke længere lader sig udføre eller iværksætte. Jeg beder Eders Naade ydmygst at optage mig dette paa det Bedste[1]). Christine svarede imidlertid sin „cousin", Monsieur de Bossu, fra Nancy den 21 November, at hun endnu ikke kunde give noget bestemt Svar, og at Afgjørelsen ikke beroede paa hende alene. Det samme Svar fik Bossu ogsaa nogle Dage senere fra en Monsieur de Montbordon, og den 1 Januar 1560 gjentoges i Brev fra Hertuginden selv, fremdeles til Bossu, den samme svævende Besked. I December 1559 kom Henrik Rantzau, der fremdeles opholdt sig i Nederlandene, underveir med, at Hertuginde Christine i August s. A. under sit Besøg i Antwerpen havde modtaget Besøg af den gamle Intrigant og Eventyrer Grev Christopher af Oldenburg, der havde opholdt sig hem-

[1]) Afskr. i Voss's Exc.

melig hos hende i tre Uger. Hvad disse havde forhandlet, er ikke vanskeligt at gjette. Imidlertid har man fra en samtidig Forfatter, Maria Stuarts bekjendte Tjener, Melvil, en Notits angaaende denne Sag, der dog viser, at man en Tid tiltroede Christine alvorlige Hensigter. Det heder nemlig i Melvils Memoirer, at Hertuginden af Lothringen (omtrent ved 1560) afslog et Frieri fra Pfalzgreve Casimir, den regjerende Churfyrstes anden Søn, men derimod gav ham Anslag paa sin yngre Datter, fordi hun havde bestemt den ældre for Frederik af Danmark[1]). Og det berettes ogsaa, at den Mand, om hvis Handeler vi snart udførligere skulle tale, den landflygtige danske Magnat Peder Oxe til Gisselfeld, som dengang netop nylig var traadt i Christines Tjeneste, ivrigen arbeidede for Giftermaalet i Begyndelsen af 1560, selvfølgelig i den Tanke herigjennem at opnaa Forsoning med sin Konge og Gjenindsættelse i sine Eiendomme og Embeder[2]).

Men skjønt Henrik Rantzau i Februar 1560 fremdeles udtaler sit Haab om gunstigt Svar, opnaaedes dog et Resultat ligesaalidt denne Gang, som den forrige. Og den 3 December 1560 indtraf atter et af de i disse Aar saa paafaldende hyppige Thronskifter og kongelige Dødsfald[3]), idet Frants II af Frankrige bortkaldtes i en Alder af sexten Aar, efterladende en attenaarig Enke, der var født Dronning af Skotland. Maria Stuarts Haand var altsaa ledig og dermed

[1]) Memoires de Melvil, trad. de l'Anglais, Edimbourg 1745, 1, 94—96. Mærkelig nok har dette Sted, i saa lang Tid det eneste, hvor Christines Planer angaaende dette Ægteskab have været omtalte paa Tryk, undgaaet Werlauffs Opmærksomhed.

[2]) Fr. Ortloff, Geschichte der Grumbachischen Händel, Jena 1868—69. 1, 210.

[3]) I 1558—1560 döde Carl V, Maria af England, Christian III, Henrik II, Gustav Vasa, Pave Paul IV og Frants II.

nye Chancer aabnede for fyrstelige Beilere. Efterretninger om store Begivenheder naaede i hine Dage senere frem, end nu, og Rantzau melder Helligtrekongersdag Dødsfaldet til sin Konge som en Nyhed. Han foreslaar selvfølgelig strax Frederik at tænke paa Maria Stuart, der antages snart at skulle vende tilbage til sit Arveland, Skotland. Dette Giftermaal finder han fortræffeligt for det Tilfælde, at Hertuginden af Lothringen skulde forstaa at knytte nok et Svogerskab med Frankrige, nemlig mellem den tiaarige Carl IX og en af sine Døtre, men han mener dog, at Faren fra Frankrige nu ei kan være stor, da Religionsstridighederne i dette Land ville hindre krigerske Foretagender. I den nærmest følgende Tid blive Rantzaus Planer for sin Konges Fremtid alt mere og mere høitflyvende. Han lader ham endog skimte Keiserkronen, om hvilken ogsaa Frederik selv havde vovet at drømme. Virkelig raadede ved denne Tid nogen Misfornøielse hos Churfyrsterne med det habsburgske Hus og Utilbøielighed til at føie Ferdinand den I i at vælge hans Søn Maximilian til hans Eftermand. Herpaa byggede da Rantzau Forhaabninger og bestyrkedes i disse ved sine Samtaler med den franske Gesandt, Philip, Rhingreve af Salm, der i 1561 var kommen til Danmark[1]) for at takke for en Gratulation, som Frederik II havde ladet overbringe Carl IX. Rhingreven lod falde Ord om, at Frederik, hvis han blev Maria Stuarts Mand, maatte have gode Udsigter ved Keiservalget; Kongen af Frankrige vilde vist gjerne unde ham Kronen og vilde kunne øve megen Indflydelse til hans Fordel hos de geistlige Churfyrster o. s. v. Rantzau hørte dette med hemmelig Glæde, men „for at skjule sine Tanker" gjorde han den Modbemærkning, at han havde hørt, at Maria Stuart ikke var smuk, at det var besværligt for Kongen at udsætte sig for Krige, at det kunde gaa med

[1]) Smnlgn. Archives de la maison d'Orange-Nassau, 1, 109 flg.

hende, som det gik Philip II med Maria af England, at de ikke fik Børn, og at altsaa Foreningen igjen bortfaldt o. s. v. Rantzaus Forslag gaar da ud paa, at Frederik bør skynde sig, thi „die Braut wird nicht lange ohne Brautigam sein“, og Hertuginden af Lothringen vil ganske vist anvende sine Kunster for at opholde Frederik, indtil Maria Stuart vel er gift med en Anden. I ethvert Fald burde derfor Kongen gjøre Maria Stuart et Tilbud, da man ei kunde være vis paa Lothringen. Hvad Keiserkronen angaar, da erindrede nok Kongen, hvad der om den Ting var talt i Neumünster. Skulde der komme Budskab om Keiser Ferdinands Død, burde Frederik ved Dag og Nat ile til Frankfurt, og imidlertid maatte man strax betænke, ved hvilke Midler Churfyrsterne kunde vindes; de geistlige kunde maaske paavirkes af Frankrige. Paa den Maade skulde Frederik opnaa sit Ønske, at faa en stor Plads i Historien (!)[1].

At disse om en Alberonis flygtige Kombinationer mindende Planer til at opnaa Noget for Frederik ved Keiservalget døde i Fødselen, er overflødigt at tilføie. Maximilian af Østerrige valgtes 1562 til romersk Konge, trods Frankriges Modbestræbelser og Philip IIs Forsøg paa at trænge igjennem som Kandidat. Heller ikke kom Ægteskabsplanen med Maria Stuart til at spille nogen synderlig Rolle, skjønt det endog fortælles, at man i 1561 fra skotsk Side skal have tilbudt Frederik dette Parti[2]), og Kongens Søster, Anna af

[1]) „Und alsdann kumen E. K. Maj. gross genug in die Chronika, als E. K. M. doch begehret.“

[2]) H. Rantzau til Fr. II, Segeberg 12 Sept. 1561. Rantzau var da just hjemkommen fra Sachsen, hvor han paa sin Herres Vegne havde overværet Prindsesse Annas, Churfyrst Moritz's Datters, Bryllup med Vilhelm den Tause af Oranien. Det heder her: „Der Churfürst hat mir vormeldet, er wusste gewiss, dass die Königin v. Schottland E. K. M. angeboten, und E. K. M. hätte dasselbige ausgeschlagen.“

Sachsen interesserede sig for at se det fremmet og lod oversende sin Broder Marias Portræt. Et dansk Gesandtskab sendtes ogsaa virkelig til Frankrige 1561 for at frie til Maria [1]). I 1562 kunde Rantzau fortælle om, at Skotterne fremdeles ønskede at se Frederik som Marias Husbond („den Schotten hanget das Hertz sehr nach Dänemarken"), skjønt han rigtignok samtidig oplyser, at Vilhelm af Oranien havde liden Tro til dette og fornemmelig lagde Vegt paa, at Maria stod under Indflydelse af sine Onkler, de ivrig-katholske Guiser i Frankrige. I 1564 var atter Tingen paa Tale; nu var et skotsk Gesandtskab i Danmark, og Frederik skriver til Churfyrsten af Sachsen, at han nok mente at kunne blive Dronningen af Skotlands Mand, om han ønskede det [2]).

Men den gamle Tanke om det lothringske Giftermaal var endnu ikke død. Paa den Tid, den sidst var gaaet istaa, i Begyndelsen af 1560, havde der været paatænkt at sætte Christine paa en ganske eiendommelig Prøve for at erfare, hvad hun førte i sit Skjold. Man tænkte nemlig paa at sende hende en Skrivelse i de nys undertvungne Ditmarskeres Navn med Opfordring til at befri dem fra det dansk-holstenske Aag. Laante nu Hertuginden Øre til denne Opfordring, da kunde hendes sande Hensigter ikke være tvivlsomme. Men dette blev dog ikke fundet raadeligt [3]).

---

[1]) Archives de la maison d'Orange-Nassau, l. c.

[2]) Frederik II til August, Kbhvn. 16 Juni 1564: „— dass, so wir Lust zur Heirat haben, wir vielleicht dessen daselbst wohl gewähret werden möchten."

[3]) Frederik II til H. Rantzau (Randers 31 Marts 1560): „Dass aber Schreiben in der Ditmarschen Namen an die Herzogin v. Lothringen um ferner Hülf zu belangen, ausgehen zu lassen, achten wir nicht für rathsam, der Bauern was in den Mund zu geben, sonderlich in itzige bewussten Gelegenheit; dieweil es auch mobile vulgus, konnten

I Aaret 1562 bleve Forhandlingerne om Ægteskabet med Renata for sidste Gang optagne, og denne Gang maaske med større Iver og Alvor end nogensinde før. Spændingen med Sverige var nu ogsaa saadan, at en Krig mellem de to unge Fættere paa Nordens Throner neppe kunde udeblive. Til den danske Konges Fordring paa de tre Kroner eller, vistnok rettere sagt, hans ærgjerrige Drømme om at gjenoprette Calmarunionen var ogsaa kommet det store baltiske Spørgsmaal; Sverige havde annekteret Esthland, Danmark kjøbt Øsel osv. og deraf dannet en Vasalstat for Frederiks Broder Magnus, Polen- og Rusland grebe ogsaa oftere Andel i de herreløse Lande om den rigaiske Bugt. Fælles Farer, som snart skulle nærmere omtales, begyndte at true baade Danmark og det albertinske Hus i Sachsen. Der var al Opfordring til at faa Forholdet til Christiern IIs Døtre opgjort. Underhandlingerne med Lothringen dreves nu fra dansk Side dels ved den bekjendte Grev Günther af Schwartzburg, der var kommen i intimt Forhold til Frederik og snart til liden Baade skulde blive hans Overfeltherre i Syvaarskrigens første Aar, dels ogsaa gjennem et mere underordnet Redskab, Poul v. Sara.

Den Instruktion, som Frederik medgav sine Underhandlere, gik ud paa, at der først skulde forestilles Hertuginden, at Danmark og Norge begge vare Valgriger; de havde været det længe, og de vare det nu saa meget mere, „weil eins dem andern einverleibt“. At en Kvinde ved Arv var kom-

ihnen leichtlich die Vertrostung Ursach zu Widderung und Abfall geben.“ I 1561 opdagedes imidlertid, at en Ditmarsker, Tede Evekens fra Lunden, var indviklet i de lothringske Praktiker, hvorfor H. Rantzau (28 Jan. 1561) skriver til Hertug Adolf med Bøn om at gribe ham og lade ham pinlig forhøre. Dette skede dog neppe, thi af et nyt Brev til Kongen fra Rantzau (15 Mai 1561) erfares, at T. Evekens nu havde været i Lothringen og der „praktiseret“ meget.

men i Besiddelse af disse Riger, var „weiter als Menschen gedenken, nicht zu erfinden“. Han kunde derfor ikke indrømme, at Hertuginden besad Arveret til hans Riger. Dernæst skulde man, naar Talen blev om et Ægteskab med Renata, undgaa, om muligt, Spørgsmaalet om hendes Religionsøvelse. Men fremkom der i dette Punkt bestemte Paastande fra Lothringens Side, da skulde der gives efter[1]. Med Hensyn til Brudeskatten, da skulde, hvad der vilde tilkomme Kongen med Renata, likvideres i, hvad der fra Danmark skyldtes Christiern IIs Døtre. Renatas Livgeding skulde blive det samme, som i sin Tid hendes Oldemoder, Kong Hans's Dronning, Christina af Sachsen, havde faaet, nemlig Staden Odense, Amtet Næsbyhoved, Øen Langeland og Rugaard, og hvad mere den nævnte Dronning havde besiddet, Intet undtaget. Hertuginden vilde maaske ønske sin Datters Livgeding udlagt i Hertugdømmerne, men herimod stillede sig Vanskeligheder, saalænge den kongelige Andel af disse endnu ikke var udskiftet mellem Frederik og hans Broder Hans den Yngre; saasnart derimod den Sag var ordnet, skulde et Slot i Holsten og en Del af Ditmarsken kunne træde i Stedet for de tilbudte danske Len. Skulde Spørgsmaal reises om Livgedingets Indtægter, da kunde disse anslaaes fra 10,000 til 15,000 Daler om Aaret. I Tilfælde af, at Renata skulde overleve Frederik og indgaa nyt Ægteskab, forbeholdt Danmark sig Ret til at udløse hendes Livgeding med en Sum af 100,000 Daler engang for alle. Skulde Renata dø som Dronning af Danmark uden Livsarvinger, skulde hendes Slægt Intet have at fordre, uden hvad hun havde medbragt til Riget af Klenodier, Smykker og Sølv-

[1]) „Do darauf auf das aüsserste gedrungen, so können wir doch gedulden, dass wir das Fraülein zu dem, das sie Gewissens halber nicht eingehen konnt oder wollt, nicht nöthigen wollten“.

tøi. Morgengaven vilde Frederik forbeholde sig selv at skjænke hende „gebührlich und unverweislich". Tilsidst skulde Hertuginden og hendes Søster Pfalzgrevinden gjøre fuldstændigt og endeligt Afkald paa enhver Fordring, de som Kongedøtre af Danmark formente sig at besidde. Dette Afkald skulde garanteres af Keiseren, Kongerne af Frankrige og Spanien samt af den unge Hertug af Lothringen. Tilsidst skulde det bero paa Kong Frederik, hvorvidt Sverige, til hvilket Rige Christiern IIs Døtre naturligvis ogsaa kunde gjøre Fordringer, skulde være indbegrebet i dette Forlig.

En Tidlang forhandledes nu om et personligt Møde mellem Enkehertuginden og Frederik II. Den sidste vilde ikke begive sig til de spanske Nederlande og foreslog Oldenburg til Mødested. Dette vilde igjen ikke Hertuginden. Kongens Sendebud havde nu Lov til at nævne Münster; dette forekom Christine antageligere, men hun vilde dog, idet hun paaberaabte sig „die fürstlichen, fraulichen Geschlechts-Privilegien" med Hensyn til Reiser, stemme for Heidelberg, Churfyrsten af Pfalz's Residentsstad. I Virkeligheden søgte hun kun at trække Tiden ud og levede fremdeles i Forhaabninger om at indtage Danmark med Vaaben, Illusioner, hvortil hun med hvert Aar mere og mere hengav sig. Foruden ved sine øvrige Titler til Milano og Lothringen kaldte hun sig nu „von Gottes Gn. zu Dänemark, Schweden, Norwegen, d. Wenden u. Gothen geborne Königin, Herzogin zu Schleswig, Holstein &c." og vilde ikke titulere Frederik anderledes end som „Herzog zu Schleswig &c., geboren aus königl. Stamm zu Dänemark". Hun indtog i det Hele en Holdning, der tilsidst gjorde endog Henrik Rantzau kjed af det Hele. Han kaldte hende nu (Brev af 21 August 1562) „eine teutsche und dänische Italienerinne" og fandt, at Kongen for sin Værdigheds Skyld, saasom Forhandlingerne nu vare

bekjendte overalt („kundig bei allen Potentaten"), burde sende endnu et sidste Gesandtskab afsted for ligefrem at erklære, at denne Sag nu fra hans Side var afbrudt. Herved vilde ogsaa vindes, at Christine fik Stemningen i Lothringen ganske imod sig.

Noget Saadant skede ogsaa. I Slutningen af 1562 samledes en stor Del tydske Fyrster til Keiserkroningen i Frankfurt, hvor ogsaa den unge Hertug af Lothringen med hans Moder og Søster indfandt sig (29de November), ligeledes Churfyrst August af Sachsen. Dagen efter at det lothringske Fyrstehus var ankommen, begjærede Grev Günther af Schwartzburg Audients hos Christine, men fik Afslag. August af Sachsen bød da Greven at vente, indtil han selv havde forladt Frankfurt. Den 5te December, da August var taget afsted, fik Grev Günther Christine i Tale, efterat ogsaa hun havde begivet sig paa Hjemveien, altsaa et eller andet Sted udenfor Frankfurt. Han erklærede nu Ægteskabsforhandlingerne for definitivt afbrudte („aufgesagt, ja gar abgeschlagen"). Da Hertuginden hørte dette, „forstummede hun, blev heftig forskrækket og tog sig det meget nær" [1]). Paa det Tilbud om Forlig og Opgjør af Mellemværende, som Greven under en ny Audients gjorde hende, gav hun intet Svar. Günther af Schwartzburg havde siden i Hemmelighed Samtaler herom med den romerske Konge Maximilian, der betroede ham, at han meget havde ønsket, at dette paatænkte Giftermaal var blevet til Virkelighed, og fremdeles holdt for, at Greven burde formaa Frederik til endnu en-

---

[1]) Breve til Frederik II fra Poul v. Sara og Grev Günther. (Voss's Exc.) „Wie nun I. F. G. vornommen, dass E. K. M. die Heiratshandelung gäntzlich fallen lassen wollten, ist I. F. G. gantz vorstummet, erschrocken und ihr zum heftigsten zum Gemut gehen lassen."

gang at optage Underhandlingen, men hertil havde denne ikke Bemyndigelse. Hertugen af Lothringen erklærede uforbeholdent, at Skylden for, at det Hele gik istaa,. ikke var hans, men alene Moderens, „die das Regiment hatte“. Mellem Undersaatterne i Lothringen var, forsikrer Grev Günther, Stemningen meget uvenlig mod Christine, fordi hun havde spillet en saa tvetydig Rolle mod Danmark; man ønskede at se hende fjernet fra Regjeringen og lyttede til Rygter om, at Kongen af Danmark hvervede Tropper for at gjøre Indfald i Lothringen og herje Landet for at faa Hevn. Den stakkels Renata havde i længere Tid været syg af Blegsot, hvilket var bleven hendes Beiler, Kong Frederik, forebragt, ja der var endog Tale om at anføre dette Faktum som en ostensibel Grund til at afbryde Frieriet (!). Nu var hun dog kommen sig, og Grev Günther ender derfor sin Indberetning med den Oplysning, at, hvis intet Andet var kommet i Veien, havde Kongen ikke behøvet at nære nogen Betænkelighed med Hensyn til hendes Helbredsforfatning [1]).

Endnu en Gang (1565) forsøgte Henrik Rantzau at optage den nu niaarsgamle Tanke om at se sin Herre gift med Renata, og stod i den Anledning atter i Forbindelse med sin gamle Bekjendt, Greven af Aremberg. Men da han meldte det til Frederik II, fandt hans Forslag ingen Anklang hos denne. Tre Aar derefter (1568) blev Renata Hertug Vilhelm af Bayerns Gemalinde. Søsteren Dorothea blev 1575, allerede mere end 30 Aar gammel, gift med Hertug Erik den Yngre af Brunsvig.

---

[1]) „Das Fraulein ist ihrer bleichen Farbe etwas erledigt und nicht mehr so gar bleich, als zuvor. Und do es sonst E. K. M. Gelegenheit gewesen, hätten sie sich vor solcher ihrer Krankheit nicht scheuen dürfen, denn es eine gemeine Seuche ist unter den jungen Meidelein, dass sie zu Zeiten etwas bleich werden, aber bald wieder gesund.“

IV.

Vi gaa nu over til at paapege Nordens, særlig Danmarks, Forhold til de navnkundige Stemplinger, Forviklinger og Kampe, der efter sin Hovedperson pleie at kaldes „Die Grumbachischen Händel". Thi i disse langvarige og vidtforgrenede tydske Uroligheder indvikledes baade Danmark og Sverige meget dybt. Aarsagen hertil laa for en stor Del netop i de gamle uopgjorte Differentser mellem det regjerende danske Kongehus og dets fordrevne Frænder i Udlandet, som vi nys have omtalt, og hvad vi nedenfor skulle meddele, slutter sig saaledes naturlig til det Foregaaende. Vilhelm v. Grumbachs Bedrifter og tragiske Skjebne have i den senere Tid været Gjenstand for en stor Række omfattende Studier og Fremstillinger af tydske Lærde, der af Archiverne, fornemmelig Dresdens og Koburgs, have fremdraget en rig Skat af nye Oplysninger, som af og til ogsaa yde vor Historie ikke uvigtige Berigelser[1]). Disse Skrifter have dog hidtil været mindre paaagtede af Nordens Historikere, i ethvert Fald af Norges.

---

[1]) Fornemmelig:
Johannes Voigt, Wilhelm v. Grumbach und seine Händel (Raumers Taschenbuch, N. F. VII Jahrg. (1846) S. 1—186 og VIII Jahrg. 77—254).

August Beck, Johan Friederich der Mittlere, Herzog zu Sachsen, 1—2. Weimar 1858.

M. Koch, Quellen zur Gesch. des Kaisers Maximilian II, 1—2. Lpz. 1857—1861.

Franz Wegele, Wilhelm v. Grumbach, (i Sybels hist. Zeitschr. B. 2. München 1859 S. 408—441.

C. H. Roth v. Schreckenstein, Gesch. d. ehemal. freien Reichsritterschaft in Schwaben, Franken und am Rheinstrome. B. 2. Tübingen 1862.

Fr. Ortloff, Geschichte der Grumbachischen Händel. 1—4. Jena 1868—69. (Indeholder særdeles meget om Nordens Forhold).

Wilhelm v. Grumbach, (født 1503, altsaa samme Aar, som Kong Christian III) tilhørte en gammel, rigsridderlig Familie i Franken, hvis Stammegods Rimpar var beliggende i Nærheden af Würtzburg, og som derfor ogsaa længe havde staaet i Vasal- og Tjenesteforhold til Bisperne i dette geistlige Fyrstendømme. Ogsaa det Medlem af Slægten, hvorom her er Tale, begyndte sin Bane i den biskoppelige Tjeneste, kjæmpede som Yngling mod Bønderne i Bondekrigen 1525 og traadte siden i Forbindelse med den i de foregaaende Afsnit af vor Fremstilling nævnte, urolige Markgrev Albrecht Alcibiades, hvem han vedblev at staa nær lige til hans Død. Ved sine Arvebesiddelser knyttet til Stiftet Würtzburg, var han dog fremdeles interesseret i dettes Anliggender og anvendte derfor ved Bispevalget i 1540 al sin Indflydelse for at sætte sin Slægtnings, Konrad af Bibra's, Valg igjennem. Dette lykkedes ham, og han blev nu sin Frændes Hofmarskalk, forlenedes med Stiftets bedste Besiddelser, modtog store Pengegaver og andre Begunstigelser, men paadrog sig tillige Biskop Konrads Rivals, Domdechanten Melchior Zobels bitre Fiendskab. Da nu Konrad af Bibra døde 1544, og Melchior selv trængte igjennem ved det nye Valg, negtede han at respektere Formandens Dispositioner til Grumbachs Fordel, og denne var fra nu af en misfornøiet og idetmindste i sine egne Tanker haardt krænket Mand. Han forlod Stiftet og sluttede sig end inderligere end før til Markgrev Albrecht, deltog med ham paa keiserlig Side i den Schmalkaldiske Krig og modtog ogsaa nogen Belønning herfor af Carl V. I denne Krig havde han imidlertid gjort Stiftet Würtzburg endel Tjenester, navnlig ved at beskytte det mod de kjæmpende Hæres Plyndringer, og det saa derfor et Øieblik ud til, at en Forsoning mellem Grumbach og Biskop Melchior skulde indtræde. Men Bi-

skippen holdt ikke sine Løfter, og Forholdet blev derfor endnu uvenligere.

I den følgende Tid delte Grumbach fremdeles Markgrev Albrechts Kampe og Omvexlinger; han blev hans Statholder, fulgte ham paa de fleste af hans Tog, kjæmpede med ham ved Sievershausen og ledsagede ham paa Flugten efter denne Katastrofe. Han blev sin achtserklærede fyrstelige Ven tro, medens hans egne Godser inddroges og toges i Besiddelse af hans Fiender, Biskop Melchior og Hertug Henrik den Yngre af Brunsvig, og lod med Fortvivlelsens Energi intet Middel uforsøgt for at ophjælpe Albrechts og sine egne Affærer, indtil Markgreven døde 1557, kun 35 Aar gammel, som en ulykkelig og ødelagt Mand hos sin Svoger Markgrev Karl af Baden, den eneste, der endnu undte ham et Tilflugtssted.

Albrecht Alcibiades's Død blev det kritiske Punkt i Grumbachs Liv. Hans Stilling var nu slettere end nogensinde; Alt, hvad han eiede, var borte, og han havde intet blivende Sted. Men han var en modig og hensynsløs Mand, der ikke lod Haabet falde om at gjenvinde, hvad der var ham berøvet, og om at mætte sin Hevntørst mod sine Fiender. Som sine Fiender ansaa han imidlertid ikke alene de Fyrster, som havde fornærmet og forfulgt ham, men, egentlig talt, hele Fyrstestanden i Tydskland overhovedet.

Og dette hans bitre Fiendskab til Fyrsterne var noget mere end en Enkeltmands afmægtige Harme eller Stampen mod Braadden. Det var virkelig en Følelse, der deltes af Mange. I hin Periode af Tydsklands Historie, der med Rette bærer Navn af den territoriale, var Fyrstemagten voxet paa Keisermagtens Bekostning i en mærkelig Grad. Ganske nylig havde denne Kjendsgjerning faaet et betegnende Udtryk ved den Maade, hvorpaa Augsburgerfreden afgjorde Religionsspørgsmaalet: man havde

fastslaaet Regelen: cujus regio, ejus religio. „Enhver Landsfyrste var Keiser i sit Territorium“, og Fyrsterne havde faktisk allerede opnaaet, hvad der legalt tilkjendtes dem i den westphalske Fred. Men en saadan indgribende Forandring i det tydske Riges Forfatning kunde ikke andet end være Adelen, fornemmelig Rigsridderskabet, yderst uvelkommen, thi denne selvraadige Stands Interesser forligtes ikke godt med en stærk Regjering. En adelig Opposition begyndte at danne sig, og for denne blev Grumbach den radikaleste Repræsentant. Hans Program blev Adelens Frigjørelse fra Landsfyrsternes Herredømme; Ridderskabet skulde kun staa under Keiseren, dets Besiddelser være i Formen rigsumiddelbare Len, i Virkeligheden frie Herskaber. Med andre Ord han vilde altsaa gjennemføre et Slags adeligt Demokrati, nivellere Fyrster og Ridderskab. Og han forenede adskillige af Betingelserne til at være de misfornøiede Standsfællers Partichef. Han besad Talent, Dristighed og et sjeldent Mesterskab i Intrigen. Den Behandling, som han selv havde lidt fra Biskopen af Würtzburgs og Hertugen af Brunsvigs Side, kunde endelig, skjønt idetmindste tildels selvforskyldt, fremstilles som et Martyrium; hans Skjæbne anføres som en Advarsel om de Overgreb, hvormed hele Adelen traedes af sine Landsherrer.

Trods den gjærende Misfornøielse imellem sine Standsfæller, kunde Grumbach dog ikke tænke paa at tilfredsstille sin Hevnlyst og fremme sine Planer uden gjennem Tilslutning til en Fyrste, der vilde lade sig inddrage i hans Interesser og lade sig bruge som hans Redskab. Hans skarpe Blik fandt imidlertid strax den rette Mand. Dette var Hertug Johan Frederik af den ernestinske Linje i Sachsen, i Historien kaldet „der Mittlere“ til Adskillelse dels fra hans mere bekjendte Fader, Protestantismens trofaste, men ulyk-

kelige Forkjæmper mod Carl V, dels fra en yngre Broder, der ogsaa hed Johan Frederik. Under Churfyrst Johan Frederiks femaarige Fangenskab efter det skjæbnesvangre Slag ved Mühlberg vare dennes Lande og Churværdighed gaaede over til den yngre sachsiske (albertinske) Linje, til Hertug Moritz, og beherskedes nu siden hans Fald (1553) af den ovenfor tidtnævnte August, Christian IIIs Svigersøn. Ex-Churfyrsten havde ved sin Død, der indtraf samme Aar som hans listige Slægtning Moritz's, kun efterladt sine Børn nogle faa Amter, Weimar, Jena, Gotha osv., hvilke disse nu regjerede i Forening, dog saaledes at Johan Frederik, som den ældste, var den egentlige Landsfyrste. Som rimeligt kunde være, ønskede han, den fødte Arving til Churværdigheden, Intet høiere end at gjenvinde denne og Faderens tabte Lande og var altsaa en selvskreven Fiende af Albertinerne. Johan Frederik d. M. var derhos en Mand af ringe Evner, lettroende, stivsindet, tilbøielig til i enhver ny politisk Begivenhed eller Kombination at øine Chancer for sine Ønskers Virkeliggjørelse. Hertugens Lidenskaber og Ærgjerrighed næredes af en rænkefuld og egennyttig Kantsler, Dr. Christian Brück, og han var af denne ligesom forberedt til at blive et Bytte for Grumbach.

Allerede i April 1557, kun faa Maaneder efter Markgrev Albrechts Død, var Grumbach allerede bleven en af Johan Frederiks Raader og havde ham snart fuldstændig i sin Magt. Den Maade, hvorpaa den landflygtige Ridder beherskede sin nye Herre, vidnede lige ufordelagtigt om den førstes Karakter og om den sidstes Forstand. Idet Grumbach forespeilede Hertugen først en Reisning af den tydske Adel, dernæst Kurværdigheden og tilsidst endnu større Erhvervelser, tog han ikke i Betænkning at styrke hans Tillid ved at benytte hans Overtro. Han bedaarede ham endog

gjennem en halvgal Bondedrengs Visioner, forudsagde store Begivenheder, deres fælles Fienders Død, jordgravne Skatters og nye Bergværkers Opdagelse, Aabningen af Hvælvinger fulde med Guld ved Springrodens Hjelp osv. Gjennem et Krystalglas lod han Johan Frederik se Churhatten, ja endog Keiserkronen, til andre Tider var det Engle, som gjennem Grumbach bebudede den Vildledte hans kommende Storhed.

Medens Grumbach ved disse Kunster bedrog den indskrænkede Hertug, havde han, kjed af Klageskrifter og Manebreve, besluttet sig til at bemægtige sig sin Uven Biskopens Person, for derved at opnaa ved Magt, hvad han aldrig kunde haabe at gjenerhverve med det Gode. En saadan Udvei var en ægte middelalderlig, og kan ikke andet end minde os om de Dage, da en fangen Fyrstes Person ansaaes jevngod med rede Penge, og kunde gaa som en Handelsvare mellem flere Hænder; man erindre sig f. Ex. Richard Løvehjertes og Valdemar Seiers Skjæbne. Og Grumbachs Tid stod endnu ikke Middelalderen fjernere, end at Nordtydskland netop for nogle Aar siden havde været Vidne til en lignende Streg, der, endog ganske som den her paatænkte, var gaaet ud over en regjerende Biskop. En meklenburgsk Adelsmand, Martin Waldenfels, der formente sig at have Penge tilgode af Christian III af Danmark siden Grevefeidens Dage, men ikke kunde faa Kongen til at anerkjende denne Fordring, havde 1545 først tilstillet Christian et formeligt Feidebrev, hvori han undertegnede sig som „ewer kunynglicher Majestedt offentliche viend“ og derpaa ved Hjelp af en Bande paa 20 Fodfolk og 50 Ryttere overfaldt og fanget Lybeks Biskop, Balthasar Rantzau, for i denne Prælat, hvis Familie stod Kongen saa nær, at have en Gidsel. Han holdt hans Opholdssted hemmeligt, førte ham skjult med sig fra

Land til Land i det tydske Rige, og da Kongen og Rantzauerne i Holsten vægrede sig ved at udbetale Røveren 20,000 Guldgylden foruden alle Udaadens Omkostninger, Godtgjørelse for Fangens Underholdning osv., kom Balthasar Rantzau, trods alle Keiserens Poenalmandater og Achtserklæringer mod Waldenfels, aldrig mere paa fri Fod, ja hans Dødsaar blev aldrig sikkert bekjendt, saa at man kun slutter, at han er død 1547[1]). Ingen af de mange Forfattere, der have skrevet om Grumbach, have været opmærksomme paa denne interessante Parallel, men at Grumbach selv har været vel underrettet om sin Forgjængers Bedrift og maaske i dette Tilfælde netop heri seet et Forbillede, ligger efter vor Formening saare nær at antage.

Grumbach overdrog altsaa tre af de mest Forvovne blandt sine Staldbrødre, nemlig Christoph v. Redwitz, Dietrich Picht og Christoph Kretzer, tilligemed nogle flere, underordnede Redskaber, at bringe Bispen levende i hans Hænder. Thorsdag efter Paaske, 14de April 1558, kom 15 Ryttere og 4 Knegte forklædte som Markedsgjæster til Würtzburg, og beredte sig til den følgende Morgen at udføre sit Forehavende. Man vidste, at Biskopen paa en bestemt Tid hver Formiddag, saasnart han havde afgjort sine Forretninger i sit Kancelli, pleiede at begive sig tilbage til sit Slot. Denne Tid valgtes til Udførelsen, og idet Melchior passerede Mainbroen, brød Rytterne pludselig frem fra en Port, rede med ærbødig Hilsen forbi Prælaten, men vendte strax igjen om. Kretzer tog en Bøsse frem, som han havde skjult under Kappen og skjød Biskopen gjennem det venstre Bryst

---

[1]) Om denne Sag haves interessante Oplysninger af H. Behrmann, (Nachrichten über die Entführung des Bischofs Balthasar Rantzau u. s. w, i Archiv f. Staats- u. Kirchengeschichte d. Herzogthümer, hg. v. Michelsen und Asmussen. B. 2. Altona 1834, 8. S. 301—372.)

med de Ord: „Pfaffe du musst sterben“. Dette var Signalet for de øvrige til at skyde paa Bispens Følge. Melchior Zobel selv og endel af hans Tjenere døde af sine Saar. Morderne flygtede ilsomt bort.

Den skrækkelige Begivenhed vakte naturligvis den høieste Opsigt, og den offentlige Mening udpegede strax og enstemmig Grumbach som den skjulte Ophavsmand til Mordet. Til hans Protester toges intet Hensyn, heller ikke hjalp det, at Kretzer paatog sig den hele Skyld og erklærede, at han havde dræbt Biskopen alene for at hevne en ham selv tilføiet Fornærmelse. Grumbachs Ulykker havde hidtil forskaffet ham en vis Medfølelse hos Mange, og havde han faaet Biskopen levende i sin Magt, da vilde dette utvivlsomt være bleven seet med en hemmelig Glæde af Nogle. Men hvad der nu var skeet, skadede ham uhyre. Baade han og hans Ven, Johan Frederik af Sachsen, forlode da for en Tid Tydskland og toge Tjeneste i Frankrige, der lige siden den schmalkaldiske Krig stedse havde begunstiget Ernestinerne.

Omtrent ved denne Tid stiftede Grumbach et Bekjendtskab med en af Danmarks betydeligste Personligheder, hvilket, fortsat gjennem flere Aar, kom til at afføde en Række Intriger og Praktiker. Han lærte at kjende Peder Oxe til Gisselfeld.

Denne Mand, født 1520 af en af Danmarks mægtigste Adelsslægter, var rigt begavet og havde faaet en lærd Opdragelse ved fremmede Universiteter. Allerede ganske ung havde han gjort sig gjældende baade mellem sine Standsfæller og ved Hoffet, var, kun lidt over 30 Aar, bleven Rigsraad, og var hyppig brugt i de ærefuldeste og anseeligste Sendelser. Han havde 1548 ledsaget Prindsesse Anna til hendes Bryllup med August i Torgau og i 1557 paa Kongens Vegne staaet Fadder til hans Søsterdatter Sophie af

[illegible]. Dels ved Arv, dels ved indbringende Forleninger, men vistnok allermest ved at være økonomiske Talent havde han erhvervet en meget stor Formue, som han, saavidt muligt, for at see Det anvendte til paa det Prægtigste at opbygge sin Hovedgaard Gisselfeld ved Næstved. Men i 1558 faldt han pludselig i Unaade, uden at man endnu ret kjender Grunden. Selv skriver Christian III til August af Sachsen, at Peder Oxe havde udsuget Bønderne i sine Forleninger og forhugget de kongelige Skove, men dette var jo ikke andet, end hvad saa mange andre Adelsmænd gjorde med ham, og kan altsaa kun være brugt som et Paaskud. At Kongen tilføier, at han „forøvrigt ogsaa paa andre Maader havde vist en strafværdig Opførsel" gjør os ikke klogere [1]. Gram angiver i sin Fortale til Krags og Stephanius's Verker om Christian III [2], at han havde fornærmet

---

[1] — — „dass er an dem Amten und Lehn, die er von uns gehabt, die Unterthanen gegen Gebuhr beschweret und mit Gehulz und andern viel über den Bescheid gehandelt und sonst strafbar erzeigt" (Chr. III til August, Kolding 9 Nov. 1558 i Ausländ. Registr.).

[2] N. Cragii Annales &c. Hafn. 1737, Fol. Ad Lectorem, p. 80 sqq. E. M. Oettingers Omtale af denne Sag (i hans Gesch. d. Dänischen Hofes 1, 172 fgg.) tør vel kaldes noget af det Frækkeste, der forekommer i dette løgnagtige Verk. I „et gammelt dansk Manuskript" (!), fortæller Oettinger, oplyses, at Peder Oxe engang havde rystet paa Hovedet ad Dronning Dorotheas falske Sang; dette skulde da gjennem flere Mellemled, saasom Hr. Jørgen Lykke, Johan Friis's Frue, Hr. Eske Bilde og Rigsmarsken Rantzau, og med behørige Tilsætninger være kommet Dorothea for Øre og have opbragt hende til det Yderste. Forfatteren overser, at Kantsler Johan Friis altid var ugift; at Eske Bilde var død for flere Aar siden; og at nogen Rigsmarsk Rantzau ikke existerede. Saa dybt kan en Forfatter fornedre sig, der dog i sin Tid ved at udgive et udførligt Repertorium over historisk Literatur har vist hæderligere Tendentser. Og Oettingers danske Hofhistorie opføres i Sybels Zeitschrift som historisk Verk og citeres i Tydskland!

Dronning Dorothea, og at dette voldte hans Fald, men tilføier ikke nogen nærmere Oplysning. Paa Grams Autoritet have siden alle andre Forfattere gjentaget det samme. Dog, hvorom Alting er, Peder Oxe fandt det ikke raadeligt at efterkomme den Stevning til en Herredag i Nyborg, som var udtagen mod ham til den 15de Juni 1558, men forlod i dets Sted Landet. Han drog først til Tydskland, hvor nogle andre landflygtige danske Adelige, (Jep Thordsen Sparre, Christopher Urne og en forøvrigt ubekjendt Christiern Petersen [1]) samlede sig om ham, medens hans danske Eiendomme beslaglagdes og siden konfiskeredes.

Peder Oxe opholdt sig en Tid ved Hoffet i Lüneburg, senere i Deventer, Basel og paa flere Steder. Derpaa begav han sig til Hertuginden af Lothringen, fulgt af nogle andre danske Adelsmænd, sandsynligvis de ovenfor nævnte. Som det var at vente, blev han her godt modtagen. Han blev Christines Raad og Tjener og fik endog Amtet Schaumberg eller Schaumburg ved Foden af Vogeserne i Forlening. Han færdedes dog fremdeles mest paa Reiser, og antog derfor en Fuldmægtig til at styre Lenet i sin Fraværelse, og denne hans „Statholder" var ingen anden end den samme Kretzer, der havde myrdet Biskopen af Würtzburg. Ogsaa flere andre Deltagere i hin Ugjerning saavelsom Grumbach selv traadte nu i nært Forhold til Peder Oxe [2]).

Og dette kunde være naturligt nok. Grumbachs Be-

---

[1]) Disse tre nævnes i det nysciterede Brev til August af Sachsen.

[2]) Ortloff, Gesch. d. Grumbachischen Händel 1, 167—168. Dette Verk bliver i det Følgende en Hovedkilde ved Siden af Ryges i 1765 udgivne P. Oxes Liv og Levnet. Ryges vigtige Skrift, hvori Forf. ved Langebeks Bistand har kunnet meddele en stor Del Hoveddokumenter om sin Helt, har helt igjennem en apologetisk Tendents, hvilket ogsaa er Tilfældet med Grams Oplysninger i Fortalen til Krag.

skyttser higede efter at styrte Churfyrsten af Sachsen, Peder Oxes nye Herskab længtes efter Danmark. August og Frederik II vare i deres Øine begge Usurpatorer, og dertil kom, at disse „Usurpatorer“ indbyrdes vare forenede ved de stærkeste Baand. Om den ene af disse to blev angreben, da var det givet, at han kunde paaregne en Støtte i den anden. De to Prætendentfamilier maatte derfor ligeledes blive selvskrevne Allierede, og deres nye Tjenere, begge landflygtige Mænd, drages til hinanden ved fælles Interesser. Men der var den Forskjel mellem Grumbach og Peder Oxe, at den første havde kastet alle Broer af, medens den anden endnu havde mægtige Venner baade i Udlandet [1]) og blandt Adelen i sit eget Hjem. Hvad Peder Oxe helst vilde, har derfor vistnok ikke saameget været at styrte Frederik II, som at benytte sin Forbindelse med hans Fiender til at tiltvinge sig et Forlig med ham paa saa fordelagtige Vilkaar som muligt, Noget, der tilsidst lykkedes ham ligesaa fuldstændigt, som alle Grumbachs Forhaabninger bleve grundigt skuffede. Vi have allerede ovenfor nævnt, hvorledes Peder Oxe strax interesserede sig for Partiet mellem Frederik II og Renata, idet han herigjennem maatte øine en Udsigt til at kunne komme hjem igjen og det ret i Triumf.

Allerede i 1558 havde August af Sachsen Kundskab om, hvilke Planer der udrugedes i Lothringen mod ham og hans Svoger i Danmark. En Ridder Friedrich Speth berettede, at man haabede paa, at Lothringen, saasnart den fransk-spanske Krig var over, skulde faa mægtige Fyrsters Bistand; Frankrige havde allerede nu tænkt paa at „skjænke Christian III en Banket“, men var kun hindret derfra ved Nederlaget ved Gravelingen. Gjennem Peder Oxes mange og formaaende

[1]) Endog Keiser Ferdinand I lod allerede i 1559 en Intercessionsskrivelse for Peder Oxe udgaa til Danmark, men uden Held.

Venner skulde der ogsaa forsøges et adeligt Oprør i Danmark. Peder Oxe havde ogsaa oplyst, at Kongen af Danmark var i største Pengetrang og derved ude af Stand til Modværn[1]). Med denne Slags Rygter holdtes det nu gaaende en rum Tid.

Snart forsøgte Danmarks og Chursachsens fælles Fiender ogsaa at knytte Forbindelser med Sverige og neppe uden al Imødekommen fra Gustav Vasa. Denne havde i Virkeligheden neppe nogensinde været Danmark god. Til Frederik I havde han aldrig havt Tillid. I Grevefeiden havde han understøttet Christian III, fordi Situationen var saadan, at en anden Politik var umulig, men da man fra dansk Side ikke viste ham den Erkjendtlighed, hvorpaa han troede at have Krav, blev han atter mistroisk[2]). Det er endog sandsynligt, at han omkring 1539 og 1540 stod i hemmelige Underhandlinger med Christian IIIs Erkefiende, Pfalzgreve Frederik af Pfalz[3]). Kort efter troede Luther at maatte anvende sin moralske Indflydelse for at hindre en Krigs Udbrud mellem Nordens Konger[4]). Vel sluttedes nu i 1541, under Trykket af den fælles Fare fra Keiseren, det mærkelige Forlig i Brømsebro, der endog lignede en Union, og syntes at skulle knytte de tre nordiske Riger saa fast sammen, som Stater med forskjellige Regenter overhoved kunne forenes. Men allerede i den Aaret efter udbrudte Dakkefeide stod dette Forbund kun maadeligt sin Prøve, og efterhaanden viste det sig, at det kun existerede paa Papiret. Danske Forfattere og Adelsmænd, f. Ex. Kantsleren Johan

---

[1]) Ortloff, Gesch. d. Grumb. Händel, 1, 169 fgg.
[2]) Paludan-Müller, Grevens Feide. 2, 302 fgg.
[3]) Thom. Hubertus Leodius, Annales de vita & rebb. gestis Illustr. Princ. Frederici II, Electoris Palatini, Francof. 1624. 4.
[4]) Corpus Reformatorum IV, 567–569.

Friis, tillode sig haanende og uærbødige Ytringer mod Kong Gustav og Sverige, og fra svensk Side taltes i lignende Toner[1]). Tingen var den, at man ikke kunde vænne sig til at betragte Gustav som mere end en adelig Usurpator af en Throne. Dette var ogsaa en Betragtning, som deltes af nordtydske Fyrster, der hyppig kastede graadige Blikke mod Sverige som et Land, hvor der kunde ventes Revolutioner, og hvor der kunde være noget at erobre. Ikke alene Albrecht af Meklenburg, der blandede sig i Dakkefeiden, men ogsaa Albrecht af Preussen, og, som det synes, tillige Adolf af Holsten, havde næret saadanne Planer, og af disse to sidste var den ene Christian IIIs Svoger, den anden hans Broder[2]).

I de Grumbachske Stemplinger inddroges altsaa Sverige allerede i Gustav Vasas Levetid. I 1559 herskede der i Danmark Frygt for svenske Angreb paa Gulland og Skaane, samtidig med at Hertug Johan Frederik skulde hjemsøge Churfyrst August. Den danske Konge melder sin Svoger dette den 21de Oktober 1559. Sex Dage senere kan han ogsaa berette, at Grumbach har gjort Udvei til 4000 Hestfolk og 40 Fenniker Knegte mod Chursachsen, medens Grev Christopher af Oldenburg ved et Angreb paa Holsten skulde støtte Kong Gustavs mod Skaane[3]). Dette Forbund mellem Lothringen og Sverige skulde være fremmet af Peder Oxe[4]). Og naar Religionsurolighederne i Skotland vare bilagte, kunde man ogsaa regne paa fransk Bistand.

[1]) Se herom H. Rørdam: Historieskrivningen og Historieskriverne i Danm. og Norge siden Reformationen I, Kbh. 1867, S. 73 fgg.

[2]) Om disse tydske Fyrsters Praktiker vil Forf. ved en anden Leilighed give nogle nye Oplysninger.

[3]) Ausl. Registr. Smlgn. G. Droysen: Aus den Dänischen Büchern (Arch. f. Sachs. Gesch. 5, 348 fgg.).

[4]) Putant, procurante Petro Oxe, factum esse foedus inter Lotharingiae ducem & Svecum adversus Regem Daniae (Langueti Epp. II, 25).

Saavel Christian III som senere hans Søn havde paa flere Kanter af Tydskland hemmelige Agenter i sin Sold, der underrettede dem om alle forefaldende Begivenheder, fornemmelig om stedfindende Krigsrustninger, og, i fornødent Fald, skulde give Kongen Anslag paa, hvor Krigsfolk kunde være at faa til dennes egen Tjeneste. En saadan dansk Tjener, Herbart v. Langen, fik den 27de Oktober 1559 Ordre til nøie at udspionere Peder Oxes Færd og til at opdrive, om muligt, et Regiment Knegte for dansk Regning. Det paalagdes ham desuden at gjøre sig al mulig Flid for at komme paa Spor efter en vis Conrad Uxel, der angaves at være nøie indviet i Stemplingerne mod Danmark og saare ivrig i at befordre dem; han skulde, om muligt, bemægtige sig Uxels Person og bringe ham i Fangenskab til Segeberg[1]).

Den hevnlystne Grumbachs, den ærgjerrige Hertug Johan Frederiks og den rænkefulde Christines Intriger satte saaledes den danske Konge og Tydsklands mægtigste Churfyrste i alvorlig Bekymring. Vistnok havde hverken Lothringen eller Sachsen-Weimar i og for sig stort at betyde. Men den første af disse Smaastater stod i nært Forhold til de to Stormagter Frankrige og Spanien; disse vare igjen under Indflydelse af Paven, og et Fyrstehus af den romerske Religion, der higede efter at gjenvinde tabte Kroner i Norden, syntes altsaa at kunne paaregne den nu saa mærkbare katholske Reaktions Understøttelse. Omvendt laa Johan Frederiks Styrke i hans Families store Fortjenester af Pro-

---

1) Ausl. Registr. Ogsaa i det følgende Aar forekommer denne Uxel i Registranterne som Danmarks „abgesagter Feind". En anden af de danske Agenter i Tydskland, Andres v. d. Weuhlen, fik (12te Mai 1560) Paalæg om „Conrad Uxel niederzuwerfen todt oder lebendig" og ingen Bekostning at sky for at opnaa dette Maal.

testantismens Sag. Hans Fader var den Johan Frederik, der havde sat Alt paa Spil for sin Tro, hans Farfader var Johan den Bestandige, og dennes Broder var igjen Frederik den Vise. Mange af Augusts Undersaatter saa i Ætlingen af disse Lutheranismens Heroer den legitime Arving til den Churværdighed, som ved Forræderi var kommen i Albertinernes Besiddelse. Det hertugelige Universitet Jena, stiftet af Ernestinerne midt under deres værste Trængsler, gjaldt ogsaa fremdeles for endnu mere rettroende end selve det churfyrstelige Wittenberg. Det var under slige Omstændigheder, at August tilraadede Svogeren at stræbe efter Dronning Elisabeths Haand, og at denne selv gjenoptog Ægteskabsforhandlingerne med Lothringen. For sit eget Hus bifaldt August ved samme Tid et Ægteskab, der dikteredes af de samme politiske Hensyn og i 1561 virkelig kom til Udførelse, nemlig Partiet mellem Broderen Moritz's Datter Anna og Vilhelm af Oranien, dengang endnu Katholik og Philip IIs Tjener.

Hurtigere, end man havde haabet, ophørte dog Farerne for dennesinde, og allerede Juledag 1559 kunde Frederik II for August udtale sin Glæde over, at Svogeren ei havde mere at frygte fra Grumbach [1]). Denne færdedes nu heller ikke længere i Frankrige og Lothringen. Allerede ud paa Sommeren havde han vist sig ved Rigsdagen i Augsburg. Her blev hans Ven Kretzer vistnok erklæret i Rigets Acht som Hovedmanden ved Biskopens Drab, men samtidig var der Flere, som interesserede sig for, at Grumbach skulde faa sine Godser i Stiftet Würtzburg tilbage. Heraf blev dog Intet, da vedkommende Fyrster, den nye Biskop, Johan v. Wirsberg, og Hertug Henrik den Yngre af Brunsvig, som

[1]) Ausländ. Registr.

havde Godserne i sin Besiddelse, bestemt vægrede sig ved at opgive dem. Senere var Grumbach draget til Pommern og opholdt sig i det følgende Aar (1560) i Pfalz. Forbindelserne med Lothringen gik for en rum Tid istaa, og det væsentlig paa Grund af Johan Frederiks Mistillid til Peder Oxe. Denne havde den 7de April 1560 skrevet til Grumbach og udbedet sig en Sammenkomst med ham i Pfalz, men Hertugen, nu igjen residerende i Weimar, frygtede for, at det kun var Oxes og Hertugindens Hensigt at udforske hans Planer og meddele dem til Keiseren, maaske endog bringe dem til Churfyrst Augusts og Danmarks Kundskab. Sammenkomsten kom altsaa ikke istand. Nogle Maaneder senere, i Juli eller August, vidste Johan Frederik ogsaa, at det endelig havde lykkedes de danske Agenter at overrumple den feromtalte Uxel (eller som hans Navn ogsaa skrives Ochsel). „Enspænderen" Schilchen med tretten andre „Enspændere" havde sat efter ham; han var bleven dræbt, og i hans Papirer havde man fundet graverende Oplysninger om de svenske Forhandlinger. Med Hensyn til Peder Oxe frygtede Hertugen nu kun, at han skulde bruge sin Indflydelse i Lothringen til hans egen Skade[1]).

I denne Tid var der Intet, som de danske Rigsraader mere havde frygtet end Krig med Sverige. Man kan af deres Breve indbyrdes og til Kongen, forsaavidt de ere bevarede i Geheimearchivet, ikke mærke, at de kjendte noget til de Grumbachske Praktiker, herom har vel kun Kongens private tydske Raader, der besørgede hans udenrigske Brevvexling, havt nærmere Kundskab. Om de lothringske Forsøg paa at opnaa fransk og spansk Hjelp vare de bedre underrettede, og frygtede ogsaa for, hvad de kunde føre

[1]) Ortloff, l. c. 1, 214—217.

til [1]). De svenske Tilstande og Begivenheder kunde de derimod iagttage paa nært Hold og havde alle Betingelser for at bedømme dem.

Saaledes havde Hr. Peder Skram i April 1559 havt Kundskabere eller Spioner inde i Sverige og skaffet sig Besked om, hvad der forhandledes paa en Herredag i Vadstena. Her skulde Kong Gustav have erklæret for de først ankomne Raader, „at han nu agtede at gjøre et Tog til Gulland for at lade indtage igjen det Land, som længe havde været fra Sveriges Rige". Men hans fornemste Raader, nemlig hans Svoger, Hr. Steen (Erikson Lejonhufvud) og Hr. Per Brahe samt Svigerfaderen, Hr. Gustav Olsen (Stenbock) havde raadet derfra og forestillet ham de store Farer ved et Fredsbrud, naar man „havde maadelige Venner og Forvandte udenlands"; man kunde let „opvække den ganske Verden". Kongen skulde da være bleven saa forbitret, „at han holdt sig inde i tre Dage og Ingen maatte eller turde gaa ind til ham" [2]).

Endnu mærkeligere er et omtrent samtidigt Brev, som

---

[1]) „Her er Tidinger, at Hertugindens Anhang af Lothringen skulde have sex tusinde Heste og dertil Fodfolk i Bestilling at drage ind i Danmark med. Det lader ligesom de Tidinger ere sande. Gud bevare os". (Cantsleren Johan Friis til Statholderen i Kjøbenhavn, den bekjendte Hr. Mogens Gyldenstjerne, Aarhus, Søndag Jubilate 1559, i Geh. Arch.). Under Ditmarskerkrigen skrev Cantsleren (10de Mai 1559) til Hr. Mogens: „Dersom det gaar efter vor Vilje, da vinder min Herre den niende Part af Ditmarsken, men dersom det gaar ilde til, da er Danmark og Norge udi stor Fare" (Geh. Arch.; at Kongen personlig havde Udsigt til kun at faa en Niendedel af Ditmarsken, var sandt, thi først skulde Landet deles i tre Dele mellem Frederik og Farbrødrene Hans og Adolf, og derpaa igjen Kongens Part i tre, mellem ham og Brødrene Magnus og Hans den Yngre, en Deling, som dog ikke kom istand).

[2]) P. Steen til Fr. II, Skeedal 15de April 1559, (Geh. Arch.).

Johan Friis tilskrev Kong Frederik II fra Aarhus den 8 April 1559. Kongen havde, skriver den gamle Cantsler, ikke været i Kjøbenhavn siden Faderens Død, men efter de sidste Tidender fra Sverige var det nødvendigt, at han kom did med tre eller fire jydske Raader og lod forskrive Eiler Hardenberg og flere andre Raader fra de øvrige Landsdele. „Og dersom Eders Majestæt ikke selv kommer did, da lod det saa, som E. M. slet vilde forlade baade Kjøbenhavn og Riget udi slig Nød. E. M. skal vist tro, at der er mangt-bedrøvet Hjerte baade udi Sjelland og Skaane for disse Tidenders Skyld, og mange vide ikke tilvisse, om E. M. er levende eller død. Gud forbyde, at samme Tidende skulde være vis, at Kongen af Sverige skulde sig foretage noget mod disse Riger; da vilde det ikke gaa af uden Skade. Og beder jeg ganske underdanig, E. K. M. ikke vil fortænke mig min Skrivelse, Gud ved, at jeg mener det godt.“ Der havde været Tale om at sende nogle Rigsraader til Sverige, men dette fraraader Johan Friis, thi han frygtede for, at Kong Gustav vilde arrestere dem[1]); det maatte da være, om Kongen vilde sende Hr. Lauge Brahe, „thi der er ingen af de Danske, Kongen af Sverige kan saavel lide, som hannem, og han haver hans Hustrus[2]) Slægt udi Sverige.“[3])

Senere efterat Frygten for Angreb fra Sverige var over, vedblev man at være ængstelig, for hvad Peder Oxe kunde have i Sinde. Hvormeget end danske Historikere lige til vor

[1]) Altsaa fra dansk Side Frygt, for at de Svenske i 1559 skulde behandlet danske Gesandter paa selvsamme Maade, hvorpaa Hr. Steen Eriksen Lejonhufvud m. Fl. bleve behandlede i Danmark 1563, førend endnu Krig var udbrudt! Joh. Friis skriver ogsaa paa samme Tid til sin Ven Hr. Mogens Gyldenstjerne: „Jeg vilde ikke gjerne være en af de fire, som skulde drage til hannem.“

[2]) Eierinden af Giskegodset i Norge, Fru Gyrvhild Fadersdatter Sparre.

[3]) Geh. Arch.

Tid have forsikret, at „Mistanken mod ham var aldeles grundløs“ [1]), vist er det dog, at den paa den Tid var stærk endog blandt hans adelige Standsfæller. I 1560 taltes der meget, om at man kunde vente ham med en Flaade i Sundet for at overrumple de kongelige Slotte. Især var man bange for Krogen, det senere Kronborg. Den gamle Mogens Gyldenstjerne skriver saaledes til sin Konge den 17 April 1560 fra Kjøbenhavn: „Vil jeg og saa bestille med Krogen, saa det med Guds Hjelp skal ingen Nød have for det, jeg bestille kan, og har jeg havt der en Tanke paa, siden Per Ox drog af Landet og derfor lagt to Rotter Landsknegte derind til det Folk, som var der tilforne.“ [2])

I 1561 blev ogsaa Peder Oxes i nogen Tid afbrudte Forbindelse med Grumbach igjen optagen. Den 13 April indfandt Oxe sig hemmelig i Heidelberg, hvor Grumbach og hans fortrolige Tilhænger, Ernst v. Mandelslohe, en gammel Tilhænger af Albrecht Alcibiades, ventede ham. Der underhandledes nu paany om Forbund mellem Lothringen og Sachsen-Weimar, og om hvorledes man kunde afholde Hansestæderne fra at tage dansk Parti; senere handledes ogsaa om, at den gamle utrættelige Grev Christopher af Oldenburg skulde drive paa Hvervinger af Krigsfolk. Men Hertuginden af Lothringen, som ved den Tid var reist til Rhinen til Carl IXs Kroning, tog ikke nogen bestemt Beslutning, og skjønt ogsaa det brandenburgske Hof lod til at interessere sig for Forbundet mod Danmark, kom heller ikke dennegang Noget ud af det Hele. Peder Oxe var forøvrigt i denne Tid

---

[1]) Hammerich's Ord, Danmark under Adelsvælden. 2, 94. Ryges Ræsonnement (P. Oxes Liv og Levnet S. 186) over Chytræus's og de Thous Ytringer om Peder Oxes Forhold ved denne Tid er kun at betragte som Spidsfindigheder.

[2]) Geh. Arch.

meget paa Reiser, blandt Andet til Holland. Mod Slutningen af Aaret lod han Grumbach hilse, at han vidste, at der nu ventedes Gesandter til Nancy fra Frederik II, der skulde tage Prindsesse Renata i Øiesyn; man vilde da holde de Danske op med Snak, indtil man fik Leilighed til at begynde Fiendtligheder. I Begyndelsen af 1562 begyndte imidlertid Grumbach paany at nære Mistillid til sin danske Ven; „Oxe hatte den welschen Gebrauch zufällig wohl gelernt.“ [1])

I April 1562 berettedes til den danske Konge de værste Ting om Peder Oxe. En Johan Mangelmann skriver fra Worms den 22 April, at han af sin forhenværende Tjener, Jørgen v. Strasburg, har faaet farlige Anslag at vide. Peder Oxe skulde have kaldet Jørgen til sig, og tilbudt ham at gaa i hans Tjeneste; han vilde anvende Alt, hvad han eiede for at hevne sig, fordi han var fordreven fra Danmark, og til den, der vilde dræbe Kongen og dem, som havde faaet hans Godser, vilde han give ti tusinde Kroner. Mellem Peder Oxes Folk skulde der endog være nogle, der kunde gjøre sig usynlige og vare usaarlige, ligeledes havde han hos sig en Schwarz-Hans, der ved Overfaldet paa Biskoppen af Würtzburg havde dræbt to af dennes Hoffolk. Men Jørgen v. Strasburg havde følt Rædsel for at have Noget med Peder at bestille og havde aabenbaret den hele Sag for Brevskriveren Mangelmann. Denne henstillede nu til Kongen af Danmark at anvende ethvert Middel for at fange Peder Oxe og mente, at det, naar man passede Leiligheden, altid maatte lade sig gjøre ved Hjælp af tolv Ryttere. Frederik II svarede Mangelmann med en Anmodning, om at baade han og Jørgen v. Strasburg personlig skulde indfinde sig hos ham.

[1]) Ortloff 1, 227—235.

Om dette er skeet, er os ubekjendt, men fra 9 August 1562 have vi et nyt Brev fra Mangelmann til Kongen, hvoraf man erfarer, at tre af Peder Oxes Folk allerede vare grebne; iblandt dem var Schwartz-Hans, der havde dræbt sig selv i Fængslet. Man har altsaa gjort Jagt paa dem efter dansk Foranstaltning paa samme Maade, som nys efter Uxel. Iøvrigt tilføier Mangelmann, at Peder Oxe fremdeles drev sine Intriger og at han skulde have 100,000 Gylden hos sig, som det ogsaa kunde lønne Umagen at faa fat paa [1]).

Ved Kroningen i Frankfurt i Slutningen af 1562, dengang da Grev Günther af Schwartzburg efter Frederik IIs Befaling bestemt afbrød Forhandlingerne om det lothringske Giftermaal, saa denne Fyrste Peder Oxe i det lothringske Hofs Følge. Greven forundrede sig over, at han vovede uden Sky at lade sig se i Frankfurt, ja endog der førte store Ord i Munden [2]).

V.

Da Frederik II havde begyndt sin Krig mod Sverige, var mærkelig nok Wilhelm v. Grumbach en af dem, hvem Kongen gjorde Tilbud om at træde i dansk Tjeneste som Oberst, ifald han kunde stille et Regiment Krigsfolk [3]). En dansk Udsending søgte ham i dette Ærinde sent paa Høsten

1) Dokumenter i danske Geheimearchiv.

2) „Peder Oxe ist noch, wie zuvorn, verwent genug und ist des Herzogen Rath und Cammerer geworden. Ich kann mich nicht genugsam verwundern, dass er so muthig und sich zu Frankfurt also öffentlichen hat sehen lassen dürfen, kann sein unnütz Maul und Worte nicht lassen." (Grev Günther til Fr. II, Thorsdag efter Jul 1562, Voss's Exc.)

3) Ausl. Registr. 21 Octbr. 1563. Ortloff 1, 450.

1563 i Koburg. Da der dog ingen Grund er til at tro, at et saadant Tilbud kan være gjort paa Skrømt, har Frederik II maaske tænkt, at det bedste Middel at blive den urolige Intrigant kvit, kunde være selv at tage ham i Tjeneste.

Tilbudet blev imidlertid afslaaet, og det vilde vel ikke engang været fremsat, hvis man i Danmark havde vidst, hvilke Skridt Grumbach nu netop havde foretaget, og hvorledes hans Stilling nu var bleven. Den 4 Oktobet 1563 havde han, den landflygtige Ridder, med hvervede Krigsfolk og med Hertug Johan Frederiks Billigelse, aabenbare brudt Landefreden og paa fiendtlig Vis overfaldt Staden Würtzburg. Domkapitlet blev tvunget til et ydmygende Forlig, som Biskoppen maatte bekræfte. Grumbach triumferede, hans Fiender frygtede. Ængstelsen for en almindelig Adelsopstand mod Fyrstemagten, denne Grumbachs længe nærede Yndlingstanke, gjorde sig nu ret for Alvor gjældende. Selv vovede han endog at udstede et almindeligt Opraab til Fyrsterne, at de ikke maatte tage ham, hvad han havde gjort, ilde op; det var kun tilladeligt Nødværge; man maatte nu hjelpe Adelen; thi hvad der var hændt ham, kunde ellers idag eller imorgen times andre ærlige Adelsmænd. Keiser Ferdinand ansaa Sagen for saa farlig, at han med Tilsidesættelse af Formerne lod udgaa Befaling til Achtsexekution mod Grumbach og hans Tilhængere, uagtet de endnu ikke formelig vare blevne lyste i Rigets Acht. Disse keiserlige Befalinger bleve allerede den 13 Oktbr. udstedte fra Presburg. Samtidig fik Hertug Johan Frederik af Keiseren et alvorligt Tilhold om herefter at unddrage Grumbach sin Beskyttelse. Men den indskrænkede Hertug var just nu ved Engleaabenbarelser og Visioner bleven paa det fasteste overbevist, om at hans egen Ophøielse nærmede sig og, langt fra at slaa Haanden af Grumbach, afholdt han endog denne fra at drage til Frankrige, som

han et Øieblik havde tænkt paa. Heller ikke andre Fyrsters Formaninger gjorde noget Indtryk paa Johan Frederik, der nu endog forlodes af sin egen Broder.

For Grumbach og hans Hertug laa det, efter at Krigen i Norden var udbrudt, nær at vende sine Blikke mod Sverige. Længe varede det heller ikke, før en ny Forbindelse med Erik XIV var indledet, der vistnok varede lige til disse Urolig-heders Ende. Allerede 4 Januar 1564 skriver Frederik II til August, at Hertugen i Weimar var „gut schwedisch." Erik XIV beilede paa denne Tid — (uden dog at afbryde Frieriet til Elisabeth!) — til Prindsesse Christine af Hessen. Den gamle Landgrev Philip syntes en Stund virkelig tilbøielig til Partiet,og Danmark ængstedes nu for, at Lothringen, Frankrige og Hessen skulde angribe Holsten, medens Weimar og Grumbach skulde vende sig mod August[1]).

Peder Oxe var atter paafærde. I Begyndelsen af 1564 var han i Koburg og havde her Samtaler med Grumbach, der paa denne Tid virkelig fik Subsidier fra Lothringen. Ogsaa et privat Anliggende havde denne Gang kaldet Oxe til Tydskland, idet nemlig Aaret iforveien en frankisk Adelsmand, Georg Pancratius Ochs von Guntzendorff, var død uden Arvinger, og Peder Oxe paastod at høre til denne Familie og derfor fremsatte Arvekrav paa hans Godser[2]).

Grumbachs Engle havde forkyndt Johan Frederik, at med Sverige turde han trygt indlade sig, Peder Oxe havde ment, at Danmarks Stilling var daarlig, og der haabedes altsaa, at der kunde komme Noget ud af Forbindelsen med Erik XIV. Da imidlertid Philip af Hessen, fornærmet og krænket ved Eriks Falskhed, afbrød de svenske Ægteskabs-

[1]) Joh. Gust. Droysen. Geschichte d. Preuss. Politik 2, 2, 417.
[2]) Ortloff 2, 66. At de danske Oxer var en tydsk Slægt, er dog neppe bevisligt.

forhandlinger, forandredes vel igjen Udsigterne, men allerede samme Aar knyttedes Forholdet igjen fastere. Erik begyndte nemlig nu at beile til Renata af Lothringen, og hans Frieri blev fortsat i lang Tid, om just ikke i saa lang, som Frederik IIs havde varet. Fra 1566 har man endog et Udkast til en Deling af det danske Monarchi saaledes, at Erik med Renata skulde have Norge, Skaane, Halland, Bleking og Gulland, Hertugen af Lothringen derimod det øvrige Danmark og Hertugdømmerne[1]).

Af de følgende Aars Begivenheder kan her kun meddeles nogle fremtrædende Hovedtræk.

I Vinteren 1563—1564 er der Spor til, at Philip II havde sin Opmærksomhed henvendt paa de nordiske Anliggender. Udsendinger fra den spanske Konge skulle ved denne Tid have indfundet sig i Sverige og tilraadet Erik XIV at fortsætte Krigen mod Danmark[2]). Og under den langvarige, men frugtesløse Fredskongres i Rostok, der afholdtes i Sommeren 1564, ved hvilken den anden habsburgske Magt, Østerrige, netop paa Grund af Sveriges Forbindelse med Grumbach og Ernestinerne, afgjort begunstigede Danmark, kom paany Efterretninger frem om spanske Praktik er.

Den 11 Juli 1564 fik de danske Udsendinge ved Rostokker-Kongressen Meddelelser fra Frederik IIs Allieredes, den polske Kong Sigismund IIs Gesandter, der gik ud paa, at Spanien blot ventede paa, at Danmark og Sverige gjensidig skulde svække hinanden, for da at kaste sig over dem begge, eller idetmindste over Danmark. Den 28 Juli, da Polakkerne toge Afsked med de danske Sendemænd, gjentoge de Ad-

[1]) Tvende latinske Aktstykker, daterede 26 Marts 1566 i Afskrift i det danske Geheimearchiv.

[2]) Archives de la maison d'Orange-Nassau 2, 132. Smnlgn. ogsaa (Dansk) hist. Tidsskrift 6, 611.

Fiender: Lothringen, Peder Oxe, Cardinalen af Arras (Granvella), Hertugen af Weimar og Hertug Erik af Brunsvig[1]) havde, erklærede de, forbundet sig imod Frederik II, og de Svenske havde tilbudt Lothringen alle de Erobringer, de kunde gjøre i Danmark[2]).

I Virkeligheden anstrængte Christine af Lothringen sig samme Tid af alle Kræfter, for at Krigen mellem Nordens Konger skulde blive benyttet til en Intervention. Hun skrev 16 Juni 1564 til Bollwiler, en spansk Krigsmand og Cardinal Granvellas Fortrolige, at nu burde Hans katholske Majestæt bruge den beleilige Tid til at tjene Gud og „gjenoprette Religionen" i Norden. Keiser Ferdinand I, som kort før sin Død havde besøgt sin Niece Christine i Nancy, kjendte meget godt hendes Tanker, men fraraadede Granvella at indlade sig med Sagen[3]). Ikke destomindre begyndte Granvella i Juli at lytte til Christinas Bønner, og Polakkernes Meddelelser i Rostock have altsaa virkelig været rigtige. Cardinalen skrev til Bollwiler, at han „bedre underrettet, billigede Hertugindens Plan, men 200,000 Daler vilde ei forslaa og at faa Penge af Kongen af Spanien var ikke let." I September samme Aar, da Philip II personlig ventedes til Nederlandene, var Granvella derfor meget spændt paa, hvad Hjelp denne vilde yde og glædede sig over, at „ogsaa Hertuginden selv nu havde Ud-

1) Hertug Erik den Yngre af Brunsvig — Calemberg - Göttingen (1540 – 1584), der (som allerede nævnt) længe efter disse Begivenheder ægtede Christine af Lothringens yngre Datter, var en ivrig Katholik og et uroligt Hoved, og tilbragte den meste Tid udenfor sit Fyrstendømme. Han havde ved Begyndelsen af Syvaarskrigen samlet store Troppemasser i Nordtydsland, uden at man ret vidste Hensigten, og ansaaes for at staa i Forbindelse med Grumbach. (Havemann, Gesch. d. Lande. Braunschweig u. Lüneburg 2. 296—358).

2) Dokumenter i Geheimearchivet.

3) Arch. de la Maison d'Orange-Nassau 1, 254.

sigt til at opdrive flere Midler" [1]). Men Philip II kom ikke, Granvella var selv allerede nu ikke længer i Nederlandene, og snart gave Begivenhederne i disse Lande, Spanien Andet at tænke paa end de nordiske Anliggender.

Derimod fortsattes Forbindelsen mellem Lothringen, Sverige og Weimar. Disse Praktiker naaede sit Høidepunkt i 1565, og Danmarks Farer vare dengang ikke ganske ringe. Med Krigen med Sverige gik det daarligt, Penge manglede, og Adelen var misfornøiet. Frederik II havde begyndt Krigen uden Rigsraadets Samtykke [2]) og havde maatte paalægge dem usædvanlige Byrder. Allerede i 1564 havde Cardinal Granvella god Besked om Adelens Utaalmodighed og Knurren. Men hertil kom, at Frederik II synes at have havt personlige Fiender imellem sin Adel. Der har udentvivl af og til endog fundet alvorlige Sammenstød Sted mellem ham og Enkelte af Høiadelen. Kongen var en heftig Herre, tilbøielig til Drukkenskab og da yderst uforsigtig endog mod fyrstelige Personer. Ved Søsteren Dorotheas Bryllup i 1561 havde han endog givet en af de meklenburgske Hertuger et Ørefigen [3]). I 1562 og 1563 gik der Rygter, om at Frederik skulde have dræbt først Holger Rosenkrands [4]) siden Otto Krumpen [5]). Dette var vel usandt, men Fortællingerne vilde

---

[1]) Arch. de la Maison d'Orange-Nassau 1, 302.

[2]) „Det maa vi vel bekjende, at der samme Krig begyndtes, raadde vi ikke med Mange af Jer" skriver Frederik II til Raadet Nytaarsdag 1570. (D. Mag. 3 R, 5, S. 2.

[3]) „Inter pocula lis exarsit inter regem & Megalburgensem principem, quae ad manus venisset, nisi a proceribus & iis, qui sunt a consiliis, diremta fuisset. Megalburgensis tamen colaphum accepit, quod postea multorum malorum fax exstitit." (Den yngre Corn. Hamsforts utrykte Optegnelser, Kbh. Univ. Bibl. Arnam. 105. 8vo).

[4]) Geh. Arch. Henrik Rantzau fortæller selv Kongen, at dette Rygte er sat ud (Brev af 10 Octbr. 1562).

[5]) Dansk Hist. Tidsskr. 5, 428.

aldrig være opkomne, hvis Forholdet mellem Kongen og Adelen havde været godt.

Hvor misligt Forholdet var mellem Kongen og Adelen i 1565, derom faar man et Begreb, naar man læser hvad Frederiks Søster, Churfyrstinden af Sachsen, skriver til to danske Rigsraader, Johan Friis og Holger Rosenkrands, den 18 October 1565: „Det gjør os overmaade ondt at modtage saadanne Tidender fra det Kongerige, hvorfra vi selv ere komne, skjønt vi dog ei kunne tro, at vor kjære Broder skulde møde saa stor Utroskab af sine Undersaatter og blive saa jammerlig forraadt af dem. Det er ei alene vor Broders Skam og Skade, men ogsaa vor salige Faders i Graven og det hele Kongeriges, til evig Eftertale for det danske Navn og for Eders Alles Børn og Efterkommere, at de Danske forlade sin kristelige Konge, tragte efter et andet Hoved og skulle ville give sig under Svenskens eller andre Potentaters Vælde“ [1]).

Tilstanden i Danmark var altsaa saadan, at Frederik II truedes med Christiern IIs Skjebne. Og Søsterens Brev er ikke det eneste Vidnesbyrd. Churfyrsten, Annas Mand, fik i samme Maaned Underretninger fra Greven af Eberstein, om, „at Kongen af Danmark hverken havde Raad eller Troskab at vente af sine Folk, ja de danske Rigsraader tænkte ligefrem paa at afsætte ham eller affinde ham med en Provinds f. Ex. Skaane; der skulde endog være talt om Saadant i Frederiks eget Paahør“ [2]).

Udentvivl er det denne stærke adelige Gjæring, som har fremskyndet Peder Oxes Tilbagekomst til Fædrelandet og hans Gjenindsættelse i sin gamle Stilling. Under saadanne

[1]) K. v. Weber. Anna, Churfürstin zu Sachsen, S. 411.
[2]) K. Droysen. Gesch. d. Preussischen Politik 2, 2, 423—24.

Omstændigheder blev nemlig den rænkefulde Flygtning først ret farlig. Hans Venner have derfor uden Tvivl benyttet sig af Omstændighederne til hans Fordel, og det berettes ogsaa, at Sachsen nu fandt det klogest, at anbefale Kongen at søge Forsoning med Oxe. Allerede 20 Septbr. 1565 affattedes der et Leidebrev for ham fra Kongen, hvorefter han skulde faa Lov til at komme ind i Riget, og, om han ønskede det, igjen reise bort, men det er neppe blevet expederet før i Januar 1566[1]). Han kom, fik sine Eiendomme igjen, ja blev i det følgende Aar endog Rigshovmester. Vi kunne ikke skjønne Andet, end at denne Udnævnelse maa betragtes som en Ydmygelse for Kongen, hvortil han har været tvunget af Adelen. Men i Aarhundreder har Historien fortalt noget Andet. Peder Oxes Færd i Udlandet og hans Forbindelse med Kongens og Rigets Fiender har været fortiet eller besmykket, og han har efterhaanden vundet en traditionel Plads som en af sit Fædrelands bedste og fortjenteste Mænd. Vi have her ikke hverken kunnet eller villet dvæle nærmere ved hans mærkelige Levnetsomstændigheder, men vi udtale det Haab, at en dybere Undersøgelse af hans Historie ikke altfor længe maa lade vente paa sig. Det vil da ogsaa vise sig, hvormegen Sandhed der er i den sædvanlige Fortælling om hans Fortjenester af Rigets Finantsvæsen. Allerede nu vil man af den Skildring af sin Pengetrang, som Frederik II giver i et Brev af 1570, og som ender med en Trudsel om at nedlægge Regjeringen, let fristes til at betragte ogsaa denne Side af Peder Oxes Historie med tvivlende Øine, ihvorvel

[1]) Ryge, S. 199. Den ausländische Registrant, der desværre nu savnes for endel af Aaret 1564 og for hele 1565—1566, har, som som man af Ryges Verk seer, paa hans Tid endnu existeret i det tydske Cancellis Archiv.

man jo har de bedste Beviser for hans privatøkonomiske Dygtighed.

Peder Oxes Hjemkomst har sandsynligvis bidraget til at dæmpe den indre Splid i Danmark. Og Svarteraaslaget i October 1565 var vistnok ikke paa langt nær den glimrende Seier, som de Danske og deres Venner forsøgte at gjøre det til, men var dog et overordentligt stort Held for Danmark under denne Sagernes Stilling. Keiser Maximilian optraadte ogsaa paa August's Opfordring i November 1565 paa det Bestemteste til Danmarks Fordel, idet han forbød Rigets Stænder at understøtte Sverige. Det er muligt, at disse Begivenheder ogsaa befriede Danmark fra en anden Fiende, som stod i Begreb med at benytte sig af dets Nød. Det var Brandenburg, hvis churfyrstelige Familie længe havde lurt paa en Leilighed til at komme i Besiddelse af Holsten og Slesvig eller den Del deraf, hvortil den ansaa sig berettiget formedelst Elisabeth af Danmarks, Kong Hans's Datters Giftermaal med Joachim I, og formedelst forskjellige af Maximilian I og Carl V udstedte Expectancebreve. Navnlig havde den regjerende Churfyrstes Broder, Hans af Kustrin, aabenbar nærmet sig Weimar, Grumbach og Sverige. Der sendtes ogsaa brandenburgske Gesandtskaber til Kjøbenhavn for at forlange Indrømmelser af Frederik II, ja man vidste endog at erindre sig, at Norge var et Arverige, og at derfor ogsaa idetmindste en Del af dette Land tilkom Brandenburg, men den forandrede Situation bragte nu dette Spørgsmaal til Taushed [1]).

Nu nærmede ogsaa Grumbach sig selv til sin Undergang. Efter at Johan Frederik gjentagne Gange havde faaet

[1]) Waitz, Schleswig-Holsteins Geschichte 2, 349. Dokumenter i Geh. Arch. Droysen, Gesch. d. Preuss. Politik 2, 2. 424.

Paalæg af Keiseren om at fjerne Urostifteren fra sig, erklærede Maximilian II endelig ogsaa Hertugen selv i Achten (Decbr. 1566) og overdrog Udførelsen deraf til Churfyrst August, der længe havde været forberedt paa dette. Endnu inden Aarets Udgang begyndte August Beleiringen af Gotha og det stærkt befæstede Grimmenstein, hvortil Johan Frederik selv tog sin Tilflugt. Men med Faren voxede kun Hertugens Trods, han antog endog i sin Forrykthed den churfyrstelige Titel. Ingen kom til Hjelp. Han havde haabet paa Bistand fra Sverige og i den Anledning i November 1566 sendt den yngre Dr. Justus Jonas, Søn af den bekjendte Wittenberger-Professor, til Erik XIV. Men Jonas blev i Østersøen fanget af en dansk Søkriger, Silvester Franke, førtes til Kjøbenhavn og halshuggedes der i Juni 1567; den gamle Grumbachianer Peder Oxe var en af hans Dommere! Adelen reiste sig heller ikke til Grumbachs Forsvar, Frankrig holdt sig tilbage fra den Hjelp, som det havde lovet. I det beleirede Gotha havde Hertugen og Grumbach først søgt at bevare Indbyggernes Troskab ved at indbilde dem, at man forsvarede Religionen mod dens Fiender. Men snart blev Misstemningen blandt Borgerne, ja selv Krigsfolket, saa stor, at der den 4 April 1567 udbrød formeligt Oprør. Den 13 April maatte Hertugen overgive sig paa Naade og Unaade, Grumbach og hans Tilhængere udleveredes til sine Dødsfiender. Johan Frederiks Skjebne blev Afsættelse og livsvarigt Fangenskab hos Keiseren, indtil hans Død 1595 endelig endte hans Sorger. Grumbach, Kantsleren Bruck m. Fl. bleve parterede, en Mængde andre henrettedes.

Synderlig nok findes her i Christiania et Minde om hine Begivenheder. Hertug Adolf af Holsten var kommen August til Hjelp under Krigen mod Johan Frederik, og Churfyrsten skjænkede ham til Tak i Aaret 1570 endel Kanoner. To

af disse staa nu paa Toppen af Akershus Fæstning, hvorhen de formodentlig ere sendte fra Gottorp efter 1711, da den hertugelige Del af Slesvig inddroges af Frederik IV. Indskriften lyder: AUGUSTUS ELECTOR SAXONIAE ADOLPHO HOLSATIAE DUCI OB OPEM CONTRA BANNITOS PRAESTITAM D. D[IT] ANNO MDLXX.

EN SAMTIDIG OPTEGNELSE OM PRINS KRISTIANS HYLDING I NORGE 1610.

(Meddelt af Yngvar Nielsen.)

Om Hertug Christians den V hylding paa hoffuitstangen 15 Ivnij 1610.

Pindtzdag *circa merid.* kom M. Lauris Schabo Biscop i Stauanger, hid till byen: oc her Christen Daffinsen, Capelan oc Canich *ibidem* met hannem.

28 Maij. Anden pindsdags morgen komme M. Isaac Grönbech aff Trundhiem *comitatus domino Patricio pastore Nidrosiensi,* oc M. Andreas biscop aff Bergen met M. Thoma *Lectore.* Sampt Borgemestere oc Raad aff Bergen oc mange andre Prouster oc prester.

31 Maij. *Appulerunt* Niels Vind aff Bergenhus paa en skiön skytbaad, met stor skiuden oc brammen. met hannem vaare doctor Villatz, Laugmanden etc.. *Eodem* kom doctor Jens Mule aff Ottense, oc talde met Canicherne i Chorit 2 Jvnij.

Dominica Trinit. e. suggesto docuit M. I. Grönberrig (sic).

6 Ivnij. Kom V. Papenheim til byen. Noch begge herrolderne Claus de Vaal oc Morten Knudsen. Samme dag bleff her Christen i Quindherrit begraffuen i domkircken.

Eodem kom Jacob Persen aff Trundhiem laugmand till mig i herberge.

8 Ivnij kom V. Steen Bille, hans frue oc 4 börn till Byen, som haffde ligget nogle dage paa Fornebo,

15 Ivnij (huilcken dag vaar destinerit till höiborne hertug Christians den V hylding) om afftenen *circa* 10, ankom vor naadige herre Konning Christian met Sex skibe, oc epther mögen skyden aff Skibene oc Slottet, kom hans Maitt: strax i land paa en Jact met sampt dronningen oc den vnge printz, oc tuende hertuger, som met nogle hoffsinder ginge for Konningen op paa slottet.

Vaar der oc tilstede M. Isaac aff Trundhiem, oc M. Anders Michelsen aff Bergen Biscoper, huilche Kongen racte handen *aperto capite.* Andre faa prester som stode paa den anden side tog han hatten aff fore mildeligen oc helsede dennom.

Anden dagen som vaar lördagen 16 Ivnij, bleff Pallatzen paa hoffuitstangen offrdragen med röd Klede, oc epther Middag rede herolderne[1]) omkring, oc haffde fore sig heerpaucken oc Kongens Trometer, oc vdraabte hyldingen at schulle sche om Söndagen der epther.

Söndagen vaar baade Fropredichen oc Høimesse endit till 7 slet om morgenen. Paa Slottet predichede Bispen M. Niels Clausen. Strax Klocken haffde slagit Otte, kom K. M. oc Prindtzen met Raadit og den gansche Adel neder. oc strax sette Kongen oc Prindtzen sig.

Cancellarius Christian Frijss haffde strax en *Gratiarum actionem* oc paamindelse till den gansche forsamling: Strax Suore Statholler oc Anders green ene to tilsammen, oc alt forstaffuede C. Frijss æden.

---

[1]) Tilföjet in margine: „Herolderne vaare Claus de Vaal, oc Morten Knudsen."

Strax epther dennem Adelen i Rode tall, oc bleff Oluff galle först fremrobt.

Epther Adelen de 4 Bisper oc Canicherne aff alle Capiteler, oc saalenge racte de den vnge Prindtz haanden, oc siden ingen flere. Aff Oslo Capitel vaare alle *Residentes* oppe. Her epther de andre geizlige oc verdslige, saa at den ganske hylding vaar end til X slett.

Epther som de ginge ned aff Pallatzen stod Byfougden, Jacob Hansen oc hans Bockholt oc paa Kong. M. vegne böd alle geislige oc Kiöbsteds mend som haffde sorit, till at vere Kong: Maitt: gest paa Slottit till 2 slett epther Middag.

(Oslo kapitelsbog 1609—1616 i rigsarkivet.)

Oplysninger om hyldingen findes desuden i samme kapitelsbog for 30 Maj og 8 Juni 1610:

30 Maij *circa* 3am *vespertinam* — — — — — bleff handlet I. huad Titel schulle brugis til den fuldmact till hyllingen. met Menige Canicker vdj Oslo Capitel. II. Huilche den fuldmact schulle haffue oc suerge den vnge Printz. Berettede her Claus at siste gang Kong Christian bleff her hyldet, da haffr paa Capitels vegne her Niels Olsen *pastor*, M. Haluord oc her Claus sorit hans Maitt. Bleff oc nu denne gang samtyckt, at de schulle eligeris der til *secundum senium*. Men om de schulle vere tho eller 3 (ephterdj ingen beskeen er her om nogen prælatur) kunde i sin tid raadföris med Statholler.

— —

8 Ivnij. *circa* 4am *vespertinam*. Er delibererit om paa huad sted K. M. paa Capitels vegne schulle biudes till gest. Haffr da bispen beuilget, oc er samtyct at det schall schee i hans Residentz.

Sammeledis eptherdj jo tilbörligt er at lægge vind paa at alting kan gaa rett oc vell till med Kong: Maitt: till itt maaltid att indbiude, Er nu saa besluttet, Att her Claus oc Jeg schall med Bispen bestille dette, oc haffue omsorg fore huis her till behoff giöris, att det kan till veie bringis. Dog huad de vdj saa maade giöre ville de andre vere tilfreds med, oc lade omkostningen tagis aff *Communi bono*, saa lenge den kan tilrecke: oc ellers derforuden att staa oc gaa med huer andre oc hielpe till aff beste formue med huis i vore værie er oc behoff giöris vden modsigelse.

Bleff oc besluttet, att eptherdj behoff giöris god forraad, till baade foræring paa Capitels vegne, oc anden bekostning, den dog icke nu er hos Capitel, da schall tagis paa Rente, hupr mand dennom kan bekomme, indtill man kan dennom betale, Ett hundrede daler eller halff anden, oc derpaa giffuis breff oc foruaring med Capitels segel vnder aff os oc vore eptherkommere at vederleggis."

(6 underskrifter, deriblandt Tomas Langessöns, med hvis hånd både optegnelsen og disse notitser synes at være skrevne.)

CHRISTOPHER THRONDSSØN RUSTUNG,
HANS SØN ENNO
OG
HANS DATTER SKOTTEFRUEN.

AF L. DAAE.

I.

Til Mindet om Norges sidste Erkebiskop, hvis Skjebne altid vil bevare en eiendommelig Interesse for hans Landsmænd, om han end ikke i samme Grad fortjener deres Sympathi, knytter sig uadskilleligt Navnet Christopher Throndssøn Rustung. Denne Mand synes at have staaet den ulykkelige Prælat nærmere end nogen anden, og han var udentvivl ogsaa hans Slægtning [1]). Erkebiskop Olaf brugte ham i sine vigtigste Anliggender og stod vistnok under Indflydelse af Christopher ved flere af de mest skjæbnesvangre Skridt, han foretog. Christopher Throndssøn var paa sin Herres Vegne Anklager i den mærkelige Retssag mod Hr. Nils Lykke og hans Svi-

[1]) I et Brev af 10 Nov. 1538 kalder Enkedronningen af Ungarn Christopher Erkebispens „blutverwonter frundt“ (Dipl. Norv. 7, 789). Nærmere kjendes ikke dette Slægtskabs Beskaffenhed. Man ved heller ikke, til hvilken norsk Adelsfamilie Olaf Ingebrigtssøn hørte; stundom kaldes han (uden nærmere Bevis) Lunge (i ethvert Fald en fra de danske Lunger aldeles forskjellig Slægt), og paa et enkelt Sted (i en gammel, neppe paalidelig Slægtebog, omtalt i Saml. til N. F. Sprog og Hist. 6, 255) gjøres ogsaa Erkebispen til en Rustung.

gerinde, Jomfru Lucia Gyldenløve; han antages at have spillet en Hovedrolle ved Hr. Vincents Lunges og hans nysnævnte Svogers Mord; han var Hovedanfører paa det uheldige Tog, der skulde overraske Bergen og bringe Norges vigtigste Fæstning i Erkebispens Vold, og han var endelig Olaf Ingebrigtssøns Ledsager, dengang denne for bestandig forlod sit Erkesæde og sit Fædreland for at vandre i Landflygtighed.

Medens nu alt dette er bekjendt nok, har Christophers senere Liv hidtil ikke været synderlig paaagtet. Og dog er det ingenlunde uden Interesse. De første Aar hengik dels i en fremmed Fyrstes Tjeneste, dels under en hjemløs Sørøverexistents. Derefter tog den Konge, mod hvem Erkebispen havde været saa fiendtligsindet, Christopher til Naade og brugte ham i vigtige Foretagender. Han oplevede Syvaarskrigen og gjorde endnu Tjeneste i dens Par første Aar. Men en endnu mere eventyrlig og vexlende Skjebne var forbeholdt Christopher Throndssøns Børn. Sønnen Enno gjorde som Landsknegt Bekjendtskab med de fleste Lande i Europa. Derpaa forsøgte han sig som Hofmand i Sverige og agerede Oprørsstifter i Norge, flakkede saa atter om fra Land til Land og blev en Bedrager, Tyv, Røver og Morder, indtil han endelig i Tydskland blev henrettet og lagt paa Steile som Forbryder. Datteren Anna kom til Maria Stuarts Hof, hun blev James Bothwells Brud, blev forladt af denne i Udlandet og maatte som en ulykkelig Kvinde ty tilbage til Norge, men skulde ikke desto mindre endnu faa gjense sin utro Elsker som Flygtning og Fange i Bergen, efter at han havde sveget en ny Hustru for at gifte sig med en regjerende Dronning. Norges Historie kjender faa Familier, hvis Hændelser i den Grad maa bringe i Erindring Guizots Ord: „Man vil have Romaner. Hvorfor læser man ikke Historien?“

Hvad der her ligger for os, er et ægte Tidsbillede

fra det sextende Aarhundrede, og det især, fordi det indeholder saamange Træk af hine Dages Vandreliv. Thi Vandrelysten var den dalevende Slægt egen. Tager man billigt Hensyn til den uhyre Forskjel mellem vore Dages og Datidens Samfærselsmidler og, hvad der er endnu meget vigtigere, mellem vore Dages og Datidens Retssikkerhed, vil man forbauses over, hvilket Liv der maa have hersket paa Landeveiene i Reformationens Menneskealder. Trods de maadelige Herberger, de slette Veie, de mange adelige og uadelige Røverbander, de utallige Toldgrændser vrimlede der af Pilegrimme, Betlermunke, reisende Studenter og Skoledisciple, Haandverkere, Kunstnere, ikke at tale om Riddere, Landsknegte og de fra disse sidste uadskillelige løse Kvinder. Hvo der havde Raad dertil, drog til Hest, og paa den Maade befordredes man med den Personpost, som dengang indførtes i Tydskland af Frantz v. Taxis, men den store Mængde drog afsted tilfods, og ofte vistnok i store Flokke for at være sikrere mod Overfald. Og et ligesaa broget Selskab færdedes paa Havene. Hanseatiske, engelske og nederlandske Handelsflaader, ikke alene med Kjøbmænd, men ogsaa med Passagerer af det forskjelligste Slags ombord, mødte her krigførende Magters Orlogsskibe og maatte stedse være paa sin Post imod dristige Kapere eller ligefrem privatiserende Sørøvere.

II.

Den første April 1537 drog de fire Skibe ud fra Throndhjem, som den keiserlige Statholderinde over Nederlandene, Enkedronning Maria af Ungarn, havde sendt til Norge for at bringe Erkebiskopen i Sikkerhed. Christopher Throndssøn havde Befalingen over dem. Sandsynligvis

havde han allerede [illegible] med sig sin Hustru, Karine, Datter af Degnen i Throndhjems Domkapitel, Knud Pedersen [illegible], der ligesom Kanik, levede i et Slags borgerligt Ægteskab med en Fru Dorthe Adelsten. Ogsaa flere andre Tjenere delte Erkebispens Landflygtighed. Mellem dem var hans Secretair og Kantsler, Gaute Taraldssøn, og Kelneren Hans Piper, der siden kom igjen, blev Byfoged i Throndhjem, gik over til de Svenske i 1564 og til Len derfor endnu samme Aar [illegible] af de Danske. Da den lille Flaade var kommen til [illegible], gik Christopher iland og plyndrede Østraat, der tilhørte hans Uvenner, Fru Inger Ottesdatter og hendes Svigersønner [1]). Derpaa drog de videre, men Overfarten gik langsomt. Endnu den 19 April laa de udenfor Udsire ved [illegible], og først i Mai kom de over til Holland.

Olaf Ingebrigtssøn tog sit Ophold i den lille, nu belgiske Stad Lier i Brabant, hvor tidligere Christiern den anden i en Række af Aar havde boet [2]). Kun et eneste Spor har det hidtil lykkedes os at finde af hans Liv i de Maaneder, han endnu havde tilbage at leve, og det er, at han i September 1537 hvervede Tropper mod Christian den tredie i Forening med Pfalzgreve Frederik, Noget, der dog i ethvert Fald ikke medførte anden Følge, end at Kongen blev nødt til at træffe nogle Forsigtighedsregler [3]). Allerede i Begyndelsen af 1538 var den gamle Prælat død [4]). Han havde

[1]) Dipl. Norv. 5, 808 samt et Brev i Klevenfeldts Samlinger.

[2]) En Skildring af denne Stad, forsynet med smukke Tegninger, i J. F. Sicks Skrift: Nogle Bidrag til Christiern den andens Historie under Landflygtigheden, Kbh. 1860.

[3]) „Wir haben die Anzeige, dass Pfalzgraf Friedrich und Bischof von Druntheim in Bearbeitung Knechte anzunehmen sein sollen, vernommen", skriver Christian den tredie til Raadet i Hamburg, Ystad Tirsdag efter Matthæi (25 Septbr.).

[4]) Man har almindelig (f. Ex. i Keysers Den norske Kirkes Historie 2, 840) angivet, at han døde 7 Marts 1538. Men han maa

taget med sig fra Norge en stor Del Værdisager og tillige sit Stifts Archiv. Værdisagerne gav Anledning til en langvarig Strid. Den dræbte Hr. Nils Lykkes Arvinger paastode, at Erkebispen ogsaa havde medtaget hans Gods, og anstrængte sig næsten i tredive Aar forgjeves for at faa fat paa sin formentlige Arv, Christian den tredie, dengang i yderste Pengetrang, gjorde ligeledes Fordringer [1]), og Pfalzgreven forlangte Skatten som Christiern den andens Svigersøn. Den sidste blev omsider i 1548 den lykkelige, men det var da ogsaa den eneste Indtægt, som nogensinde tilflød ham fra Svigerfaderens Riger og Lande [2]). Ogsaa Archivet kom til Pfalzgreven i Heidelberg, derfra til München og er endelig i vore Dage fra München kommet til Christiania.

Christopher Throndssøn eller, som han i sin Landflygtighed stadig kaldes, Christoph v. Truntheim skal efter sin Ankomst til Nederlandene besynderlig nok en Tid have været fængslet, men maa dog snart atter være kommen paa fri Fod.

---

allerede være død nogen Tid iforveien, thi netop fra 7 Marts har man et Brev fra Pfalzgreven, skrevet i Neumark (hans sædvanlige Residents, indtil han i 1544 blev Churfyrste), hvori denne gjør Paastand paa Erkebiskopens Efterladenskaber. (Altmeyer, Hist. des rélations commerciales et diplomatiques des Pays-Bas avec le Nord de l'Europe, Bruxelles 1840, S. 420.)

1) Olaf Ingebrigtssøn var ikke den eneste af Nordens landflygtige Prælater, hvis Efterladenskaber den danske Regjering i hine Dage søgte at faa fat paa. Kort iforveien havde Kongen ladet skrive til Lybek efter den afdøde Jens Andersen Beldenaks Embedsinsignier. Det heder i Brevet: „Bischof Jens von Fühnen hat eine Köchin mit sich aus dem Reich geführt, die hat die Kronen, Bischofshut und anders mit sich genommen, welche zu Lübeck sesshaftig. Begehrt Königl. Würde sie dahin zu weisen, dasselbige ins Reich an K. W. zu schaffen". (Odense Onsd. efter Simonis & Judae (31 Octbr.) 1537; Inländ. Registr.) Det Smaalige ved Befalingen fremtræder end mere derved, at der tilføies i Registranten: „Relator Dominus Rex."

2) Mere herom i Christiania Videnskabs-Selskabs Forhandlinger for 1860, S. 1—10, af Chr. Lange.

Han skal derpaa tilligemed Erkebispens Kantsler Gaute Taraldssøn (som herefter hyppigst benævntes Gaute Norweger) have begivet sig til Keiseren, rimeligvis paa sin Herres Vegne [1]). Efter Erkebispens Død laa det nærmest for ham at vende sig til Pfalzgreven og den nederlandske Regjering. Mellem den sidste og Christian den tredie vare vel Fiendtlighederne nu ophørte, men der var ikke sluttet nogen fast Fred, kun en Vaabenstilstand paa tre Aar, fra 3 Mai 1537 at regne, og det var sikkert nok, at Keiseren, hvis en god Leilighed tilbød sig, ikke vilde betænke sig paa at angribe Danmark. Endmere Lyst havde naturligvis Pfalzgreven, som Thronprætendent, til at forsøge Lykken. Havde man derfor end for Øieblikket liden Anvendelse for Christophers Tjeneste mod Danmark, kunde han jo foreløbig bruges mod Frankrige, med hvem Karl den femte just havde Krig (den tredie italienske), og for paakommende Tilfælde i Fremtiden kunde man af en Mand som han, nøie bekjendt med de nordiske Lande og fuld af Had til den danske Konge, love sig ganske særdeles Nytte. Da han derfor for det første gav sig til at søge Lykken som Fribytter, kunde han regne paa nederlandsk Connivents, og Pfalzgreven gav ham et formeligt Kaperbrev, dateret Neumark den 12 Februar 1538, hvori han gav ham Titel af „Marskalk in Norwegen“ [2]).

Ogsaa med den urolige Hertug Albrecht af Meklenburg, en af Nordens Fredsforstyrrere under Grevefeiden, kom

---

[1]) Den bekjendte Thord Rod skriver den 29 Juli 1537 fra Hamars Bispegaard til sin Herre, Eske Bilde: „Der er kommen en af Erkebispens Karle af Holland og siger, at Christopher Throndssøn var fangen i Holland og er igjen løsladen, og er han og Gaute Kantsler upfaren til Keiseren.“ (Afskrift i Langebeks Diplomatarium i Geh.-Arch.)

[2]) Copi i Geh.-Arch. (Danske Kongers Hist.)

Christopher i Forbindelse. Albrecht havde under Beleiringen af Kjøbenhavn, som han havde forsvaret mod Christian den tredie, sat sig i større Bekostninger, end hans lille Fyrstendømme kunde taale. Han forlangte sit Udlæg godtgjort af Keiseren[1]), men han erholdt aldrig mere end et Tilbud om at blive det hellige romerske Riges Rigs-Arveforskjærer, og det uopgjorte Mellemværende kom til at fremkalde Skriveri og Tidspilde endog for den westphalske Freds Diplomater. Det var ikke frit for, at Albrecht nu tænkte paa at tiltvinge sig sine Penge ved Kaperier paa de nederlandske Stæder, men Keiseren og hans Statholderinde vidste meget godt, at man ligefuldt kunde regne paa hans Bistand, om der kom en god Anledning til at blande sig i Nordens Anliggender.

I Sommertiden 1538 finde vi Christopher Throndssøn i fuld Virksomhed som Pirat. Han skal have draget ud fra Veer i Zeeland med tre Skibe mod de Franske og have optaget hele ni Skibe fra disse. Senere havde han forsøgt sig under Norge, taget en Melskude o. s. v., og endelig gjorde hans Folk Landgang paa det dengang slesvigske Helgoland. Her bleve syv Mand af Banden fangne af de Indfødte, overleverede til Christian den tredie og undergivne pinligt Forhør. De skyldte under dette paa Dronning Maria. Kongen skrev da i September til Raadet i Hamburg for at bede om dettes Bistand til at formaa Statholderinden i Nederlandene, hvor Christopher nu igjen opholdt sig, til ikke at taale ham. Hamburgerne skreve ogsaa til Dronning Maria, og hun lovede, at Christopher, hvis han gjentog sine Røverier, ikke skulde blive taalt, men maa dog antages hemmelig at have beskyttet ham. Hun foregav Uvidenhed om den hele Affære,

---

[1]) Altmeyer, hist. des rélations, S. 410 fgg.

-kjendte Christopher kun af Navn“, havde givet ham Pas til Norge efter Erkebispens Død o. s. v.[1]).

Christophers Hovedkvarter flyttedes imidlertid snart længere imod Ost. Grevskabet Ostfrisland havde fra gammel Tid af, ligesiden Vitalie-Brødrenes Dage, været som et forjættet Land for Sørøvere. Ostfrisernes Hjem mellem Ems, Dollart og Weser havde indtil langt ned i det femtende Aarhundrede nydt en Slags halvrepublikansk Frihed under Høvdinger, som heller ikke selv havde forsmaaet at friste Lykken som Vikinger, og først for et Par Menneskealdre siden havde en af Landets fornemste Ætter, Familien Zirkzena, ved Hjælp af Hamburgerne, som ønskede en kraftigere Styrelse her, forat Sørøveriet kunde faa en Ende, hævet sig til en Art fyrstelig Stilling, der siden havde faaet keiserlig Bekræftelse. Men ogsaa de nye Grever ydede Urostiftere og Pirater Understøttelse, og saaledes blev den af dem, som regjerede paa vor Fortællings Tid, Enno den anden, en Patron for flere af de misfornøiede dansk-norske Landflygtige. Christopher Throndssøn tog her sit Tilhold. I Emden, Ostfrislands Hovedstad, fødte hans Hustru ved denne Tid en Søn, som efter Greven blev døbt Enno og i den følgende Tid blev den berygtede Enno Brandrøk. Ogsaa Otto Anderssøn Ulfeldt[2]) og Otto Stigssøn (Pors?) søgte nu hid, begge gamle Til-

---

1) Betegnende er Altmeyers Oplysning, at Maria, da hendes Secretair i Conceptet til Svarskrivelsen til Hamburgerne havde bibeholdt Christian den tredies Udtryk om Christopher: „Ein gemeiner Seerauber“, med egen Haand har gjort Rettelse i Brevet og udstrøget Ordet „gemeiner“. (Hist. des rélations etc., Pag. 425.) Dokumenterne ere nu trykte i Dipl. Norv. 7, S. 784—790. Sammenlign ogsaa Christian den tredies Historie ved Krag og Stephanius, 1, 192—93.

2) Om Otto Ulfeldt se Paludan Müllers interessante Meddelelser i hans „Fire Studier til Grevefeidens Historie“ i Annaler for Nordisk Oldkyndighed og Historie, 1853.

hængere af Christiern den anden og fordums Vaabenbrødre af Hr. Søren Norby samt begge ogsaa blandt dem, der ved Kjøbenhavns Overgivelse i 1536 foretrak Landflygtigheden for at blive Christian den tredies Undersaatter. Disse Mænd skaffede sig ogsaa Skibe og løb ud i Nordsøen fra Emden; Otto Stigssøns Maal var Norge. Den danske Konge henvendte sig derfor til Grev Enno og en anden ostfrisisk Høvding, Junker Baltasar af Escens, med alvorlige Forestillinger mod at taale hans Fiender i sine Lande, uvist med hvilket Resultat[1]).

Ogsaa til Østersøens Kyst synes Christopher Throndssøn i 1538 at have udstrakt sin Virksomhed. Den danske Regjering vidste i September, at han skulde have ladet sin Kone drage til Lybek, formodede derfor, at han selv vilde komme efter, og paalagde Raadet i denne Stad at holde Øie med ham. Og i November Maaned omtales, at Christopher og Otto Anderssøn Ulfeldt m. Fl. ved Meklenburgs Kyster vilde bygge Befæstninger og grunde en formelig Røverkule.

I det følgende Aar 1539 var imidlertid Christopher paany ude i Nordsøen, og nu gjaldt det fornemmelig hans Fødeland. Ved Pintsetider viste han sig ved Ryfylkes Kyst i Følge med Jens Ryan, (en af dem, der havde tjent under Kjøbenhavns Beleiring[2])) samt med Lange Herman[3]), en i

[1]) Udateret Brev af 1538 (Geh.-Arch. Inländ. Registr.)

[2]) „Jens Ryan, som løb bort med Peter van Høll for Kjøbenhavn", heder det i Thord Rods Indberetning. Om Skibet Peter van Höll, der i Septbr. 1525 var bestemt at sendes til Gulland, men af Besætningen bortførtes fra Kjøbenhavn, derpaa i Christiern II.s Navn drev Kaperi under den norske Kyst og endelig i Marts 1526 strandede ved Skotland, se bl. a. Dipl. Norv. 7, S. 646—47, 652, 660, 668.

[3]) Lange Herman angives af Behrmann (Skandin. Lit.-Selskabs Skr. XI, 270—71) at have været en uægte Broder eller Søn af Grev Christopher af Oldenborg; det første er rimeligst. En Gade i Husum „Lange-Harmens-Strasse" er maaske opkaldt efter ham.

sin Tid noksom bekjendt Partigjænger fra Grevefeidens Dage. De havde et stort „Stangskib“, besat med sexti Mand. Først gjæstedes Udsten Kloster, hvormed Thrond Ivarssøn var forlenet; han mistede alt, hvad han eiede. Derpaa gik det udover Stavangers forrige Bispegaard, nu Kongen tilhørende. Søreverne mødte her Modstand og stak derfor Ild paa Bispegaarden, der dog ikke nedbrændte, og nu borttoge de uhindrede, hvad der fandtes af Levnetsmidler og Andet. Saasnart imidlertid Tidenden om disse grove Strandhug kom til Befalingsmanden paa Bergenhus, Thord Rods, Kundskab, satte han sig strax i Bevægelse for at standse Røverierne. Ganske vist har det ikke formindsket hans Iver, at Christopher Throndssøn var hans gamle Fiende, hvem han for tre Aar siden havde fanget, dengang Christopher forsøgte at overrumple Bergen. Men Tydskerne paa Bryggen, til hvem Thord Rod først henvendte sig om Bistand, svarede ham nei; „de hverkén vilde eller kunde gjøre ham nogen Hjælp eller Trøst med Folk, Skib eller Skjøt.“ Han vendte sig da til det norske Borgerskab, der naturligvis ikke kunde undslaa sig, og et Kongen tilhørende Fartøi blev udrustet af Bergenserne. De traf Christopher og hans Folk nede ved Listerlandet. Her havde de netop bemægtiget sig en skotsk Kravel, dog saaledes, at de for et Syns Skyld havde tvunget Skipperen til at sælge dem Fartøiet, men paa Kredit![1])

[1]) Jacob den femte af Skotland, der klagede til Christian den tredie over, at hans Undersaatters Skib ikke strax tilbageleveredes dem af Bergenserne, skriver saaledes herom: *Guilielmus Forestar & Patricius Gardinar, cum in Norvegiam ad mercaturam navigarent in procursu vestri maris Woundfurdici, a quodam Christophoro Druntsen pirata una cum navi Calendis Junii sunt arrepti et aliquot dies detenti, quo tempore quædam religio illi piratæ incessit, qui, quod injuria potuerit, maluerit specie iniquioris juris occupare. Ostenso enim metu, quam minimo libuit pretio, eoque duntaxat promisso, coegit hos suam vendere navim, qui jam, superstitiosa numerationis spe pasci*

Det skotske Mandskab var sat i Land paa Lister og overladt til sin Skjæbne. Nu lykkedes det Bergenserne at tage det skotske Skib, hvorpaa Jens Ryan havde taget Befalingen, og denne Røvernes Underanfører faldt da med fire og tyve Mand i deres Hænder, medens Christopher Throndssøn og Lange Herman undkom med det andet Skib. Christopher tilskrev kort efter Thord Rod et Brev [1]), hvori han meddelte ham Afskrift af sin Kaper-Bestalling fra Pfalzgrev Frederik og i Henhold dertil paastod, at hans fangne Staldbrødre skulde behandles som ærlige Krigsfanger [2]). Hertil toges dog naturligvis intet Hensyn, og Jens Ryan og hans Ulykkesbrødre ere efter al Sandsynlighed blevne hængte i Bergen. At saamange af Røverne maatte bøde for sine Bedrifter, vakte Glæde i Danmark, og Kongen modtog endog Lykønskning desangaaende fra sin dengang nærmestforbundne Allierede, Landgreve Philip af Hessen [3]).

Udpaa Høsten 1539 finde vi endnu Christopher omtalt som Pfalzgrevens Tjener. Det var paa den Tid, at Pfalzgrev Frederik, dengang endnu en yngre Fyrstesøn med smaa Indkomster, men store Udgifter og gift med en meget ødsel Prindsesse, Christiern den andens ældste Datter Dorothea,

---

præoptantes, quam vitæ subire discrimen, passi sunt convenire de pretio Antverpiae enumerando. Hac justitia piratica celebrata, ipsi Scoti in vestram Norvegicam præfecturam de List expositi sunt, ubi dum casum vimque præfecto illius oræ maritimæ commemorant, illius hac de re accepto testimonio, audiunt quarto-die post, eundem piratam fugatum. —— Edinburgi a. d. 10 Kal. Aug. 1539. (Epistolae Jacobi Quarti etc. Regum Scotorum ad Imperatores, Reges etc. Vol. 2, Edinb. 1724. 8., p. 1—3.).

1) Geh.-Arch. (D. K. Hist.)

2) Thord Rods Indberetning til Kongen af 16 Juni 1539, i Geh.-Arch. (D. K. Hist.)

3) „Gelangend die Erlegung der Seeraüber, welche, wie sie bekennet, von Pfalzgrafen Friedrichen zu Erledigung K. Christierns sollten abgefertigt sein, vernehmen wir gern, dass dieselbige ergriffen und ihre gebuhrliche Strafe empfangen haben.“ (Philip af Hessen til Christian III, Mittwoch nach Martini (12 Novbr.) 1539, i Geh.-Arch.).

flakkede om fra Hof til Hof og levede af Almisser. Keiseren, Dronning Eleonore af Frankrige, der i sin Ungdom havde været Pfalzgrevens Elskede, Henrik den ottende og flere gave ham hver nogle Tusinder, naar han besøgte dem[1]). I Slutningen af 1539 var han i England, og den nysnævnte Lange-Herman var en af hans Ledsagere. Christopher Throndssøn og Otto Anderssøn havde imens sin Station i Mecheln[2]). Her færdedes just ved den Tid ogsaa Udsendinger fra Gustav Vasa, som dengang ikke var ganske fremmed for Tanken om et Forbund med Burgunderne mod Danmark.

Dette er dog sidste Gang, det har lykkedes at finde Spor til nogen Forbindelse mellem Christopher og Pfalzgreven, og man erfarer nu en Tid intet om ham. Imidlertid blev Otto Stigssøn under sine Stemplinger mod Christian den tredie greben af dennes Svigerfader, Hertug Magnus af Sachsen-Lauenburg. Hertugen var en Tidlang i ikke ringe Forlegenhed med sin Fange, thi paa den ene Side vilde Kongen af Danmark have ham udleveret, og paa den anden ønskede flere tydske Fyrster at se ham fri. Enden blev da den, at Otto Stigssøn lovede, om han kom paa fri Fod, at tjene Christian den tredie som en tro Mand[3]). Han holdt ogsaa Ord og blev nu i mange Aar anvendt i forskjellige Tjenester og var flere Gange forlenet med mindre Len i Norge, indtil

---

[1]) Pfalzgrevens Nød og Prætendent-Kvide er fortræffelig skildret i hans Secretær, Thom. Hubertus Leodius's Verk: *Annalium de vita & rebus gestis Illustrissimi Principis Friderici IIdi, Electoris Palatini, libri XIV, Francof. 1624.* Se ogsaa L. Haüssers Geschichte der Rheinischen Pfalz, 1, 580 fg.

[2]) Brev fra Befalingsmanden paa Akershus, Peder Hanssøn (Litle), til Christian den tredie, Oslo 27 Nov. 1539. Peder Hanssøn havde havt Speidere ude, der havde været i Nederlandene og nu vare hjemkomne, men deres Skib var forlist under Jylland.

[3]) Christian den tredies Historie ved Krag og Stephanius, 1, 206—207, samt forskjellige Breve i Ausl. Registr. i Geh.-Arch.

han under Syvaarskrigen kom i svensk Fangenskab og rimeligvis døde under dette. Det er høist sandsynligt, at Otto Stigssøns Tilbagevenden til Danmark har givet hans gamle Staldbroder Christopher Throndssøn baade Lyst til at følge Exemplet og Haab om at kunne erholde Naade. Vist er det, at han i 1542 søgte om at faa Tilgivelse og om at komme i Kongens Tjeneste, og at han opnaaede sit Ønske. Det var Kantsleren Johan Friis, som underrettede Kongen derom i følgende Ord: „Allernaadigste Herre, giver jeg Eders Kongelige Majestæt underdanigen tilkjende, at Christopher Otzen (ɔ: Ottessøn Huitfeldt) kom til mig idag og gav mig tilkjende, at Christopher Throndssøn er begjærendes Eders Majestæts Leide og vil være Eders Tjener igjen. Kjære naadige Herre, saa tykkes mig ikke Uraad være, at han kom ind i Riget igjen, thi han ved al Leiligheden udi Norge. Dog maa Eders Majestæt først lade handle med Doctor Vincentii (Lunges) Slægt og Venner, thi ellers ville de begjære, at han skal staa dem tilrette“ [1]).

En tredie af de Landflygtige, som ligeledes, dog uvist naar, atter toges til Naade og befriedes fra sin Udlændighed, var Gaute Norweger. I 1539 var han sammen med Hans Bogbinder i Pfalzgrevens Tjeneste, og endnu i 1540 forekommer han som Pfalzgrevinde Dorotheas Budbringer til Kongen af Skotland [2]), men senere omtales han jevnlig som Artilleriofficer, Tøimester o. s. v. i Danmark, var ogsaa forlenet med Romsdalen i Norge og er rimeligvis død omtrent 1558. Hans Bogbinder, den bekjendte Ambrosius's Broder,

---

[1]) Johan Friis til Kongen, Dalum Kloster Onsdag næstefter Vor Frue Dag Annunciationis (29 Marts) 1542. (Geh.-Arch. D. K. Hist.)

[2]) Epist. regum Scotorum, 2, 100, hvor han kaldes Guanto Norvegus. Se forresten om ham Norske Rigs-Registranter, B. 1, paa flere Steder. Naar han der kaldes Gaute Simonssøn, er der en Misforstaaelse tilstede.

kom ogsaa omsider tilbage; men Otto Anderssen Ulfeldt, der ved sin Uddragen af Landet lod store faste Eiendomme i Stikken, døde i sin Landflygtighed i Lybek 1543.

III.

Disse hidtil landflygtige Eventyreres Udsoning med Kongen og deres Tilbagevenden til Hjemmet tør betragtes som en Sag af ikke saa ganske ringe Betydning. Det var et tydeligt Tegn, blandt flere, paa, at det nu mere og mere almindelig erkjendtes, at Christian den tredies Krone sad fast paa hans Hoved, og at Prætendentens Forhaabninger vare unyttige. Men der var desuden i den dansk-norske Stat paa ingen Maade saa stor Overflod paa duelige indfødte Krigsmænd, navnlig til Søtjenesten, at man jo havde fuld Anvendelse for disse benaadede Fredløse, især da de besad den uvurderlige Egenskab, i Aarevis at have færdedes netop i de Lande, hvorfra Danmark havde Noget at frygte, og altsaa kjendte Fiendens, det vil sige Nederlandenes, Stridskræfter og hele Forhold bedre end Andre. Netop i det Aar, da Christopher Throndssøn modtog Amnesti, havde Kongen mistet en anden djærv og uforfærdet Nordmand, Lensherren paa Lister, Kvinesdølen Stig Bagge, der under en Expedition ved de nederlandske Kyster opsnappedes og henrettedes af Burgunderne [1]), og allerede i det følgende Aar blev der Anvendelse for Christopher selv i de samme Farvande.

Vaabenstilstanden af 1537 mellem Danmark og Keiseren var udløben 1540, uden at det senere var lykkedes

1) Se om ham L. Daaes Norske Bygdesagn, S. 64—65. Kongen, der tog sig Stig Bagges Ulykke meget nær, ytrer om ham i Breve til sine Allierede: „Er ist uns um seiner getreuen vorgezeigten Dienste lieb und werth gewesen." (Ausl. Reg.)

Christian den tredie trods gjentagne Forsøg at opnaa enten en fast Fred eller en paa længere Tid fornyet Stilstand. Sammenhængen hermed var nemlig denne, at Carl den femte, ihvorvel hans mange vigtigere politiske Planer aldrig tillod ham at betragte de nordiske Spørgsmaal som nogen Sag af første Rang, dog kun nødig kunde bekvemme sig til formelig at anerkjende enten Christian den tredie eller Gustav Vasa som lovlige Konger; han vilde stedse holde sig Adgangen aaben til at gribe ind i Danmarks og Sveriges Anliggender, hvor en gunstig Leilighed maatte tilbyde sig, og var aldeles ikke blind for, hvilke store Fordele det kunde bringe ham, navnlig som Nederlandenes Behersker, om en af ham afhængig Konge kunde indsættes ved Øresund. Christian den tredie saa sig derfor nødsaget til at slaa et Slag for at faa en Ende paa denne i Længden uholdbare halve Krigstilstand, der bestandig krævede nye Rustninger og idelig tærede paa hans Kræfter. Siden 1541 var han i Forbund med Frants den første, og da denne i det følgende Aar atter kom i Krig med Keiseren, deltog virkelig en Del for dansk Regning hvervede Ryttere under Martin v. Rossems Anførsel i et Felttog i Nederlandene. Men af ganske anden Vigtighed blev Danmarks Foretagender tilsøs. Kongen gav nemlig om Vaaren 1542 efter en ny mislykket Fredscongres i Bremen Ordre til at lægge Embargo paa alle Skibe fra Keiserens Lande, som man kunde overkomme i Øresund. Hr. Anders Bilde, dengang Statholder i Kjøbenhavn, skulde, i Forening med Hr. Peder Skram, udføre dette Bud. De fik Paalæg om at handle med Snildhed, „saa at de ikke maatte tage tre eller fire Skibe og derved miste en hel Hob“; de skulde altsaa passe paa at tage et klækkeligt Antal paa engang. Kort efter Pintse fik Kongen, der opholdt sig i Jylland, Efterretning om, at tredive hol-

landske Skibe vare arresterede, men det erfares tillige, at Hollænderne dog iforveien havde faaet Nys om, hvad der forestod, saa at mange Skibe havde listet sig væk, tildels udentvivl gjennem Beltet, og mange ogsaa for Sikkerheds Skyld bleve liggende i de østersøiske Havne. Men alligevel var dette et alvorligt Stød for Hollænderne. Thi deres egentlige Kornkammer, de baltiske Lande, var dem afstængt og en af deres hele Handels Hovednerver overskaaren. Ikke uden Grund kunde derfor Hr. Anders Bilde skrive til sin Konge: „Det forhaabes mig, at Ilden skal brænde saa hedt hjemme til Keiseren, at han skal forglemme (at angribe) os her udi denne Landsende." Danmark havde grebet Sagen an paa den rette Maade, thi det var Herredømmet over Øresund, som i hine Dage gav det Kræfter og Anseelse, ja, i en stærkere Regjerings Hænder kunde have nærmet det dansk-norske Monarki til at være en Stormagt efter Datidens Forhold [1]).

I 1543 forsøgtes atter nye Underhandlinger, dennegang i den nederlandske Stad Campen i Overyssel, men Fredshaabet blev igjen skuffet. Christian den tredie forlangte Fred med alle Keiserens Riger og Lande, men den burgundiske Regjering gjorde de overmodigste Fordringer og vilde kun gaa ind paa en Separatfred med Nederlandene, hvorved altsaa disse vilde have opnaaet, hvad de tiltrængte, Østersøhandelens Fornyelse, men Danmark fremdeles være udsat for Anfald fra Syden [2]). Fra Nederlandene af gjordes ogsaa

[1]) Den nærmere Sammenhæng med Sundets Spærring i 1542 har endnu aldrig været udførlig fremstillet af nogen Historieskriver. Hvad jeg foreløbig her har meddelt derom, er derfor alene hentet fra Dokumenter i Geheime-Archivet. Man sammenligne ogsaa Johann Berckmanns Stralsundische Chronik, hg. v. Mohnike u. Zober, Stralsund 1833, S. 74.

[2]) Chr. d. tredies Brev til Gustav Vasa 20 Juni 1543 (Ausl. Regist.).

Angreb paa Norge, om hvis nærmere Beskaffenhed kun lidet kjendes. Dog ved man, at det var ved den Leilighed, at Claus Huitfeldt til Krumstrup, alle nu levende Huitfeldters Stamfader og en af de fire Brødre af denne Slægt, hvis Navne spille en saa stor Rolle i Norges Historie i det sextende Aarhundrede, faldt i Fiendens Vold. Han havde just paa kongelig Befaling bereist Norge for at borttage alt det Sølv og Guld fra Kirkerne, som han kunde faa fat paa, men alt dette kom nu, idetmindste foreløbig, i Burgundernes Vold, et haardt Stød for en Regjering, der siden Grevefeidens Dage var i yderste Pengeknibe [1]). Claus Huitfeldt kom dog allerede før Fredsslutningen paa fri Fod derved, at det lykkedes hans Broder Christopher, Lensherre paa Bergenhus, at fange Borgermesteren af Amsterdam, hvorpaa disse to Fanger bleve udvexlede.

Imidlertid udstedtes fra dansk Side et formeligt Krigsmanifest, og en Flaade blev udrustet for at angribe de nederlandske Kyster. Flaaden angives af Krag til 40 Seilere, og sandsynligvis har hele Danmarks Sømagt været mobilise-

---

[1]) Den engelske Udsending Nicholas Wotton skriver fra Brüssel den 12 Juli til sin Konge, Henrik den ottende: „*There ar of late taken at Enchuysen yn Hollande fyve shippe, of whiche one is a Danishe shippe. There was fownden yn theim muche money, menye broken chalices, paxes and crosses of sylver, greate plenty of beere and meale. There is a gentlemanne taken yn theim, brother to the capteyn of Berghes yn Norveye.*“ *(State Papers, published under the autority of her Majestys Commission, Vol. IX, London 1849. p. 443.)* Den katholske Regentinde i Nederlandene besvarede Christian den tredies Manifest, hvad angaar Klagen over Claus Huitfeldts og hans Kirkerovs Opbringelse, paa følgende spydige Maade: „*Profecto melior fuit nostra de te opinio, quam ut celocem illam, quam argenti nonnihil rerumque pretiosarum et aliarum continuisse commemoras, tuane fuisse, nisi ipse assereres, arbitrari potuissemus. Nam erat in ea nihil, quod non ex arcanis templorum erutum, prædonis et sacrilegi manubias, non quale regibus pendi solet tributum, præ se ferret.*“ (Dronning Maria til Christian den tredie, Löwen 16 Sept. 1543. Afskrift i Langebeks Dipl. i Geh.-Arch.)

[illegible] den bekjendte Ridder Hr. Magnus [illegible] der i sin Ungdom havde gjestet [illegible] danske Hovedbanner i Christiern [illegible] derefter forsvaret Akers- [illegible] Konge og nu indtog en [illegible] danske Rigsraad. Magnus Gyl- [illegible] Sømand, og Christopher [illegible] hans Lieutenant og den egent- [illegible] Man har endnu bevaret de Love, [illegible] skulde lyde, Bestemmelser [illegible] Byttets Deling o. s. v., [illegible] ere interessante nok. De Be- [illegible] at hindre den veneriske Sygdoms [illegible] ere et af de første Spor, der [illegible] Ondes Forekomst i Norden.

[illegible] f. Ex. de engelske Residenters Ind- [illegible] vise, at Frygten for Flaaden ikke [illegible] Europas politiske Stilling var [illegible] Keiseren, der stod i Forbund med Eng- [illegible] Frankrige; paa Frankriges Side stode [illegible] Hertugen af Cleve, der laa i Strid [illegible] Hertugdømmet Geldern. Der var [illegible] at 21 skotske Skibe skulde for- [illegible] danske Flaade[1]). Imidlertid kom Udrust- [illegible] særdeles Virkning, thi Flaaden [illegible] i en Havn ved Norges Kyst, [illegible] Medens den laa her, kom en [illegible] under Kysten og lagde sig i en Na- [illegible] paa Flugt af den overlegne danske

[1]) [illegible] X. p. 451. 534.

Styrke[1]). Først udpaa Høsten, sandsynligvis i August, kom Expeditionen til at afgaa til sin Bestemmelse. Den viste sig først ved Vestfrislands Kyst, siden ved Zeelands. Christopher Throndssøn, som var vel bekjendt paa disse Høider, gjorde det Forslag, at man skulde stikke Hul paa Digerne i de lave Marskegne og lade Fiendens frugtbare Land oversvømme af Havet. Men denne dristige Plan mødte Hindringer, Hollænderne synes at have gjort alvorlig Modstand, og de Danskes Foretagender hindredes fremdeles af Storm[2]). De maatte vende hjem uden at have udrettet Stort, dog gjorde de sex fiendtlige Skibe til Bytte[3]).

Den Speierske Fred gjorde i 1544 Ende paa Danmarks og Keiserens mangeaarige Tvistemaal, og Christopher Throndssøn erholdt nu af Kongen en sikker og hæderlig Stilling, idet der overdroges ham en kongelig Forlening, et tydeligt Bevis paa, at han ansaaes for at have vist sig Be-

[1]) Christian den tredie til Landgreven af Hessen, Bordesholm 8 Sept. 1543. (Ausl. Registr.)

[2]) „*Classis Danica, jam Oceanum hinc inde oberrans, versus Selandiam Belgicam cursum tenuit, consilio Christophori Trondzenii, qui Guldensternio legatus erat, ut perfosso aggere hibernus fluctus insulam inundaret ac agro oppidaque ea clade involveret. Sed, qua ingressus classi Danicæ in Selandiam quærebatur, repulsa est, ut inde, nullo edito memorabili facinore domum se recipere sit coacta.*“ *(Cragii Historia Christiani 3tii, Hafn. 1737, Fol. p. 257.)* Med hvad Hjemmel Fr. Hammerich (Danmark under Adelsvælden 1, 210, et Skrift, hvori Sporene af Digteren ere altfor hyppige) bruger det Udtryk om Christopher Throndssøn, at „han altfor gjerne vilde gjøre sig nyttig“ — in medio relinquendum est. Dette Søtog omtales iøvrigt ogsaa i Hamburgische Chroniken in niederdeutscher Sprache, hg. v. Lappenberg, S. 19.

[3]) Oluf Rosenkrands skriver saaledes til sit Næstsødskendebarn Hr. Eske Bilde den 13 Sept. 1543: „Var mig udi Gaar tilskrevet, at vor naadige Herres Skibe skulde været udi Vestfrisland og der skaffet deres Villig og draget fremdeles i Zeeland, gjørendes der desligeste og fanget udi Søen sex af de Burgundiskes Skibe.“ (Klevenfeldts Samll. i Geh.-Arch.).

[illegible] allermindst havde været no- [illegible] hans Deltagelse i Søkrigen 1543. [illegible] nemlig med Ebelholts Kloster i Sjæland paa [illegible] Betingelser, at skulle underholde [illegible] som endnu vare tilbage. Senere fik [illegible] Ebelholt, ogsaa Eskildsø paa [illegible] denne Forlening af Fre- [illegible] anden, nemlig Tryggevælde. At [illegible] Dage, førend han forlod Norge med [illegible] Jordegods i Norge, er sandsynligt. [illegible] i Kvindhered, der muligvis har væ- [illegible] Dette Gods var da naturligvis i sin [illegible] den øvrige Eiendom, som han [illegible] men sandsynligvis har han, da han [illegible] tilbage. Men desforuden skjænkede [illegible] ved Gavebrev af 4 Marts 1556 for [illegible] Eiendom endel Kronen tilhørende [illegible] Hardanger og Søndhordland, beboede af tret- [illegible] samlet Skyld af fem og tredive Lø- [illegible] Salt. Med Gaven fulgte som Betin- [illegible] forpligtede sig til „i sin Livstid at bo [illegible] andensteds.“ Meningen hermed var dog [illegible] bestandig vilde sikre sig Christopher [illegible] At udtolke Paalægget om at bo i [illegible] i Kongens Frygt for, at han muligens [illegible] farlig Mand eller endog Oprørsstifter, [illegible] for sig. I saa Tilfælde vilde man [illegible] kunnet betro ham de mange vigtige

[illegible] skrive et Par af Eske Bildes Under- [illegible] „Om Christopher Throndssøns Gods ville [illegible] Fogderne at lade forfare derom.“ (Lan- [illegible]

Hverv, som allerede vare ham overdragne, og som han senere fik at udføre (deriblandt endog i Norge selv), og det maa derhos erindres, at ogsaa indfødte danske Mænd maatte indgaa lignende Forpligtelser [1]).

Aaret efter, at Christopher var bleven forlenet med Ebelholt, fremkaldte den urolige meklenburgske Hertug Albrecht den Smukkes Rænker og Rustninger paany Frygt og Ufred. Som Følge heraf lod Kongen en Flaade løbe ud i Østersøen, og for denne blev Christopher Throndssøn øverstbefalende Chef eller, som det hedte, Admiral [2]).

I 1551 sendtes han til Island. Her var Reformationen endnu ikke indført, skjønt saa mange Aar vare forløbne, siden den havde seiret i Danmark og Norge. Den bekjendte Biskop af Hole, Jon Aressøn, havde paa den afsidesliggende Ø gjort formelig Modstand mod den nye Tingenes Orden. Derfor udrustedes i 1551 en liden Flaade i to Afdelinger. Christopher Throndssøn tilligemed Axel Juel til Villestrup skulde gaa til Nordlandet, hvor man sandsynligvis har ventet størst Vanskeligheder, Otto Stigssøn skulde gaa til den sydlige Del af Øen. Ved deres Ankomst var dog allerede Biskop Jon henrettet af det danske Partis Hovedmænd, Dade Gudmundssøn og Christian Skriver. Der var derfor ei andet at gjøre for Christopher end at holde Thing med Nordlændingerne paa Oddeyre i Eyjafjord og modtage deres Troskabshylding paa Kongens og hans Søns Vegne samt at lægge Beslag paa Hole Kirkes Kostbarheder og bortføre dem

---

1) Om hans Forleninger og Gaver se fornemmelig Supplementet til Christian den tredies Historie ved Krag og Stephanius, S. 57, Berg om Landeværnet S. 314, Norske Rigs-Registranter 1, 194 og Aschehougs Statsforfatningen i Norge og Danmark, S. 408.

2) Se herom to Breve fra Christian den tredie til Eske Bilde, begge i Geh.-Arch. (D. K. Hist.)

til Danmark[1]). Erkebiskop Olaf Ingebrigtssøns Frænde og Tjener var altsaa bleven den danske Regjerings Redskab til at undertrykke Hierarchiets sidste Suk i den norske Kirke!

Om Christopher har taget nogen Del i de Søtog, som i 1554 og 1555 foretoges i Nordsøen for at standse de i hine Aar med usædvanlig Frækhed drevne Sørøverier, er os ikke bekjendt. Derimod ved man, at han i 1559 var i megen Virksomhed. Under det korte Felttog i Ditmarsken var han øverste Befalingsmand for den lille Flaade af fire Skibe, som blokerede dette Landskabs Kyster for at afskjære det Tilførsel. Han fik den 7 Mai 1559 Ordre til at seile ned til Husum, „hvor han selv ved Leiligheden.“ [2]). Den vidste han unegtelig ogsaa fra den Tid af, da han for en og tyve Aar siden havde flakket om i de samme Farvande og gjort sin Landgang paa Helgoland som Sørøver. Senere ud paa Aaret finde vi ham som Herluf Trolles Medhjælper ved en Revision, som anstilledes over hele Flaaden og dens Tilstand[3]). Ved en følgende større Udrustning, hvis Øiemed og Tidspunkt vi ei nærmere kjende, men som af Hans Gram henføres til 1560[4]), nævnes Christopher som Befalingsmand paa Skibet Mercurius og det hele Togs „Unter-Admiral“, medens Overbefalingen var given Birger Trolle paa Fortuna, hvor Otto Stigssøn var „Lieutenant.“

Udpaa Vaaren 1563, allerede førend Syvaarskrigen formelig var udbrudt, foranledigede det forlængst spændte For-

---

[1]) Den bedste Fremstilling af Katholicismens i høieste Grad interessante Slutningskamp paa Island læses nu i R. Keysers Den norske Kirkes Historie under Katholicismen, 2, S. 844—876,hvor ogsaa Kilderne ville findes citerede.

[2]) Frederik den anden til Hr. Magnus Gyldenstjerne, Koldinghus 7 Mai 1559. (Geh.-Arch., D. K. Hist.)

[3]) H. G. Garde, Den dansk-norske Sømagts Historie 1535—1700, S. 52.

[4]) Udateret Optegnelse i Geh.-Arch. Maaske menes her den i Resens Fr. II.s Krønike S. 43 omtalte Expedition til Norges Kyster.

baade i Østersøen og Nordsøen.
at blokere den lille for Sverige
r stak ud mellem Baahuslen og
eneste Søkyst ved Kattegattet.
gede han Hr. Peder Skram paa
i Østersøen [1]).
4 falder Christopher Throndssøns
e, der mærkelig nok skulde føre
r han havde levet sine Ungdomsaar
om han vistnok ikke havde gjen-
n havde nemlig bemægtiget sig
Nordlandene, Mørerne og Roms-
mod med at angribe Bergen. De
ringstidens Barn, Claude Collart,
mpagne, som først havde været
og siden var kommen til Sverige
mænd [2]). Hidtil kun brugt som
llus Gallus, som man gjerne kaldte
nu bleven gjort til Krigsøverste, og
vde i Begyndelsen begunstiget ham;
Danmark var der stor Ængstelse,
gjorde ikke lidet Indtryk ved den
Keiserens og flere tydske Magters
ok. Derfor sendtes tre Adelsmænd,

Norske Rigs-Registranter, 1, 378.
hampanien, sein Vater hatte mit Wein
die Stadt heisse Wessiro (?), ist erstlich
eis gewest, darnach habe sein Herr (Erik
Frankreich gehabt und unter andern einen
azu sey er gefurdert worden." (Af For-
llus, D. K. Hist. i Geh.-Arch. Dette vig-
ubekjendt, da jeg i Hamiltons Tidskrift
och Politik 1867 gav en udførlig Frem-
jelds i 1564, hvilken iaar paany særskilt

Herluf Skave, Christopher Throndssøn og Knut Stenssøn, op til Throndhjem med en Flaade. Men ved deres Ankomst var det svenske Herredømme allerede tilintetgjort lige saa hurtig, som det var erhvervet, og det faldt altsaa ikke i Christophers Lod at beleire Stenvigsholm, denne uheldige og kort efter ganske opgivne Fæstning, som han maaske i yngre Aar selv har været med at bygge.

Fra nu af høre vi ei mere om Christopher, og han maa ogsaa ganske kort efter sit Throndhjemstog være død. Allerede 26 Mai 1565 omtales nemlig hans Hustru, Fru Karen eller Karine, som hans Enke. Det heder, at hun har beklaget sig for Kongen over Armod og Fattigdom, og at hun Intet har eiet til sit og sine Børns Underhold, hvorfor hun søgte om at faa som Pension den inddragne Biskopsrente i Hardanger og en Gaard i indre Arne i Hans. Kongen indvilgede hendes Bøn med visse Forbehold [1]), men det synes dog lidet rimeligt, at Familiens Stilling virkelig kunde være saa slet, naar man erindrer de Forleninger og Gaver, som Christopher havde faaet.

Christopher Throndsson maa ved sin Død have været en temmelig gammel Mand, men nærmere kjendes hans Alder ikke. Hans Liv havde været bevæget og eventyrligt, og dog jevnt og roligt i Sammenligning med den Søns, til hvis Historie vi nu gaa.

IV.

Under Christopher Throndssøns Udlændighed havde hans Hustru Karine i Emden født en Søn, der opkaldtes efter Faderens Beskytter, Grev Enno den anden af Ostfrisland, og

1) Norske Rigs-Registranter, I. 457.

som maaske endog tør have talt Fyrsten selv blandt sine Faddere. Denne Søn, født omtrent 1538, blev, saavidt vides, Forældrenes eneste, medens de ifølge en gammel Stamtavle skulle have havt syv Døtre. Christopher selv synes aldrig at have betjent sig af sit Familienavn Rustung, Døtrene nævnes undertiden med Tilnavnet Tronds (ɔ: Throndssøn), men Sønnen Enno optræder hyppigst under det besynderlige Tilnavn Brandrøk, hvis Foranledning er ubekjendt[1]).

De Oplysninger, som haves om hans Ungdomsliv, skyldes alle hans egne Meddelelser under et pinligt Forhør, som han maatte udholde i Tydskland, og hvis Akter senere sendtes til Sverige, hvor de endnu findes i Rigsarchivet paa Riddarholmen[2]).

Som Barn fulgte Enno sine Forældre til Danmark, da Faderen i 1542 blev tagen til Naade, og har da vistnok levet sine Drengeaar paa Ebelholt Kloster. Endnu før han blev voxen, kom han udenlands og gik først i Tjeneste hos Churfyrst Moritz af Sachsen. Han tjente denne i tre Aar som „ein Jung", var, kun femten Aar gammel, med i Slaget „paa Lüneburger Hede", det vil sige i den mærkelige Træfning ved Siewershausen den niende Juli 1553, hvor Moritz faldt i Kampen mod Urostifteren, Markgreve Albrecht Alcibiades af Brandenburg-Culmbach. Enno faldt her i Fangenskab, men kom paa fri Fod efter et Aars Forløb og drog nu til Ungarn, hvor han som Rytter kjæmpede i habsburgsk Sold mod Tyrkerne. Herfra kaldtes han igjen bort til en

[1]) Den Gjetning, at Navnet skulde være en Forvandskning af Brandvig, en Gaard paa Huglerøen i Bergens Stift (hvilken Enno maaske aldrig har seet for sine Øine), der fremsættes af Berg (Om Landeværnet, S. 314) kan ikke tillægges nogen Vegt.

[2]) I *Acta historica* under Aaret 1571. (En stor Pakke „om danske Adelsmannen Enoch Brandrochs Bofstycken" og „Allerhand Schreiben wegen des Diebs Enno Brandroch hinc inde ergangen.")

[illegible] Krigs[illegible]. da Krigen mellem Philip den anden og Henrik den anden var udbrudt. I to og tyve Maaneder, altsaa i den længste Tid af hin Feide, tjente han Spanierne som Landsknegt i den bekjendte Høvding Georg v. Holles Regiment og var som saadan med i det navnkundige Slag ved St. Quentin 10 August 1557. Ditmarskerkrigen kaldte ham nærmere til Hjemmet; han gjorde ogsaa Tjeneste her under Wolf Schønewesen og overvar senere ud paa Aaret Frederik den andens Krøning i Kjøbenhavn. Han har da ved samme Leilighed havt Anledning til at gjense sin Fader, der endnu levede i Danmark, men reiste strax atter ud i Verden. Han tilbragte nu først et halvt Aar i England og drog saa til Skotland, hvor han som Rytter tog Tjeneste hos Greven af Murray. Syvaarskrigen kaldte ham dog igjen hjemover; han gjensaa nu sin gamle Herre, Georg v. Holle, som Anfører for leiede tydske Regimenter i dansk Sold og tjente atter under ham i to Aar mod Svensken, idet han, skjønt Søn af en Nordmand og en dansk Skibshøvedsmand, betragtedes som tydsk Landsknegt og ogsaa blev aftakket med de øvrige Tydskere, dengang Greven af Schwartzburg og Georg v. Holle toge Afsked af Frederik den andens Tjeneste.

Dette foregik omtrent samtidig med hans Fader Christopher Throndssøns Død. Aabenbart har der nu tilstødt Enno Noget, hvorved han har troet sig fornærmet eller forurettet, men hvis nærmere Sammenhæng nu neppe kan opklares. Det antydes af en Samtidig, at en Giftermaalsplan med en adelig dansk Jomfru, „Mads Stenssøns Datter“, har slaaet ham feil[1]). Selv fortalte han siden under det omtalte Forhør, at han var kommen i Uenighed med en dansk Adelsmand, Gabriel Schinkel, om sine Ættegodser, at

---

[1]) Absalon Pederssøns Kapitelsbog, Norske Magasin, 1, 325.

denne Strid var en gammel Familiestrid, der havde varet i sexti Aar, at han var kommen i en Duel med Schinkel og i denne havde fældet ham o. s. v.[1]). De Beskyldninger, som han fremsatte mod Kong Frederik den anden for at have behandlet ham uretfærdigt, skulle senere blive nævnte. Men hvorledes hermed end forholder sig, begav han sig misfornøiet bort fra Danmark og opsøgte Erik den fjortende i Sverige, og denne Konge, der altid viste sig imødekommende mod fremmede Eventyrere, tog ham ogsaa i sin Tjeneste. Der er Grund til at tro, at han snart kom til at høre til den allerede nu halvt sindsforvirrede Konges nærmeste Omgivelser. Et Tegn derpaa er, at Eriks berygtede Yndling, Jöran Persson, denne Sveriges Sejan i det sextende Aarhundrede, kalder Enno sin Broder.

Hidtil havde Enno neppe endog seet det Land, hvor begge hans Forældre hørte hjemme, Norge. Han var født i Ostfrisland, var opvoxet i Danmark og havde siden henlevet sin meste Tid i Udlandet. Imidlertid er dog det mærkeligste Træk i hans Liv, hidtil ogsaa det eneste, man, skjønt

---

[1]) „Er wäre mit einem von Adel, Gabriel Schinkel, von wegen eines alten Hasses, so ungefärlich 60 Jahr gestanden, in Irrthum von wegen seiner elterlichen Erbgüter gerathen, und wie solch Irrthum nicht vertragen können werden, und gedachter Schinkel in einem Rumor derhalben durch ihn verblieben, hätte er sich in Schweden begeben." Her maa imidlertid paa en eller anden Maade være en Misforstaaelse tilstede. Med temmelig Sikkerhed tør nemlig siges, at hverken den nævnte Gabriel Schinkel (en Søn af Hans Schinkel, sandsynligvis fra Gjerskov i Fyn) eller nogen af hans Slægtninge have besiddet Jordegods i Norge, saa at Arvetvist mellem ham og Enno er lidet tænkelig; heller ikke stemmer dette med Absalon Pederssøns Beretning (N. Magasin, 1, 313), at Gabriel Schinkel skal have fundet sin Død ved den bekjendte Ulykke, som rammede den danske Flaade under Gotland 1566, da de fleste Skibe forliste og flere tusinde Mand druknede. (Tildels efter Meddelelse af H. J. Huitfeldt.)

rigtignok i en høist ufuldstændig Skikkelse, hvad videst om ham knyttet til hans Egenskab af norsk Adelsmand. Det er hans Forhold til det Angreb paa det søndenfjeldske Norge, som Erik den fjortende lod foretage i Begyndelsen af Aaret 1567.

Den af Syvaarskrigens svenske Fortællere, som stod dens Begivenheder nærmest, er Erik Jöransson Tegel. Han var selv en Søn af Erik den fjortendes onde Genius, Jöran Persson, og er sandsynligvis endog opkaldt efter denne Konge. Hans Fader led ved Eriks Fald sin fortjente Straf, og Stænderne besluttede, at ingen af Jörans Sønner nogensinde maatte beklæde kongeligt Embede. Ikkedestomindre fandt Erik Jöransson en kjærlig Beskytter i Hertug Carl af Södermanland, senere Kong Carl den niende. Denne lod ham studere udenlands og brugte ham i sin Tjeneste. Ogsaa Gustav Adolf viste Erik Naade; han steg til høie Værdigheder og fik i 1627 det Faderen i sin Tid forundte Adelskab fornyet, fra hvilken Tid af han førte Navnet Tegel. Paa Carl den niendes Befaling skrev han den Foliant om Gustav Vasa, der skulde være et Modskrift mod Arild Huitfeldts Christian den tredies Krønike og endnu er en Hovedkilde til hin Tids Historie. Senere forfattede han ogsaa en Fremstilling af Erik den fjortendes Regjering, der dog først flere Menneskealdre efter Forfatterens Død blev overgivet til Offentligheden [1]). At imidlertid dette sidste Emne maatte være Jöran Perssons Søn en vanskelig og kilden Opgave, er forstaaeligt. Derfor ytrer han ogsaa oprigtig i Tilegnelsen af Haandskriftet, der

[1]) Konung Erics den XIVdes Historia, som förtäljer dess märkvärdiga Handlingar, men i synnerhet de emot Sveriges då varande Fiender förda Krig. Sammanskrifven af framledne Ståthållaren och Cammar-Rådet Eric Jöransson Tegel til Hufdestad, Ericsstad och Grundvik, men nu först af dess Handskrift utgifven af Anders Anton von Stiernman. Stockholm 1751.

i 1612 overleveredes Gustav Adolf, at han kun har fortalt „några af de märkvärdigaste K. Eriks handlingar, men dock icke alla för synnerliga orsakers skull, efter mitt uppsåt icke hafver varit att nu fullkomligen beskrifva hans hela lefverne, regimente och alla bedrifter.“

Tegel har maaske selv fra sin Barndom af kunnet erindre Enno Brandrøk og i ethvert Tilfælde været vel underrettet om hans Færd. Hans Fortælling om ham er den, at Enno falskelig foregav for Erik den fjortende, at Adelen i Norge, især i Bergenhus Len, samt tillige en Del af Almuen i Norge var misfornøiet med den danske Styrelse, og at de havde bemyndiget ham til at klage sin Nød for den svenske Konge og tilbyde ham at gjøre Oprør, ifald han vilde antage sig deres Sag. De vilde da strax gribe de danske Befalingsmænd, Christiern Munk, Erik Rosenkrands, Herluf Skave og Mogens Svale, og sende dem fangne til Sverige samt ihjelslaa alle de „jutiske“ Fogder rundt om i Landet.

En senere svensk Forfatter, Biskop Olof Celsius, har til Tegels Fortælling føiet Navnene paa endel af de norske Adelsmænd, som af Enno angaves at være misfornøiede og tilbøielige til Frafald fra Kong Frederik den anden [1]). Det viser sig, at disse Personer saagodtsom alle vare hans egne Slægtninge eller Besvogrede. De vare nemlig: Erik Orm til Vatne, gift med Ennos Søster Magdalena, Amund Lauridssøn (Dahl) til Sandvigen i Kvindhered, gift med en anden Søster Margrete, Jon Gautessøn (Smør) til Sveen i Findaas, en Svoger af Ennos nysnævnte Svoger Erik Orm, samt Broderen Thorbjørn Gautessøn, Jon Guttormssøn, forhen Superintendent, nu Kannik i Stavanger, ligeledes besvogret

[1]) Konung Erik den fjortondes Historia, sammanskrifven efter gamla handlingar af O. Celsius, 2. Uppl. Lund 1795, S. 243—44.

med Erik Orm, hvortil endnu kommer tre mindre bekjendte Personer, blandt dem en Kannik i Bergen [1]).

Absalon Pederssøn omtaler ogsaa Enno i sin Dagbog, men kun en Gang og tilfældigt. Han beretter nemlig, at den 7 Marts 1567 kom til Bergenhus Slot „Johan Laurentssøn, født paa Seim, Christopher Throndssøns Søstersøn, som fulgte Henno, Christopher Throndssøns Søn, ind i Sverige.“ Rygtet sagde, fortæller Absalon videre, at Enno skulde have foregivet, at han var udsendt af Geistligheden og Adelen i Norge for at klage over „den Undertrykkelse, Elendighed og Armod, de skulde lide her i Riget af Voldsmænd.“ Kong Erik skulde da have givet Enno Breve til alle Fogderier i Bergens Stift og „prentede“ Breve til Adelen sammesteds, hvori opfordredes til Frafald. Disse Breve lod nu Enno sit Sødskendebarn, Johan Laurentssøn, bringe til Vestlandet og leverede ham tillige private Skrivelser til „sine Maage, Slægtninger og Venner.“ Men alt dette havde ingensomhelst Virkning. Enno fik af Alle, „baade af indlændsk og udlændsk“, kun høre ilde. Nogle af dem, til hvem han havde skrevet, gik til Slotsherren paa Bergenhus, Erik Rosenkrands, og aflagde Ed paa, at de vare uskyldige og ikke havde givet Enno nogen Grund til at tiltro dem et saadant Sindelag. Andre vilde endog skrive til Sverige og fortælle Erik den fjortende, at Enno havde løiet paa dem, og forlange ham straffet for hans Usandfærdigheder [2]). Johan Laurentssøn blev af Erik Rosenkrands dragen til Ansvar, fordi han havde ladet sig bruge som Brevdrager af Enno, og maatte „give 100 Daler for sin Hals“ [3]).

---

[1]) Fortræffelige Oplysninger om disse Familieforhold ere meddelte af J. Chr. Berg i hans Skrift om Landeværnet, S. 313—322.

[2]) Norske Magasin, 1, 325—326.

[3]) Norske Magasin 2, 53—54. Johan Laurentssøn angives sammesteds

Om Johan Laurentssøn heder det i det Lensregnskab, hvor hans Løsesum er beregnet Kronen til Indtægt, at han „drog udi Sverige med Enno Throndssøn.“ Disse Ord i Forbindelse med Absalons Udtryk, at Johan (fra Norge) „fulgte Enno ind i Sverige“, synes at tyde paa, at Enno selv maa have gjort et Besøg i det vestenfjeldske Norge og gjort sine derværende Frænders personlige Bekjendtskab, forinden han skildrede den svenske Konge Stemningen i hine Egne som saa særdeles misfornøiet og oprørssvanger. Det har da, som anført, været den eneste Gang, Enno har seet det Land, hvis selvbeskikkede Talsmand han anmassede sig at være. Høist sandsynligt har det været i Anledning af den efter Faderens Død faldne Arv, at han har søgt derhen; kun maa man forundre sig over, at han har vovet midt under Krigen at drage til Norge, efter allerede at være gaaet i svensk Tjeneste. Men der er ogsaa en Mulighed for, at Enno først i Vinteren 1566—67 var kommet i Forhold til Kong Erik, og han kunde da have tilbragt Mellemtiden mellem sin Udtræden af dansk og sin Indtræden i svensk Tjeneste i Norge. Dette vinder i Rimelighed, naar man ser, at han aflagde Troskabsed til Kong Erik samtidig med, at han udstedte Manifestet til Nordmændene. Naar vi alligevel ovenfor have forudsat, at han søgte til Sverige umiddelbart efter, at han var aftakket som tydsk Landsknegt under Georg v. Holle, da have vi fulgt hans egen nogle Aar senere afgivne Forklaring. Denne have vi ikke villet sætte ud af Betragtning, da Enno paa den Tid, han udtalte sig saaledes, ikke har kunnet have nogen Interesse af i dette Punkt at afvige fra Sandheden.

I det svenske Rigsarchiv findes endnu Concepterne saavel til Ennos Forpligtelsesbrev til Erik den fjortende, som

at have boet paa Vallø i Søndhordland (formodentlig Valen Gaard i Fjælber).

til hans Skrivelse til den norske Adel. Begge Aktstykker ere udaterede, men af en senere Haand er tilføjet, at de hidrøre fra Januar 1567. Disse Breve udgjøre vistnok kun en eneste stor Løgn, men de fortjene at kjendes ogsaa som et Bidrag til Erik den fjortendes Historie og skulle derfor meddeles i Uddrag.

Det første Brev begynder saaledes: „Jeg Enno Brandrøk gjør herved vitterligt og kunnigt for mig og mine Efterkommere og Arvinger, enten de ere ilive eller efter mig komme kunne, og bekjender aabenbarlig for allom, saavel de, som ere udi høgre, som og udi nedrigere Stand, at, efter det Kong Frederik den anden af Danmark haver min salige framlidne Fader Christopher Throndssøn, hans Slægt og Barn, mig og andre, aldeles uden vor Fortjeneste imod Lov, Ret og Retvise staaet efter vor Velfærd, Liv og Leverne, Ære og Redelighed, saa og med Vold og Vælde og Oplag ifraahændt vore Gods og Gaarde[1]) for ingen anden Aarsags Skyld, uden derfore, at vi af norske Slægt og Herkomst komne ere, og den Uforrette os ikke aleneste gjort, uden og med sit Raad, Danmarks Adel, tragte derhen, hurn de alle dem, som udi Norrige fødte ere, uden al Skyld og Brot, plat umbringe kunne, haver jeg, saasom den af norsk Blod og Herkomst kommen er og bekjender mig pligtig være at vide mit kjære Fædrelands Gavn og Bedste, ikke kunnet

[1]) Heri kan neppe være et sandt Ord. Thi nogen saadan Handling af Kongen kunde formentlig ikke være skeet uden gjennem Kongebreve, hvilke da maatte have været bevarede i Registranterne. Som vi have seet, havde Christopher Throndssøn lige til sin Død været brugt i Frederik den andens Tjeneste og havde faaet en stor Donation af Christian den tredie, ligesom Enken efter hans Død fik Pension og Jordegods som Forsørgelse.

længer saadan Overvold og Oforrette lide, uden med naagre ærlige gode Mænd af den norske Adels, saa og en Part af den menige Mands i Norrige Bevilling, Raad og frivillige Samtykke er vorden foraarsaget mig paa de gode Mænds, saavelsom paa mine egne Vegne til den høibaarne Fyrste og Herre, Hr. Erik den fjortende, Sveriges o. s. v. Konge, min allernaadigste Herre og Konge, begive og paa alle Norriges Riges Indbyggeres Vegne underdanigst høibaarne Kongl. Majestæt til Sverige besøge om naadig og gunstig Hjælp fra de Danskes store Tyranni, Overvold og Oforrette. Saa betakker jeg høibem. K. M. til Sverige, som os norske Indbyggere efter vor underdanigste Begjæren haver gunsteligen og naadigen antaget med saadan Besked og Vilkaar, som K. Maj.s Brev udviser og formelder."

Efter dernæst at have aflagt sin Troskabsed til Erik som „Sveriges og Norriges Konge" og opsagt sin Ed til Frederik den anden fortsætter Enno: „Jeg lover og forpligter mig herved, at jeg vil med mine Skrivelser, Brev og Segl og gjennem de Middel, høibem. K. M. til Sverige mig befaler eller befale lader, udrette, at alle Norriges Riges Indbyggere, ædle og uædle, synderligen de, som af norsk Slægt, Blod og Herkomst ere, skulle sig begive under K. Maj. til Sverige og opsige og renuntiere den Ed, de K. M. af Danmark lovet, svoret og tilsagt haver, og skulle de tilsige, love og sværge Kongl. Maj. til Sverige Troskab og Mandskab. De skulle og stille Gisler for sig baade af Adelen og den menige Mand, saa at de skulle være høibem. K. M. hulde, trogne og retfærdige, og naar denne Feide imellem K. M. til Sverige og Kong Frederik af Danmark vorder forenet og alle Norriges Riges Indbyggere høibem. K. M. til Sverige noksom Forsikring gjort haver, skulle de, som Gisler ere, vorde igjen, hver til de-

res, naadigst forløvede. Og paa det at høibaarne Majestæt til Sverige maatte fornemme, at det med destö større Trohed af mig og de andre, som med mig i den Handel bevilliget haver, skal foretages, vil jeg saa med mine Skrivelser bestille og forskaffe, at de i Norrige, som med mig ere forente om denne Handel, skulle strax antaste dem, som af Kongen af Danmark have Slot, Fæster og Landsorter i Befaling, og dem, enten levende eller døde, forskaffe til K. M. af Sverige. De Jutefogder og Befalingsmænd, der ere, skulle og strax ihjelslaaes og om Halsen, Liv og Leverne bringes. Sammeledes skulle de sig til det Yderste vindlægge, det K. M. til Sverige skulle alle Slot, Stæder og Fæster, som i Norrige ere, overantvordes. De Norske skulle og forfordre K. M. til Sveriges Krigsfolk til det bedste. Og efter det, at H. K. M. haver naadigst efterladet, at jeg min egen Tjener maa med disse Hverv og Skrivelser affærdige ind i Norrige, derfor lover jeg og paa min egen Tro, Adelsmands Ære, Redelighed og Sanding, at han ikke Noget der skal stemple, gjøre eller foretage med Ord eller Gjerninger, hemmeligen eller aabenbare, som H. K. M. til Sverige kan udi nogen Maade være til Skade. Ikke heller skal han de Lägenheter, han her i Riget haver fornummet eller herefter fornemmendes vorder, nogen dem, som høibem. K. M.s Fiender ere, aabenbare og tilkjendegive. — — Det Anslag skal og næst Guds Hjælp vorde saa udvirket af mig og af mine Medconsorter bestelt, som der forbemeldt staar, inden den . . .[1]) Dag nu næstkommendes. — — Det alt lover jeg paa Gud Almægtigste hans hellige Ord og Evangelium."

Ennos Brev til den norske Adel begynder saaledes: „Min venlig Hilsen, nu og stedse tilforn. Kjære N. N. Jeg

---

[1]) Aabent Rum i Conceptet i det Sv. Rigsarchiv.

kan Eder venligen ikke forholde, at jeg er hid til Sverige kommen og naadigst af den stormægtigste Kong Erik o. s. v. er stedt til Audients, og haver jeg H. K. M. ydmygeligst berettet om den Handel, som vi os imellem havt og besluttet haver.“ Derpaa omtales, at „H. K. M. udi det første haver havt et Betænkende udi samme Handel, synderlig efter at jeg intet skriftligt Bevis havde fra Eder“, men dog snart samtykket i Ennos Forslag. Den norske Adel, heder det videre, kan ikke være sikker paa Liv og Eiendom under Frederik den andens Regimente, da han helst vil ganske udrydde den. Derfor er der intet andet at gjøre end at tage de danske Befalingsmænd og Fogder ved Halsen og overhoved dræbe „saamange Juter, man udi Norrige kan overkomme.“ Kong Erik er derimod tilsinds at holde Nordmændene ved St. Olafs Lov. Han vil gjengive Enhver, hvad Kongen af Danmark har frataget ham, og de, „som sig noget synderligen og troligen udi denne Handel sig bruge og befinde lade“, kunne vente arvelige Forleninger og kongelige Belønninger og ville blive „antagne og brugte i H. M.s Raad.“ Endelig skriver Enno: „Dette vort Foretagende er christeligt og ærligt, og os bør at hjælpe vort Fædreland ud af den Elendighed, Tyranni og Betryk, som de Norske haver overgaaet ved Jutens Regiment over os, og vi kunde aldrig bedre Lägenhet faa dertil, end nu er for Haanden.“

Erik den fjortende havde hidtil, naar undtages Baahus Fæstnings gjentagne haarde Beleiringer, kun ladet gjøre ubetydelige Streiftog mod det søndenfjeldske Norge. Nu bragte Ennos Opdigtelser den charakterløse Konge, hvis Forstand allerede dengang var rystet, til at tage ham paa Ordet og sende talrige Hære ind over Grændsen for at indtage det Land, der angaves blot at vente paa de Svenske som Befriere.

Det var i denne Feide, at Hamars Bispegaard ødelagdes, Sarpsborg og Oslo brændtes og Akershus beleiredes [1]). Alt til ingen Nytte for Sverige. At Enno selv har fulgt med Hæren, fortælles ingensteds, og det er ikke sandsynligt. Men hvad man med Vished ved, er, at ikke en eneste norsk Adelsmand under dette Felttog gik over til Fienden [2]). I Mai 1567 opsnappede de Danske et udateret Brev til Enno fra Jøran Persson, der viser, at Bedrageren endnu dengang anmassede sig Rollen af Nordmændenes Talsmand. Det lyder saaledes: „Kjære Broder Enno, efter saasom I, senest jag var hos, berettede, at I oppaa de Norskes Vegne ville af K. M. varde forsikret udi den Maade, at H. K. M. ikke vilde gjøre Fred med Kongen af Danmark og uteslute Norge, utan at H. K. M. til Sverige vil Norge lige med Sverige udi Freden annamme og indtage og dennem fri for Juter og alle andre, — den Fortrøstning maa min kjære Broder vel gjøre de Norske og lade dem (vide) mundtlig med denne min Broders Tjener, der did skal affærdiges, at K. M. vil dem ingeledes forlade. Dette haver jeg min kjære Broder villet tilkjendegive og beder ganske venlig, at min kjære Broder mig til det bedste haver entskyldiget, at jeg selv ikke nu kunde komme til min kjære Broder. Jøran Pedersen [3])."

Hvad vi have hørt om Enno, fremfor Alt dog hans Breves Tone og Indhold, er et mærkeligt Vidnesbyrd om, at

---

[1]) Herom adskillige nye Oplysninger i mit Skrift, Det gamle Christiania, S. 7—14.

[2]) Celsius (Erik XIV Hist. 2 Uppl. S. 246) omtaler, at en „norsk Adelsmand" Lage Urne, som blev fangen ved Hamarshus, gik over i svensk Tjeneste, men allerede Navnet viser noksom, at denne Mand, om Fortællingen ellers er rigtig, har været en Dansk.

[3]) Findes i Geh.-Arch. blandt „Svenske Samlinger" med Paaskrift „Jørgen Pedersens i Sverige Brev og egen Hand til Enno Trundsen, hvilket Erik Rosenkrands overantvordet Frederiksborg den 14 Mai 1567."

allerede i det sextende Aarhundrede et forulykket Menneske i sin Fortvivlelse har ifort sig Patriotens Maske, ja endog efter Tidens Leilighed ikke ilde har vidst at haandtere den politiske Pathos's hule Talemaader. Kort og godt har Tegel betegnet sin Faders „Broder" Enno som „en Hufvudljugare och en Skelm." Hans senere Skjebne har denne gamle Historieskriver fortiet, men man kan dog se, at han godt har kjendt den, da han ogsaa kalder ham en Tyv. Det staar nemlig tilbage for os at fortælle om Ennos Udgang af Livet som Stratenrøver, en saa ironisk Kommentar til hans hyklede Fædrelandskjærlighed, at ikke en Digters Phantasi havde kunnet opfinde den ynkeligere.

I Erik den fjortendes sidste Dage faldt Enno ifølge sin egen Forklaring i Kongens Unaade, ikke, som man skulde tro, formedelst de falske Løfter om Nordmændenes Frafald, men fordi han var bleven seet i Samtale med Hertug Carl af Sødermanland. Han sad fast et Aar, men kom efter Thronrevolutionen paa fri Fod og skal nu endog have været brugt som Høvedsmand over en Fennike Landsknegte. I Aaret 1569 fik han imidlertid af Hertug Carl, som laa i Leir i Smaaland, et Pas for at gjøre en Reise i dennes Ærinde. Han begav sig nu til Gripsholm, hvor Hertugen havde sine Klenodier og Skatte bevarede. Som Hofbetjent [1]) blev han modtaget uden Mistænksomhed, og han fandt nu Anledning til at begaa et storartet Tyveri, idet han med megen Behændighed banede sig Adgang til de laasede Hvælvinger. Man har endnu Fortegnelsen over de stjaalne Sager, det var hele Kister med Guldkjeder, Ringe og Ædelstene. Med dette kostbare Bytte skyndte han sig, idet han gjorde Brug af sit Pas, over Havet til

[1]) „Cammer-Diener."

Danzig. Den flotte Brug, han her gjorde af sine Værdisager, vakte vel strax Opmærksomhed og Mistro, men det lykkedes ham ikke destomindre at bane sig Indgang hos Byens Patriciat og at blive gift med en Kjøbmandsdatter. Efter Brylløpet ilede han videre med sin Brud og reiste gjennem Tydskland ind i Frankrige med fire smukke Heste for sin Vogn. Imidlertid kom Hertug Carl til Gripsholm og vilde holde en Banket med sine Venner; han skulde bruge sin Stads, og den var borte. Mistanken faldt strax paa Enno, og tvende Adelsmænd, Querin von der Olsnitz og Gisel Nilssøn, sendtes afsted for at komme ham paa Spor. I Danzig erfarede de vel hans Bedrifter, men søgte ham forgjeves paa flere Steder, f. Ex. i Pfalz og Lothringen. Heldigere vare dog to nye Udsendinge, Andreas Lorch og Sven Elofssøn, der virkelig traf ham i Antwerpen og fik Stadens høieste Ovrighed, en „Markgreve", til at lade ham arrestere. Ogsaa hans Kone stevnedes af Markgreven for Retten, men negtede længe at møde og indfandt sig først efter Trudsler om, at hun skulde blive hentet af Bøddelens Knegt; da kom hun, pyntet med Silkeklæder og gyldne Kjæder og Armbaand, men vægrede sig ved at lade sin Pynt undersøge og skjød Armbaandene op under Ærmerne paa sin Kjole. De to Udsendinge forstode imidlertid snart, at Enno havde vidst at skjule det Meste af det stjaalne Gods, og mærkede, at han levede lystig i Fængslet og drak Malvasiervin med sine Voktere, især med den saakaldte „Steinmeister." Svenskerne frygtede derfor med Grund for, at han skulde løbe sin Vei, men lode sig dog berolige ved Markgrevens gode Løfter om, at han skulde blive vel passet, og begave sig da til Hoffet i Brüssel, hvor de (sandsynligvis altsaa hos Hertugen af Alba) udvirkede Tilladelse til at lade Enno pinlig forhøre. Dagen efter deres Tilbagekomst til Antwerpen skulde Forhøret gaa

for sig, men da Morgenen kom, var Fangen rømt, og hans „Steinmeister“ havde gjort ham Selskab. Før sin Flugt havde Enno sørget for at faa sin Kone og Tjener afsted og selv i nogle Dage spillet syg og sengeliggende. „Steinmeisteren“ kom igjen, men til de Svenskes Ærgrelse gjorde Markgreven Intet for at forhøre ham om den Rømte.

Fra Antwerpen drog Enno sydpaa og begik et Mord i Hertugdømmet Jülich. Han blev greben, men rømte paany. Med en Skydsmand („Fuhrmann“), der nu ledsagede ham, aftalte han derpaa et nyt Rovmord. En rig Danziger-Kjøbmand var paa Hjemreise fra Antwerpen med sin Kone, som hørte hjemme der, og førte med sig Penge, Guld, Sølv og Klæder i Mængde. Enno og hans Skydsmand dræbte de uskyldige Mennesker paa den keiserlige Landevei, sex Mile fra Køln, men da Rovet skulde deles, skød Enno lumskelig sin Medskyldige bagfra for at beholde det Hele alene og begrov derpaa sine Ofre i en Sandgrøft. Denne rædsomme Gjerning var dog ikke foregaaet uden et Vidne, thi en forskrækket Hyrde havde fra sit Skjulested iagttaget det og skyndte sig strax afsted efter Folk, der grebe Enno. Nu kom han paa den stærke Fæstning Angermunde i det Jülichske og maatte efter mange Udflugter og Benegtelser under et pinligt Forhør tilstaa Sandheden; de Myrdedes Familie havde indfundet sig fra Antwerpen og kjendte Enno igjen fra hans Ophold der. Han blev da i Aaret 1571 henrettet og lagt paa Steile, omtrent tre og tredive Aar gammel. Alt, hvad Hertug Carl fik tilbage, var Akterne fra det pinlige Forhør, hvilke, som allerede før antydet, have været Kilden til denne Criminalhistorie.

V.

Kong Jacob den femtes Enke, Maria af Guise eller Lothringen, der i nogle Aar styrede Skotland under sin Datterens, Maria Stuarts, Mindreaarighed og Fraværelse i Frankrige, havde længe befundet sig i en vanskelig Stilling i det af Religionsstridigheder, borgerlige Uroligheder og engelske Intriger og Angreb sønderrevne Land. Hun besluttede derfor i Aaret 1560, kort før sin Død, at sende en af dem blandt Rigets Stormænd, paa hvis Troskab hun mente at kunne stole, over til Frankrige for at anmode Datteren og Svigersønnen, Kong Frants II, om hurtigt at sende Hjælpetropper over Havet. Hendes Valg faldt paa James Hepburn, Jarl af Bothwell, en ung Mand paa nogle og tyve Aar, der dog allerede i længere Tid som Arv efter sin Fader havde indehavt en Storadmirals Stilling og flere andre vigtige Poster i Riget.

Bothwell besøgte paa denne sin første Udenlandsreise ikke alene Frankrige, men ogsaa andre Lande og kom i Juli Maaned ogsaa til Danmark [1]). Hans høie Stilling skaffede ham en udmærket Modtagelse hos Kong Frederik den anden, og da han igjen forlod Landet for at drage til Tydskland, viste saavel Kongen som hans nære Frænder, Hertugerne i Slesvig og Holsten, Skotlands Storadmiral den Ære at ledsage ham gjennem Jylland og Hertugdømmerne [2]).

Men Bothwell havde under sit Ophold i Danmark ikke indskrænket sig til diplomatiske Forhandlinger og til Omgang

1) At man i England paa denne Tid virkelig frygtede for, at Danmark skulde blande sig i de skotske Anliggender, kan sees i *State Papers, Foreign Series*, 1560—61, S. 132.

2) P. H. Resen, Frederik den andens Krønike, Kbh. 1680, S. 42. Jvfr. Joh. Grundtvigs skarpsindige Bemærkning i Danske Samll. IV., S. 12.

med fyrstelige Personer alene, men ogsaa fundet Tid til idetmindste et af de galante Eventyr, hvorpaa hans Liv var saa rigt[1]). Som vi vide, levede endnu Christopher Throndssøn som en høitstaaende Søkriger og var, skjønt norsk Godseier, forpligtet til at bo i Danmark og ikke andensteds. Om han med sin Familie levede paa sin Forlening (han ombyttede just i 1560 Ebelholt med Tryggevelde Len) eller maaske snarere i Kjøbenhavn, er ubekjendt, men i ethvert Fald kom Bothwell i Berørelse med ham og hans Hus. Christopher havde syv Døtre, og Bothwell forelskede sig i den ene af dem, den unge Anna. Han lovede hende og hendes Forældre „med Haand, Mund og Breve" at ville ægte hende og førte hende derpaa med sig ud af „hendes Fædreneland og Gaard."[2])

---

[1]) Vil man nemlig tro Bothwells saakaldte Testamente, en Tilstaaelse, hvilken han før sin Død som dansk Statsfange skal have afgivet for Biskopen i Skaane og fire danske Adelsmænd, (aftrykt paa flere Steder, sidst hos L. Wiesener, *Marie Stuart et le comte de Bothwell.* Paris 1863. S. 529—530), da har Bothwell i Danmark *débauché deux filles d'un grand seigneur de Danemarque.* Men „Testamentets" Ægthed er stærkt omtvistet.

[2]) For første Gang er her Bothwells og Annas første Sammenstød henført til et bestemt Sted og Tidspunkt. Men herfor taler hendes egen Forklaring (Norske Magasin, 1, S. 332), hvorefter tydelig deres Forbindelse maa være indledet med Faderens Vidende og i Forældrenes Hjem. Da nu Christopher siden 1542 stedse boede i Danmark, og Bothwell ikke vides som fri Mand at have været mere end denne ene Gang i dette Land, maa Sammenhængen være som af os antaget. At Anna paa denne Maade kommer til at kalde Danmark sit „Fædreneland", er heller ingen Indvending, thi hun var dog uden al Tvivl født der, om end af norske Forældre. P. A. Munch (Norsk Maanedsskrift, 3, S. 438) og F. Schiern (Dansk hist. Tidsskrift, 3. Række, 2, S. 441) have antaget, at Bothwell skulde have truffet hende paa Hetlandsøerne, men denne Gjetning staar i aabenbar Modsigelse med Kilderne. T. A. Beckers Fortælling (Folkekalender for Danmark 1854, S. 47), hvorefter Bothwell skulde have hentet hende i Norge, er kun løst Snak.

Paa hvilken Maade Bothwell overtalte Christopher Throndssøn og hans Hustru til at overlade ham sin Datter som det synes uden foregaaende Vielse og kun mod (rigtignok skriftlige) Ægteskabsløfter, faar staa derhen. Men han viste sig snart som en troløs Elsker. Først forødte han de Midler, som Christopher Throndssøn havde givet sin Datter med til Udstyr [1]), og dernæst reiste han fra hende i Nederlandene[2]), overladende hende til hendes egen Skjebne. Paa en eller anden Maade har da den svegne og udplyndrede Kvinde fundet Leilighed til at vende hjem til Forældrene.

Vi komme nu til det Punkt af Annas Historie, som efter vor Formening er det dunkleste, nemlig til hendes Ophold i Skotland. At hun har været der, er sikkert nok. Man har nemlig et Pas for hende til Norge fra Maria Stuart[3]), hvori hun ikke alene anbefales til alle dem af Dronningens Undersaatter, med hvem hun paa sin forestaaende Overreise til Norge maatte komme i Berørelse, men hvoraf det tillige fremgaar, at hun maa have staaet i et, som det synes temmelig nært, Bekjendtskabsforhold til Maria selv. Der tales nemlig

---

[1]) Se Forhøret over Bothwell i Bergen 1567, aftrykt mellem Tillæggene til M. C. Bergenhammers Maria Stuarts Historie, Kbh. 1822, S. 317, hvor det heder, at Anna havde „sinne Klæder, Clennodier och anndet hindis Thiingist i fremede Lander mett hans Folck fortherid och wdsatt epther forskr. Herris aff Botuil egenn Befaling."

[2]) At Nederlandene var det Sted, hvor Anna blev forladt af Bothwell, har hidtil været ubekjendt, men fremgaar af Frederik den andens Brev til Churfyrst August af Sachsen af 22 Juni 1568 (Ausländ. Registr.), hvori det heder: „Ein schottischer Graf, Borthuil geheissen, welcher in unser Behaftung gerathen, hat vor etzlich Jahren unsers Herrn Vaters Admirals, Christopher Trundheim, Töchter einer die Ehe zugesagt und mit ihme hinweg geführt, aber in Niederland sitzen lassen."

[3]) Meddelt af Dr. Oluf Nielsen i Danske Samlinger, 1, S. 397—398, efter en samtidig Afskrift i Geheime-Archivet.

om Annas Troskab og Lydighed mod Dronningen og om dennes Sindelag imod hende[1]), og man maa derfor antage, at hun har været paa en eller anden Maade i Marias Tjeneste eller har opholdt sig ved hendes Hof. Men i Passet er for det første ikke angivet, hvor det er udstedt, og for det andet er det dateret Maria Stuarts et og tredivte Regjeringsaar. Det er bekjendt, at Maria blev Skotlands Dronning otte Dage efter sin Fødsel (December 1542), og at hun blev afsat i Aaret 1567; sit et og tredivte Regjeringsaar har hun altsaa aldrig oplevet. Den danske Meddeler af Passet, der kun kjendes i en Afskrift, har derfor ogsaa gjettet paa, at i Tidsangivelsen „*anno regni nostri tricesimi primi*“ skulde Ordet „*tricesimi*“ være Feilskrift for „*vicesimi*“, hvorved vil fremkomme Aaret 1563. Ogsaa vi ere tilbøielige til at antage dette, men der er dog fremdeles en Vanskelighed tilstede, thi i Passet omtales hendes Fader som forhenværende[2]) dansk Søbefalingsmand, og vi have seet, at Christopher i 1563 endnu var i fuld Virksomhed som Skibshøvding.

Vi tro dog, som sagt, at burde sætte denne sidste Betænkelighed tilside, og det ligger nu nær at tro, at det norske Tilnavn, hvorunder Anna senere er bleven bekjendt, nemlig „Skottefruen“, netop har sin Oprindelse fra dette hendes Besøg i Skotland. Hensigten med Besøget er tem-

---

[1]) „*Quum praedicta Anna in Norvegiam esset navigatura ad obeunda necessaria negocia peteretque a nobis literas suae erga nos fidei et observantiae nostrique erga illam animi testes*“ etc.

[2]) „*Noveritis nos recepisse ac per praesentes literas recipere in fidem tutelamque nostram Annam Truntze, filiam Christophori Trundze, qui regi Danorum praefectus maris fuerat.*“ Det kan forøvrigt bemærkes, at ogsaa Kong Frederik den anden, uvist af hvad Grund, i det ovenfor S. 154, Anm. 2 citerede Brev til Svogeren i Sachsen betegner Christopher som sin Faders, ikke som **sin** Admiral.

melig let at forstaa. Hun har ganske vist villet opsøge Bothwell og villet formaa ham til, om end ikke at anerkjende hende som sin Hustru, saa dog formaa ham til at yde hende Erstatning for hvad han havde sat overstyr af hendes Eiendele. I sidste Henseende har Anna maaske ikke været aldeles uheldig. Thi i det omtalte Pas tager Dronningen hende i sin Beskyttelse, „hendes rørlige og urørlige Gods“ [1]), saa at det altsaa, hvis ikke dette blot er en almindelig intetsigende Leidebrevs-Formel, næsten ser ud, som om Anna har erhvervet fast Eiendom i Skotland, og har dette virkelig været Tilfældet, ledes man til den Tanke, at Bothwell, der senere bevislig maatte rykke ud med Noget til hende, allerede under hendes skotske Ophold har ydet hende et Slags Vederlag for sin skjændige Behandling. Har hun truffet Bothwell i Skotland, maa hendes Ophold der have været temmelig længe, thi Jarlen havde i 1562 anden Gang forladt sit Fædreland.

I 1565 møde vi Anna i Norge, hvor Moderen og hendes Søstre efter Faderens Død tog sit Ophold, og hvor vistnok endel af de sidste allerede i Christophers levende Live ere blevne bortgiftede. I en og samme Maaned i dette Aar nævnes hun som nærværende i tvende store adelige Gjæstebude [2]), nemlig først i et Barsel den 18 August hos den danske Adelsmand Jørgen Daa, Lensmand paa Udsten Kloster [3]), hvis Søn Herluf Trolle da blev døbt, og dernæst i et Bryllup, som Bergenhus's rige og berømte Befalingsmand, Erik Ottessøn Rosenkrands, bekostede i sit endnu bevarede Hus i Bergen, det saakaldte „Muren“, der er anlagt tvertover den livlige Strandgade, saaledes at Gaden fortsættes

[1]) *„Omnia ejus bona mobilia et immobilia.“*
[2]) Absalon Pederssøns Capitelsbog, (Norske Mag., 1, S. 288 og 291.)
[3]) Se om ham Saml. til N. F. Sprog og Hist., 1, S. 229.

derunder som i en Tunnel. Annas bevægede Liv havde ladet hende se mere af den fornemme Verdens Stads, end andre norske Adelsdamer, og det var derfor hende, der pyntede Bruden, Jomfru Brynhild Benkestok; „Fru Anna, Skottefruen, — siger Mag. Absalon, — udredede hende paa Spansk, som er, at hun havde en Guldkjæde kring Panden og ovenfor et Halsbaand, fuld af Ædelstene, og en Perlekrands og Perlefjær udi, samt en rød Damaskes Kjortel."

VI.

Indtil for faa Menneskealdre siden var Norge et Land, som ingen Fremmed lettelig besøgte uden tvingende Nødvendighed. Selv dets egne Konger saa det, paa en eneste bekjendt Undtagelse nær, kun en ganske enkelt Gang med egne Øine, og da fordetmeste i Anledning af sine Hyldninger. Hanseatiske, nederlandske og skotske Kjøbmænd, Fyrsternes Falkefængere o. s. v. vare de Eneste, som regelmæssig bereiste det. Høierestaaende Udlændinge fik Norge kun at se, enten naar Krigsbegivenheder gav Landet en øieblikkelig Interesse, som f. Ex. i Aaret 1532 under Christiern den andens Indfald, eller ogsaa, naar det oprørte Hav gjorde det nødvendigt at søge Redning i en af dets utallige Søhavne. Enkelte Gange hændte det dog ogsaa, at Norge blev Asylet for politiske Flygtninge, der stundom endog for bestandig nedsatte sig her.

Som en naturlig Følge af Beliggenheden udgik de fleste af saadanne tilfældige Besøg i Norge fra de britiske Øer. Det har sin Interesse at kjende dem, og vi skulle derfor anføre nogle Exempler, der tildels endnu ikke have været paaagtede af Historikerne.

I Slutningen af det femtende Aarhundrede forvildede et skotsk Gesandtskab paa Hjemreisen fra den franske Konge Ludvig den tolvtes Hof sig til Norges Kyst. I Modsætning til de velvillige Skildringer, Fremmede ellers pleie give af Nordmændene, maa disse have udtalt sig paa en afskrækkende Maade om Landet[1]).

I Aaret 1553 bleve nogle hundrede Calvinister, hvis Forstander var den polske Adelsmand og lærde Theolog Johan a Lasco, fordrevne fra England af den blodige Dronning Maria og toge nu sin Tilflugt til Christian den tredie, hvis ugjæstmilde Opførsel mod dem er bleven noksom bekjendt. Paa Reisen kom et af de landflygtige Menneskers Skibe ind til Flekkerø ved det senere Christianssand, og Mandskabet maatte under store Gjenvordigheder slæbe sig frem gjennem Norge til Danmark[2]).

En Menneskealder senere udbrød den lange og mærke-

---

[1]) Den i sin Tid berømte Forfatter Paulus Jovius, der døde 1552 som Biskop i Nuceria, fortæller nemlig i sin *Descriptio Britanniae* (optagen i hans samlede *Descriptiones, Basileae,* 1561.), p. 82: *Has Scythicas atroces belluas* (i. e. Norvagos!) *aetate nostra conspexere Scotorum legati a Ludovico rege Galliae redeuntes, vixque eas militari vigilia virtuteque post insignem metum effugere, quum e Morino litore in altum arrepti transversis tempestatibus ad inhospitum Norvegiae litus pervenissent.* Jovius's øvrige Fortællinger om Nordmændene (f. Ex. *terribili garritu pro sermone utuntur* etc.) fortjene ikke at afskrives, men de tør dog være Kilden til mange senere Opdigtelser om vort Land.

[2]) „Einige waren schon vorher an der Norwegischen Küste ausgestiegen, und wollten zu Fuss im Winter durch Norwegen nach Dänemark ziehen: ein einziger von ihnen kam nach einem halben Jahr zu einem Gerippe abgezehrt nach Kopenhagen; alle andern scheinen den Strapazen erlegen zu sein.“ (P. Bartels: Johannes a Lasco, S. 46 i Leben d. Väter u. Begründer d. reformirten Kirche, B. 9, Elberfeld 1861. Men Kilden til denne aabenbart overdrevne Fortælling meddeles ikke.)

Ogsaa en Broder af Johan a Lasco, Stanislaus a L., Diplomat i Paris i polsk Tjeneste, har ved en eller anden Leilighed tilfæl-

lige Søkrig mellem England og Spanien, hvis Hovedoptrin er den saakaldte uovervindelige Armadas Ødelæggelse i Aaret 1588. Flere Skibe af denne skulle have forlist paa de norske Kyster, men vi beklage, ikke at kjende de nærmere Omstændigheder herved [1]).

Kong Jacob den sjettes Besøg i Norge, hvor han 1589 i Oslo blev viet til Prindsesse Anna, Frederik den andens Datter, er saa bekjendt, at det her ikke nærmere skal omtales [2]).

I de to følgende Aarhundreder bragte de idelige Borgerkrige og Revolutioner, som da rystede de britiske Kongeriger, gjentagne Gange engelske og skotske Flygtninge over Havet. Flere, tildels bekjendte norske Familier nedstamme fra saadanne, thi mellem dem var f. Ex. Digteren Peder Dass's Fader og Stamfaderen for den ret mærkelige Slægt Ham-

---

dig besøgt Norge. Melanchthons bekjendte Svigersøn, Georg Sabinus, hilser ham nemlig i en Elegi bl. A. med følgende Ord:

Te quoque lustravit gelido Norvegia coelo
Subdita, candenti quae nive tecta jacet.

(Poemata Georgii Sabini Brandeburgensis, Lipsiae 1588, pag. 151.)

[1]) Den skotske Digter George Thomson siger i sit *'Επινίκιον de profligata Regis Hispaniae classe in Oceano Britannico (Deliciae Poett. Scotorum,* p. 2. Amstelod. 1637, p. 535.):

Has conterendas sub mare cautibus
Turbo ad tremendas appulit Orcadas,
Has Africus divexit atrox
Norvegiae scopulosae ad oras.

Sammenlign ogsaa *R. Watson, The hist. of the reign of Philip II,* (7 edit. London 1839, p. 419): *„Some of them were dashed to pieces on the rocks of Norway.“*

[2]) Udførlige Oplysninger om Kongens norske Reise ere meddelte af P. A. Munch i Norske Samlinger 8vo, B. 1, S. 450—512. Mellem Kilder, som have undgaaet Munchs Opmærksomhed, kunne nævnes *Icon Animorum* (Frankfurter-Udgaven af 1675, p. 99—101), af Joh. Barclay (Forfatteren af den berømte *Argenis*), *D. Chytraei Epistolae*, Hanoviae 1614, 2, p. 721—722, samt en af Kongens Ledsageres Optegnelser, der læses i *Vitae quorundam eruditis-*

mond[1]). Ogsaa James Graham, den berømte Marquis af Montrose, flygtede i 1646 paa et norsk Skib over til Bergen og drog derfra Landveien over Christiania til Kongen af Danmark[2]). Efter Slaget ved Culloden i 1746 besøgtes Bergens By af ikke mindre end tretten, tildels fornemme Jacobiter paa en Gang[3]), og endelig kan som en Art Afslutning paa disse ufrivillige Norgesreiser nævnes, at Ireren Napper T

---

simorum virorum scriptore Th. Smitho, Londini 1707. (*Vita ... Junii, pag. 27.*)

[1]) Thomas Hammond flygtede til Throndhjem, hvor han nedsatte sig som Handelsmand. Fortællingen om hans Deltagelse i C... førstes Dødsdom og om hans engelske Familie i det Hele ... Ex. P. N. Hesselbergs Efterretninger angaaende Stra... Christiania 1780. 4o. S. 113—114) vinder virkelig Bekræftelse ... engelske Forfattere (*Clarendon, History of the rebellion,* ... Steder, samt *Carlyle, Oliver Cromwells Letters and Speeches,* ... 1846, især 1, S. 317—318, hvor det (ved Aar 1647) hed... *Lieutenant-General, Thomas Hammond persists in his democrati... sits afterwards as a Kings-Judge.* Ved samme Leilighed ... nævnes Familien With paa Sætheim i Stangvik paa N... om hvilken meddeles nogle Oplysninger i G. Thesens Beskr. af Romsdals Amt, S. 40—41.

[2]) *Mark Napier, Memoirs of the Marquis of Montrose,* Edinburgh ... 2, S. 643 og 656, samt M. Hofnagels Optegnelser (Norske ... sin, 2, S. 212.)

[3]) Mellem Hans Grams Papirer paa det st. kgl. Bibl. i Kbhvn ... des følgende Optegnelse:

„Navnene paa de til Bergen ankomne tretten Skotte. 1. Henry Batallo, gav sig ud for Kjøbmand, at have ... Dundee samt der spillet Bankerot. Han er ellers den, h... ken fandtes de 2de Bestallinger, udgivet af Prætendenten. ... bert Campbell, som gav sig ud for Kjøbmand. 3. Robert ... siger sig at leve af sine Midler. 4. Thomas Bair ga... s ud for Kjøbmand, men formedelst et i hans Lomme... befindes at være Obrist Lieutenant. 5. Bartholomæus ... sagde sig at være Kjøbmand og er den, hvis Fader ... Frankrige og boer i Edinborg. 6. Alexander J... ud for at have været Guldsmed, men tilsidst af Rebellerne som Volontaire i 4 a 5 Maa... gav sig ud for Kjøbmand. 8. J

som en gammel Mand gjæstede Christiania efter den mislykkede Opstand i 1798 [1]).

Mellem alle disse vore Gjester fra den anden Side af Nordsøen er dog Jarlen af Bothwell uden Sammenligning den interessanteste. Det gjør et forunderligt Indtryk, naar vi under Læsningen af Maria Stuarts romantiske Historie pludselig se hendes Ægtefælle dale ned mellem Ryfylkes Bønder og Bergens prosaiske Garper og Pebersvende, og mere end En tør maaske i sine Skoleaar have opfanget Lærebogens korte Beretning herom med de samme Følelser, hvormed vi nys som Voxne modtoge Budskabet om, at en Ballon fra det beleirede Paris var havnet i Thelemarken.

Siden Besøget i Frankrige og Danmark i 1560 havde Bothwell fristet høist vexlende Skjebner. Han var i det følgende Aar bleven Medlem af Maria Stuarts Statsraad, da denne efter Moderens og sin første Mands, Kong Frants den andens, Død var vendt tilbage til Skotland. Allerede i 1562 var han som indviklet i en af de her saa hyppige Adelsfeider bleven nødt til at forlade sit Fødeland, havde siddet fangen i England og levet som Landflygtig i Frankrige. Først i 1565 kom han atter hjem. Hans senere Historie, der griber saa dybt ind i Maria Stuarts, er bekjendt nok. Han opnaaede Dronningens høieste Yndest, var Hovedmanden ved hendes anden Gemals, den beklagelige Darnleys Mord den

---

Kjøbmand, men af de øvrige forklaret, at han havde været Boymester (sic) i Armeen. 9. David Gardyne iligemaade at være Kjøbmand, samt ellers at have Landgods i Skotland. 10. James Bruce ligeledes Kjøbmand. 11. John Anderson og Kjøbmand. 12. Thomas Wilson, først sagde han sig at have været Forpagter, men siden givet sig tilsøs. 13. William Campbell haver været Skipper og nu ført de andre hid med en fremmed Skippers Fartøi, som de havde bemestret sig. Bergen d. 31 Mai 1746."

[1]) Udvalg af Breve til Nyerup ved L. Daae, S. 48.

tiende Februar 1567 og blev tilsidst tre Maaneder efter selv Marias tredie Ægtefælle. Medregner man Anna, Christopher Throndssøns Datter, var Skotlands regjerende Dronning og Frankriges Enkedronning ogsaa Bothwells tredie Hustru. Han havde nemlig i Februar 1566 ægtet den tyveaarige Lady Jane Gordon[1]), fra hvem han naturligvis nu lod sig skille. Om end kun for et kort Øieblik havde James Bothwell altsaa været heldigere end sin Fader. Thi ogsaa denne, Patrick Bothwell, havde løftet sine Øine til en Dronning. Med stor Udholdenhed havde han i en Aarrække elsket netop Maria Stuarts Moder, Maria af Guise, var bleven afviist og var som en forsmaaet Frier gaaet i engelsk Exil, men havde efter Hjemkomsten fattet nyt Haab og troede sig kort før sin Død (1556) saa nær Maalet, at han allerede havde forskudt sin Søns Moder, Agnes Sinclair[2]). Protestanten James Bothwells og den katholske Maria Stuarts Bryllup fandt Sted i Holyrood-Palladset den femtende Mai 1567, men allerede Maanedsdagen derefter skiltes deres Veie for aldrig mere her i Livet at mødes. Den retfærdige Harme, som det forbryderske Ægteskab vakte blandt Undersaatterne, brød nemlig strax ud i aabenbar Opstand, og den femtende Juni maatte Dronningen ved Carberry-Høien, en Mils Vei fra Edinburgh, overgive sig til sine Fiender, der afsatte hende og førte hende til hendes første Fængsel, Lochleven, medens Bothwell ilsomt reddede sig ved Flugten.

---

[1]) I det ovenfor omtalte Brev i Geheimo-Archivets ausl. Registrant fra Frederik den anden til Churfyrst August af 22 Juni 1568, hvori Bothwells Forhold til Anna Rustung nævnes, heder det: „(Er) hat darauf eine Gräfin in Schottland, mit der er auch Kinder gezeuget, und hernachher bei ihrer beider (Annas og Jane Gordons) Leben die Königin genommen". At Bothwell i sit Ægteskab med Jane Gordon, eller overhoved i noget af sine Ægteskaber, har havt Børn, er forøvrigt neppe bekjendt.

[2]) L. Wiesener, Marie Stuart et le comte Bothwell, Paris 1863, p. 2.

Allerede før Bryllupet havde Maria udnævnt sin Elskede til Hertug over Orknøerne, hvorhen Bothwell nu ogsaa fandt for godt at begive sig. Befalingsmanden paa Slottet i Kirkwall negtede imidlertid Hertugen Lydighed, og denne drog da videre til Hetlandsøerne. Paa disse afsides Øer troede han sig nogenlunde sikker. Han inddrev en Skat af Levnetsmidler hos deres endnu rent norske Bondebefolkning og skaffede sig flere Skibe ved Overenskomst med hanseatiske Skippere, som laa ved Kysten. Men hans ivrige Modstandere i Skotland hvilede ikke, og den sex og tyvende August viste sig fire fiendtlige Krigsskibe ved Hetland. Kun med største Nød lykkedes det ham at undfly sine Forfølgere, idet en stærk Storm skilte ham fra disse og drev ham med to armerede Skibe ud i den aabne Nordsø.

Vinden førte de to Skibe hen til Norges for Mandskabet ubekjendte Kyster. Det første Punkt af disse, som de fik at se, var Farvandet ved Karmøen, hvorhen de ankom i en vistnok lidet lystelig Forfatning. I Skyndingen havde de ikke engang kunnet faa tilstrækkelig Proviant med sig fra Hetlandsøerne, og Skotlands Storadmiral havde under Uveiret lidt af Søsyge. En Skipper fra Rostock hjalp en Aftenstund Skotterne ind til Karmsund. Men samtidig indtraf ogsaa her et dansk Orlogsskib „Bjørnen“, hvilket Bothwell strax saluterede med sine Skibes Kanoner, men hvis Høvedsmand, Christiern Aalborg, dog fandt sig beføiet til at undersøge, hvem det var, som med „gerustede Pinker“ [1]) beseilede hans Herres, Kong Frederik den andens Have og Strømme. Han udbad sig at se den „Besked, Søbrev og Leide, som det søfarende oprigtige Folk sædvanlig pleie og pligtige ere at have“, men de Fremmede havde naturligvis intet Søpas

---

[1]) Ved en „Pinke“ forstod man et mindre tomastet Orlogsskib.

at forevise. Bothwell lod derfor „en af sine Adelsmænd" gaa ombord paa „Bjørnen" og oplyse, at den Person i Skotland, som skulde udstede saadanne Papirer, for Tiden befandt sig i Fangenskab. Derhos opfandt han for Leiligheden den Fortælling, at de vare komne for at søge Tjeneste hos Frederik den anden. Snart fik dog Christiern Aalborg høre, at fyrretyve af Skotterne vare Adelsmænd, og at en iblandt dem, som var iført „gamle, revne og paltuge Baadsmandsklæder", gjorde Fordring paa at være „den ypperste Regenter i alt Skotland". Den danske Skibshøvedsmand lod nu de menige Skotter sætte i Land og fordelte dem indtil Videre som et Slags Fanger blandt Bønderne i Egnen, besatte de to Skibe med sine egne Folk og seilede saa ad Bergen til med dem og deres hidtilværende Skippere samt Bothwell og de øvrige Adelsmænd. Selv har Bothwell siden forklaret, at, havde han blot kunnet ane, at Christiern Aalborg vilde tage ham til Fange, da skulde han med sine Folk nok formaaet „at vise ham og hans Kompagni, hvad der tyktes ham bedst", og det var efter hans Paastand kun ved List og ved om Natten opbudne norske Bønders Hjælp, at det var lykkedes Aalborg mod hans Vilje at føre ham nordover[1].

---

[1]) Idet jeg selvfølgelig paa dette Punkt af min Fremstilling væsentlig støtter mig til F. Schierns bekjendte Afhandling „James Hepburn, Jarl af Bothwell, hans Anholdelse i Norge og hans Fængselsliv i Danmark" (Dansk hist. Tidsskrift, 3. Række, B. 2, ogsaa særskilt, Kbh. 1863), skal jeg til de af den lærde Forfatter anførte Vidnesbyrd føie endnu en utrykt samtidig Beretning om Bothwells Ankomst til Norge, der indeholdes i et Brev fra Frederik den anden til hans senere Svigerfader Hertug Ulrik af Meklenburg, skrevet i Aalborg den 14 Nov. 1567. (Ausländ. Registr. i Geh.-Arch.). Det heder her, at Bothwell, da han fangedes ved Karmsund, havde hos sig 200 Mand (selv sagde han siden 140), hvoraf 40 Adelsmænd, „welche sich erstlich nicht zu erkennen geben wollen, sondern fürgegeben, dass sie aus Schottland kämen

Den anden September 1567 kom, i Følge den ærlige Mag. Absalons Vidnesbyrd, Christiern Aalborg til Bergen med sin høie Fange og hans Pinker. Her var den ovenfor allerede flere Gange omtalte Erik Rosenkrands øverste Befalingsmand, og til ham henvendte da naturligvis Christiern Aalborg sig strax med Beretning om Hændelserne ved Karmsund. Erik Rosenkrands lod da en Kommission, bestaaende af ikke mindre end fire og tyve Mand, optage et Forhør over Bothwell ombord paa „Bjørnen". Blandt disse Mænd vare foruden Adelsmændene Jørgen Daa og Axel Gyntersberg ogsaa Bispen Dr. Jens Skjelderup, tre Lagmænd, endel af Byens Raadmænd samt tillige ti Repræsentanter for „de Atten" paa Bryggen; formodentlig maa der, siden saa mange Lagmænd o. s. v. just vare tilstede i Byen paa engang, have været holdt et Overlagthing eller særeget Retsmøde i Bergen ved den Tid. For dem forklarede nu Bothwell, hvad han siden stedse vedblev at fortælle, at han var seilet afsted i den bestemte Hensigt at drage til Danmark og derfra til Frankrige; om den Maade, hvorpaa han som Flygtning havde forladt Hetlandsøerne, talte han ikke et Ord. Han tilstod videre, at han var Dronningen af Skotlands Ægtemand, og da man spurgte ham, hvorfor han reiste uden Pas, gjentog han, hvad han før havde sagt til Christiern Aalborg, at han var „den ypperste Regenter i Skotland" og derfor ikke vid-

---

und begehrten uns zu dienen, dieweil sie keine Bestallung zeigten, haben sie sich ergeben müssen, daruf unser Hauptmann die Capitenen und die von Adel zu sich genommen und das ander Volk zu Lande gesetzt und bis an weitern Bescheid unter die Bauern vertheilt und ihre Schiffe mit unseren Volk besetzt. Hat sich einer, der vorhin Bossmanns Kleider angehabt, zu erkennen geben, dass er in Schottland der fürnehmste und des Reiches Grossadmiral, und die Königin daselbst sein Gemahl, itzo aber von Land und Leuten vertrieben wäre".

sen, af hvem han passende kunde lade sig meddele Søpapirer. Derefter forlangte og fik han Lov til at gaa i Land og tage Ophold i et Herberge i Byen.

Han tilbragte nu fire Uger i Bergen, vistnok paa en Maade i Frihed, men dog aabenbart under Bevogtning fra Erik Rosenkrands's Side. Denne negtede ham ogsaa at reise til Frankrige eller tilbage igjen til Hetlandsøerne, og han fik ligesaalidt Lov til, hvad han derefter forlangte, at lade sig paa egen Haand befordre til Danmark „paa en Jagt eller Baad langs Søsiden“, og det naturligvis saa meget mindre, som man begyndte at frygte, at han nok snarere længtes efter at komme til Erik den fjortende end til Frederik den anden. Nogen Tid efter hans Ankomst havde han ogsaa den Tort, at Kapiteinen paa den ene af hans Pinker, David Wott, af Bergenserne overbevistes om at være en Sørøver og derefter strax sattes i Fængsel.

Men det mærkeligste af de Eventyr, som Bothwell skulde opleve i Norge, var dog, at han i Bergen fik gjense sin fordums Kjæreste eller Hustru, Anna, Christopher Throndssøns Datter. Vi have ovenfor seet, at Anna i 1565 var tilstede i Bergen, men sandsynligvis har hun, der senere endog var Eierinde af Faderens Hovedgaard Seim i Kvindherred, havt sit egentlige Opholdssted paa en af sine egne eller hendes Søstres og Svogeres Gaarde i den sydlige Del af Stiftet, og Rygtet har da bragt hende Budskabet om den Troløses pludselige Ankomst til Landet. Dette tør maaske sluttes ogsaa deraf, at det varede hele femten Dage, efterat Bothwell var kommen til Bergen, inden Anna, den syttende September, havde sit Møde med ham. Dette fandt Sted for Retten og kunde vel ingen anden Hensigt have, end, at Anna vilde benytte Anledningen til at erholde nogen Skadeserstatning for de materielle Tab, han i sin Tid havde tilføiet hende, Noget,

hvorfor Anna dog muligvis, hvis vor i det Foregaaende forsøgte Fortolkning af Maria Stuarts hende givne Pas er rigtig, allerede tidligere kan have faaet et Vederlag. Anna lod da i Retten fremlægge og oplæse de Breve, hvorved han, dengang han „tog hende ud af hendes Fædreneland og Gaard“ og „førte hende til fremmede Lande“, „havde tilsagt hende og hendes Forældre at holde hende som sin ægte Hustru“. Hun foreholdt ham hans Utroskab og Brud paa de Løfter, han havde givet hende og hendes Forældre „med Haand, Mund og Breve“, og lod ham vide, at hun vel vidste, at han nu havde tre Hustruer i Live, „først hende, dernæst en anden i Skotland, fra hvem han havde kjøbt sig, og den sidste er Dronning Maria“. Derfor, mente hun, „var det Intet bevendt med hannem“. Enden paa denne Sammenkomst blev da den, at Jarlen lovede hende „aarlig til Rente af Skotland et hundrede Daler“, (hvilke Penge hun naturligvis ikke kan antages at have faaet, naar man betænker Bothwells senere Skjebne) samt overlod hende den mindste af sine Pinker „med Anker, Tog og anden Behøring“ [1]).

Tretten Dage derefter, den tredivte September 1565, forlod Bothwell Bergen og drog med Christiern Aalborg til Kjøbenhavn. Erik Rosenkrands havde i de sidste Dage havt Jarlen hos sig paa Slottet, „vist ham megen Ære“, ja endog holdt en „stadselig Banket“ for ham og hans Adelsmænd. Dette var da en af de sidste Banketter, som Bothwell oplevede, thi fra sin Ankomst til Danmark var Maria Stuarts Mand

---

[1]) Mag. Absalons Beretning i Norske Magasin, 1, S. 332. Ogsaa fremmede Forfattere ere i den senere Tid blevne opmærksomme paa Bothwells Forhold til Anna, men naar en af dem (Wiesener, *Marie Stuart et le comte Bothwell*, p. 482) omtaler „*la noble dame de Norvége, Anna Thrundessen*“ som „*proche parente de Rosencrantz*“, tager han ganske feil.

ligefrem Statsfange hos sin Hustrus tidligere Frier, Frederik den anden. Som saadan tilbragte han næsten ti lange Aar, ved hvis Hændelser vi her ikke skulle dvæle. Han døde paa Dragsholm den fjortende April 1578 og ligger begraven i Faareveile Landsbykirke.

Fru Annas senere Skjebne er saare lidet bekjendt, uagtet hun levede i det mindste fyrretyve Aar efter Gjensynet med Bothwell og altsaa maa være bleven en gammel Kvinde. I Aaret 1594 erfare vi tilfældigvis, at hun opholdt sig i Smaalenene. Biskop Jens Nilssøn fra Oslo har nemlig optegnet i sin Visitatsbog, at Anna Throndsdatter den 21 April var tilstede i Ide Kirke, og at han den følgende Dag talte med hende i Bergs Præstegaard, hvor dengang en Adelsmand, Hr. Thjøstel Baardssøn, var Sognepræst [1]).

I 1607 overdrog Fru Anna, der efter Søstersønnen Christopher Dahl havde arvet eller kjøbt Ættegaarden Seim, denne ved Mageskifte til sin Søster Else [2]). Dette er sidste Gang, vi hidtil have stødt paa hendes Navn i nogen af de historiske Kilder, men Sagnet i Hardanger ved den Dag i Dag at fortælle om „den fornemme Dame, Skottefruen".

Anna var forresten ikke den eneste af sin Faders syv Døtre, paa hvem Navnet „Skottefruen" kunde passe, thi ogsaa to af hendes Søstre fik Skotter til Mænd. Den ene

---

[1]) At denne Anna Throndsdatter har været Skottefruen, er sandsynligt, ikke blot fordi Jens Nilssøn i sine Reisedagbøger udenfor Præsteskabet mest omtaler Standspersoner, men ogsaa fordi Fru Kirstine Throndsdatter, Skottefruens Søster, nogle Dage efter nævnes som tilstedeværende i Nabopræstegaarden Tune sammen med den nysnævnte Hr. Thjøstel Baardssøns Fæstemø, Adelsjomfruen Anna Gyntersberg fra Torget, Datter af en af Bothwells ovennævnte Forhørscommissærer, samt med Jomfru Anna Haard, Skottefruens Søsterdatter. Se Norske Magasin, 2, S. 151—152.

[2]) Samll. til N. F. Spr. og Historie, VI, S. 242. Kraft, Topographisk-statistisk Beskrivelse over Kongeriget Norge, IV, S. 552.

af disse, Dorothea, var gift med en „John Stewart paa Hetland“, om hvem vore Historikere hidtil intet nærmere have vidst. Imidlertid tør det hænde, at Christopher Throndssøns Slægt paa denne Maade har havt endnu en Berøring med det skotske Kongehus. Thi Kong Jacob den femte har havt en uægte Søn af dette Navn, der omtales i et Brev af 13 April 1541 fra denne Konge selv til Pave Paul den tredie. Jacob den femte andrager i dette Brev om, at Orknøernes ledige Bispestol maa blive givet til en Abbed Robert Kinlos, dog med den Betingelse, at Kongens naturlige Søn, John Stewart, der er syv Aar gammel eller saa omtrent, aarlig erholder en Pension af Stiftets Indkomster[1]). Netop den Omstændighed, at denne Maria Stuarts Halvbroder, der formodentlig paa mødrene Side har været af ringere Herkomst, fik sine Indtægter anviste i disse nordligste Egne af sin Faders Besiddelser, tør have foranlediget, at han har valgt Hetland til sit Opholdssted, og det er ikke usandsynligt, at han er den samme John Stewart, der blev Christopher Throndssøns Svigersøn.

Annas nysnævnte Søster Else ægtede (i sit tredie Giftermaal) en Skotte, Axel Mouatt, af en oprindelig italiensk Slægt Montalto (?) og indvandret til Norge over Orknøerne. Mouatts Svigersøn var igjen den rige Ludvig Rosenkrands fra Danmark, der af Christopher Throndssøns Ættegaard Seim og flere andre Gaarde oprettede Baroniet Rosendal.

De øvrige Søstre blevé gifte med norske Adelsmænd af Familier, der senere efterhaanden ere gaaede i Forglemmelse og uddøde i Mandslinjen, saaledes som Christophers eget

[1]) *E fructibus tamen ejusdem episcopatus pensionem octingentarum mercarum nostrae monetae Johanni Stewart, ex nobis naturaliter genito, septimum vel eo circa agenti annum cupimus tua auctoritate assignari.* (Epp. regum Scotorum, 2, S. 112—113).

Navn udsluktes allerede med hans eneste, forvildede Søn Enno. Men mange Efterkommere af Christopher Throndssøn paa Spindesiden leve dog endnu i Norge og udentvivl ogsaa i flere andre Lande. Og idetmindste en af disse Linjer har endnu uafbrudt vedligeholdt Erindringen om sin Afstamning og bevaret Mindet om sin Frænke Skottefruen. Det er den agtede Hardangerske Familie Aga[1]).

---

[1]) Christopher Throndssøn.

Magdalena, g. m. Erik Orm til Vatne.

Anna, g. m. Otto Thomassøn (Orning).

Thorlak Ottessøn, Sognepræst i Vikør i Hardanger.

Margreta, g. m. Peder Løgit, Sognepræst i Kinservik, c. 1645.

Anna, g. m. Helge Olafssøn Børø c. 1675.

Margreta, g. m. Lars Bleie c. 1711.

Lars, g. m. Guro Bui c. 1754.

Guro, g. m. Johannes Pederssøn Aga 1797.

Lars Johannessøn Aga, Lensmand i Kinservik og forhenværende Storthingsmand.	Johannes Johannessøn Aga, Medlem af alle Storthing fra og med 1857.

OM HARALD HAARFAGRES SAMLING AF DE NORSKE FYLKER OG HANS TILEGNELSE AF ODELEN.

AF J. E. SARS.

I.

Det kan ansees for sikkert, at Norge er det yngste af de tre Nordiske Riger, som Nordmændene er det yngste af de fire „Thjod", til hvilke de nordgermaniske Smaastammer havde samlet sig inden den sikkre Histories Begyndelse. Den græske Forfatter Prokop, den gotiske Jordanis, der begge levede i det 6te Aarhundrede, og Engelske Sagn, der med Rimelighed henføres til det samme Tidsrum og er bevaret i Kvædet om Beowulf, omtaler Svearne, Danerne og Gauterne, men nævner ved Siden af dem kun Norske Stamme- og Fylkesnavne. Man kan heraf slutte, at om end Nordmændene paa hiin Tid har havt et Fælledsnavn, saa har dog hos dem endnu det Særegne ved Folkets og Landets enkelte Underafdelinger været sterkere fremtrædende end det Fælleds og Forbindende, medens det omvendte var Tilfælde med Nabofolkene. Og, som man paa Forhaand maatte formode: den politiske Samling har fulgt den samme Orden som den nationale. Norsk-islandske Kilder veed vistnok at berette, at Gorm den Gamle underlagde sig de danske Smaariger og

Erik Eymundsson de svenske samtidig med Harald Haarfagre; men Upaalitligheden af denne Efterretning er tilstrækkelig godtgjort [1]). Samlingen af det danske og svenske Rige ligger ikke for al Historie. Om Tiden, naar den fandt Sted, og Maaden, hvorpaa den fandt Sted, om det skete ved Erobring eller fredelig Sammenslutning: er intet sikkert bekjendt. Alene Norges Samling er en historisk Begivenhed.

Om denne veed vi nu, at den fra først til sidst har en voldsom Charakteer. Harald Haarfagre appellerede ikke til nogen hos de Norske Stammer levende Følelse af national Samhørighed, idet han iverksatte sin Plan at forene dem under sin Myndighed. „Han ryddede Riget for sig", „brød sig til Riget" [ruddi ríkit fyrir sér, branzt til ríkis] er de i Sagaerne sedvanlig brugte Udtryk om Samlingen, og i dem er allerede dens ydre Væsen betegnet. Det var Blut- und Eisenpolitik, alene forskjellig fra den moderne derved, at den fremtraadte ganske utilsløret og ikke søgte at forstikke sig under nogen fremmed Forklædning. Man seer vel, at en og anden ærgjerrig Stormand frivillig sluttede sig til ham i Haab om at faa Deel i Byttet. Men Folket i det Hele synes at have staaet fast ved den gamle Tingenes Orden og maatte tages med Magt. Da Harald over Dovrefjeld kom ned i Opdal, begyndte han med at dræbe Mænd og brænde Bygderne, og saaledes foor han frem, til han havde lagt Landet under sig. Han optraadte som Erobrer og synes efter Sagaernes Beretning at have gjort Erobringens Ret gjeldende saa skaanselløst, i en saa viid Udstrekning, at det endog i sin Tidsalder er uden Sidestykke. „Han satte den Ret allevegne, hvor han lagde Landet under sig", fortæller Snorre, „at han tilegnede al Odel og lod alle Bønder, store og smaa, give sig Landskyld". „Alle Bønder skulde være hans Lejg-

[1]) C. A. E. Jessen, Undersøgelser til Nordisk Oldhistorie.

lændinger“, heder det i Egils Saga. Og denne Brandskatning, denne Inddragning af den frie Jordejendom synes han ikke blot at have udstrakt til de Fylker, som han havde underlagt sig med Vaaben i Haand, men ogsaa til sine Arvelande i det Søndenfjeldske Norge. Baade Odelens Ophævelse og dens Tilbagegivelse ved Haakon Adalsteinsfostre omtales nemlig som Foranstaltninger, der gjaldt det hele Rige. Da det rygtedes paa Oplandene, heder det, at Thrønderne havde taget sig en Konge, som lignede Harald Haarfagre i alt uden deri, at Harald havde trælket Folket, medens Haakon vilde hver Mand godt og bød at give Bønderne deres Odel tilbage, blev alle glade, og denne Tidende fløj som Ild i tørt Græs heelt øst til Landsenden.

Hvor voldsom Omvæltningen var, og hvor dyb og almindelig Uvilje den vakte: derom vidner ogsaa noksom de talrige Udflytninger, som fandt Sted fra Norge i Tiden nærmest efter Hafrsfjordslaget, navnlig til Island. Mange af de gjæveste og højbyrdigste Mænd tog det Parti at forlade Landet, at bytte bort frugtbare og veldyrkede Ættejorder for en øde Strand under Polarcirkelen [1]), og Kilderne fremhæver, idet de omtaler disse Udflytninger, i de sterkeste Udtryk Haralds „ofríki“, hans haarde og trykkende Styrelse, der tvang dem til at gjøre et saa daarligt Bytte. „I Harald Haarfagres Dage“, heder det saaledes etsteds [2]), „blev Island bygget; thi Mænd taalte ikke den Tvang og Trældom, han lod gaa over Folket, navnlig ikke de, som var af stor Æt og stort Sind og havde Magt og Rigdom; dem tyktes det

---

[1]) I det Vers, der lægges Ønund Trefot i Munden, da han tog sit islandske Landnaam i Øjesyn, heder det:

„Kröpp eru kaup ef hreppig
Kaldbak, en ek læt akra“.

(Grettis Saga Cap. 9.)

[2]) Hardar Saga Grimkellssonar, Isl. Sög. 1847. II.

bedre at fly sine Ejendele end at finde sig i Uretferdighed enten af Kongen eller nogen anden Mand". — Skildringen i Egils Saga af Haralds Forhold til Thorolf Kveldulfssøn viser os hans Charakteer i et alt andet end gunstigt Lys, og hans Stilling ligeoverfor Folket som en alt andet end landsfaderlig tryg og indfredet; man fristes næsten til at sige, at han fremstiller sig som en mistænkelig og grusom Despot, hvis Øre er aabent for alskens Bagvaskelse, og som frygter enhver fremragende Mand, fordi han veed, hvor forhadt han er. Nu er det vel saa, at denne Skildring, der er bygget paa Traditioner inden Thorolfs egen Æt, ikke kan ansees for ganske upartisk. Og det gjelder vel ogsaa om de øvrige reent-islandske Kildeskrifter, at de fremstiller Haralds „ofríki" og den ved ham frembragte Omvæltning i et eensidigt og overdrevent Lys. De til Island udvandrede Høvdinger og Storbønder var jo netop de skarpeste Oppositionsmænd, hvem Omvæltningen rammede paa det føleligste; de og den fra dem stammende Tradition har følgelig maattet see denne fra dens mørkeste Side. For Islands Historie var Samlingen af de Norske Fylker det faste Udgangspunct; at nu Traditionen efterhaanden kom til at fremhæve dette Udgangspunct for sterkt, at den knyttede for nær til det, opfattede som umiddelbar Følge hvad der kun var en fjernere Virkning, er ikke andet, end hvad der paa Forhaand maa synes naturligt og rimeligt. Og det er godtgjort, at det virkelig forholder sig saa. Det er godtgjort [1]), at Landnáma ofte tager fejl, idet den sætter Udflytningerne til Island for nær Hafrsfjordslaget og lader Landnaamsmændene komme umiddelbart fra Norge istedetfor fra Irland, Skotland eller de Skotske Øer. — Den

[1]) Se Munch, Fortalen til Chronica Regum Manniæ, og navnlig Gudbrand Vigfusson, Um tímatal í Islendínga Sögum, Safn til Sögu Islands I.

store Landnaamstid falder mellem Aarene 890 og 900, altsaa en 20 Aar eller mere efter Hafrsfjordslaget, og de fleste og mægtigste af de Colonister, som i dette Tidsrum nedsatte sig paa Island, kom ikke fra Norge, men fra Landene paa den anden Side af Nordsøen. Det var Norske Høvdinger, som længe havde havt Tilhold ved de Skotske eller Irske Kyster, og de Begivenheder, som rykkede dem op herfra, har udentvivl været Haralds Vesterhavstog og den Norsk-Skotske Hærkonge Thorstein Raudes faa Aar efter [c. A. 888] [1]) indtrufne Fald under en Opstand af Skoterne. Disse „Vestmænd" var fordetmeste indbyrdes besvogrede eller beslægtede og synes at have dannet et eneste vidtudbredt Slægtsforbund, der støttede sig til den Sognske Herse Ketil Flatnef's Herredømme paa Syderøerne og hans Dattersøn Thorstein Raudes paa det Skotske Fastland, og som opløste sig ved den sidstnævntes Fald. Deres Ætter hørte hjemme i Norges sydvestlige Fylker; men mellem disse Fylker og Landene vesterpaa har der aabenbar længe før Haralds Tid været knyttet sterke og varige Forbindelser. Fra Norges sydvestlige Kyst var der kun et eller et Par Døgns Sejlads til Hjaltland; derfra øjnes Orknø, og fra Orknø er der igjen et kort Havstykke over til Syderøerne. Paa disse af farlige Strømme omflydte Øer havde Norske Vikinger fundet et sikkert Tilflugtssted, og herfra havde de udbredt sig videre sydover, navnlig langs den Irske Østkyst, vundet Besiddelser og stiftet en saa at sige sammenhængende Række af Smaariger, medens de stadig bevarede Forbindelsen med

---

[1]) Munch, Det Norske Folks Hist. I. 1. 508—9 vil have Thorsteins Fald henført til 874 eller 875 og kommer saaledes til at sætte Haralds Vesterhavstog samtidigt med eller endog tidligere end Hafrsfjordslaget. Se herimod G. Vigfusson, Safn t. S. Isl. I. 221. 223.

Hjemmet. Denne Bevægelse udgik navnlig fra Agder og Rogaland. De fleste Egdske og Rygske Høvdinger, som kjæmpede med Harald i Hafrsfjorden, synes, foruden sine Ættejorder i Norge, ogsaa at have havt Magt og Besiddelser i Landene vesterpaa; om flere af dem veed vi, at de stod i Slægtskabs- og Svogerskabsforhold til Irske og Skotske Konger eller Høvdinger, og slige Forbindelser vilde de neppe have kunnet opnaa, om de først vare komne hid som fredløse og landflygtige Vikinger, saa det er rimeligt, at de har havt fast Fod her længe forud for Hafrsfjordslaget. Denne Omstændighed tjener ogsaa til at forklare, at Harald rustede sig saalænge, inden han vovede at angribe de sydvestlige Fylker [1]), og at han ligeoverfor dem fik den haardeste Kamp at bestaa: de har nemlig havt en Støtte for sin Uafhængighed i hiin Række af Norske Colonier og Smaariger paa Øerne i Vesterhavet og langs den Irske Kyst, med hvilke de stod i Forbindelse gjennem sine Høvdingætter, og hvor den krigerske Aand blev holdt i stadig Virksomhed ved Berørelsen med de fremmede Folkeslag. Men herved taber ustridig den Islandske Colonisation ikke lidet af sin Vægt som Vidnesbyrd om Haralds „ofriki", Voldsomheden af den Omvæltning, han gjennemførte i Norges indre Forhold, Utaaleligheden af den Tvang, han lagde paa Folket. — Over Halvparten af Islands Landnaamsmænd kom vestenfra, hørte til hine Egdske, Rygske eller Sognske Høvdingætter, som allerede før Haralds Tid havde udbredt sig over Øerne i Vesterhavet. De havde sin Odel i Norge, og mange af dem deeltog i Kampen med Harald i Hafrsfjorden. Det var netop i dem, han fandt sine stridbareste og meest uforsonlige Mod-

[1]) Nemlig i 3 Aar, medens han i 3 Aar havde underlagt sig hele det Nordenfjeldske og Fylkerne indtil Sogn. Gudbr. Vigfusson, Safn t. S. Isl. I. 210—11.

standere; det var dem fremfor alle, som valgte „heller at fly sin Odel end at blive Kongetræle og nyde som Gave hvad de selv ejede“ [1]). Men dem kunde det heller ikke falde saa tungt at forlade Landet, da de allerede forud var halvt expatrierede og stod saa at sige med den ene Fod i Norge og den anden i Vesterlandene; de flyede sin Odel, men de flyede til Frænder og Besiddelser paa den anden Side af Nordsøen, hvorfra de kunde vente at optage Kampen paanyt, og det var først mange Aar bagefter, at de ved andre Begivenheder blev rykkede op ogsaa herfra og nødte til at søge sig et Tilflugtssted paa det fjerne Island.

Imidlertid, — hvormeget man nu end paa denne Maade vil bringe i Afdrag paa det umiddelbare Indtryk, som de talrige Udflytninger og Kildeskrifternes Udsagn gjør, saa bliver der dog nok tilbage for at vise, at Harald ikke har faret afsted med Lempe, at han ikke har ladet sig nøje med at forene Fylkeskongernes Magt i sin Haand. Det er øjensynligt, at han, ved at grunde en ny Statsskik, har taget med haarde Hænder paa Folkets hævdede Retssedvaner og Følelser, og at hans Styrelse længe maa have bevaret den Charakteer af hensynsløs Voldsomhed, der er betegnet i Udtrykkene om hans Samling af de Norske Fylker.

Alligevel synes han at være bleven paa en Maade populær og hans Minde at have været et højt agtet. Hans Død vakte Sorg hos alle, heder det i en Saga [2]); han glædedes ved sine Undersaatter og hans Undersaatter ved ham, heder det et andet Sted [3]). Disse Udtryk bør maaskee ikke

[1]) Disse Ord tillægges den Rogalandske eller Hørdske Høvding med Kongetitel Geirmund Heljarskinn, Grettis Saga Cap. 3.

[2]) Han var „af hverjum manni mjök harmadr“. Flateyjarbók I. 582.

[3]) „Gladdisk hann af þegnum sínum, en þegnar af honum, ok ríkit af hvárutveggja. Ágrip Cap. 4. Fra Ágrip er dette Sted ordret

i og for sig tillægges synderlig Betydning; men de faar Vægt ved andre Træk. Han blev gammel og tungfør, uden at der skete noget Forsøg paa at forurolige ham i Besiddelsen af en Magt, som han var kommet til paa en saa voldsom Maade, og som han havde gjort en saa streng Brug af. Og, da hans Søn Haakon Adalsteinsfostre fremstillede sig for Thrønderne med Begjæring om, at de vilde stadfæste hans Ret til Kongedømmet, gjaldt det som den bedste Anbefaling for ham, at han var sin Faders udtrykte Billede.

Man seer, at Harald, for at befæste sit Herredømme, søgte at knytte til sig med Venskabsbaand indflydelsesrige Høvdinger i de Fylker, som han havde underlagt sig [Haakon Jarl i det Throndhjemske, Ragnvald Jarl paa Møre, Hroald Jarl i Fjordene o. fl.]. Men i et saadant Forhold til ham har dog kun de Færreste kunnet indtræde. Af hans uforsonligste Modstandere, af de højbyrdige Ætter, der paa det sterkeste var knyttede til den gamle Stammeforfatning, flyttede Mange bort fra Landet. Men det kan dog vel ikke være tvivlsomt, at Fleerheden af dem, hvem Smaarigernes Sammenføjning til et politisk Hele og Odelens Ophævelse indskrænkede i den tilvante Frihed, uden at de fik Bod derfor i store Forlehninger, er blevet tilbage, og naar Harald desuagtet ikke efterlod et forhadt Minde hos Folket, men tvertimod, indseer vi, at hans Personlighed har imponeret og fremkaldt en Beundring, som efterhaanden trængte andre Indtryk i Baggrunden.

Han havde havt Sejr i alle de Slag, han holdt med Smaakongerne, og Lykken fulgte ham uafbrudt. Han havde,

---

gaaet over i Heimskringla, Har. Hárf. S. Cap. 25. — Det fortjener at bemerkes, at Ágrip maa antages for at være af Norsk Oprindelse og at fremstille den særlig Norske, ikke den Islandske Tradition. Se G. Storm, „Norske Historieskrivere paa Kong Sverres Tid“, i Aarbøger for Nord. Oldk. 1871. S. 425 ff.

som Kveldulf udtrykte sig, Lykke i Lasseviis, medens Smaakongerne neppe havde en Nævefuld. Men hos de gamle Nordmænd som hos Germanerne overhovedet fremtraadte ved Siden af den trodsigste Uafhængighedsaand et sterkt fatalistisk Drag. Lykken gjaldt dem som en Gudsdom; for den Lykkelige havde de et Slags religiøs Ærefrygt, og fra denne Følelse til Hengivenhed er intet langt Skridt.

Vi maa, for rigtig at forstaa Haralds Færd og Forhold til Folket, ikke tabe afsyne, at Voldsomhed, bratte Overgange, hensynsløs Forfølgelse af reent personlige Magtformaal stemmede med Tidens og Folkets Charakteer og dengang i langt højere Grad end nuomstunder hørte med til Udviklingens nødvendige Vilkaar. Man havde kun i ringe Grad Syn for almindelige Ideer eller Principer; man var sig dem ikke bevidst; saameget lettere undergav man sig Kjendsgjerningen; saameget sterkere og mere ubetinget maatte det Indtryk være, som den Enkeltes personlige Kraft eller Lykke kunde gjøre. Men for det reent Tilfældige, for den blotte ydre Vælde bøjer Menneskene sig dog aldrig godvillig, og endog i en raa og voldsom Tidsalder, som denne, var det utænkeligt, at en enkelt om end nok saa vældig Personlighed skulde kunne grunde noget varigt og bøje et heelt Folk under sig og sit Minde, medmindre han paa en eller anden Maade repræsenterede hvad vi kalde en Idee eller almindelig Tanke, som, om den end var tilstede i en noksaa dunkel eller blot instinctmæssig Form, dog maatte synes at give ham en højere Ret end den, der laa i Spydsodden.

Harald Haarfagre appellerede ikke til nogen hos de Norske Stammer raadende Følelse af national Eenhed og Samhørighed. Alligevel veed vi, at en saadan Følelse virkelig var tilstede. Navnet Nordmænd som Fællesbetegnelse for Stammerne mellem Gautelven og Haalogalands nordligste

Grændse forekommer i Ottars Rejseberetning, hvis Beskrivelse af Forholdene i Norge svarer til Tiden nærmest forud for Fylkernes Samling[1]), og Fælledsbetegnelsens Opkomst viser, at Fælledsskabet er bleven følt og erkjendt. Her som andensteds maa den nationale Følelse være bleven fremkaldt og skjærpet ved et Modsætningsforhold, og det er i denne Henseende værdt at bemerke, at Samlingen udgaar fra Landets sydøstlige Kant, hvor de to ældre skandinaviske Riger stødte umiddelbart op, og hvor derfor hiin Modsætning, til hvilken Nordmandsnavnet saa øjensynlig knytter sig, maatte gjøre sig tidligst og sterkest gjældende. Haralds egne Forfædre har vistnok staaet i et Afhængighedsforhold til de Danske eller Svenske Overkonger; selve den Norske Tradition tyder herpaa[2]). De har arbejdet paa at løsgjøre sig fra dette Forhold, idet de fandt et Støttepunct for sin Magt i det religiøse og retslige Fælledsskab, som uden Tvivl fra gammel Tid bestod mellem de søndenfjeldske Fylker. Haralds Fader, Halfdan Svarte, fremtræder allerede som en fuldkommen selvstændig Fyrste. Han underlagde sig de fleste af hine Fylker, og han knyttede dem sammen til et virkeligt Rige, idet han, som det heder, satte Eidsivathingslagen, det vil sige: ordnede de hidtil gjældende fælleds Vedtægter, fik dem antagne der, hvor de ikke før var det, føjede nye til, udvidede og befæstede det ældre religiøse og retslige Fælledsskab, hvis Repræsentant han selv var bleven. Han blev paa denne Maade mægtigere, end nogen Norsk Konge før ham havde været, og kunde tro sig sterk nok til at unddrage sig den gamle Afhængighed. Men derved havde han udfordret Dane- og Sveakongernes Fiendskab; han og hans Æt maatte

---

[1]) Munch. N. F. H. I. 1. 611.
[2]) Snorre. [Unger's Udg.] Har. Hárf. S. Cap. 14.

beredede sig paa at møde dem og søge at sideordne sig dem i Magt som i Ret; den maatte drives videre paa den engang indslagne Bane: ligeoverfor et Dansk og et Svensk Rige kunde ikke stilles noget mindre end et samlet Norsk Rige; de to fremkaldte med en vis Nødvendighed det tredie. — Sagnet tillægger, som vi veed, Halfdan og hans Hustru store Drømme, der varslede deres Afkoms fremtidige Magt. Slige Sagn om Forvarsler eller betydningsfulde Drømme, der i Oldtiden saa hyppig blev knyttet til Mindet om fremragende Mænd eller Begivenheder, giver Udtryk for den instinctmæssige Følelse af, at det Store ikke kommer frem med Eet, men i Regelen er forberedet ved en lang forudgaaende Udvikling: — der er en Sandhed i dem. Hvad Halfdan Svarte havde gjennemført, pegte allerede saa bestemt i en Retning, der enten maatte føre til en Forening af samtlige hidtil uforbundne Norske Fylker eller til deres Underkastelse under et af de ældre Skandinaviske Riger, at det nok kunde fremkalde en Ahnelse eller et uklart Ønske, hvorved Eftermandens Værk blev foregrebet.

Idet Harald aflagde det Løfte, at han ikke vilde lade sit Haar skjære, inden han havde taget Skat af hver Opdal og hvert Udnes, saalangt som Norge strakte sig, kan det altsaa i en vis Forstand siges, at en national Tanke har inspireret ham. Der har forud været en Følelse eller Erkjendelse af folkelig Samhørighed tilstede hos de Norske Stammer, og Harald var efter sin Æts Historie og sin egen Stilling den rette Mand til at repræsentere denne og føre den frem. Den var for svag og havde for store naturlige Hindringer at kjæmpe mod til at arbejde sig frem paa egen Haand, ved en fredelig Udvikling; men, hvor svag den end var, kan vi ikke tvivle paa, at den i Stilhed har været Harald en nyttig Forbunden og udgjort en Deel af den Lykke

for hvilken endog de stiveste Tilhængere af den gamle Tingenes Orden, saadanne som Kveldulf, bøjede sig med et Slags Resignation som for en højeste Ret. Han har maaskee ikke været sig bevidst, at han repræsenterede andet end sin egen og sin Æts Magt, at han arbejdede for andet end et reent personligt Magtsformaal. Men dette er et Forhold, der ofte nok har gjentaget sig: Handlingsmandens Genius viser sig deri, at hans Ærgjærrighed, hans Herskesyge altid finder frem der, hvor der er noget varigt at grunde, og det er, hvor almene Ideer eller Instincter har beredet Grunden, at den, hvor reent personlig den end er eller synes, dog altid har Pagt med disse og stiller ham Formaal, der er realisable, fordi de falder sammen med Udviklingens, Tidens eller Folkets Krav og Behov.

En lignende Betragtning som den, der her er gjort gjældende med Hensyn til Haralds Samerobring af de Norske Fylker, vil nu vel ogsaa have Anvendelse paa hans Styrelse i Almindelighed, hans saakaldte Ophævelse af Odelen og det nye System for Stats- og Samfundsordning, som han indførte. Det kan ikke have været en principløs Vilkaarlighed, som raadede her; hvad der synes tilfældigt maa dog have været betinget af en Regel, — den raa Vold, det personlige Magtbegjær maa have havt Støtte i en højere Ret. Hvor forskjellig hiin Tid end var fra vor, saa har dog vel i det Store taget Betingelserne for at vinde varig Magt over Menneskene og fremkalde deres Beundring været de samme da som nu: der har krævets en aandig Overlegenhed, en Tankens eller Aandens Ret, en Sammenhæng mellem den enkelte Person og det Almindelige, — det Nationale eller Europæiske, — som man ikke ræsonnerede over, som man ikke var sig klart bevidst, men som man instinctmæssig bøjede sig for.

Vi seer, at Harald forstod at omgive sig med megen ydre Glands, og at han førte et efter Tidens Lejlighed glimrende Hof. Dette maa have bidraget til at forsone med hans strenge Regimente. Hofferne vare hiin Tids Skoler, hvor unge Mænd af høj Byrd tillegnede sig Verdenserfaring og slebne Sæder; selve den blotte ydre Pragt var dengang langt mere end nu et Opdragelses- og Udviklingsmiddel. Allerede Tacitus omtaler, at hos de germaniske Folk Fyrstens Magt og Anseelse i en væsentlig Grad beroede paa hans Hird eller Følge af haandgangne Mænd. „Fyrsterne kappes om, heder det, hvem der kan samle om sig de fleste og haandgangne Mænd; dette er i Fredstid en Hæder og i Krigen et Værn“ [in pace decus, in bello præsidium]. Om Harald fortælles det nu, at hans Hird var talrig og paa det bedste sammensat. Han var sejrsæl og gavmild; en stor Mængde Jordejendomme og andet Gods maa ved Erobringen være faldet i hans Haand, saa han var istand til at lønne godt. Derfor kappedes ogsaa ærgjærrige unge Mænd rundt omkring fra Landet om at træde i hans Tjeneste; men kun saadanne optoges i Hirden, der var udmærkede ved Mod og Vaabenfærdighed eller i andre Henseender[1]). I Eventyret om Norna-Gest, der blev trehundrede Aar gammel og havde opholdt sig hos mange berømte Konger eller Sagnhelte, tillægges der denne den Ytring, at Harald Haarfagre „var vandastr at hirdsidum allra fyrr nefndra konunga“[2]). Et sikkrere Vidnesbyrd om Haralds „hirdprýði“, — et Øjenvidnes Skildring af hans Gavmildhed og pragtfulde Hofholdning, — besidder vi i de i Fagrskinna[3]) optagne Brudstykker

---

[1]) Snorre, Har. Hárf. S. Cap. 9. Egils Saga Cap. 6.
[2]) Flateyjarb. I. 357.
[3]) Pag. 3 ff. Oversat af Munch i N. F. H. I. 1. 574, af Keyser, i Nordm. Liter. 280—81.

af et Digt, der tillægges Skalden **Thorbjørn Hornklofe.** Her heder det:

Rigeligt de lønnes
de raske Krigere,
som i Haralds Tun
med Brikker lege;
Guld faa de i Mængde
og fagre Sverd,
Hunlandsk Malm
og Træle fra Østen.
„Om Skaldernes Smykker
jeg vil dig spørge,
thi du tykkes at vide Besked,
om de Ædles Færd,
den du nøje kjender,
deres, som med Harald leve?"
„Paa deres Rustning du seer,
og deres gyldne Ringe,
at de ere vel kjendte af Kongen.
De bære røde Kapper,
fagert randede,
sølvvundne Sverd,
ringvævede Brynjer,
gyldne Belter,
gravne Hjelme,
Ringe paa Haanden,
som Harald dem skjænked."

Digtet omtaler fremdeles Bersærkerne eller Ulfhednerne som hørende til Haralds Omgivelser, og desuden Gjøglere og Hofnarre, hvis Opgave det var at more Kongen ved alskens Løjer. Heri gjenkjendes Indflydelsen af udenlandske Hofskikke.

Blandt sine Hirdmænd agtede Harald Skalderne højest, er det fortalt; de fulgte ham jevnlig, og han lod dem sidde ligeoverfor sig i det saakaldte ringere Højsæde, der gjaldt som den fornemste Plads næst hans egen. Disse Skalder var berømte, og deres Kvæder lærtes udenad og gik fra Mund til Mund. Brudstykker af flere er endnu bevaret, og vi seer deraf, at de foruden Harald selv og hans Bedrifter, ogsaa har besunget mythiske og sagnhistoriske Emner. Hiin Tids Digtekunst bestod, som bekjendt, for en væsentlig Del i Omskrivninger og Billeder, hentet fra de gamle Gude- og Heltesagn. Det hørte derfor til Skaldernes Fag at kjende disse, og denne deres Kjendskab til Fortiden har det vel været, som fornemmelig gav dem Adkomst til at optræde som Kongernes Fortrolige og Raadgivere. De var sin Tids Lærde, den folkelige Traditions og den nationale Dannelses rette Bærere. Idet Harald omgav sig med de meest ansete Skalder og andre Viismænd, der var fortrolige med de nedarvede historiske Traditioner og Retssedvaner[1]), blev hans Hof et Slags aandigt Centrum for det hele Folk, og hans Herredømme fik derved en anden og bedre Grund at staa paa end den blotte ydre Vælde.

Harald med sit Følge af Skalder og gamle Viismænd, af hvilke han „nam minnigr marga speki", minder os om Karl den Store med hans berømte Hofacademie, der fulgte

[1]) Se Fltb. I. 567 de Vers, der tillægges Thjodolf den Hvinverske:

Margir gerdu	Nam minnigr
millding snaran	marga speki
hraustir menn	af gömlum mönnum
heim at sækja,	sá er gull midladi;
eigi sidr	var astudigr
ødling fylgdu	öllu fólki
gamlir menn	Uplanda gramr
ok gerduzt kærir	af örleik sinum.

ham allesteds, og ved hvis Forelæsninger og Disputationer han selv var en opmærksom Tilhører [1]). Overhovedet ledes vi ved Skildringen af Haralds Hofholdning og den Pragt, hvormed han omgav sig, til en Forestilling om, at han har dannet sig efter de bedste fremmede Mønstere og lagt an paa at være Konge i europæisk Stiil. Men dette er vistnok ogsaa det Synspunct, fra hvilket den af ham grundlagte nye Ordning af Styrelsen og Landets Forfatning vil kunne paa den meest tilfredstillende Maade blive forklaret. Det, vi veed om denne Ordning, giver fuld Grund til at antage, at den i sine væsentlige Træk har stemt overeens med, hvad der paa hin Tid var bleven gjældende Statsret og Samfundsorden i Europas store Culturlande. Harald har, samtidig med at han grundede den Norske Stat, givet den en Organisation, hvorved den saa at sige førtes midt ind i Strømmen af den almeeneuropæiske Udvikling; han fremstiller sig ikke som Udøver af en barbarisk Erobringens Ret; men som en Hersker, der stod paa Tidens Højde og havde tilegnet sig dens raadende politiske Ideer: saaledes vil det bedre kunne forstaaes, at han, uagtet han ved sine Foranstaltninger havde grebet saa dybt og skaanselsløst ind i Folkets gamle Retsorden, dog kunde vinde dets Hengivenhed og efterlade et højt hædret Minde.

II.

De Kilder, der udtrykkelig omtaler Haralds Inddragelse af Odelen og nye System for Landets Administration og kan gjælde som selvstændige, er Snorre's Heimskringla og

---

1) Se herom t. Ex. Guizot, Hist. de la Civilis. en France II. 190 ff.

Egils Saga. Snorre fortæller i Harald Haarfagres Saga Cap. 6, at Harald „satte den Ret overalt, hvor han lagde Landet under sig, at han tilegnede sig al Odel og lod alle Bønder give sig Landskyld, baade mægtige og ringe", at han satte en Jarl i hvert Fylke, der skulde dømme Lov og Landsret og oppebære de kongelige Indtægter mod selv at nyde Trediedelen, at hver Jarl skulde have 4 eller flere Herser under sig, som hver skulde have 20 Mark Veitsle og til Gjengjæld underholde paa egen Bekostning 20 Hærmænd til Kongens Tjeneste, medens Jarlen skulde underholde 60, — „og, føjes der til, saameget havde Harald forøget Paalæg og Landskylder, at hans Jarler havde mere Magt end Kongerne fordum"; — fremdeles fortæller han i Haakon den Godes Saga, Cap. 1, at Haakon paa Thinget i Throndhjem bød sig til at gjøre Bønderne odelsbaarne og at lade dem faa deres Odel, som de paabyggede, tilbage, naar de vilde tage ved ham og give ham Kongenavn.

Fra Heimskringla er denne Beretning igjen ordlydende eller med uvæsentlige Forandringer gaaet over i den større Olaf den Helliges Saga[1]), i de forskjellige Recensioner af den større Olaf Tryggvasøns Saga, samt i Haralds þáttr hárfagra og Upphaf ríkis Har. hárf., i Flateyarbók I.

Egils Saga fortæller Cap. 4: „Harald tilegnede sig i hvert Fylke al Odel og alt Land, bygget og ubygget, ja endog Søen og Vandene; alle Bønder skulde være hans Lejglændinger, saa og de, som ryddede i Skogerne, Saltbrænderne og alle Vejdemænd, baade paa Sø og Land, de bleve ham alle tjenstbundne"; — dernæst Cap. 62: „Haakon fik

[1]) Om dennes sandsynlige Forhold til Heimskringla se Munch og Unger's Udgave, Christiania 1853, Fortalen.

mange flere Folk [end Erik], og Grunden dertil var, at han satte den Lov i Landet, at hver Mand skulde faa sin Odel tilbage, medens Harald havde trælket alle Mænd, baade mægtige og ringe."

Maaskee er Egils Saga bleven benyttet af Snorre[1]. Man skulde saaledes ikke med fuld Sikkerhed kunne lade dennes Beretning gjælde som selvstændig Kilde. Man skulde i Virkeligheden kun have eet Vidnesbyrd, ikke to indbyrdes uafhængige, der gjensidig støtter hinanden. I de øvrige Kildeskrifter nemlig til Norges Historie i dette Tidsrum findes hverken Haralds Tilegnelse eller Haakons Tilbagegivelse af Odelen udtrykkelig omtalt. Thjodrek Munks Krønike, den i Skotland fundne Historia Norvegiæ, og Ágrip, der samtlige vistnok er forfattede i Norge og kan betragtes som de ældste Forsøg paa at fremstille Landets Historie i Sammenhæng[2]), tier ganske. I Fagrskinna heder det kun, efterat Slaget i Hafrsfjorden er omtalt: „þar eptir siðaðisk landit, guldusk skattar hit efra sem hit ytra."

Heraf tør man nu ikke drage den Slutning, at den hele Historie om Odelen skulde være grebet ud af Luften eller hvile paa en blot og bar Misforstaaelse. Dertil passer den for godt ind i den øvrige Sammenhæng. Baade er det i og for sig sandsynligt, at Kongedømmets sterke territoriale Udvidelse her som andensteds har medført en tilsvarende Forøgelse af dets Ret[3]), saavelsom at det siden efter Haralds Død under Striden mellem hans Sønner har maattet træde et Skridt tilbage, og Snorres og Egils Saga's Beretning stem-

---

[1]) Munch og Unger, Fort. til Olaf den Helliges Saga 1853.
[2]) Se Storm's ovenanførte Afhandl.
[3]) Oplysende i saa Henseende er navnlig Englands Exempel, se Palgrave, Rise & Progress of the English Commonwealth, I. 279. Freeman, Hist. of the Norman Conquest, I. 84—85 o. fl. St.

mer desuden i enkelte Puncter saa godt overeens med, hvad der andensteds fra er bekjendt, at dens Paalitlighed i det Hele derved maa synes hævet over al Tvivl. Hvad de ovenfor anførte Kildeskrifter angaar, der ganske forbigaar Haralds Tilegnelse og Haakons Tilbagegivelse af Odelen, da er de allesammen saa kortfattede og som første Forsøg saa ufuldkomne, at det ikke kan vække Mistanke, om de lader endog saa dybt indgribende Begivenheder uomtalte. Det kan vel tilmed siges, at de indirecte tjener til at stadfæste Snorres og Egils Saga's Beretning [1]).

Denne har saaledes visselig et factisk Grundlag. Men det gjælder at forstaa den ret. Det maa staa fast, at der ved Harald Haarfagres Oprettelse af det Norske Enekongedømme og ved Haakon Adalsteinsfostres Antagelse til Konge er foregaaet en Omvæltning i Landets indre Forhold, der svarer til Udtrykkene om, at Harald gjorde alle Bønder til sine Lejglændinger, og at Haakon gav dem Odelen tilbage; — og herom har heller ikke været yttret Tvivl; men disse Udtryk er bleven fortolkede paa flere forskjellige Maader, hvormed Omvæltningen tillægges et større eller mindre Omfang og stilles ind i den ene eller den anden Sammenhæng.

En ældre Opfatning, der dog ingensteds er bleven skarpt og bestemt hævdet eller udførlig begrundet, gik ud paa, at den af Harald gjennemførte Forandring med Hensyn paa Odelsgodset kun skulde have bestaaet i et Skattepaalæg [2]). Men denne Opfatning fjerner sig saalangt fra Kildernes Udtryk, at man maa indrømme, at den vanskelig lader sig fast-

---

[1]) Fagrskinna ved det før citerede Udtryk; Hist. Norv., Thjodrek og Ágrip ved at antyde, at et Høvdingparti i Norge har kaldt Haakon Adalsteinsfostre tilbage.

[2]) Schøning, Norg. Hist. II, 494—95; Tyge Rothe, Nord. Statsforf. 1. 39—40.

holde, saafremt man overhovedet vil lade disses Autoritet gjælde. Hvorledes skulde den desuden kunne bringes i Overeensstemmelse med hvad der fortælles om Haakon den Gode? Man seer, at Haakon ikke, ialfald ikke ubetinget, har ophævet Faderens Skattepaabud, idet han kun for Kystfylkernes Vedkommende forandrede det til et Søkrigsstyr, saa at Bønderne istedetfor Nefgildet [den af Harald paalagte Kopskat], forpligtede sig til at bygge, udruste og vedligeholde et vist Antal Skibe i hvert Fylke samt til at sørge for disse Skibes Bemanding og Proviantering for et bestemt aarligt Tidsrum [1]). Men hvad bliver der saa igjen af de Foranstaltninger, der fremstilles, som om Folket ved dem havde faaet sin Frihed tilbage, og hvorom Rygtet fløj som Ild i tørt Græs fra den ene Landsende til den anden?

Vore nyere Historikere har ogsaa været enige om at gjøre en anden Opfatning gjældende. De har forstaaet Kildernes Udtryk efter Ordet. Harald tilegnede sig, efter deres Mening, virkelig Ejendomsretten til al Jord i Landet; han gjorde alle Bønder til sine Lejglændinger, og forsaavidt de oprindelige Besiddere beholdt sine Fædrenegaarde, var det ikke længer som Ejendom, men som Lehn og mod en Afgift; de maatte give ham Landskyld; deres Adkomst til Jorden udlededes ikke længer fra deres egen nedarvede Ret, men fra den kongelige Forlehning. Og denne Forandring fulgte umiddelbart af Erobringsforholdet; den fandt Sted i Overeensstemmelse med „oldgermaniske Retsbegreber“ eller en „oldgermanisk Statsret“, der hjemlede Erobreren Ejendomsretten til al Jord i det Land, han havde underlagt sig [2]). „Odelsbesiddelse og Feudalbesiddelse er begge lige oprindelig

[1]) Keyser, Norges Stats- og Retsforfatning, S. 97.

[2]) Munch, N. F. H. I. 1. 132—33. 466—68. 714—15; Keyser, Norges Stats- og Retsforf. S. 30—32; Aschehoug, Norges og Danmarks Statsforf. S. 12—13.

germanisk", heder det i Munch's Det Norske Folks Historie, hvor den her omtalte Opfatning har faaet det skarpeste Udtryk; „men den første forudsætter en oprindeligere Fordeling af Jordegodset mellem et helt paa eengang indvandrende Folk; den sidste forudsætter en Erobring eller Besiddelsestagen ved en af haandgangne Mænd ledsaget Drottin eller Konge. Alt, hvad et saadant Krigerfølge erhvervede, erhvervedes nemlig for Høvdingen, og hvad hans Mænd modtoge, modtoge de kun ved hans Godhed, saa at det, naar det var Grundstykker, betragtedes som et Laan, af hvilket Høvdingen fremdeles vedblev at være Ejer, medens Modtageren kun blev dets Bruger imod at forpligte sig til visse Ydelser". . . . „Da Harald havde underlagt sig de Norske Fylker, blev de derfor, overeenstemmende med den for alle germaniske Stammer fælleds Vedtægt, naar et Landskab erobredes med væbnet Haand, den erobrende Konges Ejendom og ikke længer de oprindelige Besidderes Odel." . . . „Det faldt af sig selv, at den gamle Odelsforfatning nu maatte give Plads for en Feudalforfatning, at al Grundbesiddelse herefter ikke længer hvilede paa Odelsret, men paa Feudalret. Om vore Oldskrifter end ikke indeholdt noget om saadanne Forandringer, kunde man dog allerede paa Forhaand vide, at de havde fundet Sted."

Men denne Fremstilling hviler paa Forudsætninger, hvis Urigtighed maa siges at være tilstrekkelig godtgjort. Den Statsret, hvorefter en erobrende Konge eller Høvding betragtedes som den egentlige Ejer af al Grund i det af ham underlagte Land og fordelte denne paa en systematisk Maade mellem sine Mænd, der blev hans Vasaller, og hvoraf hver igjen havde Undervasaller under sig, — er ikke oldgermanisk, og naar man engang almindelig forestillede sig, at den var det, saa kom det deraf, at man havde indskrænket sig til

at betragte Lehnsvæsenet i dets fuldfærdige Stand og fra den der antagne Regelmæssighed havde sluttet tilbage til en forudfattet Plan, et engang for alle givet System, miskjendende det Spontane i de historiske Processer, overseende den lange Tid og den Mangfoldighed af samvirkende Kræfter, som var nødvendig for at frembringe den middelalderske Feudalismus. De Germaniske Folk, der trængte erobrende ind paa Romersk Grund, tilegnede sig ikke al Jord i de af dem underlagte Lande[1], men lod de oprindelige Besiddere beholde en større eller mindre Deel; endnu mindre kan der være Tale om, at deres Konger skulde fra først af have tilegnet sig en Overejendomsret til det erobrede Land og have uddeelt det efter en bestemt Plan som Lehn til sine Mænd. Grundsætningen „nul terre sans seigneur" er fremmed for den oprindelige Germaniske Ret; Lehnsvæsenet er ikke grundet paa en planmæssig, efter visse almindelige Grundsætninger gjennemført Deling af de erobrede Lande mellem Erobrerne; det har udviklet sig lidt efter lidt fra ringe Begyndelser, udbredende sig gjennem successive Tilslutninger, sammensmeltende og forbindende Institutioner og Retsforhold, der oprindelig intet havde med hinanden at skaffe, og det staar hverken hos Frankerne eller Angelsachserne i umiddelbar Sammenhæng med disse Folks Erobring af Gallien og Britannien. Det kan siges at være oprindelig Germanisk og fællesgermanisk, forsaavidt som den Aand, der gaar gjennem det, udspringer fra de for Germanerne ejendommelige gjensidige Troskabs- og Forpligtelsesforhold Mand og Mand imellem; men sine ydre Former har det for en væsentlig Deel optaget andetstedsfra; i sin systematiske Skikkelse er det ejendom-

[1] Savigny, Gesch. des röm. Rechts im Mittelalter, I. — Dahn, die Könige der Germanen. I. 204. 240. — Waitz, Deutsche Verfassungs Gesch. (2. Aufl.) II. 55. 240.

meligt for det frankiske Rige, hvor det udviklede sig under et Sammenstød af mangehaande Paavirkninger og Indflydelser, og hvorfra det udbredte sig til den øvrige Verden, og i denne Skikkelse kan det først siges at være traadt frem efter Harald Haarfagres Tid [1]).

Skulde det altsaa virkelig forholde sig saa, at Harald tilegnede sig en Ejendomsret til al Jord i de erobrede Norske Fylker og gjorde alle Bønder til sine Lejglændinger, saa har han ikke handlet i Overeensstemmelse med noget hævdet „oldgermanisk“ Retsbegreb, han har ikke kunnet støtte sig til en gammel Vedtægt, som Folket forud kjendte og respecterede, saa det ikke havde saa vanskeligt for at udsone sig med det Haarde og Trykkende i en slig Forholdsregel. Skulde Harald virkelig, som Munch udtrykker det, have indført en fuldkommen Lehnsforfatning, maatte han have foregrebet den almindelige europæiske Udvikling; han maatte med eet Slag have gjort gjældende et System, som overalt ellers dannede sig lidt efter lidt, og som paa hans Tid endnu ikke nogensteds var fremtraadt klart og bestemt. Men heri er der ingen Rimelighed. Endog om en saadan „oldgermanisk Statsret“ virkelig lod sig paavise som den, vore Historikere have forudsat, idet de fremstillede Haralds Feudalforfatning som en nødvendig, umiddelbar Følge af hans med væbnet Haand gjennemførte Underkastelse af de Norske Fylker, vilde dog altid det Spørgsmaal blive tilbage: hvorledes kunde han gjøre en saadan Erobringens Ret gjældende i de Dele af Landet, som han ikke havde underlagt sig med væbnet Haand, men arvet? [2]) Og saavel Odelens Ophævelse som dens Til-

---

1) Palgrave, English Commonwealth I. 494—95, 500 f. Waitz, Deutsche Verfassungsgesch. IV. 304.

2) Munch I. 1. 485—86 har opkastet dette Spørgsmaal, men neppe tilfredsstillende besvaret det.

bagegivelse ved Haakon den Gode omtales som Foranstaltninger, der gjaldt hele Norge. Det er udtrykkelig fremhævet, at Rygtet om Haakons Tilbud til Thrønderne „foor som Ild i tørt Græs“, „vakte almindelig Glæde“ paa Oplandene og i Viken, altsaa netop Landskaber, som Harald Haarfagre for en stor Deel havde besiddet ved Arv, endnu inden han begyndte sin Erobringsfærd. Man har desuden i en af de paalitligste Kilder et afgjørende Vidnesbyrd mod, at Harald i Odelsforfatningens Sted indførte en Feudalforfatning, hvorved de oprindelige Grundejere, forsaavidt de beholdt sine Fædrenegaarde, kun beholdt dem som Lehn, saa at deres Adkomst til Jorden ikke længer udlededes fra deres egen nedarvede Ret, men fra den kongelige Forlehning. Egils Saga, der siger om Harald, at han gjorde alle Bønder til sine Lejglændinger, viser, ved hvad den siden fortæller om Egil Skallagrimssøns Proces mod Bergønund, at dette Udtryk ikke maa forstaaes efter Ordene. Egil kom til Norge anden Gang i Harald Haarfagres sidste Leveaar [933], medens Erik Blodøxe styrede Riget, da han havde faaet Efterretning om, at Bjørn Brynjulfssøn [Hauld] i Sogn, hvis Datter Aasgerd han havde ægtet, var død, og at Bergønund, som var gift med Bjørns anden Datter, havde taget al Arven efter sin Svigerfader, baade Land og Løsøre. Egil krævede mindeligt Arveskifte af Bergønund; men denne, der stod i stor Yndest hos Erik Blodøxe og hans Dronning Gunhild, medens Egil og hele hans Æt var dem forhadt, vægrede sig ved at gaa ind herpaa, under Paaskud af at Aasgerd ikke var født i lovligt Ægteskab. Egil stevnede ham nu til Gulathinget, og her mødte begge den følgende Vaar, og desuden baade Kongen og Dronningen og Lendermanden Arinbjørn, Egils Ven og Aasgerds Frænde. Da Dommen var sat, traadte begge Parterne frem for at tale sin Sag. Egil sagde, at hans

Hustru Aasgerd var arveberettiget som Bjørns Datter, at hun var odelsbaaren og lendbaaren, og han paastod derfor, at Dommerne skulde tildømme hende i Overeensstemmelse med Loven det Halve af Arven efter Bjørn i Land og Løsøre. Bergønund sagde, at hans Hustru var Bjørns rette Arving, da hun var født af hans lovlige Egteskab med Aaluf, men at Aasgerd ikke var arveberettiget, saasom hendes Moder Thora var hærtagen og havde ægtet Bjørn uden sine Frænders Samtykke. Arinbjørn, som blev vred, da han hørte, at hans Faster Thora kaldtes en ufri Kvinde, tilbød sig nu at føre Vidner paa, at det i Forliget mellem Bjørn Hauld og Thoras Frænder var bleven udtrykkelelig fastsat, at hans og Thoras Datter Aasgerd skulde være arveberettiget efter ham, og Egil opfordrede Kongen til at høre Vidnernes Udsagn og lade ham faa Lov og Ret. Kongen betænkte sig og svarede, at han hverken vilde tillade eller forbyde Vidneførselen. Men da tog Dronning Gunhild til Orde og udbrød: „Det er dog et stort Under, Konge, at du lader denne lange Egil indvikle alle Sager for dig. Vil ikke du afgjøre Sagen til Ønunds Fordel, saa vil ialfald ikke jeg taale, at Egil træder vore Venner under Fødder. Hvor er min Broder Alf? Far du til Dommen med din Skare og tillad den ej at afsige en saa vrang Kjendelse som denne!“ — Alf og hans Mænd stormede strax frem der, hvor Lagretten sad, skar Vebaandene over og jog Dommerne fra hverandre. Der opstod nu stor Tummel paa Thinget. Egil maatte fare bort med uforrettet Sag, men forinden mælte han med høj Røst: Jeg kalder Dig, Arinbjørn, og Dig, Thord, og alle de Mænd, som høre mine Ord, til Vidne paa, at jeg nedlægger Forbud mod, at Bergønund eller nogen anden, indenlandsk eller udenlandsk, af fyrstelig eller ikkefyrstelig Stand, befatter sig med Bjørn Brynjulfssøns Jorder, at bortbygge dem eller dyrke dem eller paa

anden Maade at føre sig dem til Nytte; hvo, som det gjør, erklærer jeg skyldig i Lovbrud, Gudernes Fortørnelse og Gridrov „[legg ek við lögbrot ok goða gremi ok griðarof]" [1]). Det fremgaar af denne Beretning, hvis Paalitlighed der ikke kan være Spørgsmaal om at drage i Tvivl, at Harald ikke har tilegnet sig nogen Overejendomsret over Landets Jord i den feudalistiske Betydning af Ordet. Egil Skallagrimssøn kræver paa sin Hustrus Vegne af Bergønund, Kongens og Dronningens Ven, at han skal afstaa til ham Halvparten af de Jorder, som havde tilhørt Bjørn Hauld, begges Svigerfader; han kræver det som sin lovlige Ret, idet han paastaar, at hans Hustru ikke mindre end Bergønunds er odelsbaaren og arveberettiget; han fører sin Sag til Thinge i Nærværelse af Kongen og Dronningen, som ere ham fiendsk, og som dog ikke kan hindre ham fra at opnaa sin Vilje uden ved at lade Dommerne jage fra hverandre, — alt dette er fuldkommen uforenligt med et gjennemført Feudalvæsen. Og denne Forhandling forefaldt, endnu inden Haakon den gode havde givet Bønderne deres Odel tilbage, altsaa medens Haralds Indretninger endnu maa antages at have staaet ved Magt [2]).

---

[1]) Egils Saga Cap. 56—57.

[2]) Keyser, som i det Hele har gjort den samme Opfatning gjældende af hvad der fortælles om Harald Haarfagres Tilegnelse af Odelen som Munch, udtrykker sig dog med større Forbehold. I hans „Norges Stats- og Retsforfatning" S. 30—31 [jvfr. Den Norske Kirkes Hist. I. 20.] heder det: Harald tilegnede sig Landets Odel d. e. Overejendomsretten til det hele Land med deraf følgende Skatteret . . Men skjønt han erklærede dette for det nye Kongedømmes Ret, saa fulgte ej deraf, at han udøvede denne Ret i hele dens Strenghed. . . . Kongedømmets Overejendomsret til det hele Land fremtraadte mere som en Theorie, vigtig i sine mulige Følger, end som en Retssætning, der strax skulde gjennemdrives til det Yderste." — I et ældre Arbejde, „Norges Historie" [udkommet 1865, men forfattet meget tidligere] I. 225 ff. fremstiller han Sagen saaledes: „Harald troede det nød-

Den af Norges Historie højt fortjente tydske Lærde Konrad Maurer, som i en Afhandling i Tidskriftet Germania [1]) har fremsat de ovenfor nærmere begrundende Indvendinger mod vore nyeste Historikeres Opfatning af hvad der skal forstaaes ved Harald Haarfagres Ophævelse af Odelen, søger en rimeligere Løsning af Spørgsmaalet, idet han sammenstiller hvad det skete i Norge ved Enekongedømmets Oprettelse med hvad der skete paa Orknøerne, da Harald Haarfagre havde paalagt Øernes Befolkning en Bod af 60 Mark Guld for sin Søns Drab og Jarlen Torv-Einar bød sig til at udrede hele Boden, mod at Bønderne afstod sin Odel til ham, hvilket disse, som det heder, gik ind paa, fordi de Rige haabede snart at kunne indløse sin Odel, medens de Fattige ikke formaaede at udrede hvad der var bleven dem paalagt. Ved denne Transaction kan Orknøingerne i en vis Forstand siges at have pantsat sine Ejen-

vendigt til sin Magts Opretholdelse at indskrænke Folkets gamle Friheder; Bønderne skulde derfor ej længer være uindskrænkede Ejendomsherrer over sin Jord, men skulde betragtes som Lejlændinger .... Den store Omvæltning imidlertid, som Harald udentvivl tilsigtede, blev, som det lader, ingenlunde gjennemført i det Omfang, som udtaltes i dens Grundsætninger. Tilegnelsen af Landets Odel synes ikke at have ledet til nogen virkelig Skatlægning af Jorden eller til et almindeligt Lejlændingsvæsen, men i det Højeste til Indførelsen af en personlig Skat [Nefgildi]. . . . Den muligen paatænkte Lehnsforfatning kom saaledes ikke til Modenhed." — Man seer let, at denne Fremstilling ikke fjerner nogen af de før paapegede Vanskeligheder. Naar den antager, at Harald har havt til Hensigt at indføre en fuldkommen Feudalforfatning, at han i Principet har paastaaet en virkelig Overejendomsret til Landets Jord, saa gjælder derimod hvad der er bleven bemærket mod Paastanden om, at Feudalvæsenet skulde være oprindelig germanisk; og naar den dernæst antager, at Harald ikke har gjennemført sit System, men er bleven staaende ved Indførelsen af en personlig Skat, kommer den i Strid med hvad der berettes om Haakon den Godes Tilbagegivelse af Odelen.

[1]) 14r Jahrg. S. 27—40.

domme, med Forbehold af at indløse dem igjen siden og saaledes at de selv vedblev at bruge og beholde dem mod at udrede en aarlig Afgift, der har været at betragte som Rente af det paa Ejendommene optagne Laan. Og, naar det siden heder, at Jarlen Sigurd Lødvessøn gav Orknøingerne deres Odel tilbage, da betyder dette i Virkeligheden kun, at han har eftergivet dem den Gjæld, der hvilede paa deres Jorder.

I Overeensstemmelse hermed tror nu Maurer, at man bør forklare, hvad Kilderne fortæller om Harald Haarfagres Tilegnelse af Odelen i Norge. Det har været en „kolossal Brandskatning", „hvis Udredelse blev sikkret ved en Pantsættelse af de paagjældende Ejendomme, og hvis Capitalbeløb desuden blev forrentet ved en Landskyld eller aarlig Afgift, som maatte udredes for Ejendommenes Brug og Besiddelse, indtil en virkelig Indløsning havde fundet Sted ved Betaling af den paalagte Sum." Og Haakon den Godes Tilbagegivelse af Odelen maa da forstaaes som en Eftergift af den endnu udestaaende Capitalsum, hvorved Forrentningen og Pantsættelsesforholdet selvfølgelig tillige bortfaldt.

Men de Omstændigheder, under hvilke Torv-Ejnar kom i Besiddelse af Orknøingernes Odel, er dog øjensynlig altfor forskjellig fra de Omstændigheder, under hvilke Harald Haarfagre skal have tilegnet sig al Odel i Norge, til at man kan lade denne Jevnførelse gjælde. I det første Tilfælde er der Tale om en bestemt Sum, som blev paalagt Bønderne, og som Jarlen udredede for dem, da de ikke selv formaaede det, mod at de afstod sin Odel til ham, med Forbehold af senere Gjenløsning. Dette har fuldkommen Udseende af en „Forretning", en frivillig Overeenskomst, hvorved den ene Part midlertidig overlader eller pantsætter sin Ejendom til den anden, mod at denne forstrækker en i Øjeblikket nødvendig Pengesum. Men at Harald Haarfagre skulde have

paalagt alle Norske Odelsbønder en lignende engang for alle bestemt Sum, dertil findes ikke mindste Antydning, saalidt som til at der var aabnet Bønderne en Mulighed til at indløse sin Odel ved at udrede den paalagte Sum. Og en slig „Geschäft", der er meget vel forstaaelig, hvor Talen er om Orknøernes Haandfuld Ejendomsbesiddere, lader sig dog vanskelig tænke gjennemført ligeoverfor Indbyggerne af et heelt stort Land.

De samme Indvendinger, som Maurer opstiller mod Munch's og Keysers Forklaring, vil desuden for en Deel sees ogsaa at gjælde hans egen. Han indvender, at om end Harald Haarfagre havde tilegnet sig Ejendommen over al Jord i Kraft af en anerkjendt Erobringens Ret, saa kunde denne dog ikke have været udstrakt over de Dele af Landet, som han var kommen i Besiddelse af ved Arv. Men naar Harald „brandskattede" Riget, saa var det vel ogsaa som en Erobrer, der lader sine overvundne Fiender betale Krigens Omkostninger, og man faar altsaa at besvare det Spørgsmaal, hvorledes han da kunde brandskatte sine egne Arvelande. — Haralds populære Eftermæle er af Maurer fremhævet som en Grund mod Rigtigheden af de Norske Historikeres Betragtningsmaade; et saadant Eftermæle kunde nemlig umuelig „einem Despoten gespendet werden, welcher den privatrechtlich wie politisch werthvollsten Theil des Vermögens seiner sämmtlichen Untherthanen ohne jeglichen Rechtsgrund confisciert und bis an sein Ende widerrechtlich in der eigenen Hand behalten hatte." Men den „fiscalske Forholdsregel", han selv tillægger Harald, savner dog ikke mindre enhver Retsgrund; en saadan Brandskatning af Landets Ejendomme vilde dog have været den meest utilslørede, den principløseste Vilkaarlighed. Og naar Maurer udhæver, at ifølge hans Forklaring den saakaldte Inddragelse af

Odelen kun tilføjede Folket et pecuniært Tab, medens Udsigten til en Gjenerhvervelse af den gamle Skattefrihed altid var ladet aaben, da kan dog derved ikke noget siges at være vundet for en lettere Forstaaelse af Haralds gode Eftermæle. Den Uvilje, som Despotisme og retløs Vilkaarlighed vækker, beror dog ikke paa den større eller mindre materielle Skade, som den tilføjer.

Det stemmer altsaa bedst med Kildernes Udtryk og er i sig selv det rimeligste at antage, at Harald Haarfagres Tilegnelse af Odelen virkelig har været en almindelig politisk og ikke en blot og bar fiscalsk Forholdsregel, at den virkelig hænger sammen med en ny „monarkisk Theori“ og betegner et nyt statsretligt System, hvorved Undersaatternes Forhold til Stat og Kongedømme blev et væsentlig andet, end det før havde været. Dette Systems Princip maa kun ikke søges i en formeentlig „oldgermanisk Erobringsret“, hvorefter den erobrende Konge regelmæssig tilegnede sig Overejendommen til al Jord i det af ham underlagte Land; man maa kun ikke — i Strid med Kildernes udtrykkelige Vidnesbyrd — forestille sig dets Former, som om de stemte overeens med det fuldt gjennemførte Feudalvæsens, der først tilhører en følgende Periode. Harald kan ikke paa denne Maade have foregrebet en almindelig europæisk Udvikling, der endog havde sin Rod i Forhold vidt forskjellige fra dem, hans eget Land frembød. Derimod er der intet til Hinder for at antage, at han og hans Raadgivere har fulgt med Udviklingen paa deres Viis, at de har tilegnet sig, været gjennemtrængte af Tidens raadende politiske Grundsætninger, saaledes som disse traadte frem i de toneangivende mellemeuropæiske Staters Forfatning, og søgt at tillempe dem paa Norske Forholde. Og ved at betragte „Odelens Ophævelse“ i denne Sammenhæng vil man udentvivl bedst komme ud-

over de før paapegede Vanskeligheder eller tilsyneladende Modsigelser. Man vil saaledes kunne hævde Troværdigheden af Kildernes Beretning uden at komme i Strid med andre paalitlige Vidnesbyrd eller med de erkjendte Love for den historiske Sammenhæng. Den af Harald gjennemførte Omvæltning i Landets indre Forhold vil føres tilbage til et mere rimeligt Omfang, uden dog at tabe den Charakteer af et virkelig nyt System, som vi efter det Indtryk, den gjorde, og efter de følgende Begivenheder maa slutte, at den har havt, — uden at synke ned til en blot og bar Voldshandling, der savner ethvert principielt Grundlag.

Det er før nævnt, at Feudalvæsenet udviklede sig i det Frankiske Rige og herfra udbredte sig til den øvrige Verden. Overhovedet var, som man veed, det Frankiske Rige gjennem den største Deel af Middelalderen Mønsterlandet i politisk Henseende. Det var blevet Romerstatens Arvtager baade i en indvortes og en udvortes Forstand; det var her, at Romerske Institutioner og Statsideer gjorde sig stærkest gjældende og virkede i videst Udstrækning til at omdanne det Germaniske Statsvæsen, navnlig ved at give Kongedømmet en mere ophøjet Stilling og et mere omfattende Magtomraade, hvilket det efterhaanden maatte blive et Formaal ogsaa for de øvrige Germaniske Konger at opnaa. — Det er altsaa fremfor alt det Frankiske Rige, hvis Forfatning maa betragtes, naar man vil danne sig en Forestilling om de politiske Ideer eller Tendentser, der kan formodes at have indvirket paa Harald Haarfagre, idet han grundlagde den nye Norske Statskik.

Denne Forfatning kan i det Tidsrum, hvorom her er Tale, ikke betegnes som en feudal[1]. De Elementer, hvoraf

[1] Det Følgende fornemmelig efter Waitz, Deutsche Verfassungsgeschichte, 3 og 4 Bind.

Feudalvæsenets Bygning førtes op, var tilstede, men deres Sammenføjning til et systematisk Hele havde endnu ikke, — eller ialfald kun tildeels — fundet Sted. Hvert enkelt af de Forhold, der charakteriserer Lehnssystemet, eller hvori det havde sin Rod, — Overdragelsen af Land mod Forpligtelse til Krigstjeneste, det engere personlige Tjeneste- og Troskabsforhold ligeoverfor Kongen eller andre Stormænd, de offentlige Functionærers Aflønning ved Tildelelse af Krongods til midlertidigt Brug, Overførelsen af de private Tjenesteforholds Former paa de reent offentlige eller politiske, Indordningen af de mindre Mægtige under de mere Mægtiges Skytsherredømme — Beneficiarvæsenet, Commendationen, Vassalliteten, — havde allerede gjort sig gjældende og tildeels i videste Udstrækning; men Systemet kunde først siges at existere, naar alle disse Forhold paa en regelmæssig og overalt eensartet Maade var bragt i Forbindelse og havde draget det hele Samfund indunder sig, og dette var endnu ikke skeet.

Det Frankiske Rige under Karl den Store og i den nærmest følgende Tid var ikke nogen fuldkommen Lehnsstat. Om end Kongerne havde benyttet Beneficiar- og Vassallitetsvæsenet til at udvide og befæste sin Magt og derved givet det en betydningsfuld Rolle i Forfatningen, saa var dog endnu ikke al offentlig Myndighed eller Styrelse bundet til de feudale Former. Grundsætningen „nul terre sans seigneur“, ifølge hvilken Enhver maatte staa i Vassalforhold til en anden for at gjælde som berettiget Medlem af Samfundet, og hvorved Kongen kom til at betragtes som det hele Lands egentlige Ejer, var endnu ikke gjennemført. Der fandtes endnu uafhængige Ejendomsbesiddere [Alodialbesiddere], skjønt deres Tal vistnok var lidet og de indtoge en underordnet Plads ved Siden af Kongens haandgangne Mænd, hans Vassaller eller „Leudes“.

Men, hvis saaledes Forfatningen inden det Frankiske Rige ved denne Tid endnu ikke var bleven et gjennemført Feudalsystem, saa havde den paa den anden Side fjernet sig langt fra den oprindelig-germaniske Stats- og Samfundsorden og gjort Grundsætninger gjældende, som var ganske fremmede for denne. Selvstyrelsen i Folkets mindre Kredse var brudt; af den gamle Stammeforfatning var der kun svage Rester tilbage. Kongedømmet havde afgjort skiftet Charakteer og var fra et Germanisk Høvding- eller Førerskab gaaet over til at blive næsten et Romersk. „imperium“. Kongen var ikke længer en blot og bar „primus inter pares“, der havde sin bestemte Ret som andre frie Mænd, om end en højere end alle andre; han stod i ophøjet Majestæt over sine Undersaatter. Ikke alle, om end en stor Deel af Folket, var indtraadt i det engere personlige Tjenesteforhold til Kongen, hvorefter de kaldtes hans „Mænd“ eller „Leudes“; men dette Forhold laa dog til Grund for Opfatningen af Forholdet mellem ham og hans Undersaatter i Almindelighed. Hans Magt forestilledes som et Skytsherredømme over det hele Statssamfund, og Karl den Store krævede, at alle hans Undersaatter skulde sværge ham en Ed, hvorved de forpligtede sig til en lignende Troskab og Lydighed, som om de havde været hans Mænd eller Vassaller. Der gaves ingen anden Rang eller Magt i Samfundet end den, som udgik fra Kongedømmet og beroede paa det nærmere personlige Forhold til Kongen; de locale, af Folket fremgaaede Autoriteter var trængt tilside; al offentlig Myndighed i Samfundets engere Kredse var gaaet over i Grevernes og Vicegrevernes Hænder, og disse var Embedsmænd, der ind- og afsattes af Kongen og regelmæssigt aflønnedes ved at modtage Krongods i Forlehning. — Folkets gamle Friheder blev til en vis Grad respecteret; de frankiske Kongers Regjeringsmyndighed havde

ikke Charakteren af et vilkaarligt Despoti; men den øvedes dog langt udover de Grændser, som den oprindelige Germaniske Stats- og Samfundsorden havde opdraget. Paa de store Rigsforsamlinger, der samledes efter Kongens Opfordring, udfoldede han en omfattende og i Formen aldeles selvstændig Lovgivningsvirksomhed. Det var her kun de kongelige Embedsmænd og de af Kongen særlig indbudne Stormænd, der tog virkelig Deel i Forhandlingen; de øvrige Tilstedeværende, der havde indfundet sig ifølge den gamle, enhver fri Mand tilkommende Ret, var sunket ned til at være blot og bar Tilskuere; Kongen overlagde Sagerne med de af ham valgte Raadgivere, selv besluttede og afgjorde han alting [1]). Og ved den saaledes fremkomne Lovgivning greb han ind i de meest forskjelligartede Forholde; kirkelige, politiske, almindelig-borgerlige eller reent private [2]), gav Forskrifter af moralsk Art, indskrænkede Handelsfriheden, bestemte Varepriser etc. — Kongen var øverste Dommer og kunde i denne Egenskab fordre hvilkensomhelst Sag ind for sig, idømte Dødsstraf eller andre Legemstraffe, confiskerede Ejendom for dem, der havde gjort sig skyldig i Ulydighed eller Brud paa den skyldige Troskab. — Hans Undersaatter skyldte ham mangehande Ydelser. Paa de store Rigsforsamlinger bragte de ham sine saakaldte frivillige Gaver, som forlængst havde tabt Charakteren af Frivillighed og var gaaet over til en virkelig Skat. Den gammelgermaniske Grundsætning, at ingen fri Mand skulde have nogen offentlig Afgift at udrede uden af Person eller Jord, var faktisk sat ud af Kraft, idet, som man seer, ikke blot den romanske Befolkning, men ogsaa Frankerne hyppig maatte yde Afgifter til Stat eller Kirke, der var paabudne og ikke engang havde det ydre

1) Henri Martin, Hist. de France 4. éd. II. 278 ff.
2) Guizot, Hist. de la civil. en France II. 324.

Skin af Frivillighed[1]). Kongen hævede Told af Skibe, der løb ind i Søhavnerne, og beskattede ogsaa paa anden Maade Handel og Næringsveje. Han betragtedes som Ejer af alt herreløst Gods, paa hvis Grund det end fandtes, og af alt Land, som ikke var kommet i enkelte Mænds eller Menigheders Besiddelse, og han forbeholdt sig udelukkende Jagt- eller anden Brugsret i store Skogstrækninger. Undersaatterne var forpligtet til at sørge for hans og hans Embedsmænds eller Sendebuds Underhold og Befordring paa deres Rejser omkring i Riget og til at vedligeholde hans Slotte og deeltage i alle de af ham anordnede Byggearbejder. Dette var ofte en tung Byrde, men endnu langt tyngre og saa trykkende, at Mange for at unddrage sig den endog opgave Frihed og Ejendom, var den militære Tjenestepligt. Kongen raadede for Krig og Fred med uindskrænket Myndighed, og Undersaatterne var forpligtet til at følge hans Opbud. Han kunde opbyde saamange han vilde, hvad enten det gjaldt Angrebs- eller Forsvarskrig, og Tjenestepligten var ikke indskrænket til nogen bestemt Tid.

En lignende, om end ikke fuldt saa ophøjet Magtstilling som de Frankiske Konger havde nu ogsaa de angelsachsiske naaet ved den Tid, hvorom der her er Tale [Midten og den sidste Halvdeel af det 9de Aarhundrede]. Ogsaa inden det Angelsachsiske Rige var den oprindelige frie Menighedsforforfatning destrueret, Fødselsadelen og de uafhængige Grundejere trængt tilside, idet Kongedømmet havde udvidet sit Magtomraade, og idet Tjenesteforholdet til Kongen derved havde faaet en stedse voxende Betydning og Udbredelse. Kongen var ikke længer, som oprindelig, den første Privatmand inden Samfundet; han var blevet en virkelig Monarch,

[1]) Waitz, IV. 96, 97—98. 101.

Statens og Folkets Herre, og hans Stilling som saadan sikkredes ved en Troskabs- og Lydighedseed, som alle Undersaatter over Tolvaarsalderen maatte aflægge til ham. Stammehøvdingerne [de saakaldte ealdormen] var gaaet over til at blive kongelige Embedsmænd; Thanerne, Kongens haandgangne Mænd, havde hævet sig til et talrigt og mægtigt Aristocratie, der var den raadende Bestanddeel af de store Rigsforsamlinger [Witenagemót], og i Spidsen for denne aristocratiske Association øvede Kongen en vidtstrakt Regjeringsmyndighed, idet han i Forbindelse med sit Raad eller Witan gav Love, paalagde Skatter og udbød Folket til Krigstjeneste. — Hos Angelsachserne som hos Frankerne tilegnede Kongen sig Vrag, som drev til Kysten, og alt jordfundet eller herreløst Gods, hævede Told af Skibe i Søhavnerne eller paa de sejlbare Elve og af Varetransporter paa Vejene, øvede et Slags Overejendomsret over al Skog udenfor hvad der var i hans private og fulde Besiddelse, og kunde kræve af de frie Landejere Hjælp ved sine Byggearbeider og til Vedligeholdelse af sine Residentser.

Englands Jord var fra gammel Tid bleven brugt og besiddet med forskjellig Adkomst. Ved Siden af den Jord, som de Angelsachsiske Erobrere fordelte sig-imellem til privat Besiddelse, og som blev den Enkeltes Alod, hvorover han havde en ubetinget Ejendomsret, havde hver Stamme eller Menighed tilegnet sig en større Landstrækning, som var dens ager publicus —, et Fælleseje for alle dens frie Mænd, — det saakaldte Folkland. Idet Stammerne forenedes, gik Folklandet over til at blive den hele Stats Ejendom, hvorover Statens Repræsentanter, Kongen og hans Witan, havde Ret til at disponere. Det kunde overlades Enkelte til midlertidig Brug, ved en Art Forpagtning, mod bestemte Afgifter og Tjenester. Men det var tillige gammel Sedvane, at

Stykker af Folklandet blev bevilget Enkeltmand til varig Besiddelse, der fra ham gik over til hans Børn eller andre Arvinger; og de saaledes inden Folklandet opstaaede private Besiddelser kaldtes Bookland. Idet de oprindelige Alodialbesidderes Ætter døde ud eller deres Land afhændedes i en Form svarende til den, hvorpaa Bookland blev overdraget, synes al Engelsk Jord, og det allerede i en meget tidlig Periode, at være bleven indbefattet under en af disse to Kategorier: Folkland eller Bookland. De, der sad paa Folklandet, havde ingen Ejendomsret, men kun Brugsret til sin Jord, hvilken de i Regelen kun havde faaet sig overdraget paa Livstid eller paa et bestemt Antal Aar. Derimod var Booklandet virkelig privat Ejendom, men dog ikke i samme Forstand som Alod eller Odelsjord. Det kunde forbrydes i Tilfælde af visse Forseelser og faldt da tilbage til Kongen som Statens Repræsentant. Besidderne af Bookland kunde være undergivet de samme Afgifter og Tjenester som de, der havde modtaget Folkland i Forlehning eller Forpagtning. Idet Kongen og hans Raadgivere overdrog Stykker af Statens Ejendom til privat Besiddelse, stod det i deres Magt at knytte dertil hvilke Betingelser de fandt for godt. Sedvanligt var det dog vel, at den Jord, der skjænkedes Enkeltmand som Bookland, fritoges for de Afgifter og Skyldigheder til Stat eller Konge, hvilke den indtil da havde været undergiven. Men i denne Fritagelse var aldrig indbefattet Forpligtelsen til at gjøre Krigstjeneste og Forpligtelsen til at deeltage i de af Kongen anordnede Byggearbejder ved Broer og Befæstninger. Dette var de tre uundgaaelige Skyldigheder, — inevitabile onus, trinoda necessitas, — der paahvilede al Engelsk Jord, og fra hvilke ingen var undtagen.[1])

---

[1]) Palgrave, English Commonwealth I; Kemble, The Saxons in England, I. 289 ff.; Allen, Royal Prerogative, [den franske Oversættelse S. 152 ff.]

Vi skal nu see, om ikke de her skildrede Forfatningsforhold kan hjælpe os til en Forklaring og nærmere Bestemmelse af det af Harald Haarfagre gjennemførte nye System, der hævder Troværdigheden af Kildernes Beretning uden, som de hidtil opstillede Forklaringer, at komme i Strid med andre Vidnesbyrd eller savne indre Sandsynlighed.

Den Norske Samfundsorden forud for Haralds Tid var en Stamme- og Forbundsforfatning, svarende til den oprindelig Germaniske, men vistnok skarpere udpræget end denne. Landets ejendommelige Naturforhold havde medført, at Selvstyrelsen i Folkets engere Kredse holdt sig bedre og længere hos Nordmændene end hos de fleste andre germaniske Folkeslag. Af disse Forhold fulgte det ogsaa, at den private Ejendom til Jord og den dermed sammenhængende Frihed her blev saa fastgrundet som neppe nogensteds ellers. Medens i de øvrige af Germanerne befolkede Lande Bebyggelsen for det meste synes at være foregaaet saaledes, at en Forening af flere indbyrdes forbundne Slægter nedsatte sig paa hvert Sted, tog det omkringliggende Land i Besiddelse og deelte det sig-imellem, hvorved den enkelte Bonde eller Jorddyrker vel fik sin særegne Part, men dog vedblev at være underordnet en Slags fælleds Overbestyrelse af det Hele, maatte det i et Land af Norges Beskaffenhed i Regelen blive de enkelte Familjer, der byggede og ryddede, hver for sig. Her maatte derfor Samfundet antage en løsere Aggregattilstand end andensteds; — hvad der med eet Ord kan kaldes Odelsforfatning blev her den herskende i Modsætning til den i Tydskland og Skandinaviens sydligere Dele almindelige Landsbyforfatning. Ifølge denne sidste var den private Ejendomsret til Grunden fra først af undergivet væsentlige Indskrænkninger, som den aldrig løsgjorde sig ganske fra, og hvorved den blev saameget lettere forenelig med de hos Germanerne

efterhaanden sig udbredende Romersk-christelige Ideer om Statens, og Statens Repræsentant Kongens, Ret ligeoverfor den Enkelte. Ifølge Odelsvæsenet derimod blev den enkelte Familjes Ejendomsret over sin Jord en fuldkommen absolut og ubetinget. Der kunde ikke være Tale om noget Medejerskab eller Fælledsskab, hvor Gaardene ofte laa vidt adskilte fra hinanden ved Fjord eller Fjeld. Hver Gaard var som et Rige for sig og blev en uafhængig Besiddelse for den Familje, som først havde ryddet den og skabt et Hjem af den; Odelsmanden, eller rettere den Æt, hvis Repræsentant han var, kom ikke blot til at øve en fri og ucontrolleret Ejendomsret; han blev ligefrem souverain, Ejer „af Guds Naade“, ingen Anden underordnet eller forpligtet med Hensyn til sin Gaard. Det Samfund, af hvilket han var Medlem — „Hæren“ eller „Folket“, der havde bestaaet som politisk Organisation forud for Indvandringen og oprindelig vistnok var langt strammere knyttet, — antog paa Grund heraf Charakteren af en Confoederation, hvorved de souveraine Odelsfamiljer havde forbundet sig til gjensidig Beskyttelse af sin Fred og sine Rettigheder og for at opnaa dette Formaal havde afstaaet noget, men saalidet som muelig, af sin Autonomi. Den Enkeltes Ret gjorde sig gjældende som Hovedsagen, medens det Fælleds og Forbindende traadte tilside. Statsmyndigheden i Fylket eller Heredet har aabenbar ved vor sikkre Histories Begyndelse været en overmaade lidet omfattende; de fælleds Anliggender synes ikke at have strakt sig udover Forsvaret mod ydre Fiender, Offertjenesten ved Hereds- eller Fylkeshovet og en nødtørftig Retspleje. Heredet syntes et Forbund af Familjer, af hvilke hver næsten kunde gjælde som en Stat for sig; Fylket syntes et Forbund af Hereder; Fylkerne havde igjen for det meste sluttet sig sammen til videre Foreninger, med et fælleds Hovedthing som

Midtpunct; men idet i enhver af de saaledes dannede Kredse det Særlige var underordnet noget mere Almeent, blev dette dog ikke repræsenteret gjennem en stærk eller selvstændig Autoritet, og Underordningen havde meest Præg af en frivillig Tilslutning, der kun lader Fælledsskabet gjælde inden skarpt og snævert bestemte Grændser.[1]) — I Spidsen for disse løst forbundne eller indbyrdes fuldkommen uafhængige Smaastater stod Stammehøvdinger med arvelig Værdighed, der førte Navn af Herser eller Konger. Herserne var regelmæssig Heredsthingenes eller Heredshovenes, ofte vel ogsaa Fylkesthingenes og Fylkeshovenes Forstandere; i dem maa vi see de oprindelige og nødvendige Organer for den gamle Stammeforfatning. Derimod er der Grund til at tro, at Kongedømmet fra først af ingen Plads har havt inden denne, at det ialfald oftest har udviklet sig udenfor eller ved Siden af den. Det medførte en højere Ret og Rang end den, som tilkom Herserne, men det synes jævnlig ogsaa kun at have bestaaet i et saadant ydre Fortrin, og endog hvor det havde tilegnet sig en virkelig Styrelse og der ikke blot var en Konge i Folket, men en Konge over Fylket, havde hans Myndighed dog vistnok en fra Hersernes kun lidet forskjellig Characteer. Han raadede, som de Germaniske Fyrster, der omtales af Tacitus[2]), „auctoritate suadendi magis quam jubendi potestate." Der tilkom ikke Fylkeskongen som saa-

---

[1]) Her er kun Tale om det Udseende, Tingene havde faaet ved en ejendommelig Udvikling, ikke om den virkelige Sammenhæng. Fylket kan ikke antages at være dannet ved en Sammenslutning af Hereder, men disse maa snarere opfattes som Underafdelinger af hiint, idet Heredsinddelingen, som hviler paa et bestemt Talsystem, har en mere udvortes, kunstig Charakteer end Fylkesinddelingen. Staten kan ikke antages at være opstaaet ved en frivillig Overeenskomst mellem de enkelte Familjer; men Staten er voxet ud af Familjen, begge er fra først af i lige Grad naturbundne.

[2]) Germ. Cap. 11.

dan nogen Skat af Fylket og neppe heller nogen anden fast offentlig Indtægt[1]), saa han med Hensyn til sit og sine Mænds Underhold var henviist til frivillige Gaver og til hvad hans private Ejendomme indbragte eller hvad han kunde erhverve paa Vikingtog i fremmede Lande. Han har maaskee som oftest været i Besiddelse af visse prestelige Functioner, forestaaet Offertjenesten ved Fylkeshovet og ledet Forhandlingerne paa Fylkesthinget; men hans Indflydelse paa Retsplejen og Lovgivningen var neppe en saa regelmæssig og indgribende som den, Herserne øvede. Han var Fylkesmændenes øverste Anfører i Krigstilfælde; men han raadede ingenlunde for Krig og Fred. Blev Fylket angrebet af en fremmed Fiende, maatte alle Bønder møde for at værge sin Frihed, og da var han deres naturlige Fører; men vilde han fejde udenfor sit Rige, beroede det paa de øvrige Høvdingers og Bøndernes Godtykke og den Anseelse, det havde lykkets ham at opnaa, om han fik nogen Hjælp af dem eller ikke. Derfor kunde ogsaa Kveldulf svare, da Kong Audbjørn i Firdafylke opfordrede ham til at give Følge i den afgjørende Kamp mod Harald Haarfagre: „Kongen tykkes vel at have Ret til at kræve af mig, at jeg farer med ham, naar han skal værge sit Land og der bliver herjet i Firdafylke. Men jeg finder mig ingenlunde skyldig til at fare nord til Møre og stride der for at værge Møringernes Land.“ — Fylkeskongens Stilling synes saaledes overhovedet snarere at kunne betegnes som en Æresforrang end som en virkelig Regjeringsmyndighed; han var ingen souverain Hersker; hans Magt beroede væsentlig paa hans private Besiddelser, hans Følge af haandgangne Mænd, hans egen eller hans Æts Anseelse, derimod ikke paa nogen bestemt forfatningsmæssig Ret eller Vedtægt;

[1]) Keyser, Norges Retsforf. S. 24; jvfr. Dahn, Die Könige d. Germ. I. S. 33–34.

han var Samfundet sideordnet snarere end overordnet, og han havde derfor ogsaa sin bestemte personlige Ret som de andre Mænd af Folket, om end en højere end de andre.[1])

Det er nu i sig selv klart, at det Norske Enekongedømme maatte faa en ganske anden Charakteer. Dette fulgte, som sagt, allerede med Nødvendighed af den stærke territoriale Udvidelse. Jo flere oprindelig uafhængige Stammer eller Menigheder der forenedes under den samme Centralautoritet, jo større blev de Krav, der stilledes til denne, jo større Magt behøvede den for at holde de stridige Elementer sammen og sikkre det Heles Fred, — og Harald har aabenbar hverken savnet Vilje eller Evne til at drage Consequentserne af sit eget Verk. Men hans nye System for Landets Forfatning og Styrelse maa dog indtil en vis Grad have været betinget og begrændset af de i Tidsalderen almindelig gjældende Ideer. Han kan ikke have tilegnet sig nogen virkelig Ejendomsret over al Landets Jord: vi maatte slutte saa, endog om Kilderne ikke indeholdt udtrykkelige Vidnesbyrd herimod, alene fordi Tanken om en saa voldsom Forholdsregel dog neppe kunde opstaa eller lade sig gjennemføre, uden under Forudsætning af at den havde Støtte i gjængse Forestillinger om Erobringens Ret eller i en factisk existerende Mønsterform. Og hverken det ene eller andet var Tilfældet. Naar det altsaa heder, at han gjorde alle Bønder til sine Lejglændinger, da kan dette ikke gjælde som Udtryk for det virkelige Retsforhold, der indtraadte ved Haralds Foranstaltninger; derimod vel som et correct Udtryk for den Opfatning, der gjorde sig gjældende af dette Forhold, saa at det dog beholder en relativ Sandhed og Kildernes almindelige Troværdighed hævdes. Om vi nemlig antager,

[1]) Keyser, l. c. 298.

at Harald ikke har gjort Paastand paa noget videregaaende Herrevælde ligeoverfor sine Undersaatter end det, Karl den Store eller Ecgberht var i Besiddelse af ligeoverfor sine, at det forfatningsmæssige Grundlag, han gav det nye Norske Enekongedømme, i sine Hoveddrag har svaret til, hvad der var bleven gjældende Ret eller Vedtægt i de store Germaniske Mønsterstater, det Frankiske og det Angelsachsiske Rige: vil det alligevel erkjendes, at Forandringen har været saa voldsom, — at det Forhold, hvori de Norske Haulder og Herser blev stillet til Enekongen, har været saa stridende mod de ved Odelsforfatningen udviklede Begreber om Ejendom og Frihed, at Kildernes Maade at fremstille Sagen paa ikke kan synes andet end naturlig og rimelig.

Istedetfor Fylkeskongernes Æresforrang og deres til enkelte bestemte Tilfælde indskrænkede Førerrolle har han krævet en virkelig Regjeringsmyndighed, en virkelig Souverainitet. Istedetfor en „auctoritas suadendi“ har han tilegnet sig en „potestas jubendi“. Alle Rigets Mænd er bleven stillet i et virkeligt undersaatligt Forhold til ham; de skulde alle være ham „lyðskylldir“, tjenstbundne, forpligtede til at vise ham en lignende Troskab og Lydighed, som om de havde været hans haandgangne Mænd; hvad der før havde beroet paa et frivilligt Valg, blev nu en tvungen Sag, som Ingen kunde unddrage sig. Den Myndighed, han tilegnede sig, har som de Frankiske Kongers, indbefattet baade „Heerbann“ og „Gerichtsbann“. Han, og hans Jarler paa hans Vegne, skulde „dømme Lov og Landsret“, og som øverste Dommer har han tilholdt sig Ret til at inddrage Odel og Eje for dem, der forbrød sig mod den skyldige undersaatlige Troskab og Lydighed, og — hvad Kilderne viser — ofte nok gjort Brug af denne Ret. Han har villet raade for Krig og Fred; Bøndernes militaire Tjenestepligt er blevet en ubetinget og har

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] til en bestemt Tid eller til [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] forøvrigt var overladt til deres [illegible], om de vilde give Kongen Følge eller ikke. Han [illegible] [illegible] [illegible] Ydelser af sine Undersaatter, — det er [illegible] [illegible], at han paalagde dem Skat, maaskee har [illegible] [illegible] [illegible] Arbejde af dem til sine Gaarde, — og [illegible] [illegible] har ikke [illegible] noget Skin af Frivillighed paa [illegible] Side, de er ikke tilblevne ved en Overeenskomst, [illegible] er [illegible] som Ytring af en i Formen vilkaarlig [illegible], der [illegible] [illegible] at kunne udvide eller for[illegible] [illegible] efter eget Behag. Istedetfor Fylkestidens Familje[illegible] har han grundet en virkelig Stat i moderne-Romersk [illegible]. og i Egenskab af Statens Repræsentant har han tilegnet sig Ejendomsret og udelukkende Raadighed over alle [illegible] Strækninger af Landet, der svarede til det Engelske Folk[illegible]. — Almenningerne, som indtil da havde været betragtet som Odelseiendom for Bønderne i det Fylke, inden hvilket [illegible] var beliggende. Det sigter hertil, naar Egils Saga frem[illegible], at de, som rydde i Skogerne, Saltbrænderne og Veide[illegible], baade paa Sø og Land, blev alle Harald tjenst[illegible]. Vistnok har han ligesaa lidt forsømt at hævde sig de øvrige jura regalia, der vare anerkjendte i de Sta[illegible] [illegible], efter hvilke han dannede sin egen, saaledes [illegible] til at lægge Told paa Fartøjer, Retten til alt herre[illegible] eller jordfundet Gods og til Vrag, som drev ind paa Kysterne. Man finder ogsaa dette mere eller mindre bestemt [illegible]. Det heder, at han tilegnede sig „Søen og Vandene", hvilket maa sigte til Afgifter, der er bleven lagt paa Skibs-

---

) Keyser, Norges Retsforf. S. 95—96. Brandt, Brudstykker af Forelæsninger over den Norske Retshistorie [særsk. Aftryk af Ugeblad for Lovkyndighed] S. 221—23.

fart og Fiskeribedrift;[1]) ifølge Gulathingsloven og den nyere Landslov skulde Vrag, som drev ind paa Land, tilhøre Kongen; Udtrykkene i Gulathingsloven synes imidlertid at vise, at Grundejeren oprindelig har havt Ret til det Vrag, som drev op paa hans Grund,[2]) hvilket ogsaa stemmer bedst med den oprindelige Odelsforfatnings hele Characteer, saa at hiin Bestemmelse rimeligviis først er indbragt ved det af Harald Haarfagre grundlagte nye System. — Han taalte ikke nogen saadan uafhængig, af sig selv beroende Høvdingemagt ved Siden af sig, som den, Hersernes havde været ved Siden af Fylkeskongerne. Selvstyrelsen i Folkets mindre Kredse er bleven brudt; al offentlig Myndighed er bleven sammentrængt hos Kongedømmet og skulde herefter, middelbart eller umiddelbart, udgaa fra det. „Han lagde", heder det[3]), „naar han havde underlagt sig et Fylke, nøje Mærke til Herserne, de mægtige Bønder og alle dem, af hvem han kunde vente sig nogen Modstand, og gav enhver af dem Valget mellem at blive hans Tjenestemand eller fare bort af Landet, eller ogsaa lide haard Medfart, ja endog lade Livet." Herserne gik over til at blive Lendermænd; de beholdt en fremragende Stilling over det øvrige Folk, forsaavidt som de vilde finde sig i at gaa Kongen til Haande og modtage Land i Forlehning af ham; men deres Magt var fra nu af en afhængig; de var bleven kongelige Embedsmænd, og Harald har udentvivl forbeholdt sig Ret til at ind- og afsætte dem efter eget Behag, paa samme Maade som Karl den Store og hans nærmeste Efterfølgere ind- og afsatte sine Grever eller Vicegrever.

Idet vi saaledes antager, at den nye Norske Stats Forfatning er bleven indrettet i Overeensstemmelse med det Fran-

---

[1]) Keyser, l. c. S. 101.
[2]) Brandt, l. c. S. 258.
[3]) Egils Saga, Cap. 4.

kiske og det Angelsachsiske Riges, behøver vi ikke at tænke paa nogen ligefrem Efterligning. Vi behøver kun at forudsætte, at Sympathien, Sammenhængen inden den europæiske Folkeverden da som altid har været saa stor, at de politiske Synsmaader eller Grundsætninger, der var bleven raadende i de store Culturlande, ogsaa har meddeelt sig til og øvet Indflydelse paa de andre. Nordmændene var dengang mindre end kanskee nogen anden europæisk Nation et Folk af Hjemfødninger. Deres Vikingtog og Handelsrejser [Handel og Viking var, som man veed, paa det nøjeste forenet] bredte sig udover Størstedelen af den da bekjendte Verdens Have, og de havde paa Harald Haarfagres Tid allerede længe staaet i livlig Samfærdsel med Landene i Vesten, England og Frankrige. Det regnedes for at høre med til den højbaarne norske Ynglings Opdragelse, at han i nogen Tid færdedes i fremmede Lande og lærte udenlandske Høvdingers Skik at kjende, og blandt Harald Haarfagres Følge af Krigere og Skalder har der vistnok været mange, der kunde give Besked om de Frankiske og Angelsachsiske Herskere, navnlig om Karl den Store, Tidsalderens Mønster for alle Fyrster, og Maaden, hvorpaa han havde styret sit Rige. Vi seer, som før bemærket, af hvad der fortælles om den Pragt, hvormed Harald omgav sig, at han har lagt an paa at være en Konge i europæisk Stiil. Vi seer fremdeles, at han indrettede Administrationen af det Norske Rige paa en Maade, der ganske stemmer med, hvad der fandt Sted i det Frankiske. Han satte en Jarl i hvert Fylke, heder det, som skulde dømme Lov og Landsret og oppeberge alle kongelige Indtægter mod at nyde Tredjeparten deraf til sin Underholdning; enhver Jarl skulde have under sig 4 Herser eller flere, som hver skulde have 20 Mark Veitsle og til Gjengjæld underholde paa egen Bekostning 20 Hærmænd til Kongens Tjeneste,

medens Jarlen skulde underholde 60. Dette maa ikke opfattes som nogen formelig Udstykning af Souverainiteten (morcellement de la souveraineté) i Lighed med, hvad der blev sedvanligt i Mellemeuropa i den følgende Tid. Jarlerne var ikke, som Munch udtrykker det, Kronvassaller og Herserne Undervassaller i det fuldt udviklede Feudalsystems Aand, hvem altsaa hele Districter af Riget skulde være bleven overdraget med alle en souverain Herskers Rettigheder mod en bestemt Afgift eller Krigstjeneste. De var, som de Frankiske Grever og de dem underordnede Forstandere for Retsplejen og Forvaltningen i Rigets forskjellige Provinser, kongelige Embedsmænd, der handlede paa Kongens Vegne og oppebar de offentlige Indtægter i hans Navn. De aflønnedes som disse, deels ved at modtage Krongods i Forlehning, — hvorved de indtraadte i det samme engere Troskabs- og Forpligtelsesforhold til Kongen, som Krigerfølgets haandgangne Mænd, — deels saaledes, at der tilstodes dem en vis Andeel af de kongelige Indtægter. Og naar det heder, at Jarlen efter Harald Haarfagres Anordning skulde have Tredieparten af Sakøren og Landskylden i det Fylke, over hvilket han var sat, da svarer det hertil, at der i Regelen var tillagt den Frankiske Greve en Trediedeel af de kongelige Indtægter, som han oppebar af sit Grevskab.[1]) – Denne Overeensstemmelse gjør det saameget rimeligere, at Haralds System i det Hele, hans Ordning af Forholdet mellem Konge og Undersaatter, hans Bestemmelse af Kongedømmets Magtomraade og Rettigheder maa føres tilbage til den samme Kilde, har havt en directe eller indirecte Sammenhæng med det samme Mønster.

Men har dette været Tilfælde, da kan det ikke synes underligt, at Forandringen er bleven opfattet saaledes, som

---

1) Waitz, IV. S. 144—45.

Kilderne udtrykker den, naar de siger, at han tilegnede sig al Odel og gjorde alle Bønder til sine Lejglændinger. — Haulderne og Herserne er stegen ned fra at være souveraine Herrer til at blive Undersaatter. Ejendomsretten i almindelig privatretlig Forstand er ikke bleven dem fratagen: deres Gaarde gik i Arv som før efter Odelsarvegangens Bestemmelser; men den med Odelen forbundne Souverainitet er bleven ophævet. Der er bleven paalagt dem Byrder, som ikke havde Charakteren af frivillige, til deres eget Forsvar indgaaede Forpligtelser, men som udgik fra en Magt, der var deres egen ubetinget overordnet og selv bestemte, hvad der skyldtes den. De maatte gjøre Krigstjeneste, ikke blot hvor det gjaldt at værge deres egen Frihed, men naar og saalænge det faldt Kongen for godt at bestemme. De maatte finde sig i, at Kongen tilegnede sig visse Herligheder paa deres egen Grund, der før havde været som et Rige, hvorover de raadede med uindskrænket Myndighed. Der blev endelig paalagt dem Skat. Men at give Skat var uforeneligt med det gammel-Germaniske Begreb af personlig Frihed og uafhængig Ejendom. Den hos Germanerne og navnlig hos Nordmændene raadende privatretlige Opfatning af alle offentlige Forholde medførte, at Udredsler til Staten gjaldt som Afgifter til den Mand, i hvem Staten var repræsenteret; enhver Forpligtelse maatte derfor have Charakteren af Gjensidighed og frivillig Overeenskomst for ikke at nedsætte den fulde personlige Frihed. At yde Gaver til Kongen, hvorved idetmindste et ydre Skin af Frivillighed overholdtes, var fra gammel Tid Skik og Brug hos Germanerne; deri laa intet fornedrende, ingen Erkjendelse af personlig Afhængighed eller Hørighed ligeoverfor Kongen; men overalt hvor de Germaniske Konger søgte, efter Romersk Exempel, at indføre en regelmæssig Beskatning, stødte de paa den voldsomste Modstand hos sine Folk, som det først

langt om længe lykkedes dem at overvinde.[1]) At give Skat var et Ufrihedens Mærke, der paatryktes undertvungne Stammer og gjaldt som et Vidnesbyrd om ikke-Germanisk Herkomst.[2]) Denne privatretlige Opfatning af offentlige Byrder er noget, som maa haves for Øje ved de førnævnte Udtryk i vore Kilder, og det vil da vise sig, at de kunne have sin Sandhed, om de end ikke forstaaes efter Ordet.

Vi har i Norges senere Historie et Sidestykke til hvad der foregik ved det Norske Enekongedømmes Oprettelse, nemlig Svejn Alfivasøns Lovgivning, efterat Norge ved Stiklestad-Slaget var kommet under Dansk Styrelse. Ved denne Lovgivning, der vistnok gjenoptog de af Harald Haarfagres Bestemmelser, som i den følgende Tid var gaaet af Brug, fastsattes det blandt andet, at Bønderne skulde udrede visse saakaldte Julegaver til Kongen, at de skulde være forpligtet til at opføre alle de Bygninger, Kongen vilde have paa sine Gaarde, at Enhver, som drog ud paa Havfiskeri, skulde betale Kongen Landvarde eller Landslod, og at ligeledes ethvert Skib, der sejlede fra Landet, skulde yde en vis Afgift. Det heder udtrykkelig om disse Bestemmelser, at de var fastsat overeensstemmende med hvad der var Lov i Danmark.[3]) Nogle var endnu meget strengere [sum miklu frekari], føjes der til; men da Kong Svejn jo ikke optraadte som Erobrer, er det lidet sandsynligt, at dette virkelig skulde forholde sig saa. Det er paaviist[4]) med Hensyn til enkelte af de Bestemmelser, som i Sagaerne tillægges Svejn Alfivasøn, at de er fremstillet i et skjevt Lys eller opfattet paa en vrang Maade. Og seer vi bort fra dem, faar vi det Indtryk, at

---

[1]) Waitz, D. V. G. [2den Udg.] II. S. 192, 553, 577-78 o. fl. St.
[2]) Tacitus, Germ. Cap. 43.
[3]) Sn. Ol. d. hell. S. Cap. 253.
[4]) Munch, N. F. Hist. I. 2. 818-19.

den Danske Konge neppe har tilholdt sig andre Rettigheder end dem, som længe havde været gjældende i andre Lande [visse Naturalpræstationer eller Gaver til Kongen, Ægt og Arbejde til hans Gaarde, Afgifter af Fiskeri og Skibsfart], ogsaa der, hvor — som i Danmark — et egentligt Feudalsystem ikke kan siges at være indført. Alligevel omtaler Sagaerne denne Lovgivning omtrent paa samme Maade som Harald Haarfagres: — det kaldes en „þrælkan, ánauð ok úfrelsi“, der gik over alt Folk, og naar det ikke ligefrem siges om Svejn Alfivasøn som om Harald, at han tilegnede sig Odelen og gjorde alle Bønder til sine Lejglændinger, maa man ogsaa erindre, at Folket dog nu var blevet ganske anderledes fortroligt med en virkelig Statsmyndighed og de Indskrænkninger, som denne medførte i den enkelte Æts Ejendomsfrihed og Selvraadighed, end det havde været paa Haralds Tid. Dengang stod endnu Odelsforfatningen ved fuld og ubeskaaren Magt, Modsætningen til den almindelige europæiske Orden var en saameget skarpere, og Indtrykket af en Foranstaltning, der sigtede til at gjennemføre denne, maatte blive saameget dybere.

Medens det altsaa, naar vi antager, at Harald Haarfagres Foranstaltninger har været bestemt og betinget af den paa hans Tid gjældende europæiske Statsskik, ikke falder vanskeligt at forklare den Uvilje, som disse Foranstaltninger øjensynlig har fremkaldt, eller Maaden, hvorpaa Kilderne har opfattet og fremstillet dem, bliver det paa den anden Side ved en saadan Sammenhæng ulige lettere at forstaa, at Folket dog har fundet sig saavidt taalelig i dem, og at Harald desuagtet har kunnet efterlade sig et højt agtet og hædret Eftermæle. Vi kan forestille os, at om end Folket ikke med klar Bevidsthed har erkjendt denne Sammenhæng, har dog mangenen instinctmæssig følt den og bøjet sig for den

som for en højere Ret. Og endog hos dem, hvem Haralds nye System drev bort fra deres Odelsgrund, maatte dog Dommen over det og dets Ophavsmand blive en mildere, naar de skjønte eller følte, at det havde Støtte i en moderne, almindelig europæisk Tingenes Orden, end om det havde fremstillet sig som en blot og bar Brandskatning, en vilkaarlig Misbrug af den Stærkeres Ret.

Paa denne Maade vil det nu ogsaa bedst kunne forklares, at Haralds „Tilegnelse af Odelen“ er bleven udstrakt til at gjælde det hele Land. Havde den været en Brandskatning, der paalagdes de overvundne Fiender, eller en ligefrem Følge af Erobringen efter oldgermanisk Statsret, maatte det dog have staaet som noget aldeles uformeligt og urimeligt, at den var bleven gjort gjældende ogsaa i de Fylker, som han ikke havde underlagt sig med væbnet Haand, men faaet ved Arv. Var den derimod en Overførelse af moderne europæiske Stats- og Styrelsesformer, bliver Forholdet et andet. Ogsaa saaledes opfattet viser den sig nødvendig forbunden med Haralds Erobringer, forsaavidt som han først ved dem opnaaede en Magtstilling og Indflydelse, der satte ham istand til at gjennemføre en saa radical Forandring i den hele bestaaende Stats- og Samfundsorden, men Principet for denne laa dog ikke i Erobringsforholdet; den havde Charakteren af en almindelig, med Tidens og Udviklingens Krav stemmende Reform, hvilken han følgelig kunde kræve gjennemført ligeoverfor alle sine Undersaatter, hvad enten de vare komne under hans Herredømme ved Vaabenmagt eller ej.

Det fremgaar af det Foregaaende, at Haralds Foranstaltninger ikke saameget har rammet Folkets almindelige Frihed eller materielle Velfærd, som Høvdingestoltheden og en aristocratisk Selvraadigheds Vaner og Forestillinger. Den fiscalske Side ved hans „Tilegnelse af Odelen“ har kun havt

en underordnet Betydning, den reent politiske var Hovedsagen. Han gjorde vistnok Indgreb i den private Ejendomsret, idet han tilholdt sig visse Herligheder, som før tilkom Grundejeren; men disse har neppe i materiel Henseende havt synderligt at betyde, og de nye Byrder, som hver Enkelt fik at udrede, hvilken Stand og Stilling han end tilhørte, — Nefgildesskatterne t. Ex. — var vel neppe heller saa store, at de kunde siges at øve noget føleligt Tryk. For Mængden af Folket maatte vel endog Haralds strenge Regimente, hans „ofríki", som drev Høvdingerne ud af Landet, fremstille sig som en Fordeel, idet de nød godt af, at der saaledes gjordes en Ende paa de indbyrdes Fejder, hvorved det gik ud over Almuen [1]), medens de ikke eller kun i ringe Grad berørtes af Indgrebene i den uindskrænkede Odelsherlighed. Det er nemlig aabenbar et misvisende Udtryk, naar Maurer i den før nævnte Afhandling omtaler Odelsbønderne som et Democrati i Modsætning til det af Herser- og Jarleætterne bestaaende Fylkesaristocrati. Vi seer af enkelte af den gamle Frostathingslovs Bestemmelser, at i en senere Tid Haulderne kun udgjorde en faatallig Kreds inden det store Bondesamfund [2]), og vi kan vistnok herfra slutte tilbage: Forholdet har i saa Henseende efter al Sandsynlighed været det samme i det 9de som i det 12te Aarhundrede; selve Ordet „byggja", „bygsla" om Leje af Jord viser, at dette har været den sedvanlige Maade, hvorpaa Bondestanden i Oldtiden skaffede sig Jordbrug [3]). Hauldsklassen var vel ikke

[1]) Det er i Sagaerne fremhævet, hvor godt Harald overholdt Freden indenlands: „hann friðaði vel land sitt ok siðaði". Ágrip [Samll. t. d. N. F. H. II. S. 274]. Fgrsk. S. 10.

[2]) F. L. IV. 8. „Hvervetna er tylftar eiðar sculo framfara oc nemðarvitni, þá scal sakarábere nemna hálfa vátta, — — — oc nemna haullda xij or fylki eða bœndr hina bezto ef eigi ero haulldar til". — Jvfr. F. L. XV. 7. 11.

[3]) Brandt, Brudstykker af Forelæsn. S. 68.

strengt afsluttet i juridisk Forstand: enhver Familje, der erhvervede Grundejendom og besad den i tilstrækkelig lang Tid, opnaaede derved Hauldsret; men det maa have været en sjelden Undtagelse, at det lykkedes Nogen at hæve sig paa denne Maade. De store Fortrin, der knyttede sig til Besiddelsen af Odel, medførte, at ingen Mand gjerne skilte sig ved sin Jord, og der var ved de gjældende Retsvedtægter givet den enkelte Hauldsæt de stærkeste Midler ihænde til at forebygge, at Familjegodset, hvorpaa Ættens hele sociale Stilling hvilede, skulde definitivt gaa tabt for den og over i Fremmedes Besiddelse. — Vi kan vel tænke os, at der har fundets Odelsbønder, som var for lidet rige eller ansete til at indtage nogen politisk fremtrædende Stilling over det øvrige Samfund, og for hvem Besiddelsen af uafhængig Grundejendom væsentlig kun havde Betydning i materiel Henseende. Om dem gjaldt da det samme som om Lejglændingerne, at de nemlig kun i ringe Grad berørtes ved den med Enekongedømmets Oprettelse indtraadte Omvæltning: der blev paalagt dem visse Byrder, som dog neppe har været meget trykkende, men de stod ikke saa højt, at de kunde føle det som en Haan, en bitter Ydmygelse, at de fra nu af skulde være undergiven en virkelig Regjeringsmyndighed. Dette har derimod været Tilfælde med de mere fremragende Hauldsætter. For dem var den frie, uafhændelige og urørlige Jordbesiddelse bleven Grundlag for et virkelig politisk Herrevælde. De havde hævet sig næsten i Niveau med de oprindelige Høvdingætter, med hvem de havde forbundet sig, og hvem de i en vis Forstand havde inddraget inden sin Kreds og sine Interesser. Paa denne Maade var, ved Odelsvæsenet og den længe fortsatte Selvstyrelse i Folkets mindre Kredse, det Norske Samfund blevet et saa udpræget aristocratisk, som neppe noget andet inden den Ger-

maniske Folkeverden. I hvert Fylke dannede de mægtigste og meest formaaende Haulds-Ætter et tætsluttet Forbund med Herserne i Spidsen, et politisk og socialt herskende Aristocrati. Det var disse Confoederationer af souveraine Familjer, som det gjaldt at bryde, for at der kunde blive Plads for den Magt, som Enekongedømmet krævede og efter sit Væsen maatte kræve. Det var dem, som rammedes ved Haralds Indskrænkninger i den indtil da gjældende Odelsherlighed, hvem enhver Afhængighed af en højere Myndighed syntes eenstydig med Trældom og Tvang. Det var fra deres Kreds, at Udflytningerne til Island skete, — Landnaamsmændene kaldes i Regelen „ágætir“ eller „göfgir menn“, forsaavidt det ikke udtrykkelig heder om dem, at de vare af Herser-, Jarle- eller Kongeætter, — og det var fra dem, at Reactionen mod det af Harald Haarfagre grundlagte System siden udgik. — De af Herserne, der blev tilbage i Landet og bøjede sig for den nye Tingenes Orden, fik vel tilsyneladende rigeligt Vederlag for hvad de opgav, idet Kongen gjorde dem til sine Lendermænd. Deres Indtægter forøgedes, idet de ved Siden af sine private Ejendomme fik Krongods i Forlehning; deres Magt forøgedes, idet de vedblev som før at være Heredsthingenes Ledere og Forstandere for den offentlige Gudstjeneste ved Heredshovene og nu desuden kunde optræde som Enekongedømmets Repræsentanter og Organer for dets Vilje. Men medens de havde været selvstændige inden den snævrere Myndighedskreds, blev de afhængige inden den videre, der aabnede sig for dem. Med deres Souverainitet var det forbi. Som Lendermænd var de Kongen tjenstbundne, forpligtede ligeoverfor ham til en særlig Troskab og Lydighed; de modtog Lendermandsværdigheden af ham, og han kunde atter fratage dem den, naar han fandt for godt. I Egenskab af Heredsthingenes og Heredshovenes arvelige Forstan-

dere var de vel ikke ligefrem afhængige af Kongen; men deres Stilling som saadanne beroede paa, at de bevarede Besiddelsen af den Grund, paa hvilken Heredshovet laa, og denne Betingelse for den selvstændige Høvdingemagt havde Harald udentvivl sørget for at ramme i Roden, idet han tilholdt sig Ret til at inddrage under Kronen enhver Mands Ejendom, der forbrød sig mod den Troskab og Lydighed, som han krævede af sine Undersaatter. Hersernes Myndighed forøgedes saaledes paa deres Friheds Bekostning. Deres Magtbegjær kunde tilfredsstilles ved den nye Tingenes Orden; men Stoltheden og Selvstændighedsfølelsen maatte oprøres, og disse Følelser plejer at være de raadende i aristocratisk udviklede Samfund. Medens hos andre germaniske Folk, hos hvem Forholdene havde medført en skarpere fremtrædende Underordning af det Enkelte under det Almindelige, Tjenesteforholdet til Kongen, endog i de lavere Grader, gjaldt som en Udmærkelse og en Sikkerhed, der ivrig efterstræbtes, kunde en Norsk Herse tro sig fornedret ved at indgaa et hvilketsomhelst Afhængighedsforhold, om det end var forbunden med noksaamegen Magt og ydre Hæder. At blive Kongens Thegn, hvilket andensteds gjaldt som et Æresnavn, kunde i hans Øjne næsten gjælde som eenstydigt med at blive en Træl og et Tyende [1]). Han kunde synes at være sat i Klasse med Kotkarle og Thorpere og at modtage som Gave, hvad han selv ejede, naar han blev forpligtet til at give Skat og ikke længere var fuldt selvraadig paa sin egen Odelsgrund.

Trods de i mange Henseender glimrende Kaar, der bødes de fordums Stammehøvdinger af Harald, naar de vilde

[1]) Jvfr. Egil Skallagrimssøns Vers om sin Søn:
Veit ek — — —
At i syni minum
Var ills þegns
Efni vaxit.

gaa ham tilhaande, har de vel derfor vedblevet at staa i en hemmelig Opposition til den af ham grundlagte Tingenes Orden, og da den gamle Konge, hvis mægtige Personlighed Alle synes at have bøjet sig for eller veget tilside for, var død, kom denne fiendtlige Stemning aabenbart tilsyne.

Det er i et Par af de ældste og troværdigste Kilder[1]) antydet, at det var et Stormandsparti, der kaldte Haakon Adalsteinsfostre tilbage og opstillede ham som Kronprætendent ligeoverfor hans Broder Eirik Blodøxe, og det kan ikke være tvivlsomt, at det var som Redskab for dette Parti, at Haakon paa Thinget i Throndhjem gav Bønderne deres Odel tilbage. Han var dengang kun 15 Aar gammel, havde været opdraget i et fremmed Land og maatte være uerfaren og ukjendt med Norske Skikke og Sædvaner[2]). Hvad han foretog sig var maaskee det Klogeste, han under de daværende Forhold kunde gjøre: det var bleven nødvendigt, at Kongedømmet traadte et Skridt tilbage, saafremt Rigets Eenhed skulde opretholdes; men Beslutningen herom kan ikke være udgaaet fra ham selv; det var Høvdingerne med Sigurd Jarl i Spidsen, der raadede, og hos dem har aabenbar særegne Standsinteresser gjort sig gjældende. Den Statsforandring, til hvilken Haakon Adalsteinsfostre's Navn er knyttet, kan derfor betragtes som Resultatet af en over det hele Land foregaaet almindelig Bevægelse; den var en fra det fordums herskende Fylkesaristocrati udgaaet Reactions Sejr ligeoverfor det i moderne europæisk Aand gjen-

---

[1]) Hist Norv. [Munch, Symb. ad hist. Norv. Pag. 11]: „Hic [ɔ: Eric Blodøxe] a fratre suo Hacone alumno Adalstani, idem consiliantibus Norwegie primatibus regno privatus in Angliam secessit". Ágrip [Samll. t. d. N. F. H. II. S. 278]: þa qvauddo vitrir menn Hacon aftr i land meþ laund tveim vetrom efter andlatt Haralds hárfagra.

[2]) Munch, N. F. H. I. 1. S. 714—15.

nemførte souveraine Enekongedømme, og dens Væsen maa forstaaes i Overeensstemmelse hermed.

Som ved Harald Haarfagres Tilegnelse, saaledes har ogsaa ved Haakons Tilbagegivelse af Odelen den politiske eller reent moralske Side været Hovedsagen. De nye Byrder, som var bleven paalagt Folket, synes for en væsentlig Deel at være bleven staaende. Det heder om Haakon, at han lod tage de af Faderen paabudne Nefgildesskatter langs Kysten og i det Throndhjemske og anvende til Opførelse af Skibe, hvilke Bønderne blev forpligtet til at vedligeholde, udruste og bemande for en vis Deel af Aaret. Skatten er saaledes for Kystbygdernes Vedkommende bleven forandret til et Søkrigsstyr; i det Indre af Landet synes den derimod fremdeles at have været udredet paa samme Viis som før. — Haakon har efter al Sandsynlighed opgivet visse Herligheder, som hans Fader havde tilegnet Kongedømmet, og hvorved Odelsherrerne var bleven mere fornærmet i sin Værdighed end i sin materielle Interesse, saaledes Ejendomsretten til Vrag og jordgravet Gods, paa hvis Grund det end var fundet; andre har han vistnok beholdt, saasom Retten til at disponere over Almenningerne, forsaavidt som ingen Enkelt allerede havde hævdet sig Brugsret i dem. Men Hovedsagen var udentvivl, at de offentlige Byrder eller de Indskrænkninger i den Enkeltes Ejendomsherlighed, som fremdeles vedblev at bestaa, fra nu af kunde betragtes som hvilende paa en mellem Folket og Kongen indgaaet Overeenskomst. Derved ophørte de at have den Charakteer af tvungen Forpligtelse, af Paabud, udgaaet fra en hver Enkelt ubetinget overordnet Myndighed, der havde været stødende for Hersernes og Hauldernes aristocratiske Selvfølelse; Skatten var ikke Skat længer, naar man selv havde været med at bestemme den, men en Gave, der ikke paatrykte Udrederen noget Ufri-

hedens Mærke. — Odelsejendommens Souverainitet er atter bleven anerkjendt, med visse engang for alle bestemte Indskrænkninger. Kongedømmet har opgivet den nyere europæiske Charakteer, som Harald Haarfagres Foranstaltninger havde givet det, og har atter nærmet sig den urgermaniske Type; den Norske Enekonge eller Overkonge beholdt vel mere udstrakte Rettigheder, end der havde tilkommet Fylkeskongerne; men hans Myndighed kom dog nu til at blive af væsentlig samme Art som disses, — en til visse bestemte Tilfælde indskrænket Førerrolle, en Forrang snarere end et Herredømme; han fremstillede sig snarere som sideordnet end som overordnet det øvrige Samfund, snarere som den Første i et Forbund af Ligemænd, der frivillig har givet sig ind under en fælles Ledelse, end som en souverain Herre, der har Magt til at byde og befale. Kongedømmet stod ikke længer med Fordring paa et romersk „imperium“, eller et Skytsherredømme [mundiburdium] over hver enkelt Undersaat, liigt de Frankiske Kongers. Dets „Heerbann“ og „Gerichtsbann“ var bleven indskrænket inden snævre Grændser eller ganske ophævet. Kongen skulde raade „boði ok banni“, men han skulde raade „at lögum“[1]). Der tilkom ham ikke længere nogen dømmende Myndighed; han havde opgivet den selvtagne Ret til at inddrage Odel og Ejendom for dem, der forbrød sig mod den skyldige Troskab eller Lydighed ligeoverfor Statens Overhoved, og Lydighedspligten var ikke længer en almindelig og ubestemt, som den havde været efter Harald Haarfagres System, idet samtlige Kongens Undersaatter blev stillet i et lignende Forhold til ham, som om de havde gaaet ham personlig til Haande: den gjaldt kun saalangt, som den mellem Kongen og Folket vedtagne Overeenskomst nærmere bestemte. Odelsejendommen var atter

[1]) F. L. VII. 1.

som før bleven urørlig og uangribelig, og dette havde navnlig Betydning for Herserne, hvilke derved i det Væsentlige gjenindsattes i sin ældre Stilling som uafhængige Stammechefer. De vedblev vel at være Kongens Lendermænd, modtoge som saadanne Land i Forlehning af ham, gik ham til Haande, optraadte paa hans Vegne som Repræsentanter for hans Styrelse. Men de var tillige arvelige Forstandere for Heredernes Retspleje og Offertjeneste, og i denne deres Stilling, der beroede paa deres Odel, kunde Kongen ikke længer røre dem; den blev derfor det Væsentlige, medens deres Stilling som Embedsmænd kun fik en underordnet Betydning. Harald Haarfagres System havde gaaet ud paa at sammentrænge al offentlig Myndighed hos Kongedømmet; han havde gjort selve det Grundlag, paa hvilket den uafhængige Høvdingmagt i Folkets mindre Kredse hvilede, saa usikkert og tilegnet sig selv en saa omfattende Regjeringsmyndighed, at Repræsentanterne for det gamle Fylkesaristocrati, naar de vilde hævde sig en overlegen Stilling over det øvrige Samfund, maatte søge at knytte sig saa nær til ham som mueligt. Paa lignende Maade som hos andre germaniske Folk, hos hvem Kongedømmet havde opnaaet en virkelig Regjeringsmyndighed, t. Ex. hos Angelsachserne og Frankerne, syntes ogsaa i Norge en Tjenesteadel at skulle udvikle sig, der optog den gamle uafhængige Stammeadel i sig, omdannede den eller trængte den tilside. Men efter den under Haakon Adalsteinsfostre fuldbyrdede Reaction seer vi Fylkesaristocratiet fremtræde paa en Maade, hvorved det kun i ringe Grad kan have fjernet sig fra sin oprindelige Charakteer. Det var ikke paa Tjenesteforholdet til Kongen, at Lendermændernes Magt og Anseelse fornemmelig beroede; de vare langt mere Bondehøvdinger, Repræsentanter for de store Ætters nedarvede Indflydelse hos Folket, end konge-

lige Embedsmænd. Saaledes fremtræder de i det bekjendte Sted hos Snorre[1]), der skildrer Tilstanden i Norge under Jarleregjeringen umiddelbart forud for Olaf Haraldssøns Optræden: „I denne Tid var der mange Lendermænd i Norge, og de var fordetmeste mægtige og saa ætstore, at de stammede fra Konger eller Jarler og havde ikke langt at regne op til saadanne; de var ogsaa meget rige. Kongerne eller Jarlerne, der styrede Landet, maatte søge al sin Styrke hos dem; thi i hvert Fylke blev det, som Lendermændene raadede for Bondefolket.“

Det Norske Statssamfund, saaledes som det skildres i disse Ord, fjerner sig langt fra den af Harald Haarfagre lagte Plan. I det Compromis, som blev afsluttet mellem det Gamle og det Nye ved Haakon Adalsteinsfostres Opløftelse paa Thronen, har det aabenbart lykkets det Gamle at hævde sig en afgjørende Overvegt. Rigets Eenhed viser sig kun repræsenteret paa en svag og vaklende Maade; den norske Stat fremtræder kun som det yderste og øverste Led i den lange Række af Confoederationer, der havde dannet sig den ene ovenpaa den anden; Folkets mindre Kredse har i det væsentlige bevaret sin Autonomi, det er Stammeforfatningens Repræsentanter, der øver den raadende Indflydelse, og Kongerne maa søge sin Støtte hos dem, ikke omvendt som i de Lande, hvor de nyere romersk-christelige Grundsætninger om Kongens souveraine Ret ligeoverfor hans Undersaatter var bleven gjennemført.

Først ved Christendommens Befæstelse indtræder et nyt afgjørende Omslag; Kongedømmet gjenvinder atter en Stilling, der nogenlunde svarer til den, Harald Haarfagre havde tilegnet det, og bøjer saavidt under sig Stammeaanden og

---

[1]) Sn. Ol. h. helga, Cap. 44.

de gamle Ætters Selvraadighed, at Rigets Eenhed kan siges at være sikkret.

III.

Ved den i det Foregaaende givne Fremstilling vil — tror jeg — Billedet af Harald Haarfagre og hans Verk befries for noget af det Haarde og Frastødende, som det maa have havt efter de gjængse Forestillinger, uden derfor at blive mindre stort. Hans Verk staar ikke for os som Udtryk for et blot personligt Magtbegjær, der ingen andre Grændser kjender end dem, som den ydre Modstand foreskriver; det har været betinget og begrændset af en almindelig Udvikling; han har repræsenteret denne, men han har tillige foregrebet den, deri kommer hans Personligheds overlegne Magt tilsyne.

Grunden for det nye Norske Rige var indtil en vis Grad beredet; Smaastammerne havde samlet sig til større politiske Grupper, og en Erkjendelse af national Samhørighed havde forbundet dem alle. Men om end denne Erkjendelse kan have været Harald en nyttig Allieret, er det dog vist, at den endnu ikke paa langt nær var bleven sterk nok til at kræve et bestemt politisk Udtryk. Her syntes endnu at være langt frem til det endelige Maal. I hver af de tre Hoveddele, hvori Landet naturligt falder, havde der dannet sig et Centrum for en mere omfattende Organisation, idet udentvivl allerede længe før Harald Haarfagres Tid de fleste Nordenfjeldske og de fleste Vestenfjeldske Fylker havde forenet sig om et fælleds Hovedthing, ligesom de Oplandske Fylker og de tilstødende Kystlandskaber var forenet om Eidsivathinget. Men mellem disse tre Hoveddele har Naturen opdraget skarpe Grændser, og hver af dem synes forud for det Norske Riges Oprettelse at have udviklet sig paa en

i mangt og meget ejendommelig Maade. Baade Vikens og Gulathingslagens Fylker havde staaet i livlig Forbindelse med Udlandet gjennem Handel og Vikingtog; men, medens Vikværingerne meest synes at have faret til Østersølandene eller i Forening med Danerne og Gauterne at have herjet paa de Flanderske og Franske Kyster, laa Hørdernes og Rygernes Handels- og Vikingvej vestover, og disse Stammers Udbredelse over Øerne i Vesterhavet maa i høj Grad have bidraget til at udvikle og ejendommeligt præge deres Cultur. De Thrønderske Fylker havde en mere afsides Beliggenhed. Forholdene i Throndhjem synes i det Hele at have havt megen Lighed med Forholdene i Svealand. En Række smaa Fylker eller Folklande laa nær forbundne omkring Kysterne af en dyb Fjord; de udgjorde som en Verden for sig, saa at der endog er Spor til, at de, ligesom Mælar-Egnene, i de ældste Tider slet og ret kaldtes Mannheim d. e. Menneskenes Hjem[1]), og de har vistnok i langt ringere Grad end det øvrige Land taget Deel i Vikingtidens krigerske Bevægelse, hvorpaa det ogsaa tyder, at Kongedømmet efter al Sandsynlighed var ukjendt i de Thrønderske Fylker før Harald Haarfagres Tid[2]), eller at det ialfald her har spillet en mindre fremtrædende Rolle end hos de andre Norske Stammer. — Saaledes var Landets tre Hoveddele ikke mindre i historisk end i geografisk Henseende adskilt ved store Afstande, og der skulde en dristig Tanke til for at fatte den Plan at samle dem til et politisk Hele.

Den samme Dristighed, den samme Foregriben af Udviklingens jevne Gang kommer ogsaa — og endnu sterkere — tilsyne i det af Harald gjennemførte System for Styrel-

---

1) Munch, I. 1. S. 71.

2) Det heder vel, at Harald fældte 8 Konger, inden han underlagde sig de 8 Thrønderske Fylker; men kun een af dem nævnes med Navn, og dette Navn synes lavet. Munch, I. 1. S. 466.

sen og Landets Forfatning. Ved dette System blev den nye Norske Stat ført midt ind i Strømmen af den almeneuropæiske politiske Udvikling, stillet Side om Side med de store Mønsterstater i Henseende til Organisation. Dette var ganske vist et Fremskridt. Det var en nødvendig Betingelse for Nationens Fremadskriden, at den stod i en uafbrudt indre og ydre Forbindelse med den øvrige Verden; det var derfor et Krav, som den nationale Udvikling efterhaanden maatte komme til at stille, at den Norske Stat fik en Organisation, der indtil en vis Grad stemte overeens med hvad der var herskende europæisk Statsskik. Men Harald gjennemførte dette Krav med eet Slag og i langt videre Udstrækning, end de paa hans Tid givne Forhold kunde siges at medføre: en moderne Stat, et souveraint Kongedømme som det af ham grundlagte savnede dog endnu hos Nordmændene de nødvendige aandige Forudsætninger og kunde først i nogen Grad opnaa disse ved Christendommens Indførelse.

Derfor maatte Haralds Verk faa den Charakteer af hensynsløs Voldsomhed, hvormed det fremstiller sig for os i Sagaernes Skildring; derfor maatte det atter for en stor Deel nedbrydes.

Man kunde fristes til at beklage, at den jevne, regelmæssige Udvikling paa denne Maade blev afbrudt, naar man seer hen til, hvad den voldsomme Samling af de Norske Smaastammer kostede Folket. Havde ingen Harald rejst sig og ryddet Riget for sig med et hensynsløst Magtbegjærs Haardhed, søgt at paatvinge Nordmændene en Statsform, hvortil de ikke paa nogen Maade endnu kunde siges at have været forberedte, — saa vilde maaskee disse Tab have været undgaaet. Stammerne vilde have samlet sig fredelig, den moderne Stat vilde lidt efter lidt have befæstet sig paa den aandige Basis, som Christendommen gav.

Saaledes som det nu gik, synes meget af Folkets bedste Kraft at være bleven ødet ved et fortidligt Forsøg. Værst medtoges Gulathingslagens Fylker, — udentvivl paa den Tid de rigest udviklede, Vikingernes og Søkongernes rette Hjem. Om dem gjælder det vistnok med fuld Sandhed, hvad en nyere Islandsk Forfatter[1]) har sagt om Norge i Almindelighed, at nemlig deres Ættearistocrati efter Harald Haarfagres Tid kan lignes „við felldan skóg, — standa storir runnir eptir hér ok hvar, en mikil rjódr á milli". Men ogsaa fra de andre Fylker fandt talrige Udvandringer Sted, og det var overalt storættede, gjæve Mænd, der flyttede, medens Almuen sad fastere paa Foden. Man faar et Indtryk, som om en heel Udvikling er bleven afbrudt.

Men et Brud var her uundgaaeligt. Man bør ikke forestille sig, at Grunden til, at Norge samledes senere end Nabolandene, skulde være den, at det laa agterud for disse i Henseende til Cultur. Hverken Oldsagerne eller de skandinaviske Folks ældste Historie giver mindste Anledning til at formode et saadant Forhold. Norge laa dengang ikke fjernere fra de store europæiske Culturstrømninger end Sverige og Danmark; snarere omvendt; Nordmændene, der tidlig maa være bleven søvante fremfor nogen anden Germanisk Stamme, havde over Havet en snar og aldrig lukket Vej til Samkvem med Vesteuropas mere civiliserede Lande, og vi veed, at et saadant Samkvem har bestaaet længe forud for den sikkre Historie. Det er saaledes utænkeligt, at de skulde være bleven tilbage for Nabofolkene i almindelig Udvikling; men deres Lands Natur medførte kun, at Udviklingen hos dem fik en særegen Retning, saa at den ikke mindre tjente til at fremhæve det Ejendommelige ved hver enkelt Stamme end det for alle Fælleds. Selvstyrelsen i Folkets mindre Kredse,

[1]) Gudbrand Vigfusson, Safn t. S. Isl. I. S. 296.

der beskyttedes ved de skarpe naturlige Grændser mellem Bygderne, var Grundlag for en eller flere Ætters Magt. De Rigdomme og den højere Cultur, som Vikingtogene tilførte Landet, kom nu fremfor alt disse Ætter til Gode, befæstede deres Stilling og hævede dem over den menige Almue. Paa samme Tid som Udviklingen skabte den Magt, der skulde samle Fylkerne, gav den altsaa disse en større Modstandsevne. Norge fik fremfor de andre skandinaviske Lande et talrigt og mægtigt Aristocrati, og ved de store Ætter blev en højere Culturs Styrke lagt ind i Stammeforfatningen, som var repræsenteret af dem og i dem fandt sine naturlige Forsvarere. Men idet saaledes her den politiske Eenhed skulde gjennemføres ligeoverfor en langt videre fremadskreden Udvikling inden Folkets mindre Kredse, end Tilfældet kan have været i Danmark eller Sverige, maatte den ogsaa fremkalde langt haardere Kampe. Det kunde ikke være anderledes, end at disse Kampe medførte Tab og Forstyrrelser; men de gav ogsaa en Erstatning herfor. Det er ved saadanne Sammenstød, hvor forskjellige Retninger træder skarpt op mod hinanden, at der tændes Lys i Historien, og medens Norge senere end Nabolandene samledes til et politisk Hele, fik det forud for disse en Historie med store Optrin og klart fremtrædende Personligheder.

Hvad vi læser om de Islandske Landnaamsmænd og deres Ætter giver os en bestemt Forestilling om, hvor nødvendigt det var, at der blev ryddet dygtig op inden Fylkesaristocratiet i Norge, naar der skulde vindes Plads for et Kongedømme, som var sterkt nok til at holde det Hele sammen og hævde dets Selvstændighed. Et saa talrigt og tætvoxet Aristocrati skulde neppe have kunnet indordnes under en virkelig national Statseenhed.

Det var en stor Sum af Kraft og Cultur, der flyttede til Island med Landnaamsætterne; men den ubændige Selv-

raadighed og stejle Uafhængighedsaand, der havde udviklet sig hos disse Ætter, knyttede dem paa det fasteste til den gamle Stammeforfatning og maatte under en ny Tingenes Orden være bleven fordervelig for dem selv eller for det hele Samfund. Havde Island ikke været, eller var de forbleven i Norge, vilde deres Skjæbne vel fordetmeste have været at gaa tilgrunde, eller de havde flyttet en for en ud til fremmede Lande og tabt sig blandt fremmede Folkestammer. Idet de nu ligesom med eet Slag rykkedes op, forfulgtes af Erobreren i sine Tilflugtssteder paa Øerne i Vesterhavet og dreves over til Island i Flok og Følge, blev ogsaa dette paa en Maade en Samling, sideordnet den, der foregik i Norge. De frelstes saaledes for den Norske Nationalitet, i hvis historiske Liv de fremdeles kunde vedblive at tage Deel og det en saameget betydningsfuldere, fordi de i en udvortes Forstand havde skilt sig fra den. De fandt paa Island et Tilflugtssted, hvor de paa engang kunde bevare sin Nationalitet og sin nedarvede Frihed, og ved at flytte hid med saamange af sine bedste Repræsentanter bragtes den gamle Stammecultur udenfor Rækkevidden af de forstyrrende Indflydelser, for hvilke den var udsat i sit oprindelige Hjem, men dog ikke udenfor den nationale og historiske Sammenhæng, til hvilken selvfølgelig dens fortsatte Liv og Trivsel var knyttet som til en nødvendig Betingelse.

Vi veed af Norges senere Historie, at Fylkesaristocratiet, saa haardt det end var bleven medtaget af Harald Haarfagre, dog vedblev at være talrigt og stærkt nok til at hævde sin Selvstændighed og gjennem en lang Række af Aar at gjøre den nye norske Stats Tilværelse usikker og vaklende. Gang efter Gang stillede det sig i aaben Kamp mod Kongedømmet og syntes nærved at vinde en afgjørende Sejr. Denne Kamp var tillige en Kamp om det Norske Folks

selvstændige politiske Tilværelse. Kongedømmet, der repræsenterede Folkets Eenhed, repræsenterede tillige dets nationale Uafhængighed, medens Aristocratiet, der var Organ for Stammeaanden, sluttede Forbund med udenlandske Kongers Krav paa en Overhøjhed, som i Tidens Løb maatte være gaaet over til et virkeligt Herredømme. Den nationale Uafhængighed sejrede; men i denne Sejr maa der tilkjendes Harald Haarfagre en væsentlig Deel, og i denne Sammenhæng viser det sig, at hans Samling af Fylkerne, om den end ved en Betragtning af de indre Tilstande synes at være kommen fortidlig, dog kom i rette Tid og ikke kostede Landet formeget i Forhold til hvad der blev opnaaet.

Et Folk vinder ny Styrke ved at samles til et politisk Hele og bliver istand til en virksommere Optræden udadtil. Danerne og Svearne, der var bleven samlet forud for Nordmændene, fik derved et Overtag over disse, og Dane- og Sveavældet havde allerede før Haralds Tid udbredt sig over Dele af det Søndenfjeldske Norge. Hans Optræden var betinget heraf; den var som en krampagtig Anstrængelse, hvorved Folket samler sig ligeoverfor den udenfra truende Fare. Idet Harald underlagde sig de Norske Fylker, afskar han alle Krav paa Overhøjhed fra Dane- og Sveakongernes Side og stillede et Noregsvelde jevnbyrdigt op ligeoverfor Dane- og Sveaværldet. Det var endnu langt frem, til Fylkesaanden kunde siges at være kuet. Men den nationale Eenhedsfølelse havde dog nu vundet en fast Grund, idet den var fremtraadt i en for alle fattelig Form og havde sammenknyttet sig med Erindringen om en mægtig Personlighed, der havde gjort et dybt Indtryk paa Folket. Saaledes blev den istand til at gjennemgaa Krisen, og det kan siges, at Harald Haarfagre, idet han grundlagde det Norske Rige, har hævdet det Norske Folks nationale Selvstændighed i et afgjørende Vendepunct.

ET BREV FRA STATSRAAD N. TRESCHOW.

MEDDELT AF L. DAAE.

Allerede af Schinkels Minnen ur Sveriges nyare Historia (X, 240) har det været bekjendt, at Carl Johan ikke ugjerne havde seet sin Søn Oscar gift med en Datter af Frederik VI, og i det nysudgivne første Bind af O. Lehmanns Skrifter (S. 60 fg.) heder det, at Oscar (formodentlig under sit Besøg i Kjøbenhavn 1822) skal have anholdt om den yngste af de to danske Prindsessers (den nuværende Hertuginde af Glücksburg Wilhelmines) Haand.

Det følgende Brev fra N. Treschow, uvist til hvem, der findes i Brevskriverens Concept paa vort Universitetsbibliothek, er et Bidrag til nærmere Belysning af denne Giftermaalsplans Historie. Det synes at fremgaa af Brevet selv, at Treschow ikke paa egen Haand, men efter Tilskyndelse fra høiere Steder har sat sig i Forbindelse med en, som man maa antage, indflydelsesrig dansk Mand. Til Bestemmelsen af den Tid, hvorfra det udaterede Aktstykke hidrører, faar man et Vink derved, at Treschow omtaler et nys aflagt Besøg i Stockholm. Her ved man nemlig, at han indfandt sig i Februar 1821 for at modtage „Dubning" som Ridder af Carl XIII.s Orden, hvortil han var bleven udnævnt 28 Jan. s. A. Det „Selskab af Ædle", hvorpaa han beraaber sig, er udentvivl Frimurerordenen, af hvilken Treschow allerede i mange Aar (siden 1782) havde været et ivrigt Medlem (smlgn. hans Autobiografi i „Om Gud, Idee- og Sandseverdenen", B. I, XXIII), og hvortil ligeledes den i Brevet omtalte Hofmarskalk, Baron Salza, der blev Ridder af Carl XIII.s Orden 1823, hørte. Om denne Baron Salza henvises til hans egne udførlige Meddelelser i Svensk biogr. Lex., B. XIII, 290 fg.

Ikke havde jeg troet, at burde skrive Dem til i noget politisk Anliggende, hvortil Omstændighederne dog nu indbyde mig. Anledningen dertil er følgende. Medens jeg opholdt mig i Stockholm kom det Spørgsmaal saavel imellem os Norske som med anselige Svenske ofte

paa Bane: hvorledes det Baand, der nu forener de to Scandinaviens Folk, ogsaa kunde knyttes saaledes med det tredie, at de alle, om just ei paa samme Maade, indbyrdes kunde stytte og styrke hverandre, og i det mindste Sæden til de indbyrdes Uenigheder udryddes, der hidindtil have gjort dem alle saa ulykkelige. Man var paa alle Sider enig om, at man ved enten aabenbar at bekrige eller hemmelig at skade hverandre egentlig ikkun rasede mod sig selv. Men Middelet til for Eftertiden at afværge saadan Tvedragt var især efter hvad der nylig har tildraget sig ei let at finde. Men ligesom enhver grundig Forbedring til Menneskeslægtens Bedste maa begynde fra Ungdommen, saa faldt det baade mig og Flere ind, at det sikkreste Raad til at befordre Venskab med Naboe- eller egentlig Broder-Folket de Danske vilde være en Forbindelse mellem de yngste af begge Kongeslægter. Ædle Mænd, for hvilke ei alene det egentlige Fædrenelands Interesse har al den Vigtighed, det fortiener, men som vove tillige at omfatte beslægtede Nationers ja den hele især cultiverte Menneskeheds have med Flid overveiet denne Sag. Den har vundet Bifald endog paa de Steder, der bedst ere istand til at bringe Planen til Udførelse. Maatte man kun paa hiin Side af Sundet tænke ligesaa. Jeg veed alt hvad derimod med og uden Grund kan indvendes. Det Vigtigste reiser sig ganske vist af Mistroe. Denne beroer enten paa de Domme, man fælder om Nationers eller enslige Personers Character. At de første i Almindelighed ere meget skæve og tildeels fuldkommen urigtige, tilstaaes fast af alle Fornuftige, men blive dog imellem Naboefolk sielden rettede, førend disse begynde at nærme sig hverandre. Saaledes begynder det at gaae med Norske og Svenske, og saaledes vil det upaatvivlelig ogsaa gaae med Danske og Svendske, saasnart de ved en nærmere Forbindelse lære at kiende hverandres gode Egenskaber og vexelviis tilgive Svagheder, hvorom det ofte kan være Spørgsmaal, hvem der af begge de ere mest særegne. Hvad enslige Personer angaaer, saa er en engang opkommen Misforstaaelse vanskeligere at hæve. Men Personer døe, Stater ere evige. Formandens Character og Grundsetninger afvige ofte væsentlig fra Eftermandens. Ungdommen er af Naturen baade oprigtig og forsonlig. Det kan i Danmark neppe være dem, der have med udenlandske Sager at bestille, ubekiendt, at den unge Hertug af Sødermanland H. K. H. Prinds Oscar udmærker sig ligesaa meget ved nordisk Sind og Tænkemaade som ved andre Siæls og Legems Gaver, og at vore Sønner med Haab og Glæde kan see denne opgaaende Sol i Møde. En Forbindelse mellem ham og Dannerkongens yngre Datter vilde være et Skridt til Forsoning, som i det den kaster et Slør over det Forbigangne aabner de lyseste Udsigter i det Tilkommende. Mange saadanne Alliancer have vel just ikke havt denne Virkning, og den seneste af dette Slags mellem Danmark og Sverige forfeilede den fast gandske. Men ligesaa sieldne

som tilfældige Omstændigheder vare deri Skyld. Naar derimod en oprigtig Forsoning gaaer forud, staaer Politiquen ikke Fare for af Fordom at misforstaae Staternes sande Fordeel, og denne vel forstaaet, bør den nøieste Alliance mellem Scandinaviens Folk saa aabenbarlig (være) Hovedforemaalet for deres Bestræbelser, at kun dette er uforklarlig, at denne Grundregel ei for Aarhundreder siden paa begge Sider er bleven befulgt. Kunde den end tilforn synes problematisk, medens Sverige altid truedes af en dobbelt Fiende saavel for til som paa Flankerne, saa finder denne Grund dog nu ei længere Sted. Ingen af Parterne have nu mere at befrygte af hverandre, men alt at haabe af en varig og fast Alliance mellem dem selv indbyrdes. — Skulde Deres Høivelbaarenhed finde det her Anførte Deres Opmærksomhed værd og Omstændighederne tillade Dem hertil at medvirke, saa vil De i Hofmarskalken Hr. Baron Salza finde en Mand, som De herom kan meddele Deres Tanker. Han hører til det Selskab af Ædle, som jeg før har nævnet, og hvoraf Nogle personlig ere mig vel bekiendte. Jeg tør forudsette at jeg selv er Dem nok bekiendt for intet at ønske uden hvad jeg troer der tiener saavel det gamle som nye Broderfolk, som jeg ligeledes har lært at agte og elske. Den Troskab jeg skylder Fædrelandet og det ny Kongehuus kan ligesaa lidt tilintetgiøre min Hengivenhed og Taknemmelighed mod det forrige, som mod mine gamle danske Venner, blandt hvilke De indtager et saa udmærket Sted. Med oprigtigt Venskab og sand Høiagtelse er jeg derfor uafladelig Høistærede Hr. Etats Raad

Deres Høivelbaarenheds
ærbødigst forbundne Tiener

Treschow.

OPTEGNELSER
TIL
LUDVIG HOLBERGS BIOGRAPHI.

AF L. DAAE.

Ludvig Holberg har i sine Skrifter hyppig indstrøet charakteristiske Smaatræk om sig selv, ja endog i de berømte „*Epistolae*" til en unavngiven *vir perillustris* leveret en sammenhængende Skildring af sit Liv. Denne Skildring er i høieste Grad tiltrækkende, og den er det dobbelt for dem, som have Sands for det eiendommelige Humor, hvorved Holberg udmærker sig ogsaa som latinsk Forfatter, men den er dog ligesaameget en Reisebeskrivelse som en Biographi, den fortier fuldt saa meget, som den fortæller, og er i det Hele mere skikket til at opvække og spænde end til at tilfredsstille Læserens Videbegjærlighed [1]). Og til at fuldstændiggjøre disse hans egne Meddelelser føle vi os i en paafaldende Grad blottede for Hjælpemidler. Hans egne Papirer ere sporløst forsvundne. Var han frugtbar paa fingerede Breve, skrev

[1]) For blot at nævne et eneste Exempel, hvor interessant skulde det ikke være at vide, hvilke de „*amici*," som han idelig omtaler, egentlig have været? Hvor kjært blot at vide Navnet paa den *amicus*, som veiledede ham ved hans første poetiske Arbeider?

han desto færre virkelige, og da næsten altid kun korte Forretningsbreve; selv af disse er neppe et Snes Smaabilletter bevarede. Heller ikke fandt hans Samtidige det Umagen værd at optegne, hvad de vidste om den mærkeligste Mand, de havde kjendt; foruden den tydske Musikant Scheibe ere Suhm og en norsk Lærd, Carl Deichmann, saagodtsom de eneste, der danne en Undtagelse. Endog i Samtidens hidtil bekjendte Brevvexlinger forekommer hans Navn yderst sjelden. Sandsynligvis hænger denne Samtidens Taushed sammen med den Kjendsgjerning, at Holbergs Anseelse blandt hans Landsmænd allerede før hans Død havde taget stærkt af. Datidens franske Smag havde ledet Mængdens letbevægelige Sind ind i nye Retninger og navnlig formindsket dens Interesse for Holbergs fornemste Nationalværk, Comedierne. Man tør sige, at et Par Menneskealdere hengik, inden Ludvig Holberg atter, gid man turde sige for stedse, blev gjenindsat paa sin rette Plads i sine Landsmænds, de Danskes og Nordmændenes, Bevidsthed. Imidlertid var den Slægt, som personlig havde kjendt ham, forlængst uddød, og Traditioner, oftest ligesaa ubetydelige som tvivlsomme, maatte træde istedenfor de sikre Vidnesbyrd, som ikke mere kunde opdrives.

En udtømmende og fyldig Fortælling om Ludvig Holbergs Liv og Levnet vil derfor vistnok stedse kun blive et fromt Ønske, skjønt det maa indrømmes, at man fra den Tid af, da Beundringen for hans Geni og Kjærligheden til hans Værker atter er vaagnet, med priselig Omhu har søgt at samle de Oplysninger om hans Levnet og Skrifter, der endnu vare at faa. Naturligvis har dette især været Tilfældet i Danmark. Werlauff har af de Ældre, Chr. Bruun af de Yngre leveret de fleste Bidrag. Flere værdifulde Vink skyldes ogsaa Chr. Molbech og N. M. Petersen. C. W. Smith har med Held

behandlet hans Liv og Virksomhed i populær Fremstilling, Kall-Rasmussen gjort Begyndelsen til en aktmæssig Undersøgelse af hans Levnet, Dorph oversat og Elberling udgivet hans Nils Klim, Liebenberg m. Fl. givet fortjenstlige Textrecensioner o. s. v. I Norge er Welhaven den betydeligste Holbergianer. Vel vil man i hans nysudgivne Samlede Skrifter foruden det berømte Mindedigt kun finde en kort Skizze af Holbergs Liv og literære Betydning, men en talrig Tilhørerkreds erindrer de mærkelige Forelæsninger over Holberg og hans Samtid (i Vinteren 1851) og vover endnu at haabe, at de i sin Tid kunne blive udgivne. P. Botten-Hansen har ikke alene udgivet en liden Samling af Holbergske Breve, men tillige paa flere andre Maader lagt et fortroligt Kjendskab til Alt, hvad der angaar Holberg, for Dagen. Pseudonymen Jens Justesen (Rektor C. Müller) har heldigt oversat hans latinske Epigrammer, og F. Bätzmann fremdraget Paullis Omskrivning af den politiske Kandestøber fra Forglemmelsen.

De Smaabidrag til Holbergs Biographi, som skulle meddeles paa de følgende Blade, bestaa for det første i en saavidt muligt sammenhængende Fortælling om hans Barndom og hans tidligste, fornemmelig i Norge henrundne Ungdomsaar, indtil 1706, da han for sidste Gang forlod sit Fødeland. At fortælle om denne hans første Periode er en nærliggende Opgave for en Nordmand, og, er end det vundne Udbytte ikke rigt, er Arbeidet alligevel taknemmeligt; thi ingen Oplysning er saa ringe, at den jo har Interesse, naar den angaar Holberg. Derefter følger en Række hidtil ukjendte Optegnelser og Aktstykker angaaende hans senere Livsforhold og om enkelte af hans Skrifter.

I.

Ludvig Holberg er født i Bergen den tredie December 1684[1]). Ved den nedre Side af en kort efter hans Fødsel [illegible] Almenning eller aaben Plads ved den store Strandgade paavises endnu Tomten af det Hus, hvori han kom til Verden, og Bergenserne have i vore Dage givet denne Plads Navnet „Holbergs Almenning," efter sit berømteste Byesbarn[2]).

Hans Fader, Christian Nilsen Holberg, kunde fortjene en Plads i Norges Historie, selv om ikke hans Søns Berømmelse havde kastet Glands over hans Navn. Denne Mands Liv faldt i det Tidsrum, hvori Nordmændene efter Aarhundreders Forløb gjenvandt sin militære Ære, der var tabt i Uni-[illegible], da de Danske roste sig af at kunne indtage Norge [illegible] to Kraveler og trehundrede Mand, og daarlig var ble-[illegible] i Syvaarskrigen og i Kalmarkrigen, da vore [illegible], naar man jagede dem i Marken, rømte hjem igjen i [illegible] og Skare. Men efter disse lidet tiltalende Minder [illegible] Hannibalskrigen, Throndhjems Tilbageerobring, Hal-[illegible], Gyldenløves Tog og i det Hele Udviklingen [illegible] Hær, der snart skulde indgyde Agtelse endog [illegible] Kamppladse. Christian Nilsen Holberg [illegible] af de sidstnævnte Kampe. Allerede i 1645 [illegible] have været Sergeant og blev derpaa Fændrik i [illegible] Regiment, var med ved Throndhjem 1658 [illegible] have udmærket sig, kjæmpede ogsaa [illegible] under Gyldenløve, der yndede ham særdeles, [illegible] Bedrifter vare ikke indskrænkede til

[1]) [illegible], som længe var ubekjendt, er bragt paa det Rene [illegible] i Illustr. Nyhedsblad 1862, No. 13. Holberg [illegible] til sin Alderdom, at han var født 1685.

[2]) [illegible] udg. af N. Nicolaysen, 2, 401.

Norge, thi han havde i sin Ungdom ogsaa tjent i malthesisk og venetiansk Tjeneste, rimeligvis i Aarene før Krigen under Frederik den Tredie og sandsynligvis altsaa samtidig med Curt Adelaer. Af Lyst til at se sig om i Verden havde han ogsaa gjennemvandret hele Italien, et Træk, som forunderlig minder om Sønnens senere Hændelser. Fra simpel Soldat svang han sig op til Oberstlieutenant, Noget, som fortjener megen Opmærksomhed i en Tid, da saagodtsom alle vor Armees Officerer vare Udlændinge, Tydskere, Skotter, Franskmænd og Nederlændere. Man tør kalde en saadan Karriere saagodtsom uhørt, eller maaske endog ganske enestaaende for en i ethvert Fald uadelig, rimeligvis bondefødt Nordmand. Christian Nilsens Herkomst er nemlig ubekjendt; selv hans Søn erklærer ikke at vide nogen Besked derom [1]); men, da han først optræder i Thrøndelagen, er det rimeligt, at han er kommen fra og har taget Tilnavn efter en af de tre Gaarde af Navnet Holberg, som kjendes der i Stiftet. I ethvert Fald er Nyerups bekjendte og af enkelte andre Danske udskrevne Bemærkning „Formodentlig af dansk Extraction" fuldstændig greben ud af Luften og nu frafaldt selv i Danmark [2]). Da Christian Nilsen med sin krigerske Dygtighed tillige forenede de mellem Datidens Officerer sjeldne Egenskaber at være en christeligsindet og elskværdig Mand,

---

1) *Qui vero agnati majores fuerunt, fateor candide me ignorare.*

2) I Rists Frederikshalds Æreskrands gives Christian Nilsen Tilnavnet Holbek, og, efter hvad mig er meddelt, findes han i Bergens Ministerialbog skreven baade Holberch og Holbech. Men Sønnen protesterer, som bekjendt, bestemt mod denne Skrivemaade som urigtig (Danm. Hist. 2, 269, Levins Udg.), ligesom Chr. Nilsen selv kun skrev sig Holberg eller Hoelberg. At Navnets oprindelige Udtale neppe har været den senere almindelige med aabent o (Haallberg), men derimod med lukket, omtrent som Bogstavet o lyder i Holstad, Holfeldt o. s. v., er paavist af Chr. Lange i Norske Samlinger 8vo 2, 319-320.

er det naturligt, at han i vide Kredse var ligesaa afholdt som anseet. Hans store Søn, hvem man ellers just ikke kan beskylde for nogen vidtdreven Familiekjærlighed, satte en høi Pris paa sin Faders hædrede Navn og omtaler ham med synlig Stolthed paa flere Steder i sine Skrifter, fornemlig i den 128de Epistel, hvor det heder: „Hvor jeg udi mine Børneaar er kommen blandt Høie og Lave, iblandt *Officiers*, Bønder og Almue, da, saasnart de have hørt, hvis Søn jeg var, have de enstemmigen raabt: Ach er I Christian Nilsens Søn? og have derpaa begyndt at anføre adskillige Historier til Bevis, saavel paa hans Tapperhed, som paa hans Dyd, *Moderation* og christelige Hjertelav mod alle Mennesker. Og disse Berømmelser vare saa mange og saa prægtige, saa at ingen i gamle Dage behøvede flere til *Canonisation*. Jeg erindrer blandt andre en gammel Præst med *Assurance* at have fortaalt, sig den Nat, som fulgte paa min Faders Begravelse, at have hørt en sagte *Music* udi Kirken“, o. s. v.

I 1653 var Christian Nilsen bleven Lieutenant i det Bergenhusiske Regiment, og siden den Tid var Bergen hans sædvanlige Opholdssted. Efterat han i 1667 var bleven Oberstlieutenant, fungerede han stundom til forskjellige Tider som Vicekommandant paa Bergenhuus. I Bergen giftede han sig ogsaa med Karen Lem, en Datter af Lector theologiae og Sognepræst til Fane i Nordhordland Peder Lem († 1663) og Datterdatter af den bekjendte Biskop, Mag. Ludvig Munthe i Bergen. Han fik med hende tolv Børn, men kun sex, af hvilke de tre ældste vare Døtre og de tre yngste Sønner, overlevede Forældrene. Ludvig var den yngste af den hele Børneflok. Som han selv fortæller, var han opkaldt efter sin Moders nysnævnte Morfader, aabenbart Familiens Stolthed, ikke alene formedelst hans biskopelige Værdighed, men

ligesaameget fordi han ansaaes for Adelsmand. Var Faderens Familie ubekjendt, kjende vi desto flere Slægtninge af Ludvig Holberg paa hans mødrene Side. Han var saa at sige beslægtet med det halve Bergens Stift og fandt Frænder overalt, hvor han kom i Norge. Thi Mag. Ludvig Munthe var efter Holbergs egne Ord „Stamfader for en saa talrig Efterslægt, at han kan forsvare en Plads blandt Norges Patriarcher“ [1]).

Forordningen af 1679 gav ogsaa Oberstlieutenanter og deres Børn Rangadel, og Ludvig Holbergs Forældre maa saaledes have hørt til de fornemste Folk i Bergen. Deres økonomiske Forfatning var ogsaa god, de eiede endel Jordegods i Stiftet, og Christian Holberg var i 1676, da Krigsstyr udlignedes, mellem de større Skatydere, der sattes i den betydelige Extraskat af 90 Rdlr. om Aaret. I 1679 tog Oberstlieutenanten sin Afsked af Tjenesten, men havde, som i hine Tider var Tilfældet med de fleste Embedsmænd, der lønnedes af Staten, endnu efter flere Aars Forløb betydelige Summer tilgode af sin Gage. Han tilbød 1684 at frafalde disse Fordringer og dertil at paatage sig en Krigskommissærs Forretninger i Stiftet, imod at faa Titel af Oberst. Om dette Ønske opfyldtes, er ikke ganske afgjort. Den 29 Marts 1686 døde Christian Holberg i Bergen, uvist i hvilken Alder, sandsynligvis mellem 60 og 70 Aar gammel [2]).

---

[1]) Ep. ad virum perillustrem.

[2]) Efterretninger om Holbergs Fader findes foruden i Sønnens Skrifter (Ep. 128, Ep. ad virum perill., Danm. R. Hist.) fornemmelig i Tidsskrift for den norske Personalhistorie, udg. af B. Moe, N. R., S. 64 ff., Saml. til det N. F. S. og Hist. IV, 378 ff., N. Saml. 1, 159 og 2, 319—20 samt 475, Nogle utrykte Breve fra Ludvig Holberg, udg. af P. Botten-Hansen, Chra. 1858, S. 27 ff., og i Norske Magasin, udg. af N. Nicolaysen, 2, 400 f. samt 445.

Endnu i samme Aar, som Christian Holberg døde, rammedes hans Efterladte af en stor Ulykke. Den syv og tyvende September 1686 hjemsøgtes nemlig Bergen af en af de mange frygtelige Ildebrande, som i ældre Tider have raset i denne væsentlig af Træhuse bestaaende By. Ilden, som opkom lige i Nærheden af Familien Holbergs Gaard, bortrev hele den lange Strækning fra „Muren" til Nykirken. „Det var med stor Nød, fortæller Holberg selv[1]), at jeg og mine Sødskende bleve reddede, Alt det Øvrige i Huset indtil Guld, Sølv og rede Penge blev til Intet." Oberstlieutenant Holberg havde efterladt Enke og Børn i ret gode Kaar[2]), men nu omvexledes disse med Armod[3]). Alt, hvad der var tilbage, bestod i nogle Bondegaarde, hvis Leilændinger, som overalt paa Vestlandet, kun svarede en ringe Afgift. Men Enken var en saare husholderisk Kone, og i den Tid af henved ti Aar, som hun levede med sine sex Børn, lykkedes det hende at bevare det lille Jordegods uformindsket.

Bergen, af hvis Befolkning saa stor en Del var helt eller halvt tydsk, havde naturligvis ogsaa tydske Pugeskoler. I en af disse blev Ludvig Holberg tidlig indsat, ligesom formodentlig ogsaa Tilfældet har været med hans Sødskende. „Saasnart jeg begyndte at tale, fortæller han selv, blev jeg sat udi en tydsk Skole, thi mine Forældre[4]) *raisonnerede* saaledes: Lad ham kun brav øves i det Tydske, det Danske læres af sig selv, det er at sige: Lad ham lære Tydsk i Skolen, Dansk kan han for Intet lære af Smaadrengene paa Gaden. Saaledes blev de fleste Aar af min Barndom

---

[1]) Bergens Beskrivelse, Kbhvn. 1737, S. 14.

[2]) *Census haud spernendos nobis relinquens.* (Ep. ad v. perill.).

[3]) *Adeo, ut ad mendicitatem omnino res redierit.* (Ibid.).

[4]) Vil naturligvis sige Moderen, thi Faderen var jo død, men den Slags Unøiagtigheder ere hyppige hos Holberg.

bortdrevne ved at lære Tydsk udi Skolen og Dansk udi Ammestuen“ [1]). Forøvrigt er det ikke usandsynligt, at Moderen selv, der som en velstuderet Mands Datter tør have lært lidt mere end almindelige Fruentimmer paa den Tid, ogsaa selv har beskjæftiget sig noget med sin Søns Undervisning. Den lille Prøve af hendes Haandskrift, som det medfølgende Facsimile gjengiver, er nemlig saa paafaldende lig hendes berømte Søns, at det ligger nær at tro, at han har lært at skrive af sin Moder. Allerede meget tidlig maa Drengen have lagt en særdeles Lærelyst for Dagen [2]).

Moderen døde 1695, og den lille Arvelod deltes mellem Børnene. Ludvigs Part blev i Penge kun 28 Rdlr. 4 Mk. og 2 ß, hvortil kom en Del i Forældrenes Jordegods, tilsammen omtrent 7 Løber, beliggende i Nordhordland, Sogn, Nordfjord og Nordland [3]). Hans Formynder blev Morbroderen Peder Lem, om hvem mere vil forekomme i det Følgende.

Intet var i hine Tider sædvanligere, end at Officerssønner anbragtes i Faderens Stand, og de nøde gjerne i denne Henseende særlige Begunstigelser. Den næstyngste af Oberstlieutenant Holbergs Sønner, Frederik Christian, var endnu i Faderens Levetid 1684 som Barn i Vuggen bleven indskreven som Underofficer med 40 Daler om Aaret og vedblev at trække disse et halvt Snes Aar [4]). Ti Aar gammel fik ogsaa Ludvig en lignende Plads ved det Oplandske Regiment, og Peder Lem besluttede

---

[1]) Holbergs Orthographiske Anmærkninger (Mindre poetiske Skrifter, Kbh. 1746, S. 292).

[2]) *Ab infantia mea ingenti literarum studio me teneri notaverunt vitae meae moderatores.* (Ep. ad v. perill.).

[3]) Illustr. Nyhedsblad 1862, No. 13, medd. af J. F. Lampe.

[4]) B. Moes Tidsskr. f. Personalhistorie, N. R., S. 69. Naar F. C. Holberg af Moe angives at være født 1676, er det en Feil; han var 7 Aar yngre.

derfor at sende ham til Østlandet, for at han der kunde blive forberedt for sin tilkommende Stilling[1]). Nu traf det sig saa, at et Sødskendebarn af hans Moder, Hr. Otto Munthe, var Sognepræst til Fron i Gudbrandsdalen[2], og

[1]) *Missus itaque a tutore sum in Uplandiam, ut tyrocinii rudimenta ibi deponerem.* (Ep. ad v. perill.).

[2]) Holberg anfører ikke Otto Munthes Livsstilling eller Bosted, hvorfor C. W. Smith paa dette Sted har gjort sig skyldig i en Misforstaaelse. Efter at have fortalt, at H. sendtes til „Opland" (?!) gjør han O. M. til en „Officeer" (Holbergs Levnet o. s. v. S. 30). Med O. Munthes Slægtskab med Holberg var Sammenhængen saadan:

- Ludvig Munthe, Biskop. † 1649.
  - Abel Munthe * Peder Lem d. Æ.
    - Karen Lem * Chr. Holberg.
      - Ludvig Holberg.
    - Peder Lem.
  - Birgitte Munthe * Christopher Morgenstjerne d. Æ., (hvis Børn toge Navnet Munthe.)
    - Ludvig Munthe, Sognepræst til Vik. (Stamfader til Familien Daae.)
    - Otto Munthe, Sognepræst til Fron.
    - Birgitte * Oberst Krogh paa Fladhammer.
    - Elisabeth * Hans Blix, adlet Blixenkrone.

Peder Lem overdrog derfor Omsorgen for sin Myndling til denne Frænde imod Underofficersgagen som Vederlag. Med Exercering og militære Øvelser blev det dog ikke Noget af, men Hr. Otto Munthe forstod derimod, at Ludvig var mere skikket til Bogen. Allerede før han forlod Bergen, synes Drengen, nu rimeligvis elleve eller tolv Aar gammel, at have begyndt paa Latinen [1]), og han fik nu Lov til at fortsætte paa Præstegaarden, skjønt just ikke under den heldigste Lærer. Huslæreren paa Præstegaarden var nemlig ligesaa uvidende [2]) som tilbøielig til at prygle sine Disciple. Holberg giver en morsom Skildring af denne sin Barndoms Orbilius, den eneste af hans Lærere, af hvem han nogensinde fik legemlig Straf. Men Opholdet i Fron blev heller ikke langvarigt, thi da Underofficersgagen ikke blev betalt, lod Otto Munthe Drengen reise hjem til Bergen.

Man finder i Holbergs Skrifter, naar undtages den korte Omtale i hans Biographi, ikke Spor til, at Opholdet i Gudbrandsdalen har gjort noget blivende Indtryk paa ham, det skulde da være, at enkelte af de Steder, hvor norsk Overtro omtales, kunde stamme herfra, eller at hans Bemærkning om, at Norges Bønder stundom siges at nedstamme fra berømte Slægter, kunde være en Erindring om de Gudbrandsdalske Storbønder. Man kunde have ventet, at han i sin Danmarks Historie, der dog bærer mange Spor af hans Kjærlighed til Fødelandet, skulde have dvælet lidt ved Dølernes Kamp mod Skotterne i 1612. Men det er ikke Tilfældet.

---

[1]) *Musis jam dudum initiatus eram.* (Ep. ad v. perill.) kan ikke have nogen anden Betydning.

[2]) *Linguae Latinae interitum mascule promovebat* (!!!); Otto Munthes egne Børn vare forøvrigt (ifølge Meddelelse til mig fra J. F. Lampe) betydeligt yngre end Holberg og kunne derfor ikke have været underviste sammen med ham.

De eneste Ord, hvori man, om man vil, kan formode en personlig Erindring, ere disse: „Slaget bliver endnu af Bønderne i Gudbrands-Dalen kaldet Skotteslaget“[1]). Derimod har Mindet om Holbergs Barneaar endnu indtil denne Dag vedligeholdt sig i Fron. Den Bygning, hvori han skal have modtaget Undervisning og boet, fik siden, da hans Berømmelse blev saa stor, Navn af Holbergsstuen, og dens Tomt — den brændte i 1806 — paavises den Dag idag. Den var et Hus paa to Etager, af hvilke den nederste var en Slags Redskabshus, i øverste var Skolestuen, et Værelse med smaa Blyvinduer. Man vidste og ved videre at fortælle, at den lille Ludvig Holberg med særegen Interesse forespurgte sig om alle Reisende, som droge gjennem Dalen, og optegnede Alt, hvad han erfarede om dem i en liden Notitsbog. Paa Nabogaarden Gjetlund skulde han ogsaa ofte have været hos en derboende Major, der meget yndede ham, og hvem han viste sine Optegnelser. Dette i sig selv ubetydelige Sagn tør gjerne være sandt. Thi Otto Munthe, Stamfaderen for den nulevende Slægt Morgenstjerne, levede som Præst til Fron lige til 1733, oplevede altsaa sin Frændes Ros og Navnkundighed, og kan saaledes antages med en vis Stolthed at have bevaret og fortalt videre disse Smaatræk fra den Tid, han havde den Ære at have ham i sit Hus, hvorefter de da ere blevne forplantede fra Præst til Præst[2].)

Holberg drog altsaa fra Gudbrandsdalen, hvor hans Ophold sandsynligvis neppe har varet mere end et Aars

---

[1]) Dannemarks Historie, T. 2, 442 (Levins Udg.).

[2]) Smlgn. mine Norske Bygdesagn, S. 137. Den nuværende Sognepræst til Søndre Fron, C. Winsnes, har beredvillig besvaret min Forespørgsel til ham angaaende dette Sagn. Sagnet er ogsaa fortalt (vistnok med nogle digteriske Tilsætninger) af A. O. Vinje i hans Ferdaminni fraa Sumaren 1860.

Tid [1]), tilbage til sin Fødeby. Skjønt han ikke udtrykkelig fortæller os det, er det imidlertid tydeligt nok, at han reiste op igjennem Lom, derfra over Fjeldene til Lyster og saa formodentlig tilsøs gjennem Sognefjorden til Bergen. Han har nemlig uden Angivelse af Sted, men dog saaledes at dette kan udfindes, opbevaret et Træk fra denne sin Reise, ja endog ofret dette en Plads, næsten ligesaa stor som den, Fortællingen om hele hans Barndomsliv forøvrigt indtager. Det er den Spøgelseshistorie, som passerede hos en Slægtning, Oberst Krogh, og som begyndte dermed, at Holberg blev lagt i Seng med to smaa Fættere, medens en tredie Fætter skulde ligge i Seng med Skolemesteren Rasmus i samme Værelse. Ved Nattetid kom Læreren drukken ind, hvorfor hans Sengekammerat flygtede over til de øvrige Drenge, men lagde sig ved Benene. Da disse vækkedes ved Støien, ansaa man hinanden gjensidig for Spøgelser, og Rædselen blev saa stor, at Oberstens Børn forsøgte at opramse alle de Gudsord, de havde lært, men da deres theologiske Kundskab mest indskrænkede sig til Bordbønner, gjentog de idelig sit „Gud velsigne Maden“ for at bortmane Spøgeriet. Denne lille Begivenhed tør vistnok ansees som Kilden til det uforglemmelige Sted i Barselstuen, hvor Troels i sin Forskrækkelse opramser en Bønnebogs Titelblad og Dedikation.

Den nysnævnte Obersts fulde Navn var Georg Frederik von Krogh, og han var gift med Fronspræstens Søster Bir-

---

[1]) Dette er sandsynligt heraf: Holbergs Moder døde 1695, da han var 11 Aar gammel, og han selv blev dimitteret fra Bergens Skole 1702. Denne Skole havde fem Klasser, og da Holberg mellem sine Lærere omtaler en anden Lectiehører, maa han have gaaet i mindst fire af disse Klasser, hvilket dog vel forudsætter en Skolegang af omtrent sex Aar.

gitte, ved hvem han blev Stamfader bl. A. til den berømte kommanderende General G. F. v. Krogh i Throndhjem. Obersten boede paa Gaarden Fladhammer i Lyster[1]), og en af Sønnerne, Bernhard, blev senere i Bergen Holbergs Skolekammerat, dimitteredes til Universitetet 1700 og kom siden i russisk Tjeneste, hvor han drev det til Oberstlieutenant og Generaladjutant. Men Fladhammer, Scenen for hin Spøgelseshistorie, var ikke det eneste Sted i Sogn, hvor Holberg havde Slægt. En Broder af Otto Munthe, Hr. Ludvig Munthe, var Sognepræst til Vik, og en Søster, Elisabeth, var gift med Fogden i Distriktet, Hans Blix, der siden adledes under Navn af Blixenkrone og blev Justitiarius i den norske Overhofret, men tilsidst mistede dette Embede paa en saa ulykkelig Maade. At Holberg paa Veien efter norsk Skik og efter Otto Munthes Paalæg har besøgt ogsaa disse Frænder og bragt dem Hilsen fra Fron, er vel sikkert nok. Rimeligvis har han endog opholdt sig ikke ganske kort hos enhver af dem, er vel af den ene Slægtning bleven videre befordret til den anden, og har saaledes havt god Anledning til at blive kjendt med Sognefjorden og Bygderne langs dens Bredder. Hans Bemærkning i sin Bergens Beskrivelse[2]): „Sogns Bønder ere ellers saa skikkelige og manerlige, som nogensteds i Norge,“ tør indeholde en Erindring fra denne Barndomsreise, vistnok den længste, han nogensinde foretog i det Indre af sit Fødeland.

---

[1]) Naar Kraft i sin Topogr. Beskrivelse af Norge (4, 771) gjør Gaarden Talle til Kroghs Bolig, er det ifølge en Meddelelse af Kapt. G. Munthe en Feiltagelse. Krogh døde i Bergen 4 Oktober 1721 efter at have været gift tre Gange (Lampes Meddelelser).

[2]) Udg. af 1737, S. 295—296.

II.

Efter Hjemkomsten fra Gudbrandsdalen, der rimeligvis maa sættes til 1696 eller 1697, tilbragte Holberg en Række af Aar i sin Fødeby, indtil han i sit attende Aar (1702) anden Gang forlod den og drog til Universitetet.

Han kom nu i Huset til sin Morbroder og Formynder, Peder Lem. Naar vi undtage Faderen, er der ingen Slægtning, hvem Ludvig Holberg omtaler med den Varme, som denne Onkel. „Han var, siger han, et saare vittigt Hoved og en overmaade munter Mand“[1]). En lille Historie, som siden skal fortælles, tyder paa, at Peder Lem, skjønt han af Livsstilling var Borger i Bergen, ikke maa have været uden videnskabelig Dannelse. En Tidlang havde han eiet og beboet Gaarden Hop paa Askøen et Par Mile udenfor Bergen, men i 1696 solgte han denne Gaard til Amtmand Hans Lilienskjold den Yngre, der var gift med hans Søster og har gjort sig fortjent ved et vigtigt Haandskrift om Finmarken, det saakaldte *Speculum boreale*. Siden den Tid boede Peder Lem i Byen, i Korskirkens Sogn, men lige i Nærheden af Domkirken. Hans Hustru var Katrine Crequi de la Roche, en Datter af Oberstlieutenant Ahasverus de la R., der skal have boet i Stavanger og formodentlig har været en indvandret fransk Officer, efter Navnet at dømme maaske ogsaa adelig. De havde to Børn, begge omtrent jevnaarige med Fætteren Ludvig Holberg, en Søn Ahasverus, der siden i 1711 fandt sin Død i en Kamp med Barbareskerne, og en Datter Abel. Som man af Konens Navn tør slutte, har Huset hørt til de fornemmere i Bergen, ligesom

---

1) *Idem Petrus Lemmius lepidissimum erat caput ac mirae festivitatis homo.*

det efter Datidens Forhold ikke heller var uden Formue[1]). Om Holbergs Sødskende boede sammen med ham i Lems Hus, eller om de vare optagne i andre af sine mange bergenske Frænders Familier, vide vi ikke. Hans to Brødre, Peder og Frederik Christian, gik samtidig med ham i Skolen, hvorfra de begge dimitteredes et Aar tidligere end Ludvig, nemlig i 1701.

Bergens Latinskole, i hvilken Ludvig Holberg nu indtraadte, hørte ganske vist paa den Tid til de bedre Skoler i Rigerne. Den havde i 1696 faaet en ny Rektor i Søren Lintrup, dengang kun en og tyve Aar gammel, og altsaa mere end een Mesterlektianers Jevnaldrende. Ligefra sin Barndom af havde Lintrup gjort sig bemærket; han var allerede udseet til Professor ved Universitetet, og Rektoratet i Bergen blev givet ham kun som en Ventepost. Hans Navn er blevet bekjendt nok i Universitetets Historie som en udmærket Latiner og et ægte theologisk Skolelys i den ældre Stil, navnlig som en fortrinlig akademisk Disputator. I Bergen, hvor han ægtede Biskop Randulfs Datter, stod han i høieste Anseelse, og Skolen havde under ham stærk Tilstrømning af Elever, men han kan ikke frikjendes for at have lagt noget vel meget an paa at gjøre Opsigt og Blæst, formodentlig for at bringe sig i Erindring til det forønskede Professorat. Han indførte derfor latinske Disputatser ved sin Skole, ja hvad mere er, han lod Beretninger om disse lærde Forhandlinger indføre i det i Lybek udkommende literære Tidsskrift *Nova literaria maris Balthici et Septentrionis*, hvor endog de bergenske Skoledisciple, der havde været Opponenter, Respondenter osv., fik den Ære at læse sine Navne

---

[1]) Efter Meddelelse af J. F. Lampe, hvem disse Notitser om Peder Lems Familieforhold skyldes, ansloges hans Bo ved hans Død til 2,361 Rdlr., efterat Ildebranden i 1702 havde lagt hans Hus i Aske.

og Meriter paa Tryk [1]). Dette har sin Interesse for Holbergs Biographi. Det er muligt, at den Uvillie imod hele det lærde Disputerevæsen, som stedse fulgte ham i hans hele Liv, og som han saa ofte giver Luft i sine Skrifter, er grundlagt allerede i hans Skoledage. Det er ogsaa mærkeligt, at han i sin Autobiographi ikke skjænker sin berømte Rektor et Ords Omtale udenfor det tørre Navns Nævnelse. Lintrup og Holberg bleve senere Kolleger ved Kjøbenhavns Universitet. Da Lintrup i 1720 skulde forlade dette for at gaa som Biskop til Viborg, men dog forinden skulde fungere som Promotor af en Hoben Magistre, var det, at Holberg havde skrevet det Program til denne i hans Øine latterlige Høitidelighed, som blev suppwimeret af Konsistorium. Efter min Opfatning ere de stærke Lovord, han i dette Program havde tiltænkt sin gamle Lærer, ironisk mente [2]). Som Rektor drev Lintrup imidlertid ikke alene paa Disputerekunsten, men lod ogsaa Eleverne flittig undervise i Musik, ja de opførte endog dramatiske Koncerter i Domkirken. Disse faldt i Bergensernes Smag, bleve almindelig yndede og besøgtes ei alene af Indenbyes, men ogsaa af Folk i Ber-

[1]) Saaledes f. Ex. den 14de April 1701, da Lintrup selv disputerede i Skolen *de gratia universali & praedestinatione* med Discipelen Joh. Dan. Ramus som Respondens, og den 20de April samme Aar, da Disciplene Skjelderup fra Nordland og Fuhrmann fra Søndfjord holdt Taler paa latinske Vers (Nov. lit. m. Balth. 1701, p. 177—178). Holbergs Navn nævnes aldrig i disse Lintrups Reklamer.

[2]) „*Conferet igitur jus primae laureae in candidatos nostros Vir summe venerandus & amplissimus, Severinus Lintrupius, Facultatis Philosophicae Pro-Decanus spectabilis. Perorabit singulorum merita tantus vir, cujus succo nutritas fatentur sese musae nostrae, et cujus discessu summum discrimen (!) adire videntur. Accedit hujus anni candidatorum felicitati (!) et hic cumulus, laudator eloquentissimus.*“ (W. Høybergs Holbergiana, S. 87—88).

gens Omegn, som stundom blot for at høre dem gjorde Reiser til Bergen [1]). Det tør være, at Holberg, der som bekjendt stedse yndede Musiken, her har lagt Grundlaget til sin Færdighed i denne, men de Fremstillinger af bibelske Historier, som stode i Forbindelse med disse musikalske Øvelser, have ikke tiltalt ham. Herom udtaler han sig ligefrem i sin 332te Epistel, der netop handler om deslige Skuespils Urimelighed, og hvor han tilsidst fortæller: „Jeg haver udi min Barndom seet i Norge at have været spillede Adam og Eva, den hellige Dorothea og andre geistlige Stykker.“

Næst efter Lintrup maa mellem Holbergs Lærere omtales Konrektoren, Mag. Rudolf Burrenæus, ligeledes dansk af Fødsel. Ogsaa han var en velstuderet Philolog og god

---

[1]) „Udi Domkirken blev, medens Mag. Søren Lintrup var Rektor paa Bergens Skole, en Tidlang opført en fortræffelig og velindrettet Koncert under en angenem Vokal- og Instrumentalmusik en Dag om Ugen, da ei alene Passionshistorien udi Fasten paa danske Vers sangvis blev udført af Skolens Disciple, men endog paa andre Tider adskillige bibelske Historier, hvoriblandt de tvende Historier om den rige Mand og den forlorne Søn især bleve applauderede og af rette Kjendere berømte, at de bleve extraordinaire vel udførte. Enhver af Sangerne havde sin visse Materie at udføre og vare fordelte, ligesom de havde Gaver og Naturel at exprimere de udi Historien forekommende Personer til, hvorefter og Musiken var indrettet, tildels sørgelig og høist bevægelig, og tildels munter og heroisk. Især berettes om tvende Sangere, som iblandt alle de andre vare besynderlig renommerede, hvoraf den ene udførte den forlorne Søns Historie, den anden forestillede gjerne høie Standspersoner, som f. Ex. Pilatus. Saalænge saadanne Koncerter bleve opførte, havde de samme et overmaade Tilløb, ja om Sommeren kom visse Fremmede til Staden alene for at høre dette.“ (H. Meyers Bergens Beskrivelse i Norske Magasin, 3, 522—523). Se om bibelske Koncerter i Bergen ogsaa Cortits Braems Reise i Norge, hvor det heder under 18de Juli 1673: „Var jeg paa Komedien i Tugthuset, hvor Disciplene af den latinske Skole legte Susannæ Historie.“ (N. Magasin 2, 466).

Skolemand, besad et fortræffeligt Bibliothek og syslede med den latinske Digtekunst. En Prøve paa hans Færdighed i denne Retning er bevaret i hans, netop medens Holberg gik i Skolen, udgivne lille Digtsamling: *Epigramata sacro-profana et serio-jocosa* (Hafn. 1699. 68 Pgg. in 16mo), der indledes med Ærevers af en Præst paa Manger og to Hørere i Bergens Skole, Henrik Frimann i tredie Lektie og Hartvig Skjelderup i første, og forøvrigt forherliger Bispers, Lektorers eller Præsteskabets Giftermaal og Begravelser, eller besynger Stormænd, der besøgte Byen[1]). Lektor i Theologien, hvis Forelæsninger i Domkirken Holberg i sine senere Skoleaar har maattet høre, var den samme Mag. Nils Smed, for hvis Børn han senere kom til at blive Huslærer. De underordnede Lærere, Hørerne, skulle vi ikke opholde os ved, da det er umuligt at paavise, hvilke af disse have havt med Holbergs Undervisning at bestille. Om en af sine Lærere fortæller Holberg, at denne havde for Skik at anbefale alle dem, som bleve dimitterede af ham, en flittig Avislæsning[2]).

Synderlig mere kan neppe siges om Bergens Latinskole i Holbergs Tid, da dens Arkiv fra den Tid ikke mere existerer. Dens talrige Disciple bestod, som Holberg selv fortæller, mest af „Ungdom fra Landet eller fattige Byens Børn“; thi de mere velhavende Borgere foretrak at sætte sine Sønner i den store Styrmandsskole, som dengang blomstrede i Bergen. Dette kom deraf, at Handelskonjunkturerne paa den Tid vare gode, thi saasnart disse forværredes i Løbet af det

---

1) Bogen, der savnes paa vort Universitetsbibliothek, findes i den Hielmstierneske Samling i Kbhvn. (8, 2,203). Se forresten om Burrenæus Danske Saml. 4, 79.

2) Moralske Tanker, Kbh. 1744. S. 357.

attende Aarhundrede, saa man strax flere og flere Borgersønner forsøge Embedsbanen[1]).

Holberg gjorde naturligvis udmærket Fremgang i Skolen og var derfor afholdt af sine Lærere[2]). Mellem de Charaktertræk, som allerede i Skolen udmærkede ham, var imidlertid en høi Grad af Selvfølelse og Stolthed. Mellem Hørerne var der en, som bar langt Skjæg, Noget, som dengang var aflægs[3]), og som derfor af Drengene kaldtes „Bukken," et ogsaa i senere Tider yndet Øgenavn for Skolemænd. Han tillod sig engang ganske løselig at berøre Ludvig Holbergs Haand med Ferlen. Holberg sprang da forbitret op, løb lige imod Høreren og kaldte ham ved hans Øgenavn. Manden, som ellers ikke sparede paa Prygl, naar det gjaldt Andre, fandt sig i Holbergs Opførsel og udbrød kun: „Er jeg en Buk, saa er du blot et Kid." Idet Holberg selv fortæller dette, lader han tillige Læseren vide, at den tidligere omtalte Latinfordærver paa Frons Præstegaard var den eneste Lærer, som nogensinde har givet ham legemlig Revselse.

Disciplene i Bergens Skole, som overhoved hele Byens Ungdom, vare raske Gutter, gode Svømmere og Skøiteløbere. „Jeg har aldrig, siger Holberg, paa noget Sted seet slige *Exercitier* udi større Fuldkommenhed." De vare heller ikke uefne Slagsbrødre. Stundom bevæbnede hele Latinskolen sig mod Garpegesellerne og Jungerne paa Bryggen eller imod Eleverne i Styrmandsskolen. I det sidste Aar, Holberg

---

1) Bergens Beskrivelse, S. 94.

2) *Magistris tam privatis, quam publicis valde adamatus fui.* (Ep. ad v. perill.).

3) Som bekjendt omtales (den virkelige) Nils Klim († 1690) som en af dem, „der længst bar Skjæg af saadanne Folk". (Sagen og Foss, Bergens Beskrivelse, Bergen 1824, S. 382).

gik i Skolen, „var den hele Stad bragt udi Allarm formedelst en Tvistighed, som var reiset imellem Latinskolen og Garperne, saa at det kom til en Slags Bataille, som jeg selv bivaanede, og formerede da Styrmandsskolen det tredie *Corps* for at give Agt paa Krigens Udfald. Saasom saadanne Krige gemenligen afgjordes med tørre Hug, saa bekymrede Øvrigheden sig ikke om dem at dæmpe, tvertimod mange Borgere vare selv *Spectateurs* deraf og undertiden gave *Lectioner* for deres Sønner, hvorledes de bekvemmeligen kunde forraske deres Fiender. Den største Excess, jeg derudi haver seet, var, at Ungdommen en Gang paa Torvet oppassede Politimester Peder Glad og *bombarderede* ham med Stene, da han steg i Baaden.“ Andre Ytringer af det bevægede Gadeliv vare f. Ex. den Leg, som kaldtes „at spille Vink“, og den Morskab, som fandt Sted ved Mortensdagstider. Holberg er selv af den Formening, at det var Forbindelsen med Udlandet, især Holland og England, som fremkaldte denne Livlighed blandt Bergens Ungdom, da saamange allerede som Drenge havde været der, „hvor de frie Levemaader ere“.[1])

Paa det Sted i sin Autobiographi, hvor Holberg omtaler sit Ungdomsliv, ytrer han Intet om sit Forhold til sine Kammerater. Derimod er der imod Slutningen af dennes første Del undsluppet ham en Ytring, som temmelig tydelig viser os, hvorledes dette har været. „Skjønt jeg, siger han, af Aar var en Dreng, forekom jeg mine Kammerater at være en Olding. Der manglede ikke paa dem, som paa Grund af den med mine unge Aar lidet stemmende Afholdenhed fra

---

[1]) Bergens Beskrivelse, S. 92—93. Saadanne Gadekampe og Slagsmaal have indtil den seneste Tid vedligeholdt sig i Bergen. Endnu for et Par Aar siden leverede saaledes Drengene et i Byens Blade udførlig beskrevet „Slag ved Jomfrudammen.“

alle Fornøielser og mit alvorlige Væsen jevnlig stiklede paa mig, og da jeg af Naturen var hidsig, havde jeg saameget vanskeligere for at finde mig heri". [1]) Det er aabenbart, at den tidligt modne, overlegent begavede, dertil lige fra Barndommen sygelige Dreng med det fine, blege Pigeansigt allerede i sin Skolegang har levet et eget indadvendt Liv, afsondret fra de Meddisciple, der ikke have kunnet forstaa ham. Ved deres muntre Lege har han utvivlsomt mere været Tilskuer end Deltager.

Idetmindste engang i hans Skoledage brød hans satiriske Natur frem i et poetisk Forsøg. Hans Pleiemoder, Peder Lems Hustru, havde en Slægtning, som paa en eller anden Maade havde fornærmet den pirrelige Ludvig Holberg [2]). Han hevnede sig ved at skrive et Smædedigt over Vedkommende. Madame Lem blev forbitret og forlangte af sin Mand, at han skulde tugte sin Fostersøn. Den fortræffelige Lem tog Sagen paa den elskværdigste Maade. Han tog Ludvig for sig og anstillede sig meget vred, men istedetfor at skjænde paa ham for Digtets Indhold, lod han det gaa ud over dets Form, paaviste dets Synder mod Metriken og endte efter en Times Forhandlinger sin Censur dermed, at Ludvig, naar han næste Gang vilde skrive Vers, maatte gjøre sig mere Umage [3]). Denne lille Historie omtaler Hol-

---

[1]) Ep. ad v. perill. I, p. 200.

[2]) Hvem denne „*unus ex cognatis uxoris Lemmii*" har været, er umuligt at sige. J. F. Lampe har imidlertid meddelt mig, at en Alida de la Roche, der formodentlig var en Søster af Mad. Lem, paa den Tid boede i Bergen og var gift med Herman Hermansen Garmann, der døde som Stiftsskriver over Bergens Stift 1710. Flere Slægtninge af Mad. Lem kjendes ei i Bergen ved denne Tid.

[3]) Muligens gaar denne Erindring igjen i den Scene i Erasmus Montanus, hvor denne gjennemgaar sin Broder Jakobs Vers og finder dem „formaliter slette, men materialiter ypperlige," samt tilføier: „Prosodien, som er det fornemmeste, fattes."

berg selv med kjendelig Fornøielse, og den synes virkelig ogsaa at tyde paa, at der har været ogsaa et aandeligt Slægtskab tilstede mellem ham og denne Morbroder. Dette lader os igjen ane, at Holbergs Lune maaske nærmest har været en Arv fra Moderens Familie. Og naar vi nu tillige erindre, at ogsaa den af Holbergs Brødre, som i Alder stod ham nærmest, nemlig Frederik Christian, siden Sognepræst til Nykirken, „var en jovialsk Mand, havde et ypperligt Geni og var lykkelig i den latinske Poesi“,[1]) ledes man til den Forestilling, at Slægten har eiet megen Begavelse, om det end kun var den Ene forbeholdt at gjøre den gjældende i Verden.

Det bergenske Gadeliv ligger aabent for Enhvers Beskuelse og har i Holberg, som hans Bergens Beskrivelse noksom viser os, havt en opmærksom Iagttager. Heller ikke har han undladt at reflektere over Selskabsliv og Familieliv, forsaavidt han har havt Anledning dertil. Han har sit hele Liv igjennem havt en særlig Interesse for det andet Kjøn, og „Fruentimmeret i Bergen,“ baade af den lavere Klasse, hvilken han forsvarer mod Beskyldningen for Løsagtighed, og af den høiere, omtaler han hyppig og gjerne. Den Barndomserindring, „at det holdtes uanstændigt for et Fruentimmer, som blev hilset af en Mandsperson paa Gaden, at hilse igjen, skjønt Fruentimmeret er i Bergen ikke mere uovervindeligt end andensteds,“ forekommer mindst tre Gange i hans Skrifter [2]). Han har ogsaa flittig mærket sig de i hans Skoledage stedfundne Forlovelser og Giftermaal og deraf uddraget den Regel, „at unge Borgerdøtre selv, som paa andre

---

[1]) A. Hatting, Forsøg til en Bergensk Præste-Historie. Kbhvn. 1775. 8vo, S. 161.

[2]) Berg. Beskr. S. 87, den 226de Epistel samt Ep. ad v. perill.

Steder ser efter Ungdom, Stand og *Politesse*, her alene gemenligen *reflecterede* paa Duelighed og Arbeidsomhed, saa at hos dem en duelig Sømand og fornuftig Kjøbmand, skjønt han aldeles Intet besad, hvormed han kunde *charmere* et ungt Fruentimmer, blev *præfereret* den galanteste, artigste og fornemste Frier, hvorpaa jeg har seet adskillige mærkelige Exempler i min Tid i Bergen." De unge Borgersønner fandt han siden at have været „Folk af liden *Façon* og faa *Complimenter*, saa at det har været en Borgersøn besværligere at gjøre *Cour* eller frie til et Fruentimmer end at gjøre en spansk Reise, hvorudover Forældrene ofte have maattet slutte Partier for deres Børn og afgjøre Sagen forud, saa at der stod Intet tilbage for Børnene end uden videre *Ceremonie* at gaa i Brudeseng." Det er en gammel Bemærkning, at Kjærlighedsforholdet i Holbergs Komedier spiller en overmaade underordnet Rolle og egentlig kun indføres for Intrigens Skyld. Det er ogsaa medrette blevet sagt, at Holbergs Elskerinder, selv om Tilskueren underrettes om, at de ere sexten Aar gamle, gjøre et Indtryk af modne Piger paa henved de tredive[1]). Man har søgt at forklare alt dette paa forskjellige Maader, tildels baade sindrige og uden tvivl rigtige, men man har overseet disse temmelig tydelige Vink til en Forklaring, som de ovenanførte Steder af „Bergens Beskrivelse" frembyde. Dette Skrift af Holberg har i det Hele hidtil paa ingen Maade været saaledes paaagtet af danske Holbergianere, som det visselig fortjener, og det baade som et i sig selv fortræffeligt Værk, Forløberen for en Række vigtige Topographier i begge Riger, og som en Hovedkilde til Holbergs Biographi. Er det end saa, at

---

[1]) Se f. Ex. C. W. Smith, Om Holbergs Levnet og populære Skrifter, S. 160.

den Holbergske Leander er Kjøbenhavner, er hans Leonora sandsynligvis Bergenserinde.

Blandt de selskabelige Samkvem, Holberg i Bergen har kjendt til, nævner han blandt Andet Gjestebudene hos Naboen Jens Pedersen [1]). „Jeg erindrer mig endnu, siger han i den for norske Læsere særdeles fornøielige 226de Epistel, hvilken Glæde det var for mig og andre, naar vi fik at vide, at vor Nabo Jens Pedersens Hustru var kommen i Barselseng, eller at et af deres kjære Børn var død, thi derpaa fulgte mange gode, fede Dage. Det kan vel ikke negtes, at jo Folk derved sattes udi nogen Bekostning, men en stor Nytte flød deraf, saasom Fortrolighed og kjærlig Omgjængelse derved befordredes mellem Venner og Naboer, og hvad Anstændigheden angaar, helst udi Sørgestuer, da mener jeg, at Intet kunde være fornuftigere og anstændigere, end ved al optænkelig Lyst at opmuntre de sørgende Personer og at komme dem til at glemme deres Forlis.“ At Erindringer fra saadanne Sammenkomster have havt sin Indflydelse paa Holbergs Komedier, er sandsynligt. Forøvrigt faldt Holbergs Skoleaar ind i en Overgangstid, ogsaa hvad Bergens Selskabsliv angaar, og han bemærker selv: „I min Skolegang begyndte man alt med *Baller* og *alamodiske Assembleer* at omstøbe Indbyggerne“. [2]) Som tilhørende det velhavende og dannede Lemske Hus og senere som Huslærer hos en Vicebiskop har Holberg udentvivl ogsaa havt Anledning til selv at iagttage disse Selskabelighedens Nydannelser.

Ikke faa Personer, som senere nævnes i Holbergs Skrifter, fornemmelig i Nils Klim, har han personlig kjendt i

---

[1]) Endnu lige til vore Dage har godt Naboskab spillet en stor Rolle i Bergen; det var saaledes endnu i levende Menneskers Erindring Skik, at der ved Dødsfald hos Naboerne anlagdes „Nabosorg.“

[2]) Bergens Beskrivelse, S. 91.

Bergen. Nils Klim var, som bekjendt, Klokker i Korskirken, men døde dog allerede i Holbergs spæde Aar 1690[1]). Edvard Edvardsen var Konrektor endnu i Holbergs Barndom. Den „store *Voyageur* og *Philosophus*" Abelin var ligeledes til i hans unge Aar. Den Borgermester Hans Munthe, som nævnes i Nils Klim, var Holbergs Moders Morbroder og overlevede endnu Branden i 1702. Den Klokker i Fane Kirke, som ligeledes nyder den Ære at omtales i den underjordiske Reise, har Holberg vist ofte havt Leilighed til at høre; hans egen Morfader, den ældre Peder Lem, havde nemlig foruden at være Lektor tillige været Sognepræst til Fane, hvor Slægten altsaa var kjendt, og mellem det Jordegods, Holberg arvede, var ogsaa en Gaard i hint Præstegjeld. Derhos nævner han med megen Agtelse Dorthe Engebretsdatter og Torfæus. Den sidste boede dog ikke i Bergen, men paa Karmøen, og „var i Bergen fast ubekjendt." Men Holberg har dog rimeligvis seet ham der og er da udentvivl kommen i Berøring med ham, thi Torfæus's første Hustru havde tidligere været gift med en Lem, en af Holbergs Morbrødre. Endelig er der mellem Holbergs Figurer ogsaa en Sille Hansdatter, en lærd Dame, „som kunde *explicere* den mørkeste latinske Bog," og hvem han lægger sin „*Gynaicologia* eller Forsvarsskrift for Kvindekjønnet" i Munden. Her har han utvivlsomt tænkt paa sit Byesbarn Mademoiselle Sille Gad, en Auditørdatter fra Bergen, der just var berømt for sin store Lærdom, men som senere som Barnemorderske dømtes

---

[1]) Til de af Werlauff samlede Notitser om den virkelige Klim kan føies, at Frederik den Tredie under 8de Mai 1665 udstedte til Biskop Jens Skjelderup den Befaling: „At I Nils Andersen Klim til første Klokkers Bestilling, som der i vor Kjøbsted Bergen enten allerede ledig er, eller herefter ledig vorder, befordrer og anordner." (Orig. i Bergens Bispe-Arkiv i det norske Rigsarkiv.)

til Døden og kun benaadedes formedelst sin Færdighed i Græsk og Hebraisk [1]). Endelig kan for Fuldstændigheds Skyld den Bergenske Don Juan, Peder Feldbereder, her finde en Plads [2]).

III.

I 1702 forlod Ludvig Holberg Bergens Latinskole. Han skulde egentlig først være bleven dimitteret det følgende Aar, men en ulykkelig Begivenhed kom til at fremskynde hans Afreise. Det var den skrækkelige Ildebrand, som den nittende Mai 1702 paany hjemsøgte Bergen og lagde saagodtsom den hele By i Aske. Baade Skolen og Peder Lems Hus vare mellem de brændte Bygninger [3]). Under saadanne Omstændigheder kom naturligvis den hele Skole i Forvirring og Opløsning. Rektor Lintrup drog selv til Kjøbenhavn og vendte aldrig mere tilbage til Bergen, men forinden dimitterede han alle, som dimitteres kunde. Fra Bergens Skole afgik derfor dennegang ikke mindre end tyve Disciple, hvorhos fem dimitteredes privat [4]). Af Skolens Dimittender

---

[1]) Om Sille Gad se mine Norske Bygdesagn, Chra. 1870, S. 136—137. Til det der Anførte kan føies, at Torfæus i Brev til Otto Sperling af 7de August 1705 (*Torfæana*, p. 145) omtaler hende saaledes: „*Magna laborat egestate docta illa, quae Bergis vixit, Sylla Gat, partum enixa, vivum an mortuum ambigitur, nec causae exitum adhuc scimus, egregie docta, albi castimonii turpiter excidit.*"

[2]) Den 226de Epistel samt Epigramm. Lib. IV., 56, hvor Feldberederens Bedrifter dog med poetisk Overdrivelse synes at være forøgede til det Dobbelte.

[3]) Interessante Oplysninger om denne Brand læses i Norsk Tidsskrift for Videnskab og Literatur, udgivet af Chr. Lange, 2 Aarg. S. 162—180, og i Norske Magasin B. 2. Peder Dass m. Fl. besang Branden.

[4]) En Fortegnelse over Holbergs Skolekammerater er mig velvillig meddelt af Arkivaren ved Consistoriets Arkiv i Kbhavn., Hr. S. Birket Smith.

vare to af Holbergs Sødskendebørn paa mødrene Side, Brødrene Christian og Ludvig Lingaard, der begge senere bleve Militære. To af de øvrige Dimittender bleve senere, hver paa sin Maade, bekjendte. Den ene var nemlig Ole Camstrup, siden Bergens Stadspoet og Forfatter af det af hans Byesbørn yndede *Trifolium metricum*. Den anden var Thrønderen Johan Daniel Ramus, der tidlig gik over til Katholicismen og omsider havnede som Bibliothekar hos Kurfyrstbiskopen af Køln [1]).

Efter bestaaet Examen immatrikuleredes Holberg som Student den attende Juli 1702 efterat have valgt til Privatpraeceptor Poul Vinding, der siden skaffede ham en Udenlandsreise. Men hans Ophold i Universitetsstaden blev ganske kort, da han ikke havde Raad til at blive der. Han vendte hjem til Bergen og blev nu Huslærer paa Voss Præstegaard hos Provsten Christen Nielsen Weinwich. Det var en sygelig og gammel Mand, hvorfór Holberg tillige skulde hjælpe til med at prædike. Den attenaarsgamle Prædikant gjorde ogsaa Lykke hos Bønderne, der sammenlignede ham med en af sine gamle Præster, Mag. Peder [2]), der skulde have været den anden Chrysostomus. Derimod var Provsten ikke saa fornøiet, men fandt, at Holberg prædikede for kort,

---

[1]) Camstrup, senere en ypperlig Latiner, og Ramus omtaltes siden som Lintrups flinkeste Disciple, se Danske Saml. 4, 107. Det er mærkeligt, hvormange dansk-norske Apostater netop ere blevne Bibliothekarer i Udlandet. Saaledes blev f. Ex. en Samtidig af Ramus, G. H. Krog, en Søn af Biskop P. Krog i Throndhjem, ansat ved Bibliotheket i Vatikanet, den af Holberg oftere nævnte Math. Bagger og en Apostat, hvem Holberg traf i Paris, bleve ligeledes Bibliothekarer. I vor Tid har endelig den danske Theolog C. H. Muus, Eusebs Oversætter, efter at have skiftet Tro, drevet det til at blive Universitetsbibliothekar i Würzburg. Smnl. Werlauff i Nyt hist. Tidsskrift 6, 386.

[2]) Nogen Mag. Peder har dog ikke været Sognepræst i Voss.

og skjændte paa ham, fordi han blot havde været et Kvarter paa Prædikestolen. Men Holberg mente igjen, at „naar *Tautologier* og u-nødige *Repetitioner* bleve borttagne af Provstens Taler, prædikede vi lige længe“ [1]). Den ældste af Provstesønnerne, Nils Weinwich, var allerede Kapellan, men de tre yngre Brødre have da vel været Holbergs Disciple. Deres Navne var Henrik, siden Gjestgiver paa Voss, Otto, siden Borger i Bergen, og Gjert, siden Skipper [2]); man ser altsaa, at ingen indtraadte i den lærde Stand. De gjorde heller ikke nogen Fremgang under Holbergs Veiledning. Som vi erindre, havde denne selv i sine Skoledage ikke taalt endog den lemfældigste Straf, men nu, da han selv var bleven Lærer, viste han sig som en streng Tugtemester. Den yngste af Drengene, Gjert, var den dummeste og fik de fleste Prygl, men han var sin Moders [3]) Kjæledægge, og hun fik den haarde Lærer opsagt. Saaledes endte Holbergs første Lærervirksomhed efter et Aars Forløb. Det havde, som man kan forstaa, ikke været ham noget synderlig hyggeligt Rusaar, men Holberg har vistnok heller ikke været Præstefamilien nogen meget behageligere Huslærer. Det gik imidlertid her, som paa Frons Præstegaard, at Erindringen om Holberg holdt sig længe. Endnu den Dag idag paaviser man nemlig paa Præstegaarden i en gammel Bygning et lidet Værelse med et eneste Vindue, hvor Holberg skal have

---

[1]) Den 85de Epistel.

[2]) Det Bergenske Magasin (udgivet af Henrik Bryssel Middelthon), har (S. 252—253) udførlige Oplysninger om Provst Weinwichs Familieforhold Sammenlign ogsaa Kall-Rasmussens Oplysninger i Dansk hist. Tidsskrift, 3 Række, I, S. 98.

[3]) Provst Weinwichs Hustru hed Karen Schreuder og var Datter af Sognepræst Schreuder til Nykirken i Bergen. Bergenske Magasin *l. c.*

boet[1]). Her har det altsaa været, at han om Nætterne plagedes af de idelige Mareridt, hvorover han saa spøgefuldt beklager sig, og som han siden tænkte tilbage paa, da han skrev Peder Paars.

Bønderne paa Voss vare allerede i det attende Aarhundrede bekjendte som i særegen Grad livlige og oplyste, og selve Egnen stod i Udraab „som det norske Italien“.[2]) Man ved, at Holberg i senere Aar fortrinlig yndede at samtale med Bønder[3]), og det kunde være interessant at vide, om han under dette Ophold paa Voss er kommen i nærmere Berørelse med Almuen. At han af denne var yndet som Prædikant og forlod Bygden under Bøndernes beundrende Lovtaler[4]), kan maaske tyde paa, at dette har været Tilfældet, og da tør det Aar, som han anvendte „paa at garve Drenges Ryg og omvende Bønder“, ikke have været uden Betydning for hans Udvikling. Da han en Menneskealder senere skrev sin Bergens Beskrivelse, udtalte han sig saaledes om denne Bygd: „Voss er et Præstegjeld, som er Kjernen af hele Nordhordlen, og en af de angenemste Egner udi Norge, thi den bestaar af et stort Vand, omringet med Gaarder paa alle Sider, og Kirken ligger paa en flad Mark med en liden Underskov, og løber derigjennem en Elv, som styrter sig i Vandet. Vosserne have lige saadan Dragt som de andre Horder, alene at de ere sorte, og derved *disting-*

---

1) Velvillig Meddelelse af Pastor F. M. Berner.

2) Se mine Aktmæssige Bidrag til den norske Kirkes Historie, Pag. 48. (Theol. Tidsskrift, udgivet af Caspari m. fl., B. 7).

3) „Jeg taler aldrig med Bønder, uden at jeg jo lærer noget af dem, thi de *raisonnere* ikke uden om *solide* og magtpaaliggende Ting, hvorom de vide fuldkommen Besked. - - Desforuden *profiterer* jeg af deres Omgjængelse udi Sproget, thi jeg lærer af dem gode gamle danske Ord“ o. s. v. (Den 29de Epistel).

4) *Encomiis rusticorum onustus.*

veres fra Horderne, som ere alle hvide, og saasom Landet i sig selv er godt og frugtbart, saa have de ogsaa bedre Føde og *conseqventer* ere stærkere og mere behjertede end de andre Nordhordlændske, hvilke sidste Vosserne gemenligen se over Axlerne, og derfor ikke kan lide, at man kalder dem Horder, men ville være Vosser alene."

Fra Voss drog Holberg (1703) paany til Kjøbenhavn og maa her have været meget flittig, siden han i mindre end et Aar kunde underkaste sig begge de tilbagestaaende Examina og tillige lægge sig efter Fransk og Italiensk [1]). Til den philosophiske Examen, en Prøve, som skylder Griffenfeldt sin Oprindelse, bestod han sig kun maadelig i Metaphysiken, en Videnskab, hvori han vistnok siden selv blev Professor, men for hvilken han dog bestandig følte Ulyst og Modbydelighed. I Geographi gik det heller ikke godt, i Hebraisk ligesaalidt, derimod fik han ret gode Charakterer i Latin, Græsk, Physik og Ethik. De tre Videnskaber Logik, Geometri og Astronomi angav han ikke [2]). Derimod opnaaede han den da ingenlunde hyppige Charakter *Laudabilis*, da han — som det antages 16de April 1704 — erholdt theologisk Attestats. Fra hans korte Studenterliv, under hvil-

---

[1]) *In lingvis exoticis, Gallica et Italica instrui me passus (!) sum.*

[2]) Han var oppe til Philosophicum den 10de Marts 1704. Charaktererne vare:

In Geographia:	*non male.*
In Hebraic.:	*haesitanter.*
In Metaphys.:	*mediocriter.*
In Autoribus latinis:	*bene.*
In Gram. graeca:	*bene.*
In Physica:	*bene.*
In Ethica:	*bene mediocriter.*

Hans Hovedcharakter blev *Illum (recipimus)*, et Slags *Haud illaudabilis.* Sammenlign Peder Paars, hvor Holberg lader en Student blive stolt, „dengang han *Illum* fik." (Jens Møllers Mnemosyne, 2, 309—310).

ket han sandsynligvis har boet sammen med sine to Brødre, der vare komne til Kjøbenhavn kun et Aar tidligere end han, kjendes forøvrigt intet biographisk Træk. Han omtaler etsteds i Epistlerne, at Studenterne, i Særdeleshed de norske, vare særdeles ivrige i Fægteøvelser, ja endog hyppig duellerede [1]). Man skulde ellers tro, at Holberg her kun har været Tilskuer, men han omtaler dog senere „en gammel Figtmester" som sin Bekjendt fra yngre Dage. Ligeledes hændte det i hans Studentertid, „at han fandt en Forskrivelse, hvorudi en ung Person havde forbundet sig til Fanden og derfore *stipuleret* sig aarligen en Tønde Guld." Holberg leverede Papiret til Mandens Privatpræceptor, som rev den itu og sagde, at han vilde irettesætte Studenten i Enrum. „Man kan heraf indbilde sig, skriver Holberg videre, at Fanden da ikke var *par cassa* for at udrede en saadan Sum og derfor ikke havde denne Gang villet imodtage Obligationen" [2]).

Holberg havde i en Alder af ikke fuldt tyve Aar naaet det Maal, som for den store Flerhed af de Studerende var det sidste og endelige paa den lærde Bane. Udentvivl havde han dog helst ønsket at kunne forblive, hvor han var, men økonomisk Trang gjorde ham det til en Nødvendighed anden Gang at søge hjem til Norge. Han drog igjen til Bergen, men kunde ei ret trives der. Vi tør med Bestemthed antage, at den Skildring, som han lige i Begyndelsen i Nils

---

1) „En norsk Student, som ikke havde *freqventeret* Figtskolen i Kjøbenhavn, blev anseet ved sin Hjemkomst som en, der havde anvendt Tiden ilde ved Universitetet. Man hørte da ligesaameget tale om *duellerende* Personer, som nu om *praesides* udi *cathedris* og deres Respondenter". (Den 80de Epistel). Sammenlign Werlauffs hist. Antegnelser til Holbergs atten første Lystspil, S. 279 ff.

2) Den 92de Epistel.

Klims Reise udkaster af dennes Hjemreise efter velbestaaede Examina og af hans mismodige Stemning og raadvilde Forfatning i sin Fødeby, hvor han var henvist til Slægtninges Godgjørenhed, har den fulde Selvoplevelses Sandhed. Det er ikke uden Interesse for os at vide, at hans Morbroder Peder Lem, for hvem han vistnok har næret virkelig Hengivenhed, var død Aaret iforveien 1703[1]). Holberg greb da paany til Huslærervirksomheden og blev dennegang anbragt hos sin fordums Lærer, Lektor og succederende Biskop Mag. Nils Smed eller Smith. Med denne stod han desuden i en middelbar Familieforbindelse, thi Amtmand Lilienskjold, der var gift med Holbergs Moster, var en Fætter af Lektoren[2]).

Hvilke af Mag. Nils Smiths tyve Børn bleve betroede Holbergs Omsorg, vide vi ikke, derimod erfare vi, at han dennegang var heldigere som Lærer, end han havde været paa Voss, thi Lektoren fandt, at Børnene gjorde god Fremgang. Hans Ophold her, under hvilket han har havt Anledning til at se Frederik den fjerde i Bergen og været Vidne til, at den nys afbrændte By udfoldede al den Pragt,

---

1) Lem antages at være fød omkring 1660 og blev altsaa ingen gammel Mand.

2) Til Kall-Rasmussens Oplysninger om Biskop N. Smith (Hist. Tidsskrift, 3 R., I.) kan føies følgende utrykte Notits af Dr. Hans Strøm: „De navnkundige Smither skal have sin Oprindelse fra Danmark af en Skildrer, som skal have havt fire Sønner, en i Bergen, af hvilken Biskop N. S. var en Søn, en anden, Peder Hansen S., først Borgermester i Kjøbenhavn, men, fordi han undveg derfra i den svenske Beleiring, kom fra Embedet og kjøbte siden Lysekloster, den tredie Landkommissær Smith, som fordi han med en samlet Hob Fiskere afslog de Svenske ved en Grændsekommission, blev nobiliteret med Navnet Lilienskjold. Han er Fader til Amtmand Jakob Lilienskjold, den anden Søn blev Amtmand i Nordland. Den fjerde Broder, Henning Hansen Smith, var Raadmand i Bergen og Foged paa Søndmøre. Af disse Brødre blev Giskø Gods kjøbt af Marselis.“

den formaaede, til Kongens Ære, blev dog kun ganske kort. Hertil gav Lektoren, skjønt meget mod sin Vilje, paa en Maade selv Stødet, idet han lod Holberg læse de Dagbøger, som han efter Tidens priselige Skik havde ført under sine vidtløftige Udenlandsreiser. Holberg grebes ved denne Læsning af en uimodstaaelig Reiselyst. Hans Slægtninge i Bergen forenede sig med Lektoren om at forestille ham det Ufornuftige i at begive sig ud paa Reiser uden Midler, men til ingen Nytte. Han opsagde sin Post. Alt, som paa nogen Maade kunde gjøres i Penge, solgtes, men den hele Sum, som det lykkedes ham at opdrive, var sexti Daler[1]. Med ungdommelig Selvtillid haabede han paa, at han ved sine Sprogkundskaber skulde kunne erhverve sit Livsophold i Udlandet.

Han gik til Holland, et Land, hvormed hele Norges Vestkyst stod i det livligste Samkvem, og forlod nu Bergen

---

[1]) *„Bona mobilia, immobilia, jura, privilegia, quaecunque hastae subjici poterant, venduntur, ceduntur, abalienantur. Conabar veluti alchymistae aurum ex quauis re facere.“* Allerede i hans Skoledage havde Peder Lem, som hans Formynder, solgt af hans arvede Jordegods. I Rigsarchivet findes endnu Lems Skjøde af 26de Mai 1701, hvorved han sælger til Henrik Rye, Kammerraad og Generaltoldforvalter nordenfjelds, sin Myndling Ludvig Holbergs Gaard Midttun i Fane Præstegjeld, Skjolds Skibrede i Nordhordlands Fogderi, „som nu af Leilændingerne Ole og Lars Midttun beboes, skyldende aarlig efter Matrikulen og Jordebogen en halv Løb Smør og en Tønde Malt,“ for et hundrede og tolv Rdlr. Courant. Dette Skjøde har forøvrigt den Interesse, at Lem kalder sin Myndling *„velbyrdige* Ludvig Holberg,“ hvilket viser, at han som Oberstlieutenants Søn er bleven betragtet som rangadelig efter Rangforordningen af 11te Febr. 1679. Om Prædicatet *„nobilis,“* der i Universitets-Matrikulen gives Holberg, har Hensyn til det samme, eller om det betegner ham som distingveret ved Examen, tør jeg ei afgjøre. Holberg har altsaa paa en Maade været betragtet som Adelsmand, længe førend han i sin Alderdom blev baroniseret.

for aldrig mere i sit Liv at gjense sin Fødeby. Om Overfarten over Nordsøen, under hvilken han var i Fare for at blive opsnappet af Sørøvere, fortæller han Et og Andet i sin Autobiographi. I Amsterdam fandt han fuldt op af Nordmænd, og da især af Bergensere[1]. I Begyndelsen morede han sig en fjorten Dages Tid fortræffelig med at se alle den store Stads Herligheder, men mærkede snart, at hans sexti Daler alt vare paa Heldingen. Heller ikke var der stort Haab om Indtægt ved Informationer eller deslige. Hollænderne, „som ikke engang fandt en Salmasius eller en Grotius jevngod med en Skipper,“ brød sig nemlig ikke om ham. Han lod sig af bergenske Landsmænd indføre hos en og anden Mynheer, men alt, hvad de havde at byde ham, var moralske Forestillinger og forstandige Paamindelser af samme Art, som han nys havde hørt af sin Slægt i Bergen. Og disse Forelæsninger maatte han, en *Candidatus ministerii laudabilis*, som mente selv med større Ret at kunne belære disse amsterdamske Spidsborgere, anhøre staaende, medens begede Søfolk fik Lov at sidde ned! Hans Stilling var altsaa fuldstændig tragikomisk, og til den truende Pengeløshed kom snart endog Sygelighed. Han tænkte allerede paa at reise hjem til Bergen, men der, det vidste han, vilde alle lee ham ud, og derfor gik heller ikke det an. Foreløbig drog han nu til Badene i Aachen for efter sin Læge

---

[1]) Omtrent 1720 besøgte Erik Pontoppidan Amsterdam og noterede i sin Reisedagbog: „Paa Børsen har hver Nation sin Plads ved visse Pillarer, som bære Overskrift af Stædernes Navn, saa man ved, hvor hver Slags Kjøbmænd skulle søges. Paa den Pillar. som betegnede de Danskes *Rendezvous*, fandtes en Opskrift: *Bergen en de andre Platz in Denemark en Norge,* hvilken *denominatio a parte potiori* giver tilkjende, at Kjøbenhavn selv kommer i mindre Consideration end Bergen.“ (Jens Møllers Tidsskrift for Kirke og Theologi, 4, S. 96–97.)

Iver Brederoks Raad at søge Helsebod for sin Sygdom. Man gav den theologiske Candidat et Pas, hvor han kaldtes *le garçon Lovis d'Holberg d'Amsterdam*, og han begav sig da afsted, men maatte ogsaa paa Veien finde sig i at modtage Formaninger og være en Gjenstand for sine Medreisendes Spot. En Præst, som spurgte ham: *„quando deseruisti studia tua?“* vidste han dog at give saadanne Svar, at denne snart fandt sig overvunden i Disputatsen og endte Samtalen med de Ord: *De heer ist en theologant, ick gratulere mynheer.*

I Aachen levéde Holberg vel med saa stor Sparsomhed, „at han ikke behøvede at frygte for at rammes af Lovene mod Yppighed,“ men ikke destomindre følte han sig snart i den Grad pengeløs, at han maatte bekvemme sig til en fortvivlet Udvei. Han vilde rømme fra sin Vert uden at betale. Allerede havde han en Morgenstund meget tidlig pakket alle sine Eiendele sammen i en liden Bylt og skulde liste sig afsted, men Verten havde anet Uraad og passet ham op, og Holberg maatte betale til sidste Skilling[1]). Denne Begivenhed gjorde et saa stærkt og saa varigt Indtryk paa ham, at han længe efter mangengang drømte sig i Vertens Kløer, troede sig paany af ham ført hen i Stalden og følte den ubarmhjertige Mands Næver om sin Hals.

Uden nærmere at beskrive sin videre Skjæbne paa denne Reise, tilstaar Holberg dog, at han nu var bleven omtrent en Tigger[2]). Han maatte tilfods vandre tilbage til Holland. Gud alene kjender, ved hvilke Midler han fristede

---

1) *„Sed, quum artis rudis essem, a suspicaci hospite, qui excubias egeret (!) in ipso facinore deprehensus, ex asse illi satisfacere cogor.“*

2) *Ad mendicitatem ita redactus sum.“*

Livet. Og han maatte fortsætte sit Eventyrerliv i en forholdsvis lang Tid. Man ved nemlig med Vished, at dette hans første Ophold i Udlandet medtog et helt Aar [1]). Maaske har han ligefrem drevet om og sunget for Godtfolks Døre. Men hans Sygdom blev dog borte, enten det nu skyldtes Badekuren eller hans idelige Vandringer i fri Luft, og „da Sundhed fremkalder Velbefindende" [2]), befandt han sig endog i en lykkeligere Sindsstemning end sædvanlig [3]). Ti Aar senere, da Holberg søgte om at blive Professor, gjaldt det at have saameget som muligt at paaberaabe sig af den Art, som Svensken kalder Meriter. Denne Reise blev da ogsaa anført som en saadan, og Holberg tilføier, at han „reiste med en Moscovitisk Edelmand" [4]). Denne „Edelmand" har han imidlertid ikke nævnt i sin Levnetsbeskrivelse, og i ethvert Fald kan det ikke have været af de rigere Edelmænd.

Holberg maatte omsider se til at faa gjort en Ende paa denne Maade at leve paa, men for at komme tilbage til Norge maatte han have Penge. Længe var det ham umuligt at faa dem, forgjæves anraabte han Aagerkarlene og lovede dem tredobbelt Rente. Endelig forbarmede en Pengemand sig over ham og udbetalte ham saamange Penge, at han kunde reise hjem. Om han, som C. W. Smith formoder [5]), har opnaaet dette ved at trække en Vexel paa en Slægtning i Bergen, faar staa derhen.

---

[1]) Dette er nemlig tydelig paavist af Kall-Rasmussen, Hist. Tidsskr. 3 R., I. B.

[2]) „*Animus fulturis corporis nititur.*"

[3]) „*Meliore eram animo, quam quo solebam. Exhaustum erat aerarium, nulla spes erat supplendi, attamen in istis angustiis summa erat animi tranquillitas.*"

[4]) Se den i Hist. Tidsskr., 3 R., I. B. i elegant Facsimile gjengivne Ansøgning.

[5]) Om L. Holbergs Levnet o. s. v. S. 32.

Holberg dømte, som bekjendt, i sine ældre Aar strengt om unge Mennesker, som fortidligt vilde reise udenlands, ja udlod sig stundom endog misbilligende om Udenlandsreiser overhoved. I sin Levnetsbeskrivelse fortæller han dog endnu paa sin sædvanlige humoristiske Maade om denne sin første, som overhoved om alle sine egne Reiser. Men i de „orthographiske Anmærkninger" heder det: „Da der begyndte at frembryde lidt Dun paa min Hage, syntes mig, at det var høi Tid for mig at reise udenlands."

Denne hans i ungdommelig Ubesindighed foretagne første Udflugt i den vide Verden kom ellers mærkelig nok til femti Aar senere at udøve en bestemmende Indflydelse paa en anden berømt Mands Ungdomsliv. Da Holberg i 1754 døde som en europæisk anerkjendt Classiker, vakte hans Død stor Opsigt, og den unge Oliver Goldsmith, som dengang opholdt sig ved Universitetet i Leyden, læste hans Biographi med stor Opmærksomhed. Goldsmith var pengeløs, som Holberg havde været det, men opmuntredes nu ved hans Exempel til ikke destomindre at give sig ifærd med Reiser tilfods, i det Haab, at Holbergs Skjæbne maaske ogsaa kunde blive hans [1]).

---

[1]) *„The Danish writer, Baron de Holberg, was much talked of at this time as a celebrated person recently dead. His career had greatly impressed Goldsmith. It was that of a man of obscure origin (?), tho whom literature, other sources Laving failed, had given high fame and station. In plain words he begged, as Holberg had done, supported by his cheerful spirit and the thought, that Holberg's better fate might also yet be his."* (John Forster, The life and times of Oliver Goldsmith, 5. edit. London 1871. I. S. 57—60). Man vil i Goldsmiths „Polite learning" finde en længere (just ikke i alle Enkeltheder korrekt) Omtale af Holberg, fuld af den varmeste Beundring.

IV.

Idet Holberg i Aaret 1705 forlod Holland, var han en Stund uvis om, til hvilket Sted i sit Fødeland han skulde vende sig. I sin Fødeby havde han vistnok Slægtninge, der havde Evne til at hjelpe ham, men han vidste tillige, at disse vilde le ham ud for hans fortvivlede Udenlandsreise, og Bergen var overhoved ikke noget indbydende Sted for en fattig Student[1]). Derimod kunde han i andre Byer i Norge haabe at undgaa faderlige Formaninger og Straffeprædikener[2]), og han besluttede sig derfor til at tage til Christianssand. Det er ikke usandsynligt, at Holberg allerede tidligere paa en af de Søreiser, han gjentagne Gange havde foretaget til og fra Bergen, kan have været inde i hin Stiftsstad, hvis Havn er saa besøgt. Han havde, som vi skulle høre, Slægt i Christianssand, nemlig Biskop Ludvig Stouds Familie, og to af hans christianssandske Fættere, Ludvig og Rasmus Stoud, vare blevne Studenter sammen med ham[3]). Dette kan have havt Indflydelse paa hans Beslutning, thi af sin Familie i Christianssand, til hvem han ikke stod i det Forhold, som til sine Bergenske Beslægtede, og som vel heller ikke kjendte hans egensindige Færd ved

---

1) *Jam satis gnarus eram, in patria maxime locum habere illud poetae:*

> *Nil habet infelix paupertas durius in se,*
> *Quam, quod ridiculos homines facit.*
>
> (Juv. Sat. III.).

Hvilke af sine Slægtninge i Bergen Holberg her har tænkt paa, maa staa derhen; et i 1871 i Kontratryk udgivet Slægtregister over Familien Munthe kan tilbyde Stof for Gjetninger.

2) *In aliis Norvegiae locis censores ac molestos patruos non verebar.* Egentlige *patrui* kan Holberg neppe have havt i Bergen, men han har her uden Tvivl tænkt paa Horats's *patruae verbera linguae* (Carm. III, 12.)

3) Slægtskabet med Stouderne var, som det af Slægtstavlen paa omstaaende Side vil sees, dette:

Biskop Ludvig Munthe.

Abel Munthe, * Peder Lem.	Catharina Munthe, * Otto Stoud, Sognepræst til Bergens Nykirke, † 1657.				
Karen Lem, * Christian Holberg.	Ludvig Stoud, Biskop i Christianssand, † 1705. * 1. Maren May (Griffenfeldts Sødskendebarn), † 1677. * 2. Sophie v. Angel.				
Ludvig Holberg.	Otto Stoud, Kapellan i Christianssand 1704–1715. † som Sognepræst til Hvideseid i Kjøbenhavn 1731. (Hans Sønnedattersøn var Professor og Statssekretær Ludvig Stoud Platou.)	Maria Sophia Stoud, f. 1680.	Ludvig Stoud, f. 1683, † 1719, Præsident i Christianssand.	Rasmus Stoud, f. 1685, Hører i Aarhus.	Sophia Stoud, f. 1686, † 1714. Hun var ialfald 1710 * Dr. med. Hemmer i Ribe.

(Sammenlign A. Faye, Christianssands Stifts Bispe- og Stiftshistorie, Chr.a 1867, S. 282—283).

Udenlandsreisen, kunde han haabe en venlig Modtagelse, som han da ogsaa virkelig fik.

I Chrisianssand traf han strax sammen med en Student fra Throndhjem, Christian Brix, en Søn af denne Stads for nogle Aar siden afdøde Præsident, og som, uvist af hvilken Grund, opholdt sig der. Brix var et Par Aar yngre end Holberg, men Student allerede fra 1701. Han befandt sig i gode Kaar og havde Adgang til Byens bedste Huse, i hvilke han nu ogsaa indførte sin nye Ven Holberg. Det er i Holbergs Skrifter ikke ganske sjeldent, at man støder paa Steder, der røbe Kjendskab endog til Smaating, der vedkomme Throndhjem, medens andre norske Byer, naar undtages Bergen, slet ikke omtales i hans Vittighedsværker. Saaledes omtaler han (i „Uden Hoved og Hale") Kalvskindet, i en af Epistlerne ved han at fortælle om Throndhjems Skoles Rektor, Mester Simon (Hoff) og hans pudserlige Anvendelse af Steder i Classikerne, ja i sine „Moralske Tanker" nævner han endog Mestermanden der i Byen, Torfan Risten, af hvis Navn en Thrønder for Spøg havde lavet en latinsk Autor Ristenius. Det er tænkeligt, at dette skriver sig fra hans i saa lang Tid fortsatte Omgang med Brix.

For at skaffe sig sit Livsophold i Christianssand greb Holberg til at undervise, dog blev han ikke som tidligere Huslærer, men gav Timer i fremmede Sprog, fornemmelig Fransk. At opnaa slige Informationer faldt ham betydeligt lettere i Christianssand, end det havde vist sig at være i Amsterdam. Just paa denne Tid havde Borgerstanden ogsaa i Norges Kjøbstæder begyndt i stærkere Grad at paavirkes af Udlandets Kultur, og den forsøgte derfor at tilegne sig idetmindste Dannelsens Yderside, hvortil fremfor Alt hørte et lidet Forraad af franske Gloser. Netop nu, medens Danmark og Norge nød godt af sin Neutralitet under den spanske

Sukcessionskrig, havde vore Byer tillige en økonomisk fordelagtig Periode. Christianssand, der i 1722 havde mellem 3000 og 4000 Indbyggere, har i 1705—1706 neppe havt færre, snarere flere. En Sprogmester kunde altsaa, idetmindste for en Tid, nok finde nogen Beskjæftigelse der. Holberg, som endnu ei havde været i Frankrige, og som selv mange Aar senere ingenlunde udmærkede sig ved nogen korrekt fransk Udtale[1]), fik Elever nok. Mellem disse var endog flere fornemme Folk, ja selve Kommandanten paa Fæstningen, Nostitz, en siden europæisk berømt General[2]).

Den brave Biskop Ludvig Stoud i Chrisstianssand, Holbergs Navne og hans Moders Sødskendebarn, døde den to

---

[1]) Endnu som Professor havde han ondt for at gjøre sig forstaaelig i Paris. Den Anekdot herom, som han selv fortæller i sit Levnet (Forvexlingen af *logis* og *Lucie*) synes at tyde paa, at han talte Fransk med god bergensk Accent. I den 396de Epistel spotter han Folk, som gjorde sig altfor megen Umage med Udtalen. Han havde, siger han, kjendt to Studenter, hvis Hovedstudium gik ud paa at tale som indfødte Parisere, men „saasom de samme Personer bleve begge siden Amtmænd udi Island," kom det dem ikke til stor Nytte.

[2]) Friedrich Hartvig Nostitz, om hvem Holberg selv siger: *„Inter illustres hujus seculi duces habitus est,"* tilhørte en berømt tydsk Familie. Han tog først dansk Tjeneste som Kommandant i Christianssand 1694—1707 og blev 1701 Oberst (Chr. Langes haandskrevne Statskalender). Derpaa gik han i russisk Tjeneste, som han siden igjen ombyttede med den venetianske. I et af Datidens Maanedsskrifter, „Europäische Fama," vil man finde Nostitz flere Gange omtalt, saaledes heder det i 1716 (Th. 133, Pag. 187): „Baron von Nostitz hat sich in Moscowitischen Dienste bekannt gemacht und ist General von der Cavallerie bei den Venetianern geworden." Af Neues allg. Deutsches Adelslexicon, hg. v. E. H. Kneschke, 6. B. (Lpzg. 1865), Pag. 537—38 erfares, at F. H. Nostitz i 1716 blev Rigsgreve og som saadan Stifter af en ny Linje af sin vidtforgrenede Slægt. Efter at have forladt Venetianerne blev han Generallieutenant i polsk og saxisk Tjeneste og døde 1738.

og tyvende August 1705[1]), omtrent paa samme Tid, som Holberg ankom der til Byen. Kun nogle faa Uger efter at han havde indfundet sig, tilbød imidlertid Bispens Søn Mag. Otto Stoud, residerende Kapellan ved Christianssands Domkirke, sin Fætter Ophold i sit Hus. Holberg modtog Tilbudet, tilbragte den hele Vinter hos Præsten og underviste til Gjengjæld sin Vert i Engelsk[2]).

Opholdet i Christianssand synes overhovedet at have hørt til de behageligste Episoder i Holbergs Ungdomsliv, og det maa have været ham dobbelt velgjørende ovenpaa hans hollandske Gjenvordigheder. Han fik sin Gjeld betalt, ja havde tilsidst Penge tilovers, og bevægede sig mellem de bedste Folk i Byen. Han gjorde ogsaa Lykke som Musiker og vidste endog at gjøre sig yndet af de unge Piger. Han dvæler overhoved i sin Autobiographi ved sin christianssandske Periode i saadanne Udtryk og i det hele paa en saadan Maade, at man forstaar, at det har indtaget en eiendommelig Plads i hans Erindringer. „De unge Damer der i Byen forekom mig, siger han, at kunne forsvare den første Rang mellem det ganske Norges Jomfruer baade med Hensyn til god

---

[1]) *Nuper defunctus episcopus.*

[2]) I en meget senere Tid har Holberg sandsynligvis gjenseet denne Frænde under høist forandrede Forhold. Mag. Otto Stoud blev nemlig 1715 Sognepræst til Hvideseid i Thelemarken, hvor han fik en lang Række af Ubehageligheder med Almuen. Den ene Proces afløste den anden, og den ulykkelige Præst maatte tilsidst drage ned til Kjøbenhavn, hvor han døde 1ste Januar 1731. (Faye, Chr.sands Stifts Bispehistorie, S. 303—308). — Mærkelig nok vidste Traditionen i Christianssand endnu i Begyndelsen af Aarhundredet at udpege to Huse, i hvilke Holberg skulde have boet; dette stemmer jo med, at han først har boet en Tid for sig selv, siden hos Præsten Stoud. Et Sagn paaviste ogsaa en Pavillon, hvori han skulde have havt sit Værelse. (Meddelelser fra Stiftsprovst Lassen i Christianssand og Cand. philos. Jak. v. d. Lippe i Grimstad).

Tone, tækkeligt Væsen og alle Aandens Fortrin[1])." Hans lystige Lune tillod sig forøvrigt engang en Spøg med det smukke Kjøn, som satte det hele Christianssand i Bevægelse. Han fik nemlig ved et Tilfælde fat i et af de Skrifter, hvori det benegtes, at Fruentimmer ere Mennesker. De sexti Argumenter, hvormed den anonyme Forfatter søgte at bevise denne Paastand, morede Holberg, og han kunde ikke modstaa Fristelsen til med paataget Alvor selv at forkynde denne kjætterske Lære overalt i Christianssand, hvor han fandt Anledning dertil. Jo større Forargelse Paradoxet afstedkom, desto ivrigere blev Holberg i at forsvare det. Ogsaa i hans Hjem hos Stoud blev Kampen ført og det ivrig. Hans Fættere, Bispesønnerne, vare hans ivrige Opponenter, og de havde en særegen Opfordring dertil, da deres Søster, Holbergs Cousine, var ualmindelig smuk og forekom dem „særdeles værdig til menneskelig Borgerret." Tilsidst blev han dog kjed af denne Spøg, da han mærkede, hvor dybt ned den af ham fremkaldte Bevægelse havde forplantet sig. Det var nemlig gaaet saavidt, at endog en Tjenestepige paa Gaden pegte paa ham og sagde: „Der gaar han, som siger, at vi ikke kan komme i Paradis."

Et christianssandsk Sagn, som først over hundrede Aar senere blev optegnet[2]), har mærkelig nok vidst at fortælle, at Holberg under sit Ophold der i Staden endog har havt

---

[1]) *Haud difficile mihi fuit amicitiam nectere etiam cum honestissimis virginibus ejusdem loci, quas urbanitate, morum elegantiis aliisque ingenii dotibus primum inter totius Norvegiae virgines locum sibi vindicare posse judicabam.*

[2]) Af Nicolai Wergeland i hans utrykte Christianssands Beskrivelse (Chr.a Univ.-Bibl.). Det os her vedkommende Sted er første Gang meddelt af N. Nicolaysen (Norske Stiftelser, 3, S. 868.).

en Kjærlighedshistorie. Gjenstanden for hans Ønsker, hed det, skulde været Else Bircherod, Biskop Jens Bircherods Datter.

Dette sidste er imidlertid ligefrem umuligt, thi Biskop Bircherod ordineredes først som Stouds Eftermand første Søndag efter Paaske (den 11te April) 1706, og den 18de April s. A. var Holberg allerede i Oxford, ikke at tale om, at Else Bircherod paa den Tid, hvorom her er Talen, kun var elleve Aar gammel[1]. Men dermed er det ikke givet, at Hovedtrækket i Sagnet ikke kan indeholde nogen Sandhed. Allerede førend den christianssandske Tradition blev indført i Literaturen, har en af Holbergs Biographer[2]) troet at finde en Erindring om en tidlig Ungdomskjærlighed i disse Holbergs Ord i følgende Satire:

— — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — —

Jeg engang Lyst bekom at se i Terning-Bog,
Jeg vilde, arme Gjek, for Tiden være klog,
Jeg vilde deraf se i Ægteskab min Lykke, o. s. v.

og det er ogsaa paafaldende nok, hvorledes Henrichs Ord i Ellevte Juni: „Ei Snak, en ung Person paa to og tyve Aar skulde ingen Kjærlighed føle,“ minder om Holbergs egen Alder, dengang han var i Christianssand, det eneste Sted,

---

1) Faye, Chr.sands Stifts Bispehist. S. 284. Den ærlige Faye trot selv paa dette Sagn, og dog er det netop i hans eget Verk, at man finder Materialierne til fuldstændig at modbevise det. Else Bircherod blev to Gange gift, første Gang med Holbergs Fætter og Artiumskammerat Ludvig Stoud d. Y., der en Tid var Viceborgermester, senere Præsident i Christianssand. Sagnet der i Byen har derfor villet, at dette skulde være Grunden til Holbergs Uvilje mod Borgermestre (!!!).

2) C. W. Smith, Om Holbergs Levnet, o. s. v. S. 64 og 124–125.

hvor han giver tilkjende, at han har bevæget sig mellem unge Damer. Han færdedes her, netop hjemkommen fra et eventyrligt Ophold i Udlandet, mellem venlige Slægtninge, ja omgikkes endog daglig med en Cousine *haud vulgaris formae, civitate humana dignissima!* Hvem kan vide, om ikke just dette Næstsødskendebarn, en af Biskop Stouds Døtre, formodentlig den yngste, Sophia, som var to Aar yngre end Ludvig Holberg selv, kan have været Gjenstanden for hans Ønsker? Da fik Sagnet ogsaa Ret deri, at det gjaldt en Bispedatter, og en Forvexling mellem en Jfr. Stoud og en Jfr. Bircherod kunde jo overmaade let være opstaaet i Tidens Løb. Denne Gjetning faar naturligviis staa ved sit Værd, men den svækkes ikke ved den Maade, hvorpaa Holberg selv skildrer sit christianssandske Liv, og det er ogsaa ret paafaldende, at han, idet han omtaler sin Frænde, hos hvem han boede (uden dog at nævne hans Navn), aldeles ikke antyder, at Biskop Stouds øvrige Sønner og smukke Datter havde noget med hans gjestfrie Slægtning at bestille. Det er ligesom han ikke ønsker, at Læseren skal vide, at hin Pige *haud vulgaris formae* har været hans Slægtning og nærmere Bekjendt.

Som Sproglærer var Holberg, som vi have seet, længe meget søgt i Christianssand. Han ansaaes for „en anden Mithridates" og havde den Fornøielse at høre unge Mennesker paa Gaden omtale ham som en Mester ikke alene i Fransk og Italiensk, men endog i Polsk, Russisk og Tyrkisk. Men ulykkeligvis fik han efter nogen Tids Forløb en uventet Medbeiler i en hollandsk Kjøbmand, som havde spillet Bankerot i sit Hjem og nu var kommen til Christianssand. Fallenten greb i sin Fortvivlelse til en Udvei, som altid har hørt til de af forulykkede Personer yndede, at undervise.

Han var billigere end Holberg[1]) og fik stor Søgning. Holberg forstod imidlertid snart, at Hollænderen var en Fusker, og ønskede at ydmyge ham i et lærd Colloqvium. Begge Sproglæreres Disciple, hvem en saadan Kamp naturligvis høilig interesserede, bestemte Tid og Sted, og de Kjæmpende indfandt sig. Men Slaget blev dog uafgjørende, thi efterat Holberg havde bombarderet sin Modstander med norsk-franske Vaaben, denne ham igjen med hollandsk-franske Projektiler, sluttedes en Art Fred. Holberg og Hollænderen forsonedes og indgik et Duumvirat efter Cæsars og Pompejus's Exempel[2]).

Snart vaagnede imidlertid paany Reiselysten hos Holberg, og han besluttede at overlade den hollandske Bankerotterer det hele Sproglærerfelt i Christianssand. Hans Ven, Christian Brix, var villig til at gjøre ham Følge, og de bleve enige om at drage til England. Ingen af dem havde mange Penge i Lommen, men Brix's Moder i Throndhjem var velhavende, og hendes Søn kunde altsaa haabe paa Hjelp fra Hjemmet. De droge først et Stykke østover i Stiftet, have maaske tilfods gjennemvandret en Del af Nedenæs Amt, og da de ved Arendalskanten[3]) traf et seilfærdigt Skib,

---

[1]) *Linguam Gallicam, cujus monopolium antea mihi vindicabam, aere minuto venalem habuit.*

[2]) *Torquebam ego tela Norvegico-Gallica, retorquebat ille Gallico-Belgica, credo numquam foedius dilaceratam fuisse linguam Gallicam (!). Uterque enim satis impedite loquebamur, etiam cum mentis compotes ac nobis ipsis relicti eramus, sed mutua ista rabies in impeditiorem labyrinthum nos deduxit, numerumque soloecismorum insigniter (!) adauxit. In hoc certamine detecta mutua ignorantia (!) consultum duximus, deposita ira utrique aeque exitiali, foedus & amicitiam inire provinciasque inter nos ad exemplum Caesaris & Pompeji partiri et sic sublato monopolio abolitaque tyrannide duumviratus constitutus est.*

[3]) I Næs Jernværks Archiv findes (efter Meddelelse af Hartvig Lassen) et Papir, hvori omtales en Person ved Navn Jacob von Ty-

gik de ombord paa dette og naaede efter fire Dages Seilads lykkelig til Gravesend. Dette foregik i Begyndelsen af Vaaren, sandsynligvis i de første Dage af April 1706. Holberg gik da i sit to og tyvende Aar.

Efter denne Tid gjensaa Holberg ikke mere sit Fødeland, og hans Hjem blev i Danmark, hvorfra hans hele Forfattervirksomhed udgaar. For hans egen som for hans hele Samtids Bevidsthed stod imidlertid Foreningen mellem Danmark og Norge som ligesaa inderlig og uopløselig, som Forbindelsen mellem Sjæland og Fyen. Den dannede Del af begge Nationer, paa hvilken det dengang ene kom an, var ogsaa i Virkeligheden saagodtsom Et. „Disse Nationer have, siger Holberg selv, siden den navnkundige Forening blev sluttet mellem Danmark og Norge, været ansete for et Folk.“[1]) I hans Testament forekommer Udtrykket: „Mine Landsmænd, det er Danske og Norske,“ sin Tilbagekomst fra England til Kjøbenhavn 1708 kalder han Hjemkomsten til „Fædrelandet“, Holger Danske, hvis Navn han bruger i sin Polemik mod Peter Burman, er ham en sand Nationalhelt, og naar han skriver sin Danmarks Riges Historie, skriver han en Fædrelandshistorie. Sin Formue skjænker han til en dansk Stiftelse.

Vistnok betegner han sig i sine Skrifter oftere som Nordmand, ja man mærker ikke sjelden, at han har næret en Slags ligefrem Forkjærlighed for Norge. Hans Skildring af Nordmændene i „Danmarks og Norges geistlige og verdslige

---

boe. Dokumentet er flere Aar yngre end Holbergs Ophold i Christianssands Stift, men dog ikke ældre, end at Holberg kan have kjendt dette Menneske. Det er altsaa ei umuligt, at han, da han skrev Komedien af dette Navn, har bemægtiget sig en virkelig Persons Navn til dets Titelrolle.

[1]) Danmarks og Norges geistl. og verdsl. Stat.

Stat“ aander den varmeste Hengivenhed for Fødelandet, og hans Danmarks Historie er fuld af Lovprisning over de Norskes Tapperhed. Især er der i dette sidste Verk et Sted, hvor hans Kjærlighed til Norge bryder stærkt og paatageligt frem. Det er der, hvor han omtaler Curt Adelaer, og hvor det heder: „Norge er af ganske anden Beskaffenhed, end Fremmede indbilde sig, menende, at dets *Producter* bestaa alene udi Dæler og Stokfisk, da jeg dog finder intet Land i Historien, der har bragt tilveie saa mange store og habile Admiraler.“ Idet han videre skal begrunde denne Paastand, gaar han i sin Iver saavidt, at han gjør selv Niels Juel (som ved et Tilfælde blev født i Christiania, men strax efter Fødselen for stedse forlod Landet) til Nordmand [1]). Men denne hans Vedhængen ved Fødelandet er dog meget vidt forskjellig fra de Følelser, hvormed en Nordmand i vore Dage omfatter, ja allerede i den sidste Menneskealder før Adskillelsen fra Danmark omfattede Norge. Dette er og var nemlig virkelig Fædrelandskjærlighed; hos Holberg rørte der sig endnu kun en halvklar provinsiel Forkjærlighed for den Del af Datidens Helstat, hvorfra han selv var udgaaet.

Allermindst har Holberg kunnet ane, at den Tid skulde komme, da Danske og Norske skulde tviste om hans Nationalitet og om hvem af dem han nærmest og egentligst tilhørte. Men denne Strid beror ogsaa paa kun en Forvexling af, hvad Dansk og Norsk havde at betyde for halvandet Hundrede Aar siden, og hvad Dansk og Norsk har at betyde nu. Holbergs norske Herkomst og Opdragelse har selvfølgelig ikke været uden Indflydelse paa de Skrifter, han har frembragt, og denne Indflydelse har været betydelig større, end hidtil i Danmark antaget. Betydningen heraf opveies dog

[1]) Danm. Hist. 3, S. 402—403 (Levins Udgave).

mange Gange ved, at Holbergs hele Gjerning kun blev mulig derved, at han i sin Ungdom forlod et Fødeland, hvor hans Geni hverken kunde finde Udvikling eller Anvendelse. Ligesom den hele Foreningstids Historie overhoved, saaledes kan heller ikke Holbergs Storhed være Gjenstand for noget af de to Folks Særeie, men kan kun tilhøre et Fællesbo, der ifølge sin Natur er uskifteligt.

V.

1. Der har, som bekjendt, været fremsat mange Gjetninger om, hvo den *vir perillustris* monne være, til hvem Holberg har skrevet de tre latinske Breve, hvori han fortæller sit Levnet. Man har tænkt paa Christian Reitzer, paa Fr. Danneskjold-Samsøe, paa Frederik Rostgaard, paa Chr. Rantzau o. s. v.[1]). For nogle Aar siden har Chr. Bruun gjort opmærksom paa, at en Samtidig, en velstuderet Skolelærer paa Amager ved Navn Jochum Halling, har optegnet, at Brevene skulle være skrevne til Rostgaard[2]). Dette kunde imidlertid allerede i og for sig synes lidet rimeligt, og Bruun har ogsaa selv i sin Fr. Rostgaards Liv og Levnet opgivet denne Mening.

I Universitets-Bibliotheket i Christiania har imidlertid nærværende Forfatter været saa heldig at støde paa en anden herhenhørende haandskreven Notits, der vistnok fortjener noget større Opmærksomhed end Hallings. Den hidrører nemlig fra Jacob Langebek, er optegnet allerede i 1738 un-

---

[1]) Cfr. Holbergiana quaedam, scripsit C. Guil. Elberling, Danske Saml. 4, S. 273, en paabegyndt, væsentlig philologisk Commentar til Holbergs Autobiographi.

[2]) Danske Saml. 1, S. 14.

der dennes første Besøg hos Fr. Rostgaard paa Kraagerup og aabenbar efter Rostgaards egen Meddelelse. Denne Notits, der idetmindste beviser, at Holbergs *vir perillustris* ikke er Rostgaard, lyder saaledes:

„Holbergs Epistola ad virum perillustrem er skreven til Greve Rantzau, nu Statholder i Norge.“

Grev Chr. Rantzaus store Lærdom, hans Kjærlighed til Literaturen i Almindelighed og til de danske Skuespil i Særdeleshed er allerede tilstrækkelig bekjendt. Heller ikke savnes Spor af, at han tidlig har staaet i Forbindelse med Holberg og altsaa vel kan have været hans Studiers *„perpetuus laudator, adjutor ac incitator,“* som det heder i Begyndelsen af det tredie af de os her vedkommede Breve. Thi allerede i 1714 er (daværende) Baron Rantzau en af dem, hvem Holberg gjennem Gram sender et Brev fra Hamburg[1]). Grams Breve til Rantzau[2]), medens denne var norsk Statholder (1731—1739), ville heller ikke svække Langebeks Vidnesbyrd.

Det skulde derfor være saare interessant at vide, hvilken Skjebne Grev Rantzaus Papirer have havt, om de endnu existere, og om deraf muligens kunde fremdrages nye Holbergiana. Det vil tillige erindres, at en Undersøgelse af Rantzaus mulige Efterladenskaber ogsaa af en anden Grund kunde være ønskelig, da han nemlig fra Norge medtog en Del af Rigsarchivet paa Akershus, hvorimellem Hovedøens Klosterarchiv, om hvilket sidste man har det Sagn, at han siden i et Anfald af Vanvid skal have brændt det[3]).

2. De samme Optegnelser af Langebek indeholde, lige-

---

[1]) Athene 1, S. 133.
[2]) O. Worms Journal for Politik o. s. v. 1810.
[3]) Chr. Lange, de norske Klostres Historie, 2 Udg. S. 401.

ledes udentvivl efter mundtlig Meddelelse fra Rostgaard, følgende interessante Anekdote om Komedien „Jean de France“:

„Den Komedie om Jean de France er gjort paa Assessor Wilhelm Worm [1]), thi da han var kommen hjem fra Paris og kom igjennem Nyborg, var Admiral Hagedorn (da Schoutbynacht) der i Vertshuset, hvor Worm kom ind i samme Stue, gik op og ned ad Gulvet i sine høifranske Klæder med en Pidsk i Haanden, hvidslede (*sic*) og talte halv fransk og halv dansk. Da nu Hagedorn kom til Kjøbenhavn, fik han Holberg til at skrive en Komedie derover, som blev spillet paa Theatro, hvilken da den var til Ende, gik Hagedorn frem og kyssede den, som havde ageret Jean de France (Wegner), og takkede ham, for han havde gjort det saa godt.“

Herved maa dog bemærkes, at Henrich Wegner i hint Stykke ikke havde Jeans Rolle, der udførtes af Piloj, men derimod Pierres.

3. I hine Langebeks Optegnelser forekommer endnu et tredie Træk, der kan kaldes et Holbergianum, nemlig følgende, hidtil ubekjendte Oplysning om Komediernes berygtede Eftertrykker, P. J. Phoenixberg [2]):

„Phoenixberg var først en Hore-Vert i Hamborg, og fordi han havde de smukke Jomfruer i Huset, kaldte de ham Venusberg. Han blev siden forvist Hamborg, kom til Kjøbenhavn og der kaldte sig Phoenixberg.“

4. I det norske Rigsarchiv findes et Brev [3]), hvoraf Følgende vil fortjene at trykkes, som en Samtidigs Vidnesbyrd

---

[1]) Willum eller Wilhelm Worm, Søn af Prof. med. O. Worm, f. 1697, blev Student 1715 og reiste i de følgende Aar udenlands, blev 1723 Assessor i Hofretten og døde 1737.

[2]) Se forøvrigt om denne Mand Werlauffs Afhandling: „P. J. Phoenixberg, et Tidsbillede.“ (Dansk hist. Tidsskr. 3 R., 2, S. 1—27).

[3]) Jeg skylder Fuldm. H. J. Huitfeldt og Archiv-Assistent Otto Gr. Lundh min Tak for Meddelelsen af dette Stykke.

om Forholdet mellem Holberg og Erik Pontoppidan [1]) og overhoved som et lidet Træk af Datidens Omgangstone mellem de Lærde:

Hafnia, d. 8de Novbr. 1739.

Høystærede kiære Broder!

. . . .

I ondsdags aftes blev alle Herrerne som bruges udj Gehiem Conseil opkaldet til Hofve, der siges at Een Engl. courrer med vigtige ærender var andkommen. Samme dags eftermiddag haver Professor Holberg og Confessionarius Pontoppidan været i compagnie sammens hos biskop Hersleb og der været udj efterfølgende meenings Dispute. Iblandt andre Theologiske colloquia haver den første foreholdt den sidste! hvilcken stoer Synd hand haver begaaet paa disse fattige lande og Riiger, først i det hand haver giort voris Naadige Konges sind Hierte og Siel saa forsagt udj ham, saa hand umuelig lenge kand glæde hans undersatter med sin helbred, for det andet hvad skade hand icke allerreede haver giort undersaatterne (*sic*); derpaa svarede den anden at hand haver ofte fornummet at hr. Professor har moraliceret over hans sprog udj Christendommens kiærne, og hvorforre hand kunde det giøre siden det var saadan nyttig ting for saadandt et Barbarie vj lever udj! derpaa svarede den anden, at have Reyst udj saa mange land som hand icke kommer til, men icke haver fundet, saa villig Een Nation som de Danske og Norske er til deris Guds Devotion, hvorpaa de forloed hinanden uvenner, men bispen holt med H: som strax gick hend til Een af byens Præster hvor Professor Reous [2]) var og fortalte

---

[1]) I denne Henseende fortjener forøvrigt Pontoppidans Tale 1752 ved Indvielsen af *Seminarium Fridericianum* Opmærksomhed. De (anerkjendende) Ytringer om Holberg i denne forøvrigt utrykte Tale læses i Nyt (dansk) hist. Tidsskr. 6. B., S. 330, hvor de ere meddelte af Werlauff.

[2]) ɔ: Jeremias Friederich Reuss, en Würtemberger, som 1732 blev tydsk Hofpræst og theologisk Professor ved Universitetet.

det samme. Nest min og Søsters Respect for dig og dit huus forbliver

Høystærede kre broders
tienstskyldigste
tiener
Lauridtz Colbiørnsen.

(Udskrift:)

A Monsieur
Monsr Lars Løchstør
Advocat du Roy.
Christiania.

Forøvrigt kan med Hensyn til Holbergs Deltagelse i Selskabslivet følgende utrykte Optegnelser af Carl Deichmann have adskillig Interesse. Efterat nemlig Deichmann har omtalt Hans Grams store Belevenhed og Evne til at gjøre sig gjældende og yndet i det selskabelige Liv, tilføier han:

„Derimod var vores Baron Holberg ikke oplagt til at freqventere de Store, havde ikke den bedste Levemaade, passede mere paa, hvad Andre, sagde og trolig var formeget hengiven til Kløgt og bidende Indfald. Jeg har seet ham i Selskab, hvor de opholdt sig over hans Maniers. Hans Maner og Lader gav ikke nogen Belevenhed tilkjende. Naar man ikke havde kjendt disse tvende Mænd og skulde dømt dem af deres Skrifter, burde man troet, at en Holberg maatte overgaa en Gram i dette Tilfælde“ [1]).

5. Mellem de vidtløftige Andersenske Papirer paa vort Universitets-Bibliothek findes følgende Rim:

Over Baron Holbergs Sygdom 1746 af Lode [2]).

Daarskab, Hycklerie og Laster
Holder nu en Fryde-Fest,

[1]) Venskabelig Meddelelse af Rigsarchivar Birkeland.
[2]) Denne „Lode“ er udentvivl ingen Anden end den mere som heldig og frugtbar Oversætter end som Digter bekjendte Barthold Johan Lodde, der døde 1788.

Holberg snart fra Verden haster,
Som var Eders største Pest.
I var hans, han Eders Plage,
Med hans Miner, Skrifter, Ord,
Hvem har lavet Luud og Lage
Skarpere til jer i Nord?
Dog, I U-tøy kand ey have
Megen Nytte af hans Død,
Dersom man ey kand begrave
Alt, hvad af hans Hjerne flød.
Thi i Døden maa I viide
At hand Eders Fiende er,
Ja end ey hans Støv kan lide
At I komme det for nær.
Kommer Troeskab, Viisdom, Ære,
I allene Frihed har
Til sit Grav-Sted ham at bære,
Som i Hjertet Eder bar.

Have end disse velmente, hidtil, saavidt Meddeleren bekjendt, utrykte Vers i sig selv kun liden Betydning, lære vi dog saameget deraf, at Holberg i 1746 har været saa syg, at man har tvivlet om hans Liv. Dette har tillige Interesse af den Grund, at det var i hint Aar, at han gjorde sit Testamente til Sorø Akademi, rimeligvis altsaa i den Tanke, at hans Bortgang da var nær forestaaende.

6. Saavidt vides, har det hidtil været antaget, at ikke noget af de ved Trykningen af Holbergs Verker benyttede Manuskripter mere var i Behold, og at de faa Breve, man har fra ham, hans Ansøgning om Professoratet af 1714, nogle embedsmæssige Erklæringer o. s. v., vare de eneste levnede Prøver af hans egen Haandskrift. Christiania Universitets-Bibliothek er dog i Besiddelse af det Manuskript, hvorefter første Udgave af Holbergs Heltes og berømmelige Mænds sammenlignede Historie er trykt. Det blev i 1831 skjænket Bibliotheket af Biskop Chr. Sørenssen i Christiania og udgjør et meget tykt Kvartbind, hvoraf dog kun For-

talen, de i Randen anbragte korte Angivelser af Indholdet og enkelte mindre Afsnit ere skrevne med Holbergs egen Haand; Resten tilhører en af hans Afskrivere [1]. En liden Prøve af dette i sit Slags enestaaende Haandskrift medgives her i photographisk Faksimile.

7. De følgende Linier, mig meddelte af Archiv-Assistent O. Gr. Lundh, er en Prøve paa den Art Brevvexling, som Holbergs Stilling som Universitetets Kvæstor har medført:

Til Rentemester Holberg om Academiets Deputat pro 1742 paa Vexel at trække.

Velædle og velbyrdige
høitærede Hr. Assessor, Professor
og Academiets Rentemester!

. . . .
. . . .

Ikke desmindre, dersom Hr. Rentemester paa Academiets Vegne . . . . . vil behage inden 4 à 5 Uger selv at lade trække Vexel paa mig paa bemeldte fulde Sum og tillige sende mig sin Qvittering accuratere efter Tid og Tal, end den mig ifjor ved Justitsr. Holmsted fra Dem blev mig sendt, da vil jeg dog . . . . . strax betale disse 310 Rdl. paa den mig anviste Vexel og Qvittering. . . . . .

Christiansand den 8 Nov. 1743. Jacob Kærup.

---

[1]) En af disse Holbergs Kopister var Hans Morten Hammer, født i Throndhjem 1726 og død 1808 som Sognepræst til Aafjorden i Throndhjems Stift. Det heder nemlig om ham (Erlandsen, Throndhjems St. Geistlighed, S. 212), at han „efter at have fuldendt sine akademiske Studeringer levede en Tidlang i Kjøbenhavn af at renskrive Manuskripter for Baron og Professor Holberg.“

JACOB LANGEBEKS FØRSTE BESØG HOS FREDERIK ROSTGAARD.

VED L. DAAE.

En af Nutidens flittigste Forskere i Danmarks og Norges nyere Historie, Bibliothekaren ved det store kongelige Bibliothek i Kjøbenhavn, Justitsraad Chr. Bruun, har nylig ved sit Arbeide „Frederik Rostgaards Liv og Levnet“ beriget vor Literatur med en af dens lærdeste og omfangsrigeste Biographier. Man vil i dette Verk, der ledsages af tvende Bind Breve og Aktstykker, hvoraf det ene allerede er udkommet, ikke alene finde en udtømmende Fortælling om den Mand, hvem det nærmest angaar. Det meddeler tillige en stor Mængde nye og vigtige Bidrag til at kjende og bedømme Rostgaards hele Samtid, fornemmelig Frederik den Fjerdes Regjeringstid. Heri bestaar endog Arbeidets største Fortjeneste. Thi Rostgaard selv var vistnok en ret mærkelig Personlighed, i flere Henseender en Typus paa den Art Videnskabsmænd, hvorpaa det attende Aarhundrede fornemmelig var rigt, de lærde Samlere, men han kan dog ikke gjøre Fordring paa at regnes til vor Histories betydeligste Mænd. Hans Liv faar egentlig sin største Interesse ved de mangeartede og indflydelsesrige Stillinger, han indtog som Embedsmand, og ved de Forbindelser, det faldt i hans Lod at knytte med Danmarks dengang mest formaaende og fremragende Mænd,

selve Kongen ikke undtagen, der tilsidst paa en Maade blev hans Svoger. Derfor bliver hans Levnetsbeskrivelse en bekvem Ramme, inden hvilken en Biograph kan sammenknytte de forskjelligste tidsbilledlige Skildringer og Exkurser. Det er dette, som Bruun med Held har formaaet at gjøre, og Læseren vil derfor med ikke ringe Udbytte og Fornøielse følge Forfatteren baade paa Rostgaards Udenlandsreiser, paa hans Embedsbane som Geheimearchivar, Justitiarius i Høiesteret, Oversekretær, Præsident i Kancelliet, Medlem af flere vigtige Kommissioner o.s.v. og tilsidst hans Alderdomsliv paa Kraagerup, saavelsom ogsaa under de mange Episoder, hvortil alt dette giver Anledning. Ikke faa af disse sidste angaa særlig Norge, f. Ex. Afsnittene om Salget af de norske Kirker og om den paabegyndte norske Matrikulering, og mellem de Personligheder, hvorom der gives rige og udførlige Oplysninger, have ligeledes flere (som B. Deichmann, Hans Nobel, Chr. Møinichen) spillet en ikke ringe Rolle i vort Land. Det tør derfor antages, at dette fortjenstlige Skrift heller ikke hos os vil savne Udbredelse og Paaskjønnelse.

Nedskriveren heraf, der tildels var bekjendt med Justitsraad Bruuns Forarbeider til hans Verk om Rostgaard allerede længe, førend dette udkom, beklager ikke i rette Tid at være bleven opmærksom paa, at det norske Universitets-Bibliothek er i Besiddelse af temmelig vigtige, hidtil fuldstændig ubenyttede Bidrag til Fr. Rostgaards Historie, fornemmelig vedrørende hans Forhold til Jacob Langebek. Ved en Revision af Bibliothekets Haandskrifter, som jeg ganske nylig har foretaget, stødte jeg nemlig ikke alene paa en stor Del Langebekske Breve, Dokumenter og Vers, men fandt tillige flere af de Dagbøger, som Langebek havde ført under sine stundom langvarige Besøg paa Rostgaards Herresæde, det smukke Kraagerup ved Øresund. Alle disse Sager

henhøre til den Masse Papirer, som har tilhørt Nordmanden Kancellirevisor Halvor Andersen og tilligemed denne Mands særdeles store og værdifulde Bogsamling kom op til Norge ifølge Eierens Testamente [1]).

---

[1]) Ofte har det været mit Ønske at kunne meddele en nogenlunde fuldstændig Biographi af denne vort Universitets-Bibliotheks store Velgjører, en af de flittigste Bogsamlere, Norge har frembragt. Men hvad der vides om ham, er kun saare lidet. Selv har han om sit Liv kun noteret Følgende paa en løs Seddel, hvilken jeg ved en Hændelse engang stødte paa i Bibliotheket:

„Andersen, Halvor, født paa Gaarden vestre Balke i Thotens Præstegjeld i Norge den 21de Marts 1745 af reputerlige Bønder Folk, kom 1771 til Kjøbenhavn og tog samme Aar juridisk Examen paa Dansk, da han ei var studeret, men havde siden 1760 konditioneret som Dreng, Karl og edsvoren Fuldmægtig hos nu afg. Kancelliraad og Sorenskriver David Sommerfeldt, blev derpaa Fuldmægtig ved Hof- og Statsrettens Skiftekommission i Aaret 1771, og i 1793 Revisor for de offentlige Stiftelsers Regnskaber i det danske Kancelli."

Allerede 1786 testamenterede han sin Bogsamling til „sit kjære Fædreneland Norge," for at den i sin Tid, om Norge fik et Universitet, kunde tilfalde dette, men i modsat Fald forenes med det Deichmannske Bibliothek. Ved hans Død, 19de Marts 1810, udgjorde Samlingen over 15,000 Bind, for det meste henhørende til dansk og norsk Historie, og i udmærket vel konditionerede Exemplarer. Da Andersen ogsaa efterlod en uægte Datter, blev denne og hendes Moder pensionerede af Universitetet. — Andersens mange historiske og juridiske Kundskaber skaffede ham den ikke almindelige Paaskjønnelse at optages i det kgl. danske Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog. Hans kjæreste Arbeide var at samle alle dansk-norske Rescripter, og hans Samling var langt fuldstændigere end den Fogtmannske, „ja man har endog fundet Dokumenter hos ham, som man forgjeves søgte i Kollegiernes Arkiver." (Kbhvn.s Skilderie, B. 13, — 1810 — S. 760). Ligeledes roses han almindelig for den usædvanlige Tjenstvillighed, hvormed han veiledede Enhver, som søgte Oplysninger hos ham, og stillede sit Bibliothek til Andres Disposition. — Med hans Bibliothek kom vort Universitet tillige i Besiddelse af hans Haandskrifter. Den største Del af disse bestaar af hans ovennævnte Samling af Reskripter, der dog nu, efterat Wessel-Bergs Samling er udkommen, har mindre praktisk Betydning. Dernæst

Den større Del af disse i det norske Bibliothek forefundne nye Rostgardiana ville blive benyttede af Bibliothekar Bruun i det endnu uudgivne Supplementbind til hans nysnævnte Verk. Kun af en blandt Langebeks Reisedagbøger, den, hvori han omtaler sit første Besøg paa Kraagerup, har jeg troet selv at burde meddele et Udtog i dette Tidsskrift. Den indeholder foruden Optegnelser om selve Reisen og Opholdet hos Rostgaard tillige en stor Del stundom ret morsomme historiske Anekdoter, aabenbart optegnede af Langebek efter hans Maecenas's mundtlige Fortællinger. De af disse Notitser, der angaa Holberg, har jeg allerede optaget i mine „Optegnelser til Ludvig Holbergs Biographi," hvorfor jeg her udelader dem. Bogstavret at binde mig til Langebeks Retskrivning har jeg anseet unfornødent.

Om min Reise til Kraagerup d. 22de Januar og hvad mig der er forekommet, indtil jeg igjen reiste til Kjøbenhavn 1738.

Efterat Hr. Konferentsraad Rostgaard havde skrevet Hr. Justitsraad Gram til for at udbede mig Frihed paa en 14 Dages Tid til at reise ned til Kraagerup [1]) (der at forhjelpe ham til at faa hans *Reliquias* [2]) af Manuskripter og trykte Bøger bragte i nogen Orden og *Catalogum* derover forfattet)

---

fandtes efter ham en uhyre Masse løse Papirer, hvoraf han maaske har erhvervet nogle i sin Egenskab af Fuldmægtig ved Kjøbenhavns Skifteret. Kun den allermindste Del af disse Sager, der aldrig har været katalogiseret, kan dog siges at have Værd.

[1]) Langebek var nemlig dengang Amanuensis ved det store kgl. Bibliothek, hvis Bestyrer var Gram. Som man vil se, kom imidlertid Langebeks Ophold hos Rostgaard til at medtage over to Maaneder.

[2]) Størstedelen af Rostgaards Bibliothek var nemlig solgt efter hans Fald 1725.

og samme Reise mig var bevilget, sendte han en Vogn op til Kjøbenhavn efter mig den 21de Januar.

22de Januar, efterat jeg havde overleveret Hr. Justitsraad Gram min Nøgle til det kongl. Bibliothek, gik jeg til Vogns. — — — Ankom til Kraagerup Kl. 6½, hvor jeg blev vel modtagen og pleiet, men kom dog ikke samme Aften Hr. Rostgaard i Tale, formedelst at der var hos ham hans Svoger fra Kronborg, Generallieutenant Revenfeldt, med hans Frue og en hel Hob andre Fremmede fra Helsingør, som ikke drog bort før sildig ud paa Aftenen[1]).

NB. Strax udenfor Kraagerup ved Søen ligger Humlebek, som er en liden By, bestaaende af bare Huse og ingen Gaarde (Beboerne staa sig dog temmelig vel, fornemmelig ved deres Fiskeri), berømt deraf, at de Svenske just der 1700 gjorde Indfald i Sjæland[2]), hvilket da det ordedes til Sverige, gjorde den gemene Mand der stort Ord af, at deres Landsmænd i Danmark allerede havde indtaget 2de vigtige Stæder (som mig af en troværdig Mand underveis blev fortællet) nemlig Stadt Humlebek og Stadt Espengjerde, som begge ere kun fattige Fiskerleier. Lidt før man kommer til Humlebek, kommer man igjennem en By, kaldet Sletten, hvor Carl XII samme Tid engang red igjennem og spurgte en Kone, om hun havde Noget at give ham at drikke; Konen, som mente, at han var en høi svensk Officer, svarede, at hun ikke havde andet end dansk Brændevin, hvilket han da begjærede et Glas af, gav sin Styver derfor, og da han

¹) Oplysende for Datidens sociale Forhold. Den borgerlige Lærde, Studiosus Langebek, kunde ikke modtages blandt de fornemme Gjester.

²) Om dette Indfald af Carl den XII, som gik forud for Freden i Traventhal, se L. Engelstofts Afhandling: Kjøbenhavns Stilling og Farer i Sommeren 1700. (Engelstofts udvalgte Skrifter, 2, S. 1—84.).

havde drukket det ud, spurgte han, hvad hun kaldte det; hun svarede: dansk Brændevin, hvorpaa han igjen gav dette Svar: Fanden ta' mig, er det ikke nu Svenska. (Fortalt af Hr. Rostgaard).

23de Januar (NB. min Fødselsdag) om Morgenen blev jeg indført til Hr. Rostgaard i sit eget Kammer, og efterat jeg havde røgtet hos ham mine fra Kjøbenhavn medbragte smaa Ærinder, gik jeg omkring paa Gaarden, i Haven, Vangen etc. for at se mig om. Spiste om Middagen sammen med ham selv og 3 Frøkener, sc. Fr. Rostgaard, Fr. Numsen og Frøken v. d. Maase. Om Eftermiddagen saa en stor Del Papirer og Dokumenter, til hans Levnet og havte Embedsforretninger henhørende, afdelte i visse Pakker og ordentligen henlagte hver udi sin Skuffe udi hans Chatol[1]).

. . . .

. . . .

Saa og samme Aften en stor Mængde af hans ypperlige danske og latinske Vers og læste nogle, som han havde gjort paa sin sidste Seierøske Reise ved Mikkelsdags Tid 1737, nogle til Justitsraad Gram, et til Geheimeraad Gram angaaende Flyvesandets Dæmpning ved Thisevælde, et til Rektor Clood i Helsingør angaaende et Æble etc. Af det rareste iblandt hans poetiske Sager holdt jeg 1) Sex Psalmer, som han af Tydsk paa Dansk havde oversat, hvilke in 12mo vare trykte i Missions Collegio, da dets Trykkeri var paa Ehlersens Collegio. 2) En af hans oversatte Psalmer, som paa Tydsk og Dansk uden Tvivl var trykt i England og siden af Biskop Sten Jonsen i Holum paa Island oversat paa Islandsk og der trykt paa et Patent i tre Piller, den første tydsk, den anden dansk, den tredie islandsk.

---

[1]) Disse Papirer, der nu findes paa det st. kgl. Bibliothek, have været en Hovedkilde til Bruuns Verk.

24de Januar viste Hr. Rostgaard mig en stor Raritet, sc. en liden romersk Sølvmynt (i Værdi ikke over 12 Skilling eller en Mark), hvilken just skulde være den Skjænk og Gave, som Nic. Isenfeld[1]) skulde have foræret ham for at blive befordret til Præsteembede, som og var en af de største Aarsager til Hr. Rostgaards Forfølgning og Dom 1725, hvilket han og mundtlig fortalte mig og viste mig endel Dokumenter dertil henhørende. Jeg saa og endel trykte Tabeller, in folio indbundne, som ham af det Kgl. Bibliothek i Paris vare forærede og han holdt for en af sine største Rariteter.

. . . .

. . . .

Fortalte mig om en Laage eller Dør i sin Have, hvilken (skjønt den kun er lav) Carl XII dog red igjennem paa sin Hest, læggende sig tilbage langs ad Hestens Ryg, da han 1700 var indfalden ved Humlebek og imidlertid daglig besøgte Kraagerup og fornøjede sig i dets Have. Samme Laage staar endnu til en Amindelse, og skulde Ingen gjøre Kongen det efter at ride den igjennem, uden at faa et stakket Halsben.

. . . .

. . . .

25de Januar. Læste den Inskription, som Jørgen Friis efter Geheimeraad Grams Befaling havde gjort til at sættes paa den Støtte ved Flyvesandet, iligemaade Rektor

---

[1]) Student Isenfeldt beskyldtes for at have villet tilkjøbe sig geistlig Befordring af Rostgaard, medens denne var Oversekretær i Kancelliet, og tillige for at have været Mellemmand mellem Rostgaard og andre Supplikanter af lignende Art. Han blev 1725 relegeret paa tre Aar. (Bruun, Rostgaards Liv og Levnet, S. 371 o. fl. St.)

Schrøders[1]) latinske Oversættelse deraf, samt et andet latinsk Vers over samme Materie af Schrøder selv, som var ulige bedre, nok et over samme, som var uforlignelig, gjort af Justitsraad Gram, som for at faa Fr. Rostgaards rene Mening derover at vide havde sendt ham det under Th. Clitaus Navn og med mangfoldige Noter, som Clitau under sine Vers pleier at sætte.

. . . .

. . . .

27de Januar. Fortalte Hr. Rostgaard mig, at Kongeloven har kostet at trykke henimod 2000 Rdlr., og viste han mig en hel Pakke af Dokumenter og Regnskaber dens Forfærdigelse angaaende, som af K. Fr. 4to var hans Tilsyn fortroet. Af Kongeloven blev skikket Exemplarer til alle Hoffer af den souveraine Familie, en til Kongen og en til Dronningen, ex. til Kong Augustus af Polen og hans Gemal, men til Sverige ikke, før Krigen var endt, alle prægtigen indbundne.

Da Svensken i 1700 var indfalden ved Humlebek, udplyndrede de Kraagerup, fandt iblandt andet en Hoben Breve og Papirer af Sal. Hans Rostgaards, hvilke nogle af Fienderne tog ud og slængte midt i Gaarden; da der blev efterspurgt, hvo der havde gjort det, blev Skylden lagt paa de Hollandske og Engelske, og da de Svenske spurgte efter, hvad den Mand var, som boede paa denne Gaard, blev svaret, at han var Geheimearchivarius, hvortil de da svarede: „Da ligger hans Archiv i en Fandens Maade."

Lopes' *de Rege et regendi forma*, *Matrithi* 1627 in 4to., skal efter Frid. 3. Befaling være oversat paa Dansk af

---

[1]) Rektor i Frederiksberg, tidligere paa Frederikshald, i hvilken Stilling han forfattede sin for Krigshistorien vigtige versificerede Beskrivelse over Frederikshald.

Wilh. Worm, og uden Tvivl hans Version findes paa det kongl. Bibl. Mscr.

Det allerstørste Mysterium til at holde sine Bøger i en god Orden er: ikke at læse dem.

. . . .

. . . .

28de Januar. Gik jeg omkring med Hr. Rostgaard og hans Frøken Datter og besaa hans fornemste Værelser, saa endel rare Skilderier, hvoriblandt et Original af Frid. 3., gjort af Carl von Mandern, et sært gammelt Stykke paa Træ, som skal være Christian II. Saa og et Kammer, hvor alle Væggene rundt om ere lakerede af Fru Rostgaard selv, item et andet Kammer, hvor man kan ligge i Sengen og se alle Skibene, som passere igjennem Sundet, og hvor man ganske akkurat kan se Helsingborg. Saa og den Brønd, hvor Kaptain Carstensen fra Helsingør Anno 173* med Hest og Slæde og Alt faldt ned i, da han vilde reise fra Kraagerup, hvorover Hr. Rostgaard har gjort et dansk Vers.

Saa og en tydsk Kalender in 16mo for Aaret 1686, som havde været Griffenfeldts, bag udi hvilken han paa nogle indbundne Voxblade havde med en Stil tegnet noget om sin Svaghed, som var ulæseligt; saadanne Kalendere pleiede hans Venner aarlig at sende ham til Munkholm. Samme var 1702 foræret Hr. Rostgaard af hans forrige Amanuensis Hr. Jørgen Skielderup, som havde faaet den i Throndhjem.

. . . .

. . . .

29de Januar. Fortalte Hr. Rostgaard mig, hvad Møie han har havt for at faa et kongeligt Archiv i Stand, først paa det gamle Slot, siden paa Loftet over Konst-Kammeret, endelig som det nu er. Det rette gamle Geheime Archiv var paa Rosenborg.

Programmet over Nic. Benzon de Haunøe er gjort af Lintrup, hvorfor han fik 50 Rdlr., som Rostgaard betalte til ham.

NB. 8,500 Tønder Hartkorn adeligt Gods blev givet Sverige for Borringholm.

NB. Det første Had, som Chr. Møinichen fattede til Rostgaard, kom deraf, at da Rostgaard engang tilligemed Etatsraad Peder Hiort var Kommissær i en Sag for hans Fader, Justitsraad Dr. Med. Henrik Møinichen, vilde de ikke udlevere Akten, hvilket Sønnen, Chr. Møinichen, saa meget mere fortrød, som han var sendt til Rostgaard for at begjære Dokumenterne, men maatte gaa forgjæves og blev smækvred [1]).

. . . .

. . . .

31te Januar. Dr. Christ. Nold gik altid fra sin Prædiken, naar han skulde prædike. Det hændte sig engang, at K. Fred. 3. befalede ham at prædike for sig paa Slottet, eftersom han vidste, at han var en meget lærd Mand. Han kom paa Prædikestolen, gik og fra sin Prædiken.

. . . .

. . . .

Clarice, en Roman paa Dansk ved Christ. Larsen, berømmer Hr. Rostgaard for noget af det sirligste Dansk, han har læst.

Fortalte Hr. Rostgaard mig, hvorledes han havde samlet sine rare Bøger udenlands. 1690 reiste han ud og i Tydskland opholdt sig fornemmelig til Giessen og Frankfurt, hvor han begyndte at samle Bøger, men mestendels kun ordinær . . . .

---

[1]) Chr. à Møinichen var Oversekretær i Kancelliet, afsattes 1730, men blev 1743 Stiftamtmand i Bergen, hvor han døde 1747.

. . . . . I Holland kom hans Amanuensis Jørgen Skielderup [1]) til ham, som Steenbuch havde rekommanderet ham, og var bestandig hos ham, indtil han kom hjem til Danmark. Han var i alle Ting som hans Tjener, dog havde ei Liberi, nød ugentlig Kostpenge og en aarlig god Løn, hjalp ham at kopiere og at bære de Bøger hjem, som han paa Bogladerne kjøbte. Skielderup lærte han saa net at skrive sin Haand efter, at han selv ofte ikke kunde kjende, hvilket S. havde skrevet og hvilket han selv. I England var Hr. Rostgaard 10 Maaneder og opholdt sig stedse i Oxford, uden 8 Dage først og 8 Dage sidst var han i London. I England kom han ingen rare Bøger over, thi de vidste der mesterlig selv, hvad de duede til, men der kopierede han allermest af Bibliothekerne af al Magt. I Paris var han i 3 Aar, hvor han besøgte alle de utallige Boglader og fandt mange rare Bøger, som han undertiden fik for skikkeligt Kjøb, bar de fleste selv hjem under sin røde Kappe. Han kom og over adskillige danske Bøger der, af hvilke han endnu har Hjørings Leirpolitie, som han har kjøbt for 4 ß. Siden reiste han til Italien, hvor han kom over sin fornemmeste Skat; der konfererede han sine i Frankrige og England kopierede Sager med italienske M^{sstis}. Til Rom paa Torvene kom han over mange rare Codices, saavelsom til Florents. Men i Venetien traf han en herlig Leilighed at faa de kostbare og uskatterlige Codices graecos. Han kom ind i et gammelt Kloster, hvor alle Munkene vare ret store Ignoranter. De

---

[1]) Denne allerede ovenfor nævnte Mand var en Præstesøn fra Støren i Throndhjems Stift, der ledsagede Rostgaard som en Art Famulus (Tjener) paa hans Reiser og ved Hjemkomsten blev Præst i sin Fødebygd Støren, hvor han døde 1706. (Erlandsen, Thr. St. Geistl. S. 188—91.) Oplysende for Datidens Forhold er den Bemærkning, at Studenten — ikke bar Liberi.

havde der et temmeligt Sted til Bibliothek, de klagede sig, at de behøvede endel Penge til Klosterets Reparation, og havde besluttet at sælge nogle af deres gamle Bøger. Han saa dem igjennem og spurgte, hvilke de helst vilde miste. De svarede, at han maatte tage alt det, som Græsk var. Glad blev Rostgaard og samlede en stor Dynge ud, akkorderede med dem, gik hjem og hentede Betalingen, som skede i purt Guld. Nogle fik han for godt Kjøb, andre maatte han vel betale, fik dem saa i en Baad ved Klosteret, hyllede et sort Klæde derover og førte dem til sit Logement, men maatte love ikke at lade sig mærke dermed for Nogen. Reiste saa gjennem Augsburg og Nürnberg hjem, da han hørte, at Kong Chr. 5. var død, hvorom han og fik sin Kurator, Konferentsraad Worms Skrivelse, der mulig tænkte at have faaet en Mariage imellem Rostgaard og en af sine Døtre. Men da et andet Parti imidlertid blev ham foreslaaet [1]), tog han derimod og blev strax efter Geheime-Archivarius, fik for det første 500 Rdlr. Løn, som siden blev formeret til 800 Rdlr. og endelig til 1000 Rdlr.

. . . .

6te Febr. Af Peder Syvs M^{ssta}, som F. Rostgaard havde kjøbt af Arvingerne for 100 Rdlr., har han endnu en god Del og deriblandt mange curieuse Ting.

7de Febr. F. Rostgaard har sammenskrevet Fortalen til den trykte Edition af *lege regia*.

---

[1]) Rostgaard blev, som bekjendt, gift med Conradine Revenfeldt, Dronning Anna Sophies Halvsøster og en uægte (men af Faderen anerkjendt og af Kongen adlet) Datter af Storkantsleren Grev Reventlow. En Anekdote om Frederik den Fjerdes Bemærkninger i Anledning af dette Ægteskab, ligeledes optegnet af Langebek, vil blive optagen i det endnu ikke udgivne Bind af Chr. Bruuns Verk.

. . . .

. . . .

Da F. R. 1699 var i Rom, lod han ved M. Jørgen Clausen, en dansk lærd Mand, men kun slet i sin Religion, som vandrede Verden om paa sin Fod, udskrive nogle Bøger in bibliotheca Vaticana af Niceph. Gregora, som fattedes in bibl. regia Parisiensi, og skikkede dem derind, skrev tillige et latinsk Vers, som han lod mig læse, til Bibliothecarios, nemlig Tellerius (den gamle Kancellers Søn, som var Over-Bibliothecarius, Præfectus bibl. reg., hvorfor han aarlig havde 1000 Rdlr., men gjorde Intet derfor), Bourinius og Clement, som vare de rette Bibliothecarii, Custodes bibliothecae, af hvilken den første var over Manuskripterne, den anden over de trykte Bøger; hos disse tvende havde Fr. Rostgaard saa insinueret sig, at de favnede ham som Brødre og lode ham faa Alt, hvad han pegte paa og det, fordi han i Begyndelsen, da han saa deres Catalogus, rettede adskillige store Feil derudi, fornemmelig i de nordiske Sprog, e. gr. *Biblia på Swenska* havde de givet i Catalogo: Biblia in linguam Svecicam translata a *Paulo Swensko*, hvorover de rekommanderede ham saa stærkt hos Tellerium, at han holdt ham snart umistelig. Saadan deres Høflighed forvoldte, at han blev saalænge, sc. tre Aar, i Paris.

In bibl. Vaticana saa han Dronning Christines Bibliothek, hvoriblandt mange rare curieuse svenske Mssta og rare Bøger, hvoraf han excerperede nogle Titler. NB. Et Diploma af Kong Byrge til St. Birgittæ Fader Byrge de legibus Sveciae emendandis, underneden de Brahers Vaaben.

. . . .

. . . .

8de Febr. Imod ældgamle Editioner af trykte Bøger havde Fr. Rostgaard byttet til sig alle Biskop Worms Mssta, for-

nemmelig som angik danske Sager og ellers som af Danske vare skrevne. Biskop Worm havde dels arvet dem efter sin Fader og Farfader og dels faaet dem af Terpager og Andre, men var mere for at have et kostbart Bibliothek af rare og gamle trykte Bøger, og Rostgaard derimod mere for rare og curieuse Manuskripter, havde dog de fleste af de rare Bøger, som Worm fik af ham, in duplo.

9de Febr. Et eneste satyrisk Vers har Fr. R. gjort, som han viste mig, men det skede mere for at redde en død Mands Ære, som havde været hans Ven, nemlig Etatsraad Ole Hansen, som med Commissariatet var paa Skibet Dannebrog, da det sprang. Om ham havde En gjort et grovt Smædevers, lignede ham med Jonas, der var ulydig mod Gud, og [sagt], at for hans Skyld Skibet undergik, og med de Ord, som samme Skandskrift ender: *Tvi dit forbandet Krop*, begynder Fr. R. sin Apologi.

Det Vers, som Fr. R. har gjort om Bukken, der slog det store Speil itu, da det i Kjøbenhavn, medens Salen repareredes, stod paa Gulvet op til en Væg, kunde Sal. K. Fred. 4. udenad; det hændte sig engang 1722, at da Fr. Rostg. havde den Naade at spise ved Taffelet, spurgte Kongen ham ad paa Tydsk: „I har vist engang forloret et Speil ved en Gedebuk?“ Han svarede Ja, hvorpaa Kongen sagde: „Har I ikke da gjort dette Vers derover?“ og læste Verset op Ord for Ord, hvorover Fr. R. høiligen maatte undre sig.

. . . .

. . . .

13de Febr. Saa jeg en hel Del originale Breve til Fr. Rostgaard fra Baluzio, Boivinio, Clemente, Palthenio, Sparfwenfeldio, C. S. Schurzfleischio, Fabricio, Perizonio.

Sparfwenfeldt var en stor Mand i Sverige, uden Tvivl Ceremoni-Mester, en ypperlig lærd og curieux og rig Mand,

som havde reist hele Europa igjennem, læst mange Sprog og havde samlet et stort Liggende af rare Bøger og Manuskripter. Han gjorde 1705 en Reise til Kjøbenhavn for at besøge Fr. R. og se hans Mssta og skjønne Bibliothek, og kom derved i Venskab og Kjendskab sammen, saa at de siden ofte korresponderede. Han testamenterede sit rare Bibliothek til Akademiet i Upsal[1]).

Der er mange udenlands, som tro, at Fr. Rostgaard er død for længe siden. Det hændte sig i Frid. 4. Tid, da Fr. R. var til Hove, at der kom nogle Fremmede reisendes, som og vilde bese det danske Hof. De kom op paa Slottet, traf just ham i et Gemak og gav sig i Snak med ham om lærde Mænd i Danmark; blandt andet sagde de, at de havde hørt saameget sige udenlands om en Mand, som hed Rostgaard, de ønskede gjerne at vide, om han endnu levede, og hvor han var, eller om han var død, som de havde hørt. Hvorpaa han svarede: „Den Mand, som I spurgte om, er just den, som har den Ære at tale med Eder."

. . . .

. . . .

16de Febr. Sal. Konferentsraad Slange[2]) (som havde taget sig det Tilnavn, fordi han var født i Slagelse, hvor hans Fader, Mag. Peder Villadssen, var Præst, før han blev Bisp i Viborg) kunde herlig lyve. Han kom engang iblandt andet til Fr. R. og fortalte ham en meget stor Løgn. Da den var udhørt, svarede Fr. R.: „Jeg skal vise Hr. Etatsraad en

---

[1]) Et af de i sin Tid Sparfwenfeldt tilhørende Haandskrifter i Upsala, den saakaldte Abbed Bergs Bog, der indeholder Olaf Tryggvessøns og Olaf den Helliges Sagaer i den udførligste Form, er just i denne Tid bleven afskrevet for det norske historiske Kildeskriftfond.

[2]) Forfatteren af Christian IV.s Historie.

Kuriositet, skreven udi en Bog i mit Bibliothek," hentede derpaa frem Dr. Niels Jespersens Gradual af 2den Edition, hvor der staar paa Titelbladet, at den er trykt efter den første Ord fra Ord og Linie fra Linie etc. Derunder havde en gammel lærd tydsk Mand skrevet disse Ord: O Gud bevaar os, hvor kand han icke lyve. Derover blev Slange saa vred, at han længe ikke talte til Fr. R.

. . . .

Admiral Rosenpalms Fader var først Studiosus, befriede en rig Jomfru paa 30,000 Rdlr. i Slagelse, blev siden nobiliteret og kaldet Rosenpalm, har bygt Brorup.

Den gamle Pedel Prom har informeret baade Fr. R. og Etatsraad N. Foss.

. . . .

20de Febr. Thomas Ocksen, som nogen Tid var F. Rostgaards Formynder, var en af de rigeste Kjøbmænd i Kjøbenhavn, boede i den Gaard, hvor den . . . . . . er, paa Hjørnet af Høibrostrædet ved Høibro, hvor der øverst ved Loftslugen er en Oxe at se. Han var fra Vestphalen eller Ditmarsken. Hans Fader hed Okke. Hans Sønner ere Etatsraad Ocksen og Biskop Johan Ocksen.

Moth havde faaet det indført i Rangforordningen, at naar Nogen blev Etatsraad, skulde han nyde adelige Privilegier.

Der blev engang spillet i Kjøbenhavn den Komedie Æsop, som T. Reenberg har oversat af Engelsk. I den tales om, at Æsopus vilde være noget til Hove, hvorved der kunde være lidet at bestille og meget at fortjene, saasom Obersekreterer eller saadant noget. Alle, som hørte den, tænkte, at Fr. R. derved var ment. Fr. Rostgaard var

samme Aften til Taffel med Sal. Kongen, Fr. 4., som havde hørt dette og spurgte ham paa Tydsk, om ikke Æsopus vilde være Obersekreterer. Fr. R. svarede, at han vel vidste, at Folk mente, at han var sigtet dermed, men han kunde forsikre, at det stod ligesaa i Komedien selv, hvis Oversættelse han havde havt i sit Bibliothek vel ti Aar tilforn og derfor havde ligesaavel selv leet deraf, som andre.

. . . .

. . . .

22de Febr. Det hændte sig engang, at K. Chr. 5. vilde til Vordingborg Slot, hvor man endda holdt et Kammer for Kong Valdemar, og ved hans Kamin laa altid Brænde. Samme Brænde tog Forvalteren bort og vilde bruge ved K. Chr. 5. Tilkomst. Om Natten kom K. Valdemar og knuste (sic) Forvalteren, som da mærkede, at det var forbrændt, og han bad for Himmel og Jord, at Kongen vilde spare ham, thi han vilde snart lægge noget der igjen. Kong Valdemar svarede: „Derfor er det ikke tør.“

Til Pflugs Danske Pilegrim har Fr. R. kontribueret saameget, at han tog 100 Exemplarer af Bogen og betalte Autor derfor.

. . . .

. . . .

23de Febr. Da denne Konge kom til Regjeringen og Plesserne kom til Roret, foregave de, at Stiftamtmand With, som da var Translateur i Helsingør, var forsømmelig i sin Tjeneste, hvilken de holdt for, at Ingen bedre kunde betjene end Fr. Rostgaard, som da var Amtmand paa Antvorskov, eftersom han forstod saamange Sprog. Men som det var saa god en Tjeneste, og de ikke vilde have Rostgaards Svoger Revenfeldt længere til Obersekreterer i Krigs-Kancelliet, vilde de havt, at Rostgaard skulde førrette Tjenesten og dele

halve Indkomsten med sin Svoger. Hvortil Revenfeldt svarede, at han vilde ikke tage Brødet af Munden paa sin Svoger, vilde hellere nære sig, hvorledes han selv kunde, som han og gjorde, indtil det siden faldt, at han blev Kommandant. At Rostgaard skulde fra Antvorskov kom deraf, at de vilde have Warnsted i hans Sted, endskjønt han intet forstod af saadant, og spare Kongen de 500 Rdlr., han havde til aarlig Pension. Da Fr. R. nu flyttede til Helsingør og havde taget Tjenesten an, som var ham altfor slet og uanstændig, supplicerede han til Kongen, at Hs. M. vilde have den Naade at lade ham slippe derfra igjen, eftersom det var en Tjeneste, som endog en Vintapper- og Kræmmersvend kunde forrette, men bad derhos om, at H. M. vilde bevise ham den Naade for 30 Aars Tjeneste, at han da maatte beholde den aarlige Løn 600 Rdlr., da den, som han vilde foreslaa dertil, igjen vilde være fornøiet med Sportlerne, hvilket han og kan, eftersom de løbe til tre Gange saameget som Lønnen. Dette bevilgede og Hs. Majestæt.

Cølln bey Pierre Marteau er et opdigtet Navn, som de Tydske gjerne sætte under de Bøger, som de ikke vil, skal vides, hvor de ere trykte. Samme Navn kaldte de Tydske fordum Peter Meffert.

24de Febr. Morten Lassen Scavenius [1]), som var Justits-Sekreterer i Høiesteret, var noksom bekjendt for sin store Lystighed og pudserlige Indfald. Det hændte sig engang, at Kongen, uden Tvivl Chr. 5., sagde til ham, at Dronningen saa meget gjerne vilde tale ved hans Kone, saasom H. M. mente, at hun var ligesaa artig som han. Han undskylder

---

[1]) I Fru C. B. Dunkers i 1871 udkomne Skildringer „Fra gamle Dage" fortælles S. 97—104 Adskilligt om samme Morten Scavenius, som der urigtig gjøres til en Bispesøn fra Christiania.

hende og siger, at der var denne Feil hos hende, at hun kunde ikke vel høre. „Vel, sagde Kongen, naar vi ved det forud, saa kan Hendes Majestæt tale høit.“ Morten gaar hjem til sin Kone og siger, at hun skulde til Hove, Dronningen vilde tale med hende. Hun sagde: „Hvad mon hun vil mig?“ Han svarede: „Det ved jeg ikke, men du faar lave dig dertil, dog maa du raabe brav høit, thi Dronningen kan ikke høre.“ Hun kom da til Dronningen, som med en høi Røst bad hende velkommen; hun igjen raabte det bedste hun kunde og takkede underdanigst. Da de nu havde talt lidt sammen og raabt saa stærkt paa begge Sider, som de kunde, og Dronningen blev træt og sagde ved sig selv:. „Nu kan jeg ikke skrige længere,“ svarede hun: „Deres Majestæt har det heller ikke fornøden“. Dronningen sagde: „Jeg tænkte, I var døv“. Hun igjen svarede: „Og jeg tænkte, at Deres Majestæt ikke kunde høre“. Der Kongen hørte denne Historie, lo han hjerteligen deraf og fixerede Dronningen, om hun nu havde faaet sin Lyst styret, at hun saa gjerne vilde se og tale med Morten Lassens Kone.

28de Febr. „Nu vil a raade, Dorthe raadde før“, sagde Doctor Christen Langberg (Longomontanus), da hans Kone var død.

. . . .

. . . .

1ste Marts. Fortalte F. R., at Biskop Worm selv havde sagt ham, at alle de Mennesker, som han betjente i deres Dødsstund, medens han var Præst og Provst, var han saa ganske vis paa vare hos Gud i Himmelen, uden alene tvende, som havde svoret falskeligen, dem kunde han med al sin Flid ei trøste eller føre til Bedring med noget Sprog af Guds Ord. Dog vilde han aldrig sige, hvo de to vare.

. . . .

. . . .

2den Marts. Det nye Archiv, som nu er paa tydske Kancelli, er indrettet af Fred. Rostgaard. Neve [1]) var en af hans Sekreterer.

Fr. Rostgaard har forfattet det latinske Diploma, hvorved Hertzogen af Pløn blev gjort til Fyrste, hvoraf jeg saa Konceptet. Under Originalen var en Guld Bulla. Saa og Fr. 4. Ordre til Fr. R., at han skulde gjennemse det Appendix til de Europæiske Rigers Historie, som Ludvig Holberg vilde lade udgaa. Af Kongeloven ere aftrykte (ungefær) 500 Exemplarer.

. . . .

. . . .

3die Marts. Da En kom til K. Christian 2. paa Kallundborg og forkyndte ham, at Christ. 3. var død, skal han have svaret: „Derfor er Danmark dog ikke kongeløs.“ Paa det nye Archiv, som er ved det tydske Kancelli, skal iblandt nogle Christ. 2. Breve til Christ. 3. være et, hvori han forlanger et Exemplar af den nye Bibel in folio 1550, og at ham maatte undes en lærd Mand at omgaaes med. Christ. 2. Datter skal have ladet sig skrive Regina Daniae paa en Mynt, som udentvivl Etatsraad Foss skal have.

. . . .

. . . .

7de Marts. Etatsraad Wolffen [2]) havde samlet et skikkeligt Bibliothek. Samme vilde han endelig have nødt Sal. Kongen paa, men da det ei kunde lykkes, resolverede han

---

[1]) Siden Stiftamtmand i Christiania 1737—1740.

[2]) Frederik IV.s Livlæge og Bibliothekar ved det store kongelige Bibliothek.

1713 at sætte dem paa Auktion og bad dog, at Hans Maj. vilde kjøbe nogle deraf. Kongen befalede da Fr. Rostgaard at kjøbe endel af de nødvendigste deraf til sit Bibliothek, og kjøbte han da for 500 og nogle Rdlr.

. . . .

. . . .

10de Marts. Ole Hermansen Nysted (Olaus Hermannides Neapolitanus) kaldtes døve Ole, var en gammel fattig Student, som levede deraf, at han malede Vaaben og indrettede genealogiske Tabeller for visse fornemme Familier og derfor af dem fik skikkelige Diskretioner.

Hr. Morten Haugaard, som er Præst i Kjøge, til hvilket Embede Fr. R. har hjulpet ham hos Sal. Kongen, har været i Fr. R.s Hus som Amanuensis i syv Aar og skrevet utallig meget for ham og fornemmelig hjulpet ham med det store Opus Genealogicum over danske adelige Familier, som de begyndte paa 1704, da Haugaard kom til Fr. R., og endnu ikke er færdigt, men Hr. Haugaard endnu har det hos sig for at skaffe det i nogen Rigtighed, som han har givet Fr. R. sin Revers for. Fr. R. har gjort ham for hans flittige og tro Tjeneste et dansk Vers til Ære til hans Bryllup 1714, hvilket jeg har læst.

11te Marts. Gyldenløvs [1]) Frue, som var Grev Antons Datter af Altenburg og Moder til Grev Laurvig, fik Lyst til at ville lære Dansk. Dertil blev antagen en gammel jydsk Student. Da han nu skulde lære hende at stave, kunde hun ikke prononcere *jeg* ret; han stavede for hende i. e. g. siger *jæg*, hun sagde i. e. g. siger *ieeg;* det kunde han ikke faa i sit Hoved, men sagde: „*I skal sey, som a seyer: i. e. g. Jæg, seyer a.*“

---

[1]) Norges Statholder U. F. Gyldenløve.

Denne Gyldenløve var en god Husholder og vidste brav at føre sig det Jernverk til Nytte, som Kongen havde skjænket ham. Han sendte mange Ladninger Jern til Holland og tog af de smaa stærke Mursten tilbage, hvormed han byggede Charlottenborg, som Dronning Charlotta Amalia siden kjøbte. Hollænderne tænkte derfor, at han var en stor Kjøbmand i Kjøbenhavn og skrev hans Titel saaledes paa deres Breve: *To myn Heer, myn Heer Ulrich Christian* (ɔ: Fredrik) *Gyldenlüw, groot coopman to Copenhagen.*

12te Marts. Arnas Magnussen sagde altid, at han delte sine Ligprædikener i tre Parter, Fløielet gav han sin Kone til Modester, Personalia og det Historiske beholdt han selv, og Prædikenerne gav han til fattige Studenter. Hans Kone havde tilforn havt en Sadelmager; hun overlevede ham, endskjønt han havde tænkt at leve hende over. 1693 har han besøgt P. Syv.

. . . .

. . . .

14de Marts. Den Historie om Claus Rasch, der kunde saa brav drikke og derfor af K. Christ. 5. fik en stor Sum Penge eftergivet, som han var bleven Kongen skyldig, fordi han skulde paa Slottet drikke en saxisk Herre af Marken (som var ankommen og kunde saa brav drikke), og til Taffels drak en mægtig stor Sølvbæger ud af en Drik, da han dog det samme om Morgenen for Ober-Kammerjunker Knuth til en Prøve havde gjort.

15de Marts.

. . . .

. . . .

Fr. R. har en temmelig Samling af Pet. Schumachers Vers samt af Kingos, Frantz Nyhuses, Jørgen Friises, Jørg. Sorterups, Dorothe Engelbretsdatters, Henr. Gerners.

Pontanus har gjort et Vers til Cragii Respl. Lacedæm., bestaar af bare et Hexameter og et Pentameter, under hvilket han kalder sig Johannes Isaacus Helsingius af Helsingør, hvor han er født. Kaldte sig Pontanus af Sundet.

. . . .

. . . .

17de Marts. Var Mr. Hertz her paa Kraagerup, som var Slotsforvalter og Gartner paa Fredensborg. Han beklagede sig over, at Herskabet neppe kom til mere at residere paa Fredensborg, saasom H. M. Dronningen ikke kunde taale at se Stedet, som hendes Fru Moder Markgrevinden der døde. Man siger ellers, at H. K. M. vil forære Kronprindsen Fredensborg til hans forestaaende Geburtsdag.

. . . .

. . . .

21de Marts. Saa nogle latinske Breve af Poul Vinding til Geheimeraad Jessen, iblandt andre et, hvori han beklager sig offentlig at være torteret i en Prædiken, fordi han i en Sag udi Høiesteret var falden fra de Andres Vota og havde, som han vidner for Gud, uden nogen Henseende voteret efter sin Samvittigheds bedste Tilsigende. NB. Det var Doctor Peder Jespersen, som havde havt ham paa Prædikestolen og kaldet ham Poul Vendekaabe.

. . . .

. . . .

22de Marts. Det Vers om Adelens Oprindelse og Herkomst, som F. Rostg. har Ord for at have gjort, bekræftede han for mig med Ed, at han ikke var Autor dertil, men forsikrede, at Vilhelm Helt havde skrevet det, og at han havde seet V. Helts egen Koncept. Iligemaade forsikrede han, at V. Helt ogsaa selv havde forfattet den Apologi eller Forsvar for den danske Adel, der skal ligesaa være skreven

imod „Adelens Oprindelse“ og er dog Adelen mere imod end med [1]).

Justitsraad Grams Farfader skal som en Hovkarl have været med en Herremand ved Frederici 2di Ligbegjængelse.

. . . .

. . . .

23de Marts. Saa endel af Fru Conradinae Sophiae Rostgaards egenhændige Breve samt hendes fortrolige Korrespondence og Breve til sin Fader om lærde og især danske poetiske Sager [2]). Var om Eftermiddagen i en af F. Rostgaards Byer, kaldet Febberop, hvor Fr. R. har en smuk Have og derved en liden Stue, hvori jeg saa en Fugl afskildret paa hvidt Flor med Couleurer paa begge Sider; samme har Grev Stenbock af Sverige gjort.

. . . .

. . . .

24de Marts. Saa det Træ, som kaldes Troskabs-Bøg, hvorpaa Jens Rostgaard har udgravet Kong Fred. 3tii Navn tilligemed endel Andres, som i Beleiringens Tid udviste sær Troskab mod Kongen og Landet, saasom Corfitz Trolles, Stenvinkels, Henrik Gerners, Hans Rostgaards og hans Kones i eet Træk. Ved samme Bøg blev oplagt adskillige gode Raad i Beleiringens Tid. Hans Rostgaard bragte selv Mad til Corfitz Trolle, som der nogen Tid opholdt sig.

---

[1]) Sammenlign Chr. Bruun, Fr. Rostgaards Liv og Levnet, S. 194 ff.

[2]) Denne Rostgaards kjæreste Datter, en Dame af stor Lærdom og Begavelse, blev først gift med Ritmester Fredr. v. d. Maase, men da hun efter dennes Død (1736) ægtede sine Børns Huslærer, Oluf Bruun (Malte Conr. Bruuns Stamfader), forbitredes hendes Forældre i den Grad over saadan Mesalliance, at de gjorde hende arveløs. Denne interessante, for Datidens Tænkemaade karakteristiske Begivenhed findes udførlig fortalt i Bruuns Fr. R.s Liv og Levnet, S. 420 ff.

Mag. Niels Gram, en Præst, blev afsat og kom paa Bremerholm, har der skrevet adskillige danske Vers, blandt andre et til Gyldenløve og Søofficererne 1715.

Fr. R. har været den første, som har begyndt med Kongernes Genealogier; ham har siden Wielandt, Bussæus og mange andre efterfulgt, da de fornam, at det blev vel optaget.

25de Marts. Den Historie eller Comoedie om Peder og Mette er en mærkelig og curieus Piece i vor danske Historie, thi Mogens Skeel har gjort den paa sin Svoger Mogens Friis, da han af Chr. 5. lod gjøre sig til Greve, hvilket Vennerne fortykte paa og holdt for Narreri og mente, at det anstod bedre den gamle Adel at lade sig kalde Adels- og Herremænd end Grever og Baroner. Comoedien er derfor værd at have og læse[1]).

Den gamle Mester Jens Justesen, første Præst til Trinitatis Kirke, var en stor Guds Mand og agtet som en Prophet i sine Dage. Naar han hørte en og anden Gang Løgn fra Nogens Mund, troede han dem aldrig siden. Dette hørte Fr. Rostgaard fortælle i sin Ungdom, medens han laa i M. Peder Fosses Hus, og deraf lærte at beflitte sig paa, at det altid kunde siges om ham: Har Rostgaard sagt det, saa er det sandt.

Chr. Bygom, som efter 1690 har været Collega 6tae Classis i Kbhvn., har været en lovlig god dansk Poet i sin Tid.

---

[1]) Denne Komedie er den høist fornøielige dramatiske Satire, som under Navn af „Grevens og Friherrens Comoedie" er trykt tvende Gange, først i Suhms Nye Samlinger, B. 2, S. 49—78, derpaa i en fortrinlig Udgave af S. Birket Smith, Kbhvn. 1871. Smith har i de danske Bibliotheker fundet femten Afskrifter af dette Stykke; hertil kommer endnu to saadanne, som jeg har stødt paa i Blandingsbind paa det norske Universitets-Bibliothek.

. . . .

28de Marts. Caspar Albertsen Bartholin blev sin Familie til liden Ære, thi han faldt hen til Drik og gik som en anden fordrukken Student, da han havde fortæret, hvad han havde. Hr. Caspar Bartholin [1] vilde ofte hjulpet ham og klædt ham, men han vilde ikke hjælpe sig selv. Han døde i Fattigdom og blev begraven paa vor Frue Kirkegaard, da hele Familien med Glæde fulgte ham bort.

. . . .

[Saa] Copi af et tydsk Vers, som K. Frid. 3. selv skal have gjort til Gyldenløves Bryllup med Maria Grubbe. Fr. Rostgaard har ladet det afskrive efter et trykt Exemplar paa gult Atlask.

Her ende Optegnelserne under dette Langebeks første Besøg hos Rostgaard. De kunne sammenlignes med de Notitser af samme Beskaffenhed, som findes omspredte i Suhms samlede Skrifter, eller med Carl Deichmanns i „Meddelelser fra Rigsarchivet“ B. 1. optagne aphoristiske Erindringer.

[1]) Caspar Thomesen Bartholin, der (som den første Uadelige i Danmark) blev Ridder og derfor her kaldes „Hr.“

PIERRE DANIEL HUETS REISE I NORDEN.

AF L. DAAE.

Pet. Dan. Huetii, episcopi Abrincensis commentarius de rebus ad eum pertinentibus. Amstelodami 1748. 8.

Ejusdem „Iter Svecicum.“ (Poetarum ex Academia Gallica, qui Latine aut Graece scripserunt, carmina. Ed. 2. Hagae Comitum 1740. 8. p. 72–81.)

Naar undtages de Forfattere, som have beskjæftiget sig med Tyge Brahes Levnetsbeskrivelse, have de nordiske Historikere ladet upaaagtet et vist ikke uinteressant lidet Bidrag til at lære at kjende Tilstanden i Norden ved Midten af det syttende Aarhundrede. Dette Bidrag indeholdes i de Erindringer, som den berømte franske Lærde Huet har meddelt om sit Besøg i Danmark og Sverige i Slutningen af Dronning Christinas Regjeringstid. Han har beskrevet sin nordiske Reise baade i Prosa og i Vers, og af disse Skildringer er den sidste, der, som Huets Digte overhoved, indtager en særdeles høi Plads blandt nyere Forsøg i den latinske Poesi, hidtil, saavidt vides, bleven endog fuldkommen overseet.

Pierre Daniel Huet var født i Caen i Normandiet 1630. Hans Fader var Calvinist, men blev omvendt af Jesuiterne, der ogsaa paatoge sig at opdrage Sønnen til en ivrig Katholik. Lige fra sin Barndom kastede han sig over Studierne med en Begeistring og en Udholdenhed, der snart skaffede ham en Plads blandt Frankriges lærdeste Mænd. Udmær-

ket som Humanist og elegant latinsk Digter samt ved sit omfattende Kjendskab til Philosophien, især den cartesianske, og sine Indsigter i Mathematik, Historie o. s. v. har han dog især vundet Berømmelse som en af Aarhundredets betydeligste katholske Theologer [1]).

Huet blev 1670 en af den franske Dauphins Lærere [2]), 1674 Medlem af det franske Akademi, modtog 1676 geistlig Indvielse, fik 1678 et Abbedi, blev 1689 Biskop af Soissons og senere Biskop af Avranches. Sine sidste Aar tilbragte han i Paris, hvor han døde, et og niti Aar gammel, 26de Januar 1721. Sit store Bibliothek skjænkede han endnu i levende Live til Jesuiterne i Paris, som senere Ludvig Holberg besøgte under sin sidste franske Reise [3]).

Huets meste Tid henrandt i klósterlig Ensomhed, og den Reise i Norden, hvortil vi nu gaa over, var en af de faa Udflugter, han nogensinde foretog udenfor Fædrelandet.

---

[1]) Christian Bartholoméss: Huet, évêque d'Avranches. Paris 1830. 8.

[2]) Til denne sin høie Discipels Formæling med en bayersk Prindsesse skrev Huet et latinsk Epithalamium, en elegant Efterligning af Catulls carmen LXIV. Det heder her bl. A.:

Anteqvam decimam rotis
Luna triverit orbitam,
Matris ex utero simul
Delphis exierit, bona
Spe replebitur orbis.
Mox ut hic adolcverit
Et comam galea premet,
Arva Thracia protinus
Tinget Othomanus cruor
Bosporique fluenta.

Vi høre her en Digterstemme fra hine Tider, da Tyrkerne paany forskrækkede Europa og for anden Gang indesluttede Wiens Mure.

[3]) L. Holbergii Opusc. Latina. Lips. 1737, 1, p. 104.

Mellem de mange Videnskabsmænd, som mod Slutningen af Dronning Christinas Regjeringstid opholdt sig i Stockholm, var ogsaa den udmærkede hollandske Philolog Isaak Voss. Han stod i megen Forbindelse med en reformert Theolog Samuel Bochart i Caen og fremkaldte hos hin Dronning Ønsket om ogsaa at se denne Mand hos sig i Sverige. Bochart blev altsaa indkaldt til Stockholm og besluttede, skjønt han var Præst for den calvinske Menighed i sin Hjemstad, og uagtet flere Baand bndt ham til denne, at efterkomme Indbydelsen. Dog vilde han nødig reise alene og overtalte da den unge, kun to og tyve Aar gamle Huet, der trods deres forskjellige Religion var hans fortrolige Ven, til at gjøre Følge til Norden. Huet havde just beredt sig til at drage til Italien og vilde i Begyndelsen nødig afsted til Sverige, men gav dog tilsidst efter. Han forlod da Caen i Midten af April 1652 og drog til Holland, hvor Bochart allerede ventede ham. Her besøgte Huet først Universitetet i Leyden, dengang et af Verdens allerberømteste Lærdomssæder, udstyret med et fortrinligt Bibliothek, en rig botanisk Have og andre videnskabelige Samlinger, og gjorde i denne Stad Bekjendtskab med Salmasius. I Utrecht besøgte Reisefællerne en navnkundig Dame, Anna Schurmann, som paa den Tid gjaldt for et Vidunder baade i Lærdom og Kunstfærdighed. Paa den videre Reise gjennem Nordtydskland omtales især Kloster-Seven, Bremen og det allerede dengang store og folkerige Hamburg. Denne prægtige Hansestads Rigdomme bragte Huet til en Henrykkelse, som han giver Luft i følgende begeistrede Udbrud:

. . . . . . Junonius ales
Talia non varia pandit spectacula cauda
Nec tot in imbrifera pinguntur nube colores.

Ikke fuldt saa storartet et Indtryk gjorde derimod den lille

By Hardemberg. Om dette Sted fortæller Huet ikke alene i sin ungdommelige poetiske Reisebeskrivelse, men ogsaa senere for fuldt Alvor i sin prosaiske Autobiographi, at dets Borgere pleiede at vælge sine Borgermestre paa en helt eiendommelig Maade. De skjæggede Tydskere, siger han, sætte sig rundt et Bord og bøie sine uredede Hager (hispida menta) ned mod dets Skive, paa hvilken der slippes løs et ilde anseet Insekt. Den, hvis Skjæg Dyret nu udvælger sig til Opholdssted, ansees af Skjæbnen bestemt til Borgermester og udraabes strax som saadan[1]).

Fra Nordtydskland gik Reisen nu til Danmark gjennem Sønderjylland. De lærde Reisende besøgte den hertugelige Residentsstad Slesvig, hvor Huet havde en lang Samtale med Hertug Frederik den Tredie. Denne Fyrste var ligesom sin Fader Johan Adolf og sin Søn Christian Albrecht (Stifteren af Universitetet i Kiel) en ivrig Beskytter af Videnskaberne, ja han dyrkede dem endog selv. Hans Fader havde 1606 grundlagt det anseelige Gottorpske Bibliothek[2]), og det havde, da Huet kom til Slesvig, en lærd og berømt Bibliothekar i Adam Olearius, noksom bekjendt ved den Reise til Persien, som hans Hertug lod ham foretage, og som

---

[1]) Bestia, pes mordax, sueta inter crescere sordes,
Ponitur in medio. Tum, cujus numine divum.
Barbam adiit, festo huic gratantur murmure patres,
Atque celebratur subjecta per oppida consul.

[2]) Levningerne af dette Bibliothek indlemmedes i 1749 i det store kgl. Bibliothek i Kjøbenhavn. Endel af de Doubletter, som paa denne Maade fremkom, afgaves siden til det nye Universitets-Bibliothek i Christiania. De Gottorpske Exemplarer ere tildels endnu kjendelige ved sine særegne Bind af brunt Læder med grønt Snit og Baand; de ere forsynede med det hertugelige Vaaben, hvortil som bekjendt ogsaa hørte den norske Løve. Se forøvrigt Werlauffs Efterretninger om det st. kgl. Bibliothek, 2. Udg. S. 158—166.

han senere beskrev i et stort, ogsaa for Ruslands Historie særdeles vigtigt Værk. Ogsaa paa Tilbagereisen tilbragte Huet nogen Tid i Slesvig, hvor han gjorde sig bekjendt med Bibliothekets Skatte og afskrev flere af dets værdifulde Haandskrifter.

Over Haderslev naaede han frem til Fyen, hvor han passerede Odense og Nyborg. Om den sidste By giver han den noget paafaldende Efterretning, at en „kongelig Frille" her levede indespærret i et mørkt Fængsel, fordi hun havde forsøgt at give Kongen en giftig Drik:

Niburgi potimur nocturni, ubi regia pellex
Clausa latet tenebris et caeco carcere, postquam
Lurida regali contrivit toxica mensae,
Dignior infami tetro pro crimine morte.

Den kongelige Frille er naturligvis ingen anden end Fru Kirstine Munk, hvis Forsøg paa at give Christian den Fjerde „Blysukker" for ikke at forstyrres af ham i sin Liaison med „Rhingreven"[1]) altsaa er kommet Huet for Øre. Fru Kirstine, som ellers gjerne boede paa Boller i Jylland, har da formodentlig opholdt sig paa det udenfor Nyborg liggende Herresæde Koxbølle, da almindelig kaldet Ellensborg efter hendes Moder Ellen Marsvin, og nu omdøbt til Holkenhavn. Men at Fru Kirstine sad i et mørkt Fængsel er utvivlsomt ikke rigtigt[2]).

Fra Nyborg droge vore Reisende over til Sjæland. Her vaktes deres Opmærksomhed ved et besynderligt Syn, nemlig de idelig forekommende Galger:

Illic corporibus videas permixta luporum
Robore ferali pendentia corpora furum,
Qvam multo autumno pendent ex arbore mala.

---

[1]) Suhms Samlinger til den danske Historie, 2, S. 109.
[2]) Om Fru Kirstines Forhold ved denne Tid se Oluf Bangs Samling af adskillige nyttige og opbyggelige Materier, 1, S. 328 ff.

I disse hang Tyve og Ulve Side om Side. I Galgerne saaes endvidere hyppig Knive, tildels meget smukke (elegantes), som vare stukne fast i Træverket. De forundrede Franskmænd spurgte, hvad dette skulde betyde, og fik det Svar, at det var Syge, især Feberpatienter, som troede, at man paa den Maade kunde blive sin Sygdom kvit, men at Sygdommen, hvis Nogen borttog Kniven, strax gik over i dennes Legeme. Man har altsaa her et Træk bevaret af gamle Tiders Overtro. Bemærkningen om Ulvene er heller ikke uden Interesse. At Forfatteren i sit Digt udtrykkelig omtaler, at han saa dem hængende ogsaa i Sjæland, bliver et (hidtil savnet) Bevis for, at disse Udyr endnu i det syttende Aarhundrede fandtes ogsaa paa Øerne, hvilket ellers almindelig betvivles. At hænge Ulve ved Tyvenes Side i Galgerne var en ældgammel dansk Skik, der af Saxo (ed. Müller, p. 247—248) endog siges at være befalet af Frode Fredegod, og det omtales ogsaa af en anden Fremmed, en af Huets Samtidige, Polakken Joh. Chrysostomus Passek, at man i Danmark, istedenfor at flaa Ulven, pleiede at hænge den ved en stærk Jernkjæde i en Galge eller et Træ, indtil den raadnede og Knoklerne af sig selv faldt ned [1]).

Over Roskilde, hvis Kongegrave Huet omtaler, kom man til Kjøbenhavn. Her faldt især i Øinene det dengang nye og prægtige Rundetaarn, om hvilket det heder, at man kan

[1]) Denkwürdigkeiten des Joh. Chrysost. Passek, deutsch v. G. A. Stenzel, Breslau 1838, Side 13; de Danmark vedkommende Partier af dette interessante Skrift ere meddelte af Prof. Schiern (Dansk hist. Tidsskr. 3, S. 293 ff.) Forøvrigt har Ulvenes Historie i Danmark netop ganske nylig været Gjenstand for Behandling, dels af E. Erslev (Om de glubende Dyrs Undergang i Nørrejylland, Kbhavn. 1871. 8), dels i en særdeles interessant Recension af det sidstnævnte Skrift af C. F. Bricka (Hist. Tidsskr. 4 R, 2, S. 841 ff.). Huets Notits har dog undgaaet Brickas Opmærksomhed.

kjøre derop med Vogn; maaske er da dette virkelig forsøgt ogsaa tidligere, end da Peter Czar skal have vovet det. Den med Taarnet forbundne Trinitatiskirke var just under Reparation; ved den saa de Reisende endel Runestene, og dette giver Forfatteren Anledning til at omtale den gamle Ole Worms Lærdom og Fortjeneste samt hans betydelige Samlinger, hvilke Huet selv tog i Øiesyn. Men især var Reiseselskabet nysgjerrigt efter at faa selve Kongen, Frederik den Tredie, at se. Hertil var foreløbig lettest Anledning ved en Søndag at gaa i den Kirke, hvori Kongefamilien skulde overvære Gudstjenesten. De gik da ogsaa derhen og skaffede sig Plads paa et ophøiet Sted, hvorfra hele Hoffet bekvemt kunde sees. Huet var imidlertid uheldigvis nærsynt og pleiede derfor at bruge Briller eller Seglas (vitrea conspicilla). Disse anvendte han ogsaa nu, idet han med største Iver stræbte at iagttage Kongen og Dronningen. Men herover blev Frederik den Tredie yderst forbitret og beklagede sig strax efter høilig over en saadan Uforskammethed af de Fremmede, hvorfor Huet fandt det raadeligst strax at forføie sig bort fra Kjøbenhavn:

Haud tulit hanc speciem Princeps, mihi jamque parabat
Vincula bile tumens; fugio Portusque relinquo.

Fra Hovedstaden, hvor han altsaa gik glip af et nærmere og behageligere Bekjendtskab med en Konge, der ellers var bekjendt som en Ven af de Lærde, begav Huet sig over til Hveen, hvor han med største Pietet undersøgte Levningerne af den overalt i Europa saa berømte Tyge Brahes („Astronomiae parens") Bygninger. De interessante Meddelelser, som han giver om Uranieborgs og Stjerneborgs Ruiner og om Tyge Brahes Liv og Karakter i det Hele, ville vi dog her forbigaa, da de for en Del, som allerede før omtalt, tidligere

ere benyttede andensteds[1]), og desuden vilde en nærmere Omtale af Tyge Brahes Forhold her føre os for vidt.

Ved at seile over Øresund og omtale dette Stræde kommer Huet naturlig nok til at omtale den uhyre Mængde af Skibe, som her idelig var at se, samt den store Fordel, som Danmark høstede af Sundtolden. Han fortæller i den Anledning, at Louis de Geer, som havde forpagtet de svenske Kobberverker og udførte deres rige Udbytte, men fandt sig uretfærdig behandlet af de danske Toldere, havde vidst at lade sine Fartøier ledsage af tyve Krigsskibe og paa den Maade tiltvunget sig en lempeligere Behandling[2]).

Fra Helsingør og Kronborg fortsattes Reisen over til Skaane og derfra ind i det allerede midlertidig til Sverige afstaaede Halland. I Halmstad maatte Isaak Voss, som var ilet sin Ven Bochart imøde, forlade Selskabet og drage til Holland paa Dronning Christinas Bud. Han havde nemlig lagt sig ud med dennes Yndling Salmasius, og Christina fordrede, at han skulde retfærdiggjøre sig herfor hos Rektoren ved Universitetet i Leyden, førend han atter vendte tilbage til Sverige. Den, der overbragte Voss dette Bud, ledsagede

---

[1]) Nemlig i Danske Magazin, 2. B., medens derimod Tyge Brahes nyeste Biograph, F. R. Friis (Tyge Brahe. En historisk Fremstilling. Kbhvn. 1872. 8.) neppe i tilbørlig Grad har taget Hensyn til disse vigtige Oplysninger, ja man fristes endog til at tro, at han kun paa anden Haand har kjendt Huets Skrift, som han aldrig citerer, skjønt han to Gange i Forbigaaende nævner hans Navn.

[2]) Dette skede dog paa den Tid, da der var Krig mellem Sverige og Holland paa den ene og Danmark paa den anden Side 1643—45. De Geer udrustede 21 Skibe, hvoriblandt 12 Linjeskibe; disse forenede med den svenske Flaade bidroge væsentlig til den store Søseier ved Laaland 13de Oktober 1644, som for en længere Tid brød det danske Herredømme over Østersøen. (Sammenlign Sv. Biogr. Lex. 4, S. 71.)

nu Bochart og Huet videre langs med Vetterns Bredder. De Reisende forbausedes over disses rige Blomsterpragt, især over Lilieconvallen, som de ikke havde troet at skulle finde hos Hyperboræerne. Ligeledes lagde Huet med Forundring Mærke til, at en af Skydsgutterne sang Davids Psalmer. Han hørte her ogsaa et allerede af Olaus Magnus[1]) omtalt Sagn om en Troldmand „Gilbertus" og hans Kamp med en anden Troldmand, der havde bundet ham og fængslet ham i en Hule paa en Ø i Vettern. Den lærde Olaus Magnus og hans Broder Johannes, Sveriges sidste Erkebiskop, vare naturligvis de reisende Lærde vel bekjendte, og Huet omtaler derfor ogsaa, da han kommer til Linkøping, at denne By var disse berømte Mænds Fødested. Forøvrigt nævnes som Stæder, der paa Veien besøgtes, Norrkøping, hvor Sveriges Mynt dengang var, samt Nykøping, hvor Gustav Adolfs Enke, Eleonora af Brandenburg, havde sin Residents:

— —. Nicopiae statio, gratissima sedes,
Matris Reginae, postquam est orbata marito,
Carpitur atque illic tristi Leonora senecta.

I Telge fik Franskmændene se et af Nordens største Vidundere, en prægtig tam Elg. De maatte her mod sin Villie ogsaa tage sig et Rus, men stode dog nu snart ved sit Maal:

Imposuit longis erroribus Holmia finem.

I sine Erindringer om Sverige beretter Huet først Adskilligt om Landets Klimat, Bygningsmaade m. M. (bl. A. ogsaa om de svenske Ovne), som her forbigaaes. Han omtaler ogsaa Landets Overtro, f. Ex. Nøkken i Vandene, og beskriver en Afbildning i Storkirken i Stockholm, forestillende Himmelens Udseende paa den Dag, da Gustav Adolf forlod Staden for at drage til Tydskland; paa den Dag skulde nemlig tre Sole have vist sig paa Himmelen, omgivne af lysende

---

1) De gentib. septentr. III, p. 20.

Kredse. Han finder det underligt, at de Svenske ikke vidste, hvad deres egen Landsmand Olaus Magnus forlængst havde oplyst om saadanne tilsyneladende Bisoles Forekomst i Norden.

Dernæst gaar han over til at skildre Dronningen. Paa denne Tid var en fransk Læge Bourdelot (et Navn, han havde antaget efter en lærd Morbroder) den, som stod høiest i Christinas Gunst. Han havde opnaaet sin indflydelsesrige Post gjennem sin Landsmand Salmasius's Protektion, skjønt han egentlig ikke havde stort at betyde som Læge og heller ikke kunde fortjene Navn af Lærd, men mere udmærkede sig ved Kjendskab til Hoflivets Hemmeligheder. Hans Maade at helbrede Dronningen, som hyppig led af Feberanfald, var den, at han fjernede alle hendes Bøger fra hende og truede hende med de største Farer for Helbreden, om hun igjen vilde begynde at studere. I private Samkvem udlod han sig ogsaa over, at mellem det franske Hofs Damer vilde en lærd Dame alene vække Latter. Christinas letbevægelige Pigesind (puellaris animus) blev ikke upaavirket heraf. Thi hun var, efter Huets Opfatning, i allerhøieste Grad uselvstændig og saa ganske afhængig af Andres Domme og Meninger, at det kun kom an paa, hvem der sidst havde havt Leilighed til at paavirke hende. Dette havde til Følge, at Christina ikke viste Bochart den Yndest og Opmærksomhed, hvorpaa han efter hendes tidligere Indbydelse, havde troet at kunne gjøre Regning, hvorfor baade han og Huet følte sig meget skuffede efter den lange Reise. De begyndte ogsaa at tro, at det var Bourdelot, som havde foranlediget, at Voss maatte forlade Sverige, da det af gode Grunde var denne ulærde Person (scurra) om at gjøre at fjerne de Lærde fra hans Herskerindes Nærhed.

Christina nærede som bekjendt en stor Uvillie for Ægteskab og fandt sin Fornøielse i spøgende at foreholde den unge to og tyveaarige Huet, som dengang endnu ikke var indtraadt i den geistlige Stand, at han burde afholde sig fra at gifte sig. Spøgende fortalte hun ham, at hun havde læst i Pausanias om en Argiver Ὑήττιος, der altsaa var Huets Navne, hvis Hustru var greben i Utroskab, og at dette altsaa var et slet Varsel, og at han følgelig burde vogte sig. Huet svarede, at for det første havde denne Argiver taget Hevn over sin Hustru ved at dræbe baade hende og hendes Elsker, og dernæst hed han ikke saaledes som Argiveren, men derimod Ὑέττιος, som var et af Jupiters Tilnavne.

Dronningens Bibliothek forøgedes stadig med kostbare Bøger, som strømmede ind til det fra alle Kanter. Til de store Skatte, som Gustav Adolf havde bemægtiget sig i Tydskland, kom Erhvervelser fra Mazarins Bibliothek, da det adsplittedes, og hele Joh. Gerh. Voss's Bogsamling, som Christina for en høi Betaling afkjøbte Sønnen Isaak. Det Petavianske Bibliothek, som helt og holdent bestod af græsk og latinsk Literatur, deriblandt mange herlige Haandskrifter, kom fremdeles til, og Isaak Voss var desuden virksom for overalt, hvor Leilighed gaves, at gjøre Indkjøb for Dronningen. Huet benyttede Leiligheden til med Christinas Tilladelse at afskrive et vigtigt Manuskript, som han siden selv udgav, nemlig Origenes's Commentar til Matthæus. Ogsaa den lærde Polyhistor Slesvigeren Marcus Meibom, senere kongelig Bibliothekar i Kjøbenhavn, bidrog til Forøgelse af Dronningens Samling og var en Tid ogsaa ansat som en af dennes Bestyrere [1]).

---

[1]) Se om Meibom Werlauffs Efterretninger om det st. kgl. Bibl., hvor Huets Meddelelser ikke ere benyttede, 2. Udg. S. 42 ff.

Et Par Aar før Huets Ankomst til Stockholm var den store Cartesius død der. Hans Grav saaes paa en Kirkegaard i den nordlige Del af Staden, der var bestemt til Ikkelutheraneres Jordfæstelse. Huet begav sig hen til denne Kirkegaard for at besøge sin berømte Landsmands Grav. Der var anbragt et stort Monument, men rigtignok kun af Træ, forsynet med Indskrifter, der forkyndte Cartesius's Berømmelse; det skulde være den franske Gesandt i Stockholm, Pierre Chanut, som havde foranstaltet Monumentet, da Cartesius var død i hans Hus. Paa de hvidmalede Planker læstes blandt Andet Ordene: *Sub hoc lapide*, men af en ubekjendt satirisk Haand var her tilføiet: *ligneo*.

Christina havde ogsaa indbudt to andre franske Lærde, nemlig Raphael Frenæus og den berømte Læge, Bogelsker og Polyhistor Gabriel Naudæus, af hvilke den første skulde forestaa hendes Samling af Pretiosa og Rariteter og den anden være hendes Overbibliothekar. Da man hørte, at de havde begivet sig paa Reisen, glædede naturligvis den franske Koloni i Stockholm sig ved denne Tilvæxt, men de Svenske vare misfornøiede. De klagede over, at Christina anvendte altfor mange Penge paa alle disse fremmede, fornemmelig franske, Yndlinge, som strømmede til Sverige ligesom for at fortære Landets Gods. Saadanne Bemærkninger kom ogsaa for Huets Øren og bragte ham til, end mere end hidtil, at angre paa, at han havde foretaget denne Reise. Han henvendte sig derfor til Christina og bad om Orlov for at reise hjem igjen. Hun vilde nødig give slip paa ham og forestillede ham, at han netop her, i Besiddelse af fuldstændigt Otium og med den frieste Adgang til hendes Bibliothek, vilde kunne udrette mere end andensteds for sine Studier. Endelig fik han dog Lov til at gjøre et Besøg i sit Hjem, dog under den Betingelse, at han skulde vende snart tilbage.

De Rygter, som allerede nu vare i Omløb om Dronningens Tilbøielighed til at nedlægge Regjeringen af Forkjærlighed for det friere Privatliv, bevirkede dog, at han i sit stille Sind lovede aldrig mere at gjense Sverige. Han tiltraadte Hjemreisen i Følge med en Landsmand Fieryille og udtrykte sin Hjemve i et latinsk Digt til Mercurius, hvori det bl. A. heder:

Magnis passibus Holmia relicta,
Nec non Vandalia Sveciaque,
Gothis, Ostrogothis, Visigothisque
Atque ipso Borea valere jusso,
Et quidquid fuit uspiam Trionum,
Tandem in Celtica passibus citatis,
Aptis sarciculis et expeditis,
Tandem in Celtica cogitamus arva.
At nos Mercurio, Deo viarum,
Cui sunt compita curae & angiportus,
Illud concipimus perenne votum,
Istas numquam iterum vias ituras,
Si nos incolumes domum remittat.

Efterat Dronning Christina havde antaget den katholske Religion og bosat sig i Rom, gjorde hun Huet Tilbud om at komme til hende der paa glimrende Vilkaar (Attalicis condicionibus). Men han kjendte hendes Vægelsind og afslog Kaldelsen. Han modtog ogsaa senere en Indbydelse fra den svenske Regjering om at gaa til Stockholm som Lærer for den unge og umyndige Carl den Ellevte, men han følte ingen Lyst til denne Stilling og vægrede sig derfor ved at modtage den.

SMAASTYKKER.

AF L. DAAE.

1. En paatænkt tydsk Menighed i Christiania 1676.

Medens Danmark rundt omkring i sine Provindser, navnlig i det syttende Aarhundrede, har talt temmelig mange tydske Menigheder[1]), forekommer i Norge egentlig kun i to Byer, Bergen og Kongsberg, Sidestykker hertil. En liden tydsk Menighed, der opstod i Reformationsaarhundredet i Thelemarken, hvorhen en Del Grubearbeidere vare indkaldte fra Sachsen, havde kun en kort Tilværelse og liden Betydning. Som man af det nedenfor meddelte Brev vil kunne se, paatænktes imidlertid en tydsk Menigheds Oprettelse i Christiania for henved to hundrede Aar siden. De i Brevet forekommende Ytringer om Tydskernes Antal i Staden ved den Tid ere paatagelig overdrevne, men Oplysningerne om deres Redebondhed til store Opofrelser for at erholde Gudstjeneste i sit Modersmaal blive ligefuldt mærkelige, og det Hele lader ane et stærkere tydsk Element i Byens Befolkning end hidtil formodet. Sandsynligvis tør man antage, at Hovedmændene for dette Forsøg have været de tydske Militære, som i betydelig Mængde kom til at tjene i Norge netop paa denne Tid, da en ny Krig (Gyldenløve-Feiden) var udbrudt med Sverige.

I en Brevsamling, betitlet *Commercium Epistolicum Leibnitianum,* findes (Tomi prodromi, P. 2. p. 1293. 8. Hannoviae & Göttingae, 1745) et tydsk Brev, dateret Wolfenbüttel 25 Aug. 1676, fra David Hanisius, Bibliothekar i Wolfenbüttel, til Tobias Fleischer, en Tydsker, som ved den Tid havde en betroet Hofstilling i Kjøbenhavn

[1]) Se herom fornemmelig H. Rørdam: Om de tydske Menigheder i Danmark i 17de Aarhundrede, Ny kirkehistoriske Samll. 3, S. 134—224.

regis Daniae secretis camerae adhibitus). Her forekommer bl. A. Følgende, som her meddeles i Oversættelse:

„. . . . . . Den tydske Menighed i den norske Residentsstad Christiania har nylig i Kjøbenhavn ladet mig tilbyde et tusinde Dukater, foruden Godtgjørelse af de fornødne Omkostninger, for det Tilfælde, at jeg kunde ved tydske Hertugers og Herrers Mellemkomst udvirke hos Hs. Majestæt Kongen af Danmark og Norge, at den nævnte Menighed maatte erholde Tilladelse til at kalde og underholde tydske Præster, saaledes som Tilfældet er i Kjøbenhavn og i Bergen i Norge. Den tydske Menighed i Christiania er nemlig større end den norske, den har en hjertelig Længsel efter Guds Ord, og som ubekjendt med det norske Sprog forretter den sin Gudstjeneste med Suk og Bedrøvelse. Det er hidtil paa Grund af to eller tre Personers private Interesse bleven Menigheden forment at maatte høre Guds Ord forkyndt i sit Modersmaal.

„Ville vi nu vise pligtskyldig Barmhjertighed mod vore Medchristne der samt ogsaa ved dette Middel befordre det almindelige Bedste, da maa vi tilstaa, at Hans høifyrstelige Durchlauchtighed Hertug Johan Friedrich, hos hvem jeg underdanigst beder mig anbefalet, kan gjøre det første Skridt hos sin Fru Søster, Enkedronningen, som igjen kan lede Kongens Hjerte, hvorhen hun vil, i Besynderlighed til Herrens Frygt og hans Navns Ære.

„Prinds Georg kan, naar han ansøges derom, ikke undlade at befordre, hvad der tjener Gud til Ære og hans Menighed til Opbyggelse.

„Grev Gyldenløve kan som Statholder tilligemed sin tydske Gemalinde selv nyde godt af denne tydske Gudstjeneste, ligesom de mange derhen kommende reisende negotierende Tydskere.

„Ligesaa maatte ogsaa Hans Durchlauchtighed Hertug Rudolf August lægge et godt Ord ind hos Grev Anton af Oldenburg, hvis Frøken bliver gift derhen[1]), og saaledes fortjene mange Millioners Løn af Gud ved at befordre hans Ære, den tydske Menigheds Andagt i Norge og det almindelige Bedste. Han kunde maaske ogsaa bevirke, at jeg kom til at holde den første tydske Prædiken der, fik Anledning til at befordre et dygtigt Subjekt derhen og, paa denne

[1]) nemlig med U. F. Gyldenløve.

Maade understøttet med de fornødne Midler, blev istand til bedre at betjene og forøge dette Bibliothek. Det er et Verk, som vil blive Guds Børn gjengjældt. Jeg beder min høitærede Herre i Hemmelighed at sende mig Deres Videtur herom . . . . . .“

2. Af en gammel Slægtebog.

I Langebeks fortræffelige Bidrag til Tyge Brahes Levnetshistorie i Danske Magazins 2det Bind paaberaabes bl. A. ogsaa nogle Optegnelser paa Latin af en Paulus Jani Coldingensis, om hvem det (S. 169) heder, at han var hos Tyge i Prag, men hvis Livsforhold forøvrigt ikke berøres. Denne Povel Jensen Colding var, som man vistnok let formoder, den samme af dette Navn, der, efter at have været Rektor i Aalborg, omsider døde som Sognepræst til Herlufsholm 1640. Paa vort Universitets-Bibliothek findes en af hans Fader begyndt, af Sønnen fortsat Slægtebog, af hvis Indhold et enkelt Sted fortjener at trykkes paa Grund af Povel Coldings nysnævnte Forhold til Tyge Brahe. Faderen selv, Jens Povelsen, Borger, Raadmand og Tolder i Kolding, har hørt til sin Tids fornemmere Borgerstand, hvilket bedst sees deraf, at høie Adelsmænd idelig anføres som hans Børns Faddere. Sønnen Povel, der fødtes 1581, havde saaledes til Gudfædre bl. A. Kantsleren Nils Kaas, Ludvig Munk og Johan Rud. Hans Moder Magdalena var Datter af en Westphaler Arnt Falenkamp, der var flygtet til Danmark i Religionskrigenes Tid i Tydskland. Ved sin Gudfader Nils Kaas's Godhed kom Povel Jensen 1594 i den berømte Skole i Sorø og blev efter sex Aars Skolegang Student 1600.

Aaret efter reiste han udenlands og skriver herom selv Følgende: „Anno 1601 udi Foraaret begav jeg mig fra Kjøbenhavn at ville forsøge mig udi fremmede Lænder og paa fremmede Universiteter og derover igjennemvandrede en stor Part af Tydskland, Bøhmen og Italien paa en tre Aars Tid. Første Aar, jeg drog ud, kom jeg om St. Hans Dags Tide til den berømte og navnkundige Astronomum og danske Mand, ædle og velbyrdige Mand Tyge Brahe, som da var udi Keiserens, Keiser Rudolphi, Gaard og holdt Hus til Prag udi Bøhmen, og tjente hannem for en Student, indtil Gud allermægtigste kaldte hannem samme Aar om Mortensdags Tide til sin himmelske Herlighed, og saa da hans salige Endeligt og tjente hannem i hans Døds-

stund. Ellers var den længste Tid, jeg mig synderligen nogen visse Sted opholdt og tog Vare paa min Studering, til fornævnte Prag udi Bøhmen, Ferrara og Rom udi Italien og Wittenberg udi Tydskland. Anno 1604 i Martio kom jeg til Kjøbenhavn igjen. Og endda strax derefter gjorde atter en Reise samme efterfølgendes Sommer ind i Tydskland med den salige velbyrdige Mand, Sten Maltesen, fordum Rigens Marsk, til det Varmbad i Bøhmen, som kaldes Karlsbad, paa hvilken Reise jeg tjente den velbyrdige Mand udi hans Sager og Bestillinger for en Student."

3. Nogle Bidrag til Søkrigens Historie 1710—1712.

Medens Landkrigen med Sverige under Frederik den Fjerde og Carl den Tolvte hører til de mere kjendte Afsnit af vor Historie, ere de senere Krigsbegivenheder, Kaperier o. s. v. paa de norske Kyster, som gik forud for den svenske Konges Indfald, blevne mindre paaagtede, alene med Undtagelse af Tordenskjolds Bedrifter[1]). De større og vigtigere Kampe i Østersøen (Huitfeldts heroiske Daad i Kjøgebugt og Gabels Seier ved Kolbergerheide) have naturligvis stillet de smaa Sammenstød i Nordsøen i Skygge. Derfor kunne nogle Uddrag af Datidens vigtigste danske Avis „Nye Tidender, som Kjøbenhavns Postrytter fremførte," have nogen Interesse, da de ikke ere benyttede af Garde i hans Værker om Sømagten og „Postrytteren" derhos hører til de meget store literære Sjeldenheder.

I Juli eller August 1711 erobrede norsk „Commisfarer" Mr. Arthur, altsaa en Sømand af engelsk Fødsel, i Kanalen sex svenske Franskfarere med kostbar Ladning og bragte dem ind til Frederiksstad. Samtidig overraskede fire norske Kapere syv svenske Spaniefarere paa Doggersbank og gjorde dem til Prise.

En Maanedstid senere indbragtes tre svenske Skibe til Flekkerø, og disse vare tagne af russiske Kapere. Allerede i Oktober 1710 omtales det forøvrigt, at fire moskovitiske Orlogsskibe, hvert bevæbnet med 70 til 80 Stykker grovt Skyts, vare løbne ind til den nysnævnte

[1]) Med Hensyn til Tordenskjolds Virksomhed i Aarene 1711—1712 kan nu ogsaa henvises til de i Danske Saml. B. 2, S. 306 af C. Callundan meddelte Aktstykker.

Havn for at forene sig med de danske Orlogsmænd, som samtidig krydsede i Nordsøen. Anfører for denne danske Eskadre var paa den Tid Viceadmiral Barfod, i de nærmestfølgende Aar derimod Schoutbynacht Wilster.

Den heldigste og mest bekjendte norske Kaper ved denne Tid synes at have været Peder Sørensen fra Bergen. Han førte et Fregatskib paa 24 Kanoner og 120 Mands Besætning. Ud paa Høsten 1711 bragte han syv svenske Franskfarere ind til Stavanger efter at have sluppet den ottende fri mod svære Løsepenge. Disse Peder Sørensens Priser ansloges til en Værdi af hundrede tusinde Rigsdaler. Samtidig erobrede en anden norsk Kaper, der førte to og tyve Kanoner, det svenske Skib „Anklam." I det Hele regnedes, at der i Høsten 1711 var erobret tredive store svenske Koffardiskibe foruden adskillige mindre Skibe, og da samtidig Trælasthandelen med England var gaaet særdeles heldig for sig og de norske Landtropper under Løvendal uden Modstand havde kunnet oversvømme det forsvarsløse Baahuslen, herskede Tilfredshed og Glæde i Christiania. Baron Løvendal, ved den Tid Norges første civile og militære Embedsmand, høitideligholdt den 11te Oktober med stor Pomp Frederik den Fjerdes Fødselsdag i Christiania.

Nordmændenes Held i Kaperkrigen vedblev i det følgende Aar. Ved Juletider 1711 løb et svensk Fregatskib paa fire og tyve Kanoner ind til Stavanger under engelsk Flag og forsøgte at proviantere. Man mærkede imidlertid, at Skibet var svensk, men da Besætningen, femti Mand, forstod, at den var røbet, brændte den Skibet og tog Flugten ind igjennem Landet. Flygtningerne bleve dog snart indhentede og fangne.

Det Sted, hvorfra svenske Kapere fornemmelig udrustedes, var Götheborg, men efterhaanden formindskedes disses Antal, og i Marts 1712 regnede man, at hele tolv af disse götheborgske Kapere vare erobrede af de Norske og Danske. I Februar 1712 kom tre svenske Priser ind til Flekkerø, og samtidig lykkedes det tre store og vel monterede norske Kapere, hvoraf de to hørte hjemme i Bergen og den tredie i Arendal, at tage ikke mindre end fjorten svenske Koffardiskibe paa engang. Fire af disse svenske Skibe vare endog armerede med sex og tredive smaa Kanoner hver, men saa svagt bemandede, at de ikke ret kunde bruge sit Skyts. De norske Seierherrer løb formedelst Modvind ind i „Duyns" Havn. Et

stort svensk Skib, ladet med Vin, blev samme Vinter indbragt til Bergen.

Ud paa Sommeren havde imidlertid nye svenske Kapere vovet sig ud. I Mai havde de endog „forøvet store Insolentier“ mod Kystbefolkningen søndenfor Bergen, men snart bleve de fleste ødelagte. Wessel (Tordenskjold) tog den ene, en norsk Kaper fra Mandal den anden, og Fregatten „Pakan“ en tredie, saa at man i Juni Maaned antog dem alle ødelagte paa et Skib nær. Senere i denne Maaned indbragtes flere svenske Priser til Bergen. Det var dennegang især en Nils Sørensen af Bergen, som udmærkede sig[1]). Foruden andre Skibe tog denne Mand en Fregat „Carolus,“ der førte ti Jernkanoner og tolv Trækanoner og kommanderedes af Ole Ankarström, en virkelig svensk Søofficer. Nils Sørensen solgte Skibet i England og lod Ankarström og hele hans Mandskab slippe fri.

I Skagerak nær ved Jyllands Kyst forefaldt i Begyndelsen af Mai 1712 en liden Affære. Fire svenske Orlogsskibe lode sig ved den Tid se i Nærheden af Fladstrand og gjorde Mine til at ville angribe et derliggende dansk Skib „Fyen,“ som førtes af Kommandør Knopf, samt to smaa Fregatter, der skulde ledsage nogle Koffardimænd op til Norge. Men da de tre danske Krigsskibe gik under Seil for at møde sine Modstandere, rømte disse bort. Nogle Dage senere, den ellevte Mai, kom de Svenske igjen og havde nu forstærket sig saa, at deres Styrke udgjorde syv Skibe, med Montering fra 50 til 16 Kanoner. De Danske havde ogsaa faaet Hjælp og havde nu fem Skibe, men med langt færre Kanoner end Fienden. Fægtningen begyndte Kl. 8 om Eftermiddagen og varede i otte Timer. De to fornemste svenske Skibe bleve stærkt medtagne, og et af dem sank senere et Par Mile fra Land[2]). De danske Skibe havde kjæmpet for Anker, men paa to af dem bleve Ankertougene bortskudte af Svenskerne. De gjorde da Seil, men da de Svenske saa dette, satte de afsted det hurtigste de kunde. Et Par Dage efter seilede Kommandør Knopf med sine Skibe op til Norge og naaede til Staværn uden at møde nogen Fiende.

---

[1]) Muligvis den samme som den ovennævnte Peder Sørensen; en saadan liden Unøiagtighed er let tænkelig i „Postrytteren.“

[2]) I „Postrytteren“ bruges her det gamle Ord for Sømile Aag-Søes, (rettere Ugesøes, *vika sjofar*).

I Buevigen (i Nærheden af Frederiksstad) laa i September 1712 en dansk Fregat „Andrikken“ og tre dobbelte Chalupper som Vagtskibe under Kapitainlieutenant Nils Aastrup. Den 10de September om Morgenen mellem Kl. tre og fire nærmede sig tre svenske Galleier og tre enkelte Chalupper. Da Vagten meldte Fiendens Ankomst, gjorde Aastrup sig strax færdig til at tage imod ham, og snart begyndte en Ild, der fortsattes i omtrent halvanden Time. Aastrup mærkede imidlertid snart, at Svensken havde langt sværere Skyts, og besluttede da for at redde Skibe og Folk at tage Tilflugt under Agerøens Skandse (en 1675 opført og omtrent 1807 sløifet Fæstning paa en af Hvaløerne). Fienden forfulgte de Norske en Stund, men lettede saa Anker og drog bort. Den danske Fregat var haardt medtagen, men dog ingen Norske faldne. Et Par Dage efter kom et Par svenske Overløbere hen til de Norske, og man fik da vide, at Fiendens Styrke skulde have udgjort 750 Mand, medens Nordmændenes kun var 250.

I April 1713 kom den danske Fregat „Søridderen“ til Staværn med en erobret svensk Fregat. Samtidig tog Wessel tilbage et Skib fra Arendal, der var gjort til Prise af en svensk Kaper, men Kaperen selv lykkedes det ham ei at tage.

I de følgende Aar var Kaperbedriften vistnok langt ringere, thi de Svenske viste sig udentvivl efterhaanden sjeldnere i Nordsøen. Det behøver forøvrigt neppe at bemærkes, at „Postrytterens“ Efterretninger vel ere af Vigtighed, men dog maa benyttes med stor Varsomhed, og at der til en udtømmende Skildring af hine Aars Kaperier tiltrænges andre og flere Kilder. Gjorde de Norske stor Skade paa Svenskens Handelsflaade, lede ogsaa Nordmændene paa sin Side store Tab ved de svenske Kapere. Man ved saaledes, at alene Bergen i denne Krig mistede 26 Handelsskibe, og at Norges Søfart først længe efter Fredsslutningen naaede den Høide, hvortil den havde hævet sig omkring det attende Aarhundredes Begyndelse.

4. Tillæg til Afhandlingen om Christopher Throndssøn, Enno Brandrøk og Skottefruen[1]).

Den svenske Historiker Dr. Ahlqvist, Lektor i Jönköping, har været af den Godhed at meddele mig nogle Notitser om Enno Brandrøk af en høist interessant samtidig Kilde, nemlig Kong Erik den Fjortendes utrykte latinske Dagbøger. I disse forekomme følgende Optegnelser om Enno:

1567. Januarius XXI. Venit quidam Danus ex Norvegia, nomine Anno Branderyg, qui dicebat se male a Dano tractatum, et petebat esse in meo familitio, addebat praeterea, se nobilem et magnae aestimationis in Norvegia esse et omnem diligentiam velle adhibere, ut regnum illud a Danis deficeret.

Jan. XXVIII. Fuit altera vice ad colloquium nobilis Norvegianus Anno Branderoeg et pollicitus est, se tamdiu hic in regno permansurum, cousque id perfecisset, quod nuper pollicitus fuerat, addebat et gubernatores Norvegiae vel vivos vel mortuos mihi procuraturum, in mea potestate atque omnes Danicos praefectos sive nobiles e regno Norvegiano expulsurum.

Collaudatus est et promissa sunt ei non solum stipendium, sed etiam magna alia praemia, si hoc efficeret.

Febr. II. Praestitit juramentum Anno Branderoec Norvegianus.

Febr. IV. Scriptum est sigillatim ad omnes status Norvegiae, ut se meae fidei committant, et missae sunt literae cum famulo Annonis Norvegiani ad ipsos.

Significatae sunt omnes circumstantiae Norvegiae Johanni Siggonis[2]) et mandatum est ei, ut expeditionem maturet.

Febr. XI. Scriptum est ad Johannem Siggonis, ut properet cum exercitu in Norvegiam et declaratum est ei, quid Enno Branderoec pollicitus erat.

Videre anfører Dr. Ahlqvist, at han i det kongelige Kammerarchivs Regnskaber for 1567 har fundet følgende Oplysninger om Enno

---

[1]) Se ovenfor S. 113 ff.

[2]) Hovedanføreren ved de Svenskes Indfald i det søndenfjeldske Norge, der findes nærmere omtalt i mit Skrift: „Det gamle Christiania," S. 7–14.

„Åhr vthgiffuit Enow Brandrøk sin hele bestelning för Anno 67, therpå hans quittancie, dat. 29 Martij 67. Peningar 4000 Mark.“ (I Kanten: „Efter K. M. egen wnderscreffne zedell 4 aprilis Anno 67.“)

Hermed er altsaa Tiden for Ennos første Optræden i Sverige given, ligesom min Formodning om, at han er kommen did umiddelbart efter et Besøg i sin Families Hjemland Norge, vinder Bekræftelse. Ligeledes er Forbindelsen mellem Ennos bedragerske Forsikringer til Kong Erik og det af denne foranstaltede Indfald i Norge end tydeligere godtgjort.

Da jeg nedskrev min Afhandling om Christopher Throndssøn og hans Børn, var jeg ikke bleven opmærksom paa et gammelt skotsk Digt, som høist rimeligt har Hensyn til den skammelige Maade, hvorpaa Jarlen af Bothwell behandlede sin første Hustru, „Skottefruen“ Anna. Dette Digt, der forekommer i den i forrige Aarhundrede udgivne og senere mangfoldige Gange optrykte Samling: Reliquies of ancient English Poetry, Vol. 2, har Overskriften *Lady Anne Bothwells Lament, a Scottish song.* Udgiveren af Samlingen, Percy, har, hvad der ei kan forundre, intet Kjendskab til, at Grev James Bothwell har havt en Hustru ved Navn Anne, og fremsætter derfor den Gjetning, at dette Navn kunde være opstaaet ved en Forvanskning af Jane Gordons (Bothwells næste Hustru's) Navn. Derefter forkaster han dog denne Hypothese og fortæller, at han senere har erfaret, „that it entirely refers to a private story: a young lady of the name of Bothwell or rather Boswell, having been, together with her child, deserted by her husband or lover, composed these affecting lines herself.“ Efter vor Formening er det imidlertid at antage, at den Dame, som i Digtet udsynger sin Smerte, kan være vor Landsmandinde Anna Rustung. men forfattet af hende selv er Elegien dog visselig ikke.

---

5. Nogle Breve fra Peder Anker, Grev H. Wedel-Jarlsberg, Ludvig Mariboe, Joh. Storm Munch, Chr. Krohg, Rektor Borch. 1816—1817.

Samtlige de her meddelte Breve ere skrevne til Justitiarius J. Chr. Berg, der i hine Aar opholdt sig i Kjøbenhavn som Medlem af den i Anledning af Opgjøret med Danmark nedsatte Kommission. De ville afgive et lidet, men ikke uinteressant Bidrag til Kundskab om en Periode i vor Historie, der nu, efterat Begivenhederne i selve det epokegjørende Aar 1814 have modtaget en saa flersidig og udførlig Behandling, synes i særegen Grad at have Krav paa at studeres og belyses.

Stockholm den 31 May 1816.

Min agtbare Vens! Brev af 19 dennes har jeg havt den Ære at modtage, det glæder mig deraf at erfare, De er lykkelig kommen til Khavn.

Med Excellencen Grev Engeström angaaende Fuldmagten har jeg talt. Han troer, at Brevet til Rosenkrantz bør være fyldestgjørende for Deres Udnævnelse. Continuations Instruction er sendt til Norge, saasnart den derfra indløber, vil den blive Dem tilsendt. Kieler Tractaten er Dem aldeles uvedkommende, dette har jeg sagt Løvenskiold fleere Gange, denne Sag vedkommer Diplomatiquen Kongen af Sverrige, men ikke Kongen af Norge, naar de danske Commissarier vil blande Kieler Tractaten i Opgjørelserne, saa bør De henvise dem til Ministeren, der igjennem det udenlandske Departement kan give Svar, Fordringernes Opgjørelse er Deres Mission og intet politisk.

Rygtet om Pesten i Norge er nok et Kjøbmands Kneb for at kunde faae deres Vahrer bedre betalte, naar Tilførselen blev standset, alle Beretninger vidne om Rygtets Usandfærdighed.

Kronprindsens Reyse til Norge er bestemt den 14 næste Maaned. Han vil altsaa være i X.nia den 21 eller 22, jeg reyser nogle Dage forud over Kongsvinger, Kronprindsen vil derimod tage Veyen over Friderichshald og Friderichstad. Opholdet i Norge bliver kun 9 à 10 Dage.

Stats-Raaderne med heele Cancelliet hilse meeget.

Lev vel!

Peder Anker.

Cha. 24/8 1816

S. T.
Hr. Justitiarius Berg
R. af N. O.
p. p.

Jeg er Dem høistærede Ven! særdeles forbunden for Deres venskabelige Linier af 20de f. M., som jeg længesiden burde have besvaret, dersom ikke den slemme Arvesynd havde havt sit Spil i dette, ligesom i mange andre af mine Brevskriver Anliggender. For Sal. Fru Eva's Skyld (som sikkert har været en meget elskværdig Dame) haaber jeg Tilgivelse. Herfra er desværre intet Nyt af Betydenhed at mælde. Jeg siger desværre — fordie det Dem bekjendte Gamle (ɔ: Dumhed, Kaadhed, Skryderie, Armod, &. &.) ikke duer Stort.

I Henseende til Penge for Dem er længesiden sørget paa samme Maade, som der var sørget for Ld og Vt., nemlig igjennem Sekretair Winge. Jeg har derfor staaet i den Formening, at naar det havde knebet, saa havde ogsaa min Høistærede Ven henvendt sig til samme Kanal. For imidlertid at bringe denne Sag i tilbørlig Orden indsluttes en Billet til ham.

Fader P. Anker, som har været paa Bogstad ca. 8te Dage, hilser Dem venligen, saavelsom alle Deres Bekjendtere her.

Sagen angaaende Briggerne er nu saaledes opgjort med Commandeur Rothe, at Kongen af DҞ afstaaer alle sine Fordringer i denne Henseende imod 95,000 Rdlr. (Sølv-) Species — som udbetales med 1/3 i 1816 og 2/3 i 1817. Summen er vistnok ikke stor — men Gud veed, hvorfra alt det, som behøves, skal komme!

Nu synes det temmelig afgjort, at St. Tt. [1]) slutter sine lykkelige Forhandlinger med denne Maaned.

Anordningerne angaaende Pengevæsenet, Bank &. &. ere sanktionerede, men de, som angaae Adelen, Saugbrugene &., ikke.

Bucholtz har ikke ret kjendt det, hvorom han taler!

Jeg anbefaler mig i venskabelig Erindring som Deres oprigtigen hengivne H. W. J.

Dersom De har den Godhed oftere at beære mig med nogle af Deres interessante Linier, saa skal jeg være lidt (jeg tør ikke sige meget) efterretteligere.

[1]) ɔ: Storthinget.

[Udateret.]

De omskrevne smaae Afhandlinger o. s. v. har jeg sendt Dem med Skibsleilighed. Jeg maae endnu stedse holde Quarantaine og er indesluttet imellem 4 Vægge her i Byen, saa jeg ei kan melde Dem meget Nyt. De veed jo, at man sjelden faaer Folk, at see i denne Bye, med mindre man opvarter med Boston og Gjæstebud. Veimester Steen har gjort faillit. Resultatet af Massen veed jeg ikke; Vasa Ordnen, som han fik nogle Dage iforveien, formoder jeg kommer ei i Massa bonorum? Apropos om Riddere, saa er følgende bleven slagne. Majorerne Ferdinand Kaltenborn, Birch, Fleischer og Baron Wedel, Major Krog, der tillige er ansat til interims Commandeur ved Cadetcorpset, Oberste Tiedeman, Biskop Brun og Stiftamtmand Chrystie Commandeur og Weideman, Odels Thingets President, samt Lange Riddere af Nordstjernen: gid, at denne Polar Stjerne maae kunde oplyse de, som trænge til Oplysning.

Kronprindsens Tale til Storthinget var saa galant, at man nu ei vel kan skjelde disse Fædrenelandets Pilarer Huden fuld: jeg har derfor til en beleiligere Tiid gjemt mine satyriske Ideer.

Her i Byen gaaer det meget piano med Banken, godvillig tager neppe nogen imod Bank. Grevinde Wedel er reist med sin Fader, og jeg troer, at hun bliver i Stokholm til Høsten. Blom har jeg talt et Øjeblik med, han var nogle Timer her i Byen, ikke for at faae en lang Næse, men for at søge Raad for hans Næse, der var ganske ophovnet.

Der skal være bleven en heel Deel Riddere af den civile Stand, jeg har ikke endnu faaet Listen; her i Byen ere ei flere end de anførte.

Saasnart jeg faaer Efterretning om, hvorledes Representanterne ere blevne tagne imod i deres Hjem, skal jeg underrette Dem derom. Haxthausen reiser i disse Dage til Kbhvn med sine Døttre: Den Gaard, som han beboede, er anviist Universitetet. Orry er bleven Professor, hvilket meget ærgrer nogle ivrige Patrioter. Steen forlangte i Stokholm et Laan af Kronprindsen; han var nøisom, thi med 15000 £tlg. vilde han være fornøiet. Man kalder ham nu den pantsatte Bonde Dreng; jeg beklager ham, uagtet han er en Nar. Vær saa god at underrette mig, om de Penge, jeg skylder til Kongen af Dannemark, skal indbetales i den norske Statscasse, eller om jeg kan be-

handle denne Sag privat. Den ene Summa ca. 5000 Rbd. er for Korn, som Korn-Selskabet har faaet, den anden ca. 3000 Rd. Sv. Banco er for en Ladning Ruug, som jeg reclamerte for Kongen af Dannemarks Regning, efter at den blev taget af Engelsmanden. Ladningen var afsendt for Korn-Selskabets Regning. Naar Sagen kan behandles privat, vil De da tillade, at jeg i sin Tiid sender Dem de fornødne Papirer samt Pengene for at betale Vedkommende? NB ifald Deres offentlige Stilling tillader det.

Vi har meget ustadigt Veir. Aaret tegner sig godt. Korn-Priserne ere faldne fra 48 Rbd. pr. Tønde Byg til 33 Rbd.

Nu regner vi blot efter Norske Specier, og saasom disse ere for tunge at bære paa, saa har vi dem stedse i Mente og for Riimet Skyld i Vente. Dersom man kunde klemme Fiskeblødderne, da troer jeg sikkerligen, at gyldent Blod kom til at flyde, men disse Hanseatere vogte sig nok for, at man ikke kommer Pungen for nær, og har de ei andet Middel, saa fortælle de os, at Pesten er udbrudt hos dem.!! de er som Stinkdyret.

venskabeligst

i Hast. Mariboe.

Økern d. 29 September 1816.

. . . . . Idelig Klynken og Klagen over de slette Tiider, det er Dagens Tone. Endskjøndt Trælast burde svømme ovenpaa, saa har den faaet Vandskræk og staaer ganske sort paa Grønlands Tomter. Hvad Bankvæsenet angaaer, saa lader det til, at Byerne tegne sig frivillig, NB. man viiser med den ene Haand Ligningsforretningen og med den anden Indbydelsesplanen. Denne Maade foreslog jeg strax ved min Tilbagekomst, men tør derfor ei indbilde mig, at den derfor valgtes, imidlertiid er den probat. Jeg troer ei heller, at det var politisk handlet at gaae til det yderste med det tvungne Indskud, men paa den anden Side bør Regjeringen gaae saa langt, som muelig, og da sammenkalde de kloge Herrer til et overordentlig Storthing og tage Uaaret til Anledning for at give Contribuenterne længere Terminer; det er min Formening, thi Regjeringen bør ei udsætte sig for Bebreidelser af Storthinget, at den viiser Lunkenhed ved Udførelsen af dets Love; desuden var det et slet Exempel og bidrog in-

genlunde til at tilveiebringe den Subordination, som saa ganske mangler, hvis Regjeringen lod sig nøie med Statsborgernes simple Erklæring, vi kan ikke. Jeg for min Deel bifalder ingenlunde Loven, thi denne Anstrængelse fra Nationens Side svarer ei til dens Forventning, da uden fordeelagtig Handel, uden Indskrænkning af mange Luxus Artikler, Pengevæsenet ei naaer Stadighed. Og Embedsmændene, som man nu vil gjøre saa lettroende, at de skal antage 10 sammenklistrede Rigsbanksedler for en norsk Species, hvad bliver deres Skjebne, om endog Banken er fuld af Guld og Sølvstænger? Jeg begriber ei, hvorfor man vil grave efter Sølv, naar et Magtsprog kan forandre 10 Lapper til en Species Daler? honi soit qui mal-y-pense.

I Løverdags blev Conventionen for L[aane-] og Disconto Indretningen underskreven af Interressenterne. Vogt, Gener.-Aud. Bergh, Agent Nielsen, Jens Thyrholm og David Thrane bleve valgt til Directeure; disse tilligemed Morgenstierne og Egeberg havde udarbeidet Conventionen. Foruden Directionen er der 10 Representantere, der paa en Maade ere Controleure over samme; jeg havde den Ære at blive valgt til 1ste Repr., hvis Stemme gjør Udslaget, naar Meeningerne ere deelte. Grev Wedel, Morgenstierne samt 7 Handlende ere de øvrige Representantere. Jeg havde nogle svære Debatter med de Herrer, som udarbeidede Conventionen, og Gen. Auditeuren holdt især stærk paa sin Meening; imidlertiid da jeg fordrede Votering, gik min Meening igjennem med betydelig Pluralitet: Saaledes udvirkede jeg, at der bestemtes et Maximum for Disconto Premien (nemlig 12 p. C.), jeg foreslog 8. Gen. Aud. brugte blandt andre Argumenter imod et Maximum ogsaa dette, at da i Storthingets Lov intet var talt desangaaende, saa bør man antage, at de skadelige Følger, som jeg anførte, vare indbildte. De kan troe, jeg var ei lidet glad ved at kunne give Storth. og et af dets lovkyndige Medlemmer en terce; mit Svar var følgende: Vel veed jeg, at det er min Pligt som Statsborger at viise Agtelse for de Love, Storth. giver, og som af H. M. ere sanctionerede, men jeg veed ogsaa, at det ingenlunde er min Pligt hverken som Individum eller som Interressent af L. Indr. at ansee alle Stort. Love som fuldkomne eller non plus ultra, saaledes finder jeg, at den benævnte Lov indeholder mange Mangler, og anseer derfor den ærede Talers Argument af ingen Vægt. — Han anførte endvidere, at den Mand, som fra Regjeringens Side var udnævnt til at paasee Lovens Overholdelse, nok

viide sørge for, at der ei fordredes en Disconto, der blev skadelig for Landet. Jeg beklagede, at denne Mand ei nu var nærværende (nemlig Holst, som var upasselig), og at det desuden ei stod i hans Magt at foreskrive nogen Grændse for Disconto Premien, da denne ifølge Storth. Lov var vilkaarlig, saaledes kan jeg ei heller finde den ærede Talers Grunde at være grundige. — At alt dette gik af paa en venskabelig Maade, behøver jeg vel neppe at tilføie. Nu har De nok om Pengesager —!

At det Rygte, man i Kbhvn behagede at udsprede, at Kronprindsen var utilfreds med hans Ophold i Christiania, var falsk, har G[rev] Tavast sagt Dem; jeg kan endnu tilføie, at jeg var hos ham Dagen forinden hans Afreise til Kl. henimod 2 om Natten, og han forsikkrede mig, at han var fuldkommen tilfreds med sit Ophold. Denne sjeldne Mand maae man tilbede, naar man lærer ham nøiere at kjende, og med Glæde offrer jeg Liv og Blod for ham.

Det synes at høre til det danske Cabinets Politik at foruroelige svage Sjele og Kandestøbere med allehaande Rygter, thi troeligen udspredes alskens Vrøvl, og hvo kan undres over, at mange Kleinstädter fæste Liid til samme. Jeg forsikkrer Dem, at jeg ei gider længere tale om Politik med vore Landsmænd, thi de veed ei hvad de vil.

Udfaldet mod Christian Fredrik har givet Anledning til en Replique i Natjonalbladet, som er ganske i denne Helts Aand, der ei taalede at see Blod; hvem Forfatteren er, har jeg ei faaet at viide, man siiger, at der snart kommer noget mere, og det lader til, at Enkelte finde Glæde i at omtale hiin elendige Periode, om hvilken jeg ei siiger, at Forglemmelsens Slør, men dens Sæk bør hvile. Skal disse Ting berøres eller omtales, da bør den nøgne Sandhed tale, og kommer der for meget Vaas, saa kunde det hænde, at jeg gav en Ladning til Odense Manden [1]) og hans Consorter, som blev skarp; jeg har nogle Materialier liggende.

. . . .

Med Agtelse og Venskab

Mariboe.

1) Prindsen var nu Guvernør over Fyens Stift.

Sande 20 Novbr. 1816.

Høistærede Hr. Ven!

. . . .

Min Stilling er for nærværende lidet gunstig for literaire Sysler. jeg er afskaaren fra Bibliotheker, har foruden mit Embede og stort Gaardsbrug unge Mennesker i Huset, som optage den største Deel af min Dag, og til dette Aag er jeg nødsaget, hvis jeg vil leve med Familie. Endskjønt jeg troer, at jeg har viist, at jeg ei er behæftet med den almindelige Præste-Sovesyge, har jeg med min bedste Villie kun lidet udrettet i det lærde Fag, dog — est aliquid [1]) prodire tenus, etc. Jeg har nu færdig en metrisk Oversættelse af den berømte Racines Mesterværk Athalia med tilhørende Sange, som skal udkomme fra Officinet i Drammen [2]). Dette Stykke agter jeg trods Pseudopatrioters Skrig at dedicere til Pr. Oscar — jeg kan ikke vorde mere stinkende for dem, end jeg allerede er. Wergeland har da faaet et lægende Plaster paa sine af Patrioterne slagne Vunder ved at opnaae det fede Stykke Eidsvold Sognekald. De har formodentlig seet de djærve Kjæmper i Nat. Bladet og Intelligentssedlerne for Pr. Christian. Heltens Forsvarer skal, ifølge sikkre Data, være Pavels Hjelm i Skien, der skrev den afskyelige Charade om T[an]k. Den, som tog saa skarpt til Gjenmæle imod ham, skal være Niels Wulfsberg i Stockholm, som nu lader til at være aldeles omvendt.

Endnu er Intet officielt bekjendt om Besættelsen af Bergens Bispestol. Da jeg sidst var i Christiania, sagde Vogt mig, at Statsraadet havde foreslaaet Rein, og at man troede, at han gik af med Guldkorset. Jeg kunde ei falde paa, at det norske Statsraad vilde anbefale til saa vigtig en Post en Mand, der har viist sig som Foreningens bittreste Fiende paa Eidsvold og endnu lader det samme Sindelag fremglimte i alle sine Yttringer. Qvid tibi videtur? Er det politisk handlet? Bergen, der domineres af Mænd som Rein, Christie og Falsen, kunde vel trænge til en Mand, der kunde holde disse Karle Stangen. Jeg har endnu ei faaet fat paa Danmarks Synder mod Norge etc.

---

[1]) qvadam.

[2]) Udkom i Christiania 1818.

Hersleb har expectoreret varmt derimod i Rigstidenden. Er hiin Pjece kjendt i Danmark, og tør man falbyde den i Bogladerne?

. . . .

. . . .

I Høiesteret er endnu ikke falden Dom i Schrøders Sag. Han venter med stor Forlængsel en endelig Afgjørelse. Med vort Pengevæsen seer det heel jammerligt ud. Der er neppe Haab tilbage for en frivillig Banks Oprettelse, og den tvungne hører vel til Storthingets eller rettere det bergensiske Duumvirats fulmina bruta. Carl den Store i Tønsberg[1]) tænker jeg vil fremlægge en heel dybsindig Plan, naar et overord. Storthing, som vel neppe kan undgaaes, atter samles.

Den Sundt, De taler om, som har paadraget sig Ubehageligheder ved sin Fritalenhed mod Pr. Carl, kjender jeg fra gamle Tider. Han passerede da for en v. Thyboe. Han er sikkert i Slægt med de norske Sundter. Jeg troer, han har været i russisk Tjeneste. Kornpriserne stige daglig. De ædlere Kornsorter ere iaar af maadelig Bonitet, Byerne have Intet at sælge. Grossererne i Drammen afskedige deres Arbeidsfolk, og vi faa vel snart hele Skarer af Betlere ud over Landet. Jeg maa dog fortælle Dem, at Drammen nu har faaet en Avis, som redigeres af den tykke Tybring og Flor, nogle No. skal være udkomne, men jeg har endnu ei seet denne opgaaende Stjerne. Lev vel, høistærede Ven, og vend snart tilbage til Fædrenelandet.

vale & fave
Munch.

. . . .

Dagens Nyt er nu Danmarks Synderegister, hvis let gjenkjendelige Forfatter har i disse Dage faaet Eidsvold Kald. Professor Herslebs Udbrud[2]) vil blot bidrage til kjedsommelige politiske Smørerier, der ere langt ifra at gjøre god Virkning. Min Meening er, at man aldrig mere bør røre ved den gamle Forbindelse, og lad Historien i sin Tiid oplyse Verden, lad den tale upartiisk, som det tilkommer Historien, og Nutiiden og Efterverden dømme: hiint politiske Skriblerie

[1]) Eidsvoldsmanden Stoltenberg.

[2]) I „Rigstidenden" No. 94.

. . . .

Idet jeg fremdeles andbefaler mig til Deres ærede Bekjendtskab og Gunst, benytter jeg tillige denne Leilighed til at bevidne Dem den fuldkomne Høiagtelse, hvormed jeg er Deres ærbødige højst forbundne Borch.

leder blot til Personaliteter og inhumane Principer, der nu burde banlyses. Rygtet siiger, at Rein skulde blive Biskop, Pavels, Schmidt og han ere indstillede. Neumann troer jeg gaaer kroget i denne Tiid og søger efter St. Peters Nøgle.

Her er kun liden Glæde. Al Samtale dreier sig om Skatte og Dyrtiid; det daarlige Pengevæsen bliver ogsaa daglig slettere, og om vore norske Specier bør man ei spørge, hvormange gaae paa 1 Mark fiin, men hvormange Specier gaaer paa 1 B% Klude? Nu skrider det til Ligningens Udførelse. Jeg gad viide, hvorvidt Regjeringen vil lade det komme. Ligningerne ere saa uretfærdige som muelige. Jeg er af den Formeening, at Ordre til Sølvskattens Inddrivelse bør gives, men det overordentlige Storthing bør være samlet, for at de viise Herrer kan give Raad, naar det kniber. Man bør nøies med 800,000 eller høist 1 Million Species, med disse bør man indløse ½ Delen af Rigsbanksedlerne efter Forholdet 10:1 og for den øvrige ½ Deel give 3 % rentebærende Obligationer. Blot klingende Mynt og ingen Sedler, det er den eneste radicale Kuur, og jeg siiger med De Pradt „papier monnaie autre banqueroute permanente." Uden Handelsballance kan ingen Seddelbank bestaae, og hiine Opofrelser, der fordres af Natjonen, nytter til intet. Jeg har med megen Fornøielse læst le Congres de Viene. Professor Boye burde være Storthingsmand, naar en Gang Stolt — faaer sin Afskeed. Det er noget overfladigt Tøi.

. . . . Nu først i disse Dage faae Embedsmændene Gage efter at have ventet i flere Maaneder. Det seer ilde ud med de offentlige Kasser og ilde ud med de private. Ruug gjelder nu 130 Rbd. og Byg 70 Rbd.

Assessor Mathiesen er kommet tilbage i disse Dage og tordner rasende imod den uretfærdige Ligning. Halvor Hoels Bekjendtgjørelse leder ei til Velvillie Skal ikke snart hele Statsmaskinen komme i Staae, da maae der snart tages kraftige Forholdsregler. Naar Julegrøden er fordøiet, burde de kloge Herrer træde sammen for at høste Glæden og Frugterne af deres Arbeid. !!

Det almindelige Sagn er, at de Svenske ønsker, det sk blive jo galere jo bedre, for at kunne skalte og valte med os efter Behag. I hvor taabelig og eensidig dette Raisonnement er, saa føres det dog af Mænd, der gjøre Krav paa at være sublime politiske Genier. Jeg forsikkrer Dem, gode Ven, at vi næsten lever som i Abdeire, og derfor bidrog jeg ogsaa nyeligen mit til, at Wielands Abderitter, der sigtes

ved Auction, blev vel betalt. Jeg tvivler paa, at vores Slægt vil finde Glæde i at leve i denne Barndomsperiode. Her er altfor meget, der skal gjøres, og for lidet at gjøre med; man vil, at i et Nu skal alting fremtrylles; jeg undres slets ikke over, at man harmes ved Tanken om, at de danske Konger have gjort saa meget for Dannemark og intet for Norge, og dette maae føles stærkere nu end nogensinde.

Grev og Grevinde Mørner ere meget afholdte; fraregnet deres umiskjendelige gode Egenskaber, saa tracterer de vel, forstaae at virke paa Maven, og det er Mængdens ømme Sted. Endog Studenterne roese dem, og det vil siige meget Gid blot Mængden vilde indsee, at Klogskab og Humanitet leder vores Kronprinds og Regjeringen.

Det var en drøi og vel fortjent Salve, som Natjonalbladet fik af Ugesbladet i Anledning af Damerne og Prinds Christian.

Rein, Falsen og en Artellerie-L. Flor[1]) agte at udgive en norsk Tilskuer. Gid, at Falsen først ville rendse sig vel.

Vær nu fornøiet med dette Smørerie og glæd mig snart med Deres behagelige Breve.

Agtelse og Venskab.

Mariboe.

d. 25 Novb. 1816.

Christiania den 26de December 1816.

S. T.

Hr. Justitiarius J. C. Berg!

Allerhøystærede!

. . . .

. . . .

I Slutningen af August Maaned kom jeg hid, i Selskab med Grev Wedel, der havde gjort en Tour paa nogle Dage til Thjem. Medens Wedel siden var i Sverrig, havde jeg den Ære at staae i Spidsen for 4de og 5te Departement; hvorfra jeg, Gud skee Lov! ved hans Tilbagekomst, snart blev fri. Da Treschow i October rejste til Stockholm, — overtog jeg 1ste Departement. Man kan jo ej falde i bedre Hæn-

[1]) ɔ: H. Foss.

der end i Geistlighedens! Her er Meget at gjøre — men — altid strander man paa den bekjendte Matros-Oversættelse af Inscriptionen: Regna firmat Pietas (Riget fattes Penge). Min Familie tænker jeg ikke for det Første at faae hid, hvor tungt det end er at leve i saa lang Tid adskilt fra sine nærmeste Venner. Mit store Huus, 2 gamle Mødre, Vanskeligheden i at faae min Gaard imidlertid brugt uden Misbrug, o. s. v. — gjøre mig det nødvendigt at holde ud her allene. Imidlertid har jeg været heldig nok til at faae et meget godt Logie hos Major Juul, i Falsens forrige Gaard. — Og haaber jeg, at Skjæbnen tillader mig i Tide at vende tilbage til hiine Egne paa den anden Side af Dovre, hvor jeg, sandt at sige, trives bedre end her, hvor Tonen i mange Henseender forekommer mig at være — ikke opmuntrende Om Deres Stilling i Khavn — vide Vi her Intet. — Sommerhjelm er for nogen Tid siden kommen her, efter et kort Ophold paa Tomb, og har overtaget 2det Departement. — Vor nye Statholder kjender De fra Stockholm. Jeg troer, at Han allerede har vundet Nationens Tillid og Agtelse — som Han ogsaa i høy Grad fortjener ved sin i enhver Henseende fortreffelige og elskværdige Karakteer. Hans Huus er daglig en behagelig Foreeningspunkt for Stedets Embedsmænd o. fl. af alle Stænder; og er Omgangen der ret meget hyggelig. Wergeland fik Eidsvold. Bull paa Næs var nær ved at faae det. Om den førstnævntes Bog føres nu en vist nok ikke opbyggelig Strid. I det Hele er jeg eenig med Dem derom. Det siges, at Amtmand Falsen skal arbejde paa Noget imod Forfatteren af den omhandlede Bog, og at Ørsted, Olsen og Werlauff i Khavn skal have lignende Arbejder under Hænder. — Den heele Strid er, efter mine Tanker, ikke gavnlig — med Hensyn til nærvær. Omstændigheder. — Om noget Opløb i Trondhjem — om Deputationer derfra og fra Bergen — vides her ikke et Ord. Disse Ting høre maaske til de Manøvrer, som uden Tvivl i seenere Tider, Gud veed fra hvilke Hænder, bruges for at indbilde Folk, at vore Sager ere saa meget slette. — Debes, Diriks, Holst og Vogt leve vel. De 2de sidstnævnte har jeg, som De veed, daglig Lejlighed til at omgaaes og at see arbejde. Jeg maae oprigtigen tilstaae, at jeg i dem finder Mænd, der i fortrinlig Grad ere brugbare for Statens Tjeneste, og at det er i mange Henseender vel, at de beklæde de Poster, som de nu have.

. . . .

. . . .

Pradts Skrifter om den wienske Congres, om Feldttogene i Rusland og Spanien har jeg læst med megen Fornøyelse. Det førstnævnte forekommer mig at være bedst, og een af de bedste, jeg over slige Materier nogensinde har lært at kjende. Deri er uden Tvivl Meget at lære for Diplomatikere. Jeg har havt det til Laan af Statsraadernes Secretær her, en Expeditions-Secretær Hartmansdorff, en ung Mand af megen Kundskab, Erfaring og Conduite. — Den nye Rangforordning er nu under Arbejde — og jeg ønskede at høre Deres Tanker om mange Ting. Den Sag er ellers blandt dem, hvorom der maae gives forskjellige Meninger; og — hvordan det end gaaer, saa bliver der Anledning til Misfornøyelse o. s. v. — Men Tingen er da, lykkeligvis, ikke af saa stor Vigtighed. ..... Det omskrevne Tilbud, der skal være gjort Studenten Møller ang. Drammens Skole — veed jeg aldeles Intet af. Derimod vil jeg gjøre Alt muligt for Borch, for hvem saa Mange taler, og som neppe faaer mange farlige Rivaler. — Den nyelig i Høiesteret afsagte Dom i Haxthausens, Staffeldts og fl. Sag er nu en almindelig Gjenstand for Samtaler. — Da jeg ikke tvivler om, at De jo allerede af Rigstidenden og Nationalbladet kjender dens Indhold, saa behøver jeg ikke at fortælle Noget derom. Formodentlig seer Publicum med Længsel imøde Hs. Majestæts Resolution i Henseende til Benaadning. — Sagen bliver i mine Tanker — i alt Fald — et mærkværdigt Actstykke i den nærværende Tids Historie. I juridisk Henseende er den og i mange Henseender interessant. Dog herom Mere, naar Vi eengang igjen sees. — Dersom jeg ikke havde forsyndet mig saa groveligen ved at lade Deres Breve i saa lang Tid være ubesvarede, saa vilde jeg nu have venskabeligen anmodet Dem om at udrette en Deel Commissioner, med Hensyn til min Stilling i 1ste Departement, saasom, om muligt, ved privat Underhandling med Ørsted, at faae Afskrivter af hvad der kan være skrevet og arbejdet i Kirkeretten o. s. v. — Men herom Meere en anden Gang. Hils gamle Venner og ynd fremdeles Deres hengivne Ven

C. Krohg.

[Udateret.][1])

. . . .

. . . .

Tak for Underretningen om Boye, den samme Herremand skal være indstillet til Overlærer ved Drammens nye Latinsk-Skoele[2]). Daglig see vi i vore Blade Udbrud mod W[ergeland] og hans Forsvarere, og W. har lovet at klare saavel Hersleb som Falsen. Saadanne Gjenstande burde efter min Formening behandles uden Lidenskab og med Værdighed; jeg troer, at alle disse Skærmytsler opvække blot gjensidigt Nag, og dog burde de 3 nordiske Natjoner stedse mere og mere nærme sig hinanden. I Rigstiiden finder De et Svar fra Bonnevie til en Svensk, formodentlig Walmark, ogsaa deri findes uværdige Udtryk. . . . . .

Mueligens at Pengevæsenet snart faaer en fordeelagtigere Vending, nu skal i disse Dage de 2 første Terminer indbetales, og da vil det viise sig, hvormeget Sølv og hvormange Rigsbanksedler vi kan afsee. Pengemangelen og Vanskeligheden at faae smaae Sedler er rasende og nedtrykkende for Enhver, der sidder i Virksomhed. De maae troe, at jeg ei har mange glade eller roelige Timer; gik det an i Overeenstemmelse med Grundloven, da burde en Karl som Assessor M. banlyses. Egennytte og krænket Forfængelighed troer jeg leder alle hans Gjerninger og Handlinger; i disse Dage er han reist til Trondhiem. Statholderen ventes derfra i Morgen. Bugge, som commanderer Nordstjernen, har givet en stor Dinér; han burde have oplæst sin Prædiken under Christians korte Regiment; om Bergens B-Stoel høres intet, et Rygte siiger, at under visse Vilkaar (som ei nævnes) skal Rein besætte den. Neumann bruger sig udentvivl paa alle muelige og for en geistlig Mand (vil jeg haabe) tilladelige Maader.

Høiesterets Ankepost mod Staffeldt siiges at være Forsømmelse og Seendrægtighed ved Chr. Fr. Ordre til Angreb af 3 August. Er der ingen, som paatager sig at skrive Chr. F. Heltebedrifter, hvor er en

---

[1]) Modtaget af Berg 13 Marts 1817.

[2]) M. A. Boye, Student fra 1814, blev 1817 Adjunkt i Drammen. Dette unge Menneske havde just henledet Opmærksomheden paa sig ved et i Kjøbenhavn udgivet Stridsskrift mod Wergelands bekjendte Bog om Danmarks Forbrydelser mod Norge.

[illegible] hans tro Mænd og li [illegible] Bidrag.

[illegible] alvorlige Optrind i A [illegible] Resultatet veed jeg ei. saavel Tropp [illegible] bliver mellem os: jeg frygt [illegible] indtræffe, naar Sølvskatten sk [illegible]

[illegible] har jeg ei seet paa meget længe, uagtet h [illegible] besøge mig. Grev Wedel reiser hver D [illegible]

[illegible] i norsk Tjeneste: hvad mon v [illegible] alle? . . . . .

[illegible] Generalforsamling holdt Bull en lang Tal [illegible] havde Tarvelighed og Indskrænkninger [illegible] havde sluttet, gik Statholderen og hele Dire [illegible] Medlemmerne, uden at det mindste blev a [illegible] at B. vilde overraske Præsis og Directio [illegible] Vink om hans store Planer. Det var B., som [illegible] til Tarveligheds Samfundet. Med den bedst [illegible] Gode prostituerer denne Mand sig stedse.

Jeg venter Brev fra Dem i Stockholm.

Deres hengivne

Mariboe.

Christiania 27de Martii 1817

Jeg [illegible] i Dag for Dem Høistærede Ven! med en mege [illegible] Correspondence-Samvittighed — men jeg trøster mig me [illegible] — bedre seent end aldrig — og med Haabet om Dere [illegible] — De har et Par Gange været saa artig a [illegible] interessante og venskabelige Breve — og jeg ha [illegible] til ikke at takke Dem derfor. — Jeg beder [illegible] venskabelig Tilgivelse for min Dovenskab — som [illegible] mangler Undskyldninger, med hvis Opregning jeg

igjen, kan jeg fuldkommen vel begribe. — Dette har jeg senest erfaret af Deres Brev til St. Rd. Krohg, som han har været saa god at vise mig. — Dette er, næst Trangen til at tilbagekalde mig i Deres venskabelige Erindring, Anledningen til disse Linier. Jeg vilde yttre for Dem den Meening (nu da Foraaret nærmer sig og dermed Propagations-Værket kommer i Gang udi heele Naturen), at jeg ikke indseer nogen Nødvendighed, hvorfor De længere skal pines iblandt Deres beste Venner (de Danske Sletters Beboere). Jeg troer, at De burde igjennem udenlandske Departement indgive Ansøgning til Kongen om Rappel og tillige for at faae Svar skrive til vor gamle Anker, thi Hr. Lars — gjør intet uden æder og græder! — Naar Penge behøves, behager De at give Lyd — saa skal af vor Fattigdom gjøres Anstalt.

Vi have havt den mildeste Vinter, som noget Menneske kan erindre — men desuagtet i denne Deel af Landet et fortreffeligt Føre til alle Drivters Fremme. — Hidindtil have vi sporet ubegribeligen lidt Mangel i Landet, uagtet næsten ingen Tilførsel har fundet Sted. — Overalt findes Kornvarer tilkjøbs til Priser, som med Hensyn til andre Lande maae kaldes moderate — Byg 80 til 100 Rbdr., Havre 35 til 40 Rbdr. Det forstaaer sig, at man hist og her har maattet hjelpe noget af Magasinerne. — Paa godt Sædekorn vil der hist og her desværre spores Mangel til nu anstundende Sædetid; men det kan ingen hjelpe. — Med Banquen, som nu inddriver sine Indskud — gaaer det i X^a og nogle andre Steder meget godt, men Gud veed, hvorledes det vil gaae i det Heele. Det er en uhældig Tidspunkt — Folk ere i Almindelighed forfærdeligen forknytte! Det vil nu vise sig, om Handel og Skibsfart kan komme noget i Gang i denne Sommer. — Skeer det ikke, saa begriber jeg ikke, hvorhen Alt vil føre os! Men faae vi lidt Luft, saa har jeg godt Haab — thi Folk have begyndt at blive lidt eftertænksomme og fornuftige — hvilket er allerede et stort Skridt. — Alt er her i Landet fuldkommen roeligt. — Et lidet Opløb i Romsdalen angaaende de nye Skatter er beroeliget, og de Skyldige blive paa Lovens Maade tiltalte uden Anvendelse af særdeles militaire Foranstaltning til Ordens Opretholdelse.

Fra Stokholm har De vel erfaret de ubehagelige latterlige Optrin, som utidige Rapporteurs etc. have foranlediget. — Det heele Sammenspind om Conspirationer har været uden mindste Grund! — En-

[illegible] [illegible] ville ret more sig hermed — Gud give, at man vilde lære at være opmærksom paa Alt uden at allarmeres af noget.

Jeg erindrer ikke, om jeg har gratuleret Dem i Anledning af Deres Forlovelse. — Er det ikke skeet, saa beder jeg Dem herved modtage mine oprigtige Lykønskninger — Min Kone spaaer godt af denne Forening, da hun kjender Deres Forlovede som en god, fornuftig og munter Pige!

[illegible] Sagen uden Vrede erindrer mig i Kr., saa beder jeg at [illegible] fra Deres oprigtige og hengivne Ven

H. Wedel-Jarlsberg.

Velbaarne Hr. Justitiarius Berg,
Ridder af Nordstjernen!

Jeg takker meget for Deres Velbaarnheds Brev af 10de afvigte. Kongens Befaling til Regjæringen i Kristiania om at foreslaae Deres Eftermand er allerede afgaaet. Jeg veed, man vil bringe Statssekreteer Holst i Forslag. Deres Velbaarnhed er sikkert enig med os alle i, at dette Valg er fra enhver Synspunkt vel gjort. Statssekreteren vil kunne ankomme til Kjøbenhavn 'om føie Tid; og det bliver vel, som jeg allerede har havt den Ære at melde, nødvendigt, at Hr. Justitiarius oppebier hans Ankomst for at sætte ham ind i Sagens Gang og overlægge med ham om at tilstille de danske Kommissarier en almindelig Oversigt over Norges Fordringer, hvoriblandt fortrinligen maatte anføres Øerne, saavel Ørkenøerne og Skjetlands-Øerne, som Island og Færøerne, m. m.; for at der dog omsider kunde blive en Ende paa denne Sag, der synes at maatte kunne, lige saa vel som enhver anden, bringes nogenledes i det rene. En saadan almindelig Oversigt vilde det da og være passende at tilstille den Kongl. Norske Regjering i Kristiania, om samme derved skulde finde noget at forandre eller tillægge, forinden den tilstilledes Vedkommende. Overalt synes et saadant Skridt at være nødvendigt, for at ikke Norge skal, som vel kunde hænde, og muligviis alt er skeet blive beskyldt for at forhale Tiden i den Hensigt at unddrage sig fra at erkjende dets lovlige Gjeld, om nogen saadan i dette Tilfælde

gives. Naar Deres Velbaarnhed saaledes [vilde] forberede en Opgivt, som den oven paapegede ved at samle de dertil fornødne historiske Data, vilde De, efter en kort Overlægning desangaaende med Statssekreteer Holst, kunne begive Dem paa Reisen, da denne Mand da let kunde besørge det videre fornødne. Jeg troer i øvrigt at have gjort Hr. Justitiarius en Tjæneste ved at skaffe Dem en Eftermaud, saa at De kan, efter Deres førte Ønske, forblive ved Deres Embede og Familie i Kristiania, da Holst maa vedblive, indtil Opgjørelsen er tilendebragt. Det officielle denne Sag betreffende skal igjennem Hs. Ex. Grev Engeström betimelig blive Hr. Baron Tavast meddeelt.

Stokh. d. 18de Ap. 1817.

Peder Anker.

Stokholm den 18 April 1817.

Det er som oftest Tilfældet, at jo færre Forretninger man har, jo mindre udretter man: saaledes gik det mig i Henseende til Besvarelsen af høistærede Vens Brev under 3die dennes, og derfor fremkommer først Svar i Dag. Jeg befinder mig fuldkommen vel, og Mad og Drikke veed De af Erfaring, savner man ei her; mit Ophold her interresserer mig mere end første Gang, thi jeg finder samme Grad af Velvillie og gjæstfrie Modtagelse. Min Ankomst hertil var d. 22 f. M., altsaa 8 Dage efter de uroelige Rygter; jeg vidste intet herom forinden 20 Miile herfra, og man kappedes om med en mysterieus Mine at lyve mig Halsen fuld; Sagens Sammenhæng kjender De jo ligesaa vel som jeg, og nægter den danske Stats-T. Dem Kronprindsens skjønne Taler ved denne og flere Leiligheder, da formoder jeg, at De hos General, Baron Tawast faaer alting fra første Haand. Her holdes endnu Forhør, og udentvivl bliver samme offentlig bekjendt. Det glæder mig, at Mængden i Dannemark ønsker vores mageløse Prinds og hans haabefulde Søn alt Godt, og jeg ønsker, at de ogsaa en Gang d e r maatte komme til at kalde ham d e r e s Prinds. Om Boye beholder sin Post, er vel ei afgjort, Skade, at man ikke strax vidste, at han var Pasquillant og Candidat paa samme Tiid; det er en Niddings Fremfærd. Det forekommer mig, som Stykket imod Strøm maae

være skrevet af det Laurv. Grevsk. forrige Bergmester [1]), han og Knoph vare Søgende, og De veed, at den første er bekjendt for sin Malice.

Jo Walmark er Autor for Erindringen mod B., hvilken denne sidste besvarede paa en yderst uværdig Maade; men desværre er vort Publicum og Demagogerne, der inspirere Aanden, ei fornøiet, naar Invectiver ikke afløse Plumpheder, først da raabes Bravo, og først da findes flittige Læsere. Nu faaer De snart noget at høre om Armeens nye Organisation. Om Rangforordningen har jeg intet hørt.

At De ikke vil hildse paa Eidsvold-Helten og Krigs-Poltronen, finder jeg ganske rigtig, jeg kunde ei heller beqvemme mig til at hildse paa ham, men maaskee kunde faae Lyst til af psychologiske Grunde at betragte denne Castrat.

Collett reiser herfra den 2den May, Treschow synes at trives meget vel, men det forekommer mig, at han bliver gammel; i det Hele lever vore Statsraader, efter min Formeening, ingenlunde Standsmæssig. Vores Excellence lever som sædvanligen og er almindelig afholdt, det vorder vanskelig en Gang at erstatte ham.

Tak gode Ven for Deres Godhed at ville see mig blandt Forfatterne, men tillad, at jeg ei opfylder Deres Ønske, det er altfor ubetydeligt, hvad jeg endnu har skrevet; maaskee, at der en Gang kommer større og bedre Producter, lad det derfor beroe til den Tid; jeg har begyndt paa Adskilligt.

Om Bergens Bispe-Sæde høres intet. Siden jeg kom hertil, har jeg intet hørt om vort Bankvæsen, jeg maatte betale 800 Sølv-Sp., forinden jeg reiste. Jeg er saa glad, naar jeg intet hører tale om Penge, og Gud skee Lov, at jeg kan hugge mig igjennem; jeg erindrer ei, om jeg har meldt Dem, at jeg afslog et Laan fra Kronprindsen, som blev mig tilbudet i Xb. Maaned f. A. Det er skrækkeligt, hvilket Overhæng denne ædle Fyrste har, og det forekommer mig at være noget hæderligt at kunne viise, at man ei vil misbruge hans Naade og Godhed. Han har taget særdeles naadigen imod mig, i denne Uge har jeg været tilsagt til Taffels 2 Gange, og paa Søndag skal jeg atter did; han har hver Gang talt med mig, og jeg har været der til $9^1/_2$ om Aftenen; man kan ei andet end glæde sig over at

[1]) Bergraad Petersen

komme til ham og tale med ham, og jeg veed, at De ei antager min Beretning som et dumt Pralerie.

Hos Statsraad Mørner kommer jeg ofte og ligeledes til vores første agtværdige og ærværdige Statholder. Jeg haaber, at vi sees i Norge; jeg har ei bestemt min Afreise, og De kan gjerne skrive til mig indtil medio May; skulde jeg være reist, da kommer Brevet til Norge. . . . . .

Glæd mig snart med nogle Efterretninger, og jeg haaber, at vi skal have Leilighed at samles ofte i Norge, men ei paa Storthingets Cathedral Skole.

Deres hengivne

Mariboe.

Fra den gamle Baron Hermelin kan jeg hilse.

Strømsøe d. 3 December 1817.

Højstærede!

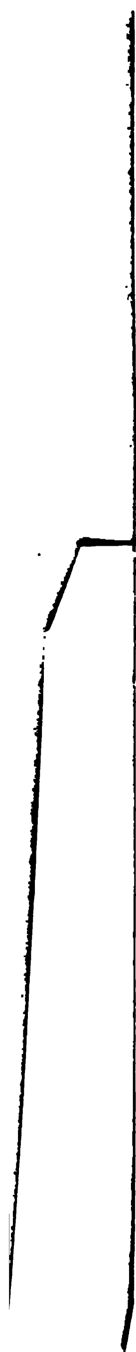
Det havde været min Agt, som det var min Skyldighed, for lang Tid siden at skrive Dem til og takke Dem for alle de Tjenester og al den Godhed, som De viste mig under mit Ophold i Kjøbenhavn. . . . . Ingen kunne med større Grund gjøre Fordring derpaa end De, som har taget saa levende Andeel i mit Vel og vist mig saa betydelige Tjenester, at Mindet deraf altid maa ledsages af min varmeste Taknemmelighed og blive mig uudsletteligt.

Ganske pludselig kom jeg til at reise fra Kjøbenhavn og saa hovedkuls, at jeg ikke fik Tid til at tage Afsked med Dem eller nogen af mine Venner der, som jeg havde ønsket. . . . . . Uagtet jeg kun reiste med en almindelig svensk Baad, gjorde jeg dog en baade hurtig og behagelig Reise hertil Staden, hvor jeg forefandt Skolen alt sat i Gang ved Doktor Münster. Jeg troede, jeg maatte være denne Mand velkommen, fordi jeg fritog ham for en Forretning, som var hans egentlige Fag uvedkommende, men til min Forundring fandt jeg det Modsatte. Han vilde maaskee for at hæve sin i andre Henseender sunkne Andseelse vedblive og dele Bestyrelsen med mig, og da jeg snart erfarede, at han var uden Kundskaber i det Hele og uden

al Methodik især og derfor havde mangehaande urimelige Projekter, saa maatte jeg, ifald det ellers skulle gaae godt, rive mig løs ifra ham Uagtet jeg gjorde dette med al muelig Lempe, saa fik han dog derover meget mod mig og søger, hvor han kan, at skade den herværende Skoleanstalt. Ham selv bryder jeg mig kun lidet om, men han har faaet megen Indpas hos den herværende Amtmand Collett, som i det Hele vist er en brav Mand, men hos hvem Smiger og Opvartning synes at formaae meget, hvilket Münster da ikke lader mangle paa. Fra den Kandt mærker jeg især hans Modvirken. Megen Tak er jeg Statsraad Krohg og Biskop Bech skyldig saavel for andet, som ogsaa derfor, at de ogsaa virkede til at skaffe mig denne besværlige Mand af Halsen. Af Drammens Indvaanere har jeg ellers mødt megen Deeltagelse, og de har modtaget mig med den meest forekommende Høflighed. Især har Formanden baade i Rigdom og Kundskaber iblandt de drammensiske Kjøbmænd Hr. P. v. Cappelen vist mig baade Gjestfrihed og mange Tjenester. I en Bye, hvor man ikke er vant uden til Borger- og Almueskoler, i hvilken Underviisning drives overfladisk og løseligen, og hvor man ikke er vant til, at de Unge viser nogen Udholdenhed i Arbeide, er det ikke at undres over, at man der finder, vi Lærere fordre meget; men det, som forundrer mig, er, at Præsten Tybring, der dog skulle vise andre den rette Vej, træder frem med Opposition mod os Lærere desangaaende i Aviserne. De kan troe, det er ellers en egen Kirkehyrde. Hvad vi ellers her mangle, er et Skolebibliothek. Vi havde Haab om at faae Kongsbergs Skolebibliothek, og der var allerede udfærdiget en Ordre fra Regjeringen til Indvaanerne der paa Stedet at udlevere os det, men da jeg kom til Kongsberg i Andledning deraf, nedlagde Indvaanerne med Hr. Pastor Bonnevie i Spidsen en Protest derimod. Vi indsendte Protesten til Regjeringen og har siden derfra faaet Communikation om, at Udleverelsen skal udsættes indtil videre. Vi ere derved komne i en ikke ringe Forlegenhed, da her aldeles ingen Bøger ere, vi heller ikke selv har Raad til at anskaffe os nogle, og vi kun med Vanskelighed kan faae laant dem fra Christiania. Jeg lever ellers meget godt her i Drammen; men Mangel paa Bøger og en skrantende Helbred gjør mig Tilværelsen noget ubehagelig. Med min Collega den bekjendte Boye lever jeg dog i det Hele paa en ret venskabelig Fod og har, hvad hans Forretninger som Lærer angaaer, intet at udsætte

paa ham, men med Hensyn til hans Forhold mod enkelte af Byens Indvaanere falder min Dom anderledes ud. Længe troede jeg, at han var uden synderlige Kundskaber og uden noget Skribent-Kald fra Hovedets Side, blot ved sit Skriverie higede efter at udmærke sig og gjøre Opsigt. Ved nøjere Bekjendtskab med ham har jeg maattet forandre Mening. Han er unægteligen et Menneske med gode philologiske Kundskaber og et opvakt Hoved, som føler en indre Kraft til Ideeproduktion; men da den endnu ikke er modnet, saa træder den regelløs frem og frembringer ganske forunderlige Ting. Siden hans Andkomst hertil Drammen er dens Aviis næsten bleven et polemisk Blad, hvori han har indrykket baade store Fadaiser, hvorfor han dygtigen er bleven gjennemhæglet af sine Modstandere, og adskillige ret gode Ting. Jeg har næsten ikke kjendt nogen, som kan frembringe saa uligeartede Produkter, som han. Det værste er, at han ved sine skriftlige personlige Angreb gjør sig saa forhadt af adskillige, og jeg befrygter alene, at da han jo er kommen her i Andledning af Skolen, at de Angrebne skal lade noget af det Had, de bær til ham, retournere paa Skolen. Han ligger nu i en saadan Andledning i Proces med Doktor Münster og i Kjevlerie med Amtmanden, og jeg er ret nysgjerrig efter at see, hvorledes det endelige Resultat vil blive. Bunden i ham er, som jeg troer, god; men han hører til det audax Japethi genus, som, naar han troer, han har ret, løber med Hovedet lige mod Væggen, og aldrig undersøger quid humeri ferre valeant. Hvad Videnskabeligheden ved Universitetet angaaer, da har den tabt og vil fremdeles tabe meget ved Adskillelsen fra Danmark, endskjøndt dette ikke ligger saameget i den egentlige Adskillelse, som Personalet, der formedelst Adskillelsen er bleven besat med Bigotterie, eller, hvilket er det samme, Grundtvigianisme, fordærver Alt. Med Professor Sverdrup, min fordums Lærer, har jeg talt adskillige Gange. Han lagde ret an paa at nedrive alle de danske Videnskabsmænd, og naar jeg undtager Etatsraad Kall, kunne jeg ikke nævne ham nogen, som han vilde andsee for lærd Om begge Ørstederne, P. E. Müller, Thorlacius talte han kun med liden Roes, saa at man kan see, hvilke Karle der er ved det norske Universitet, som kan oversee Folk, hvilke de Tyske, der dog ikke pleier andsees for Sinker i Literaturens Rige, ikke tale om uden med Høiagtelse.

Denne Mand, om hvem man maa beklage, at han andvender det ham af Naturen forundte store Pund til med Spisfindighed at forsvare Paradoxer, besætter nu, som De veed, ikke mindre end 3 Lærestole, blandt andre den philosophiske, paa hvilken han ved Forelæsningernes Begyndelse skal have erklæret, at Grundtvig var den eneste Philosoph, som havde seet klart her i Norden. Hersleb, Stenersen og Consorter understytter ham ivrigen i denne hans Lære. Da jeg lod Hersleb spørge, hvilken Lærebog i Religionen man skulde bruge her ved Skolen, svarede han: Luthers Cathekismus som den bedste af alle forhenværende Lærebøger. Stenersens Forelæsninger, som jeg hører med Forundring, at saamange af Christ. Indvaanere strømme til, har jeg engang bivaanet, og mig svagsynede syntes de at indeholde en Fornegtelse af al historisk Critik. Jeg har hørt adskillige Taler i Christ., saavel af Professor Hersleb ved Universitetet, som fra Prædikestolene, som alle løb ud paa et og det samme, nemlig fromt Snak om Menneskets Udueligheḋ til det Gode og om den Helligaands og Skriftens underfulde Indvirkning paa det, uden al Orden og Disposition. Ved at høre dem skulde man troe, at man var sat tilbage fra det 19 i det 17 Aarhundrede, og sandeligen, for at præke saaledes behøvede Præsterne kun at lære Brochmanns Huuspostil udenad. Provsten Munch, som sandelig er en meget indsigtsfuld Mand og liberal Theolog, vil mellem saadanne Folk, som betragter ham som en Kjetter, faae en haard Dyst at staae. Neppe troer jeg, han med alle sine Talenter vil udrette stort, da Overtroens Smitte har trængt saa dybt ind, at ikkuns dens engang i Tiden synlige skadelige Følger vil kunne raade Bod derpaa. Kommer det an paa at gjøre Reformer, da vise disse Viismænd ret deres Klogskab. Derpaa har de Herrer Sverdrup, Hersleb og Steenbloch nyligen givet et Exempel, idet de har udkastet en Skoleforordning, hvorefter Disciplene formedelst Læsningen af de mange Autores, som deri vare foreskrevne, i det mindste maatte sidde i Skolen i 10 á 12 Aar og det i saa dyre Sider, som nærværende i Norge. Vel er denne i Lovcommissionen bleven modificeret og formildet; imidlertid har man dog beholdt den Forandring, at der skulle være en Lærer for hver enkelt Classe, ved hvilken Indretnings Ophævelse den nyere Skoleforordning i Danmark har indlagt sig store Fortjenester, og som overalt og især her, hvor Mangel paa duelige Studentere er saa følelig, vil være skadelig.

DEN NORSKE HISTORISKE FORENING

1872.

Foreningens Vedtægter

(efter Beslutning i Generalforsamling den 22de December 1869).

§ 1. Den norske historiske Forenings Formaal er gjennem Udgivelse og Understøttelse af Skrifter at fremme historisk Studium og Kundskab nærmest med Hensyn til Fædrelandet og dets Litteratur.

§ 2. Foreningen udgiver et Tidsskrift for historisk Videnskabelighed, hvori optages ikke blot egentlige historiske Fremstillinger, men ogsaa Arbeider henhørende til den nordiske Sprog- og Oldtidsvidenskab samt ethnographiske, topographiske eller statistiske Skildringer af Landet og Folket. Ved Siden heraf kan særskilt udgives større historiske Arbeider. Forsaavidt Foreningens Midler tillade det, virker den ogsaa ved Udgivelse af ældre Skrifter, der have litterær og historisk Interesse.

§ 3. Ordentligt Medlem af Foreningen er Enhver, som anmelder sig for Bestyrelsen og erlægger til Foreningens Kasse et Bidrag af 1 Spdlr. aarlig eller 15 Spdlr. een Gang for alle. Bestyrelsen kan indbyde overordentlige eller Æresmedlemmer, som ikke erlægge Kontingent. Medlemmerne erholde alle af Foreningen udgivne Skrifter.

§ 4. Foreningens Anliggender varetages af en Bestyrelse af fem Medlemmer, som i Tilfælde af Vakance supplere sig selv indtil næste Generalforsamling. Aarlig udtræder vexelvis de to eller tre ældste Bestyrelsesmedlemmer; forsaavidt flere Medlemmer have fungeret i lige lang Tid, afgjør Lodtrækning, hvem der skal udtræde. Bestyrelsen samles paa Formandens Indbydelse saa ofte, som et af dens Medlemmer forlanger det.

§ 5. En af Bestyrelsen antaget Kasserer aflægger aarligt Regnskab, som, efterat være revideret af dertil valgte Revisorer, fremlægges for den næste ordentlige Generalforsamling.

§ 6. I Begyndelsen af Aaret holdes i Christiania efter offentlig Indbydelse fra Bestyrelsen en Generalforsamling. I denne vælges Medlemmer af Bestyrelsen og to Revisorer, afgives Beretning om Foreningens Virksomhed og Fremgang, fremlægges det foregaaende Aars Regnskab og forhandles forøvrigt alle de Gjenstande, Foreningen vedkommende, som af Bestyrelsen eller noget andet af Foreningens Medlemmer maatte bringes under Diskussion. Bestyrelsen kan ogsaa sammenkalde overordentlige Generalforsamlinger, naar den finder Saadant hensigtsmæssigt.

§ 7. Forandringer i disse Vedtægter kunne alene ske i Foreningens ordentlige Generalforsamling. Forslag til saadanne Forandringer maa fremsættes saa betimelig, at de af Bestyrelsen kunne kundgjøres 1 Maaned forinden Mødet. For at give Beslutninger, som forandre Vedtægterne, Gyldighed, maa mindst 20 Medlemmer være tilstede.

§ 8. Foreningen træder i Virksomhed fra 1ste Januar 1870.

Generalforsamling den 31te August 1872.

Efter at have forklaret Grunden til, at Generalforsamlingen denne Gang blev afholdt saa sent, oplæste Formanden, Rigsarchivar Birkeland, Beretningen om Foreningens Stilling og Virksomhed i det forløbne Aar, der var saalydende:

„Foreningen har fortsat Udgivelsen af det historiske Tidsskrift, hvoraf 1ste Binds 4de Hefte og 2det Binds 1ste Hefte er udkommet i 1871, afsluttet Udgivelsen af J. H. Vogts Optegnelser om sit Liv og sin Embedsvirksomhed 1784—1846, som man har seet sig istand til at ledsage med et lithographeret Portræt af Forfatteren, og paabegyndt Udgivelsen af et Skrift af Kand. mag. Y. Nielsen om den norske Kansler Jens Bjelke, der nærmest maa betragtes og af Forfatteren er betegnet som et Bidrag til Norges indre Historie i den første Halvdel af det syttende Aarhundrede. Trykningen af det sidstnævnte Arbeide, der har Karakteren af en aktmæssig Fremstilling og er af større Omfang — det antages at ville udgjøre omtrent 25 Ark — er

bleven fremmet ved Tilskud af Videnskabs-Selskabet i Throndhjem (70 Spd.) og af Fondet for historiske Kildeskrifters Udgivelse og Bearbeidelse (100 Spd.). De til Foreningens Medlemmer i Aarets Løb omdelte Skrifter have udgjort 38½ Ark, hvilket er 5—6 Ark mere end i 1870

Udgifterne have i 1871 udgjort:

Honorarer	320 Spd.	90	ß
Trykning og Papir	541 —	32½	-
J. H. Vogts Portræt	39 —	54	-
Heftning og Indbinding	35 —	8	-
Avertissementer	7 —	52	-
Ombringelse og Inkassation for 420 Medlemmer i Christiania	18 —	30	-
Porto af Exemplarer, som med Posten tilstilles udenbys Medlemmer	40 —	56	-
Provision til Foreningens Kommissionærer . . .	58 —	6	-
Expedition, Kasse-, Regnskabs- og Oplagshold . .	96 —	50	-
Diverse Udgifter	5 —	27	-
Tilsammen	1162 Spd.	45½	ß.

Restancerne udgjorde ved Aarets Begyndelse 192 Spd. 60 Sk. og ved Slutningen 330 Spd., Kassebeholdningen resp. 21 Spd. 112 Sk. og 12 Spd. 20½ Sk.

Antallet af Foreningens Medlemmer har i 1871 været 1225, hvoraf 50 udenfor Landet. I det sidste Tal indbefattes 24, som tillige ere Medlemmer af den danske historiske Forening og kun erlægge halv Kontingent. I 1870 havde Foreningen 1180 Medlemmer, hvoraf 28 udenfor Landet.

Det Foreningen tilhørende Legat, der ifølge Korpslæge J. Vogts Bestemmelse er dannet ved Honoraret for J. H. Vogts Optegnelser og skal forøges ved hvad der siden maatte indkomme ved Salg af dette Værk gjennem Boghandelen, udgjør for Tiden 266 Spd. 29 Sk. Over Renterne er hidtil ingen Disposition truffet.

Den med Dansk historiske Forening afsluttede Overenskomst, hvorefter den ene Forenings Medlemmer kan erholde den andens Skrifter for halv Pris, har havt til Følge, at 37 af vor Forening har indmeldt sig i den danske. Af denne sidste vare, som anført, ved Regnskabets Opgjør 24 Medlemmer indtraadte i vor. At Antallet ikke er større

hidrører tildels derfra, at der i den senere Tid fra norsk Side ikke har kunnet skaffes ny indtrædende Medlemmer de i Foreningens første Aar udgivne Skrifter.

Af Bestyrelsens Medlemmer udtræde denne Gang undertegnede Bugge, Nicolaysen og Daae, i hvis Sted nyt Valg paa tre Medlemmer bliver at foretage.

Revisionen har under 11te Juli erklæret, at den Intet har at bemærke ved det af Foreningens Kasserer Hr. P. T. Malling aflagte Regnskab for 1871, og Bestyrelsen foreslaar derfor, at der meddeles ham Kvittering for samme.

Christiania den 31te August 1871.

M. Birkeland. O. Rygh. Sophus Bugge. L. Daae."

I Henhold til Revisionens Indstilling meddeltes Kassereren Hr. P. T. Malling Kvittering for Regnskabet for 1871.

Formanden opfordrede de Tilstedeværende til at ytre sig i Anledning af Foreningens Virksomhed og Forhold. Ingen forlangte Ordet.

Derefter foretoges Valg. Til Medlemmer af Bestyrelsen valgtes: Professor S. Bugge (12 St.), Universitets-Bibliothekar L. Daae (11 St.) og Antikvar Nicolaysen (9 St.). Til Revisorer valgtes: Kand. jur. Th. Boeck (11 St.) og Archiv-Assistent, Kand. jur. O. G. Lundh (9 St.).

Bestyrelse.

Rigsarchivar M. Birkeland (Formand).
Professor O. Rygh.
Professor S. Bugge.
Universitets-Bibliothekar L. Daae.
Antikvar N. Nicolaysen (Sekretær).

Revision.

Kand. jur. Th. Boeck.
Archiv-Assistent, Kand. jur. O. G. Lundh.

Kasserer.

Hr. P. T. Malling.

Medlemmer.*)

Hs. Maj. Kong Carl.

Aabel, A., Distriktslæge. Førde.
Aagaard, A., Konsul. Tromsø.
Aagaard, N., Kand. jur. Hammerfest.
Aagaard, Y., Kand. real. Kristiania.
Aall, D. M., Kand. jur. Arendal.
Aall, J. C., Amtmand. Porsgrund.
Aall, Jacob, Jernverksejer. Egelands Verk.
Aall, Jørgen, Jernverksejer. Nes Verk.
Aall, Th., Bureauchef. Kristiania.
*Aalborgs Stiftsbibliothek.
Aamot, H. N. C., Sagfører. Ekersund.
Aarestrup, Hanne, Frøken. Bergen.
Aarflot, J., Handelsborger. Aalesund.
Aarflot, M., Gaardbruger. Ekset.
Aars, J., Skolebestyrer. Kristiania.
Aas, Pharmaceut. Bodø.
Aas, Joh., Handelsmand. Hemnes.
Aas, P. N., Kand. jur. Kristiania.
Aasen, J., Stipendiat. Kristiania.
*Adeler, Baron, Allingegaard ved Silkeborg.
*Adler, D. B., Grosserer. Kjøbenhavn.
Aftenbladet. Kristiania.
Aga, J., Gaardbruger. Ullensvang.
Albrechtson, E. A., Højesterets-Advokat. Kristianssund.
Album, M., Overlærer. Drammen.
Alstrup, N., Sogneprest. Namsos.
Amble, O., Sagfører. Vivelstad, Helgeland.
Andersen, J., Bogtrykker. Stenkjær.
Andersen, J., Sagfører. Kongsvinger.
Andersen, L., Kjøbmand. Moss.
Andersen, Osc., Kand. jur. Fredrikshald.
Andersen, Ove, Kand. jur. Arendal.
Andersen, S. C., Konsul. Kristiania.
Andresen, A. M., Lensmand. Lærdal.
Andresen, C. W., Højesterets-Assessor. Kristiania.
Andvord, R., Kjøbmand. Kristiania.
Angell, C., Toldkasserer. Fredrikshald.
Angell, J. M. L., Kaptejn. Lyster.
Anker, B. O., fhv. Sorenskriver. Kristiania.
Anker, C. J., Premierløjtnant. Kristiania.
Anker, Chr., Grosserer. Fredrikshald.
Anker, H., Skolebestyrer. Sagatun ved Hamar.
Arbo, C., Kompagnikirurg. Stockholm.
Arendals Haandverkerforening.
Arenfeldt, C., Skolebestyrer. Kristianssand.
Arentz, D., Toldinspektør. Laurvik.
Arentz, G. M., Sagfører. Hadsel.
Arentz, H., Protokolsekretær ved Højesteret. Kristiania.
Arentz, N. P., Adjunkt. Throndhjem.
Arneberg, Chr., Justitiarius ved Byretten. Kristiania.
Arnesen, M., Adjunkt. Fredrikshald.
Arnet, R. R., Provst. Vedø.
Arntsen, J., Kirkesanger. Bindalen.

*) De med * betegnede ere tillige Medlemmer af den danske historiske Forening.

Arntzen, C., Justitiarius ved Stifts-overretten. Kristiania.

Arup, Th., Bureauchef. Kristiania.

Asbjørnsen, P. Chr., Forstmester. Kristiania.

Aschehoug, N. D., Byfoged. Laurvik.

Aschehoug, Th. H., Professor. Kristiania.

Aschehoug, W. H., Toldkasserer. Kristiania.

Aschjem, H. J., Gaardbruger. Laurdal.

Astrup, M. H., Kjøbmand. Kristianssund.

Athenæum, Læseselskab i Kjøbenhavn.

Athenæum, Læseselskab i Kristiania.

Aubert, J. L., Premierløjtnant. Ekersund.

Aubert, L. M. B., Professor. Kristiania.

Aubert, V. A., Kand. mag. Kristiania.

Augustinussen, Joh., Kirkesanger. Nesne, Helgeland.

*Bache, N., Kand. jur. Kjøbenhavn.

Bachke, A. S., Kand. min., Direktør. Ytterøen.

Bachke, O. A., Overrets-Assessor. Kristiania.

Backer, Andr. Christiania.

Backer, Z., Kand. jur. Drammen.

Bagger, H., Redaktør. Skien.

Balchen, A., Sogneprest. Sarpsborg.

Balchen, F., Bestyrer af Kristiania Døvstumme-Institut.

Balchen, L., Kjøbmand. Kristiania.

Bang, A. C., Kateket. Tromsø.

Bang, C., Handelsfuldmægtig. Moss.

Bang, H. R., Raadmand. Bergen.

*Bang, T. S., Justitsraad, Bankkasserer. Kjøbenhavn.

Barstad, J., Løjtnant. Kristiania.

Bassøe, P. F., Provst. Raade.

Baumann, N. H., Foged. Laurvik.

Bech, J. K. Stenkjær.

*Beck, Justitsraad, Godsejer. Taarnborg ved Korsør.

Beck, A., Overretssagfører. Fredrikstad.

Beer, J. H., kgl. Fuldmægtig. Kristiania.

Beer, M., Kand. jur. Kristiania.

Belshejm, J., Sogneprest. Bjelland.

Bendixen, B. E., Adjunkt. Kristianssund.

Bentzon, C., Løjtnant. Kristiania.

Berg, Claus, Handelsfuldmægtig. Throndhjem.

Berg, G., Skolelærer. Nesne, Helgeland.

Berg, J. P., Provst. Dybvaag.

Berg, M. Ø., Toldkasserer. Hammerfest.

Berg, O. M., Stud. jur. Kristiania.

Berg, S., kgl. Fuldmægtig. Kristiania.

Berge, O. C., Missionskasserer. Tromsø.

Bergens Garnisonsskoles Bibliothek.

Bergens Musæum.

Berger, J., Konsul. Hammerfest.

Bergh, Johan, Højesterets-Advokat. Throndhjem.

Bergh, Johs., Høiesterets-Advokat. Kristiania.

Bergh, Sverre, Løjtnant. Kristiania.

Bergström, Statsraad. Stockholm.

Berling, E. W., Bibliothekar. Lund.

Bernhoft, C., Løjtnant. Levanger.

Bernhoft, Th. C., Kateket. Porsgrund.

de Besche, J., kgl. Livmedikus. Kristiania.
Bessesen, B. T., Provst. Kvindhered.
Bessesen, H., Adjunkt. Kristianssand.
Beyer, M., Stiftsoverrets-Assessor. Bergen.
Bibliothek, det store kgl. Kjøbenhavn.
Birch, H. J., Sagfører. Moss.
Birch-Reichenwald, C., Sorenskriver. Kristiania.
Birch-Reichenwald, P., Højesterets-Advokat. Kristiania.
Birkeland, J., Raadstueskriver. Bergen.
Birkeland, M., Rigsarkivar. Kristiania.
Birkeland, P. H., Biskop. Bergen.
Bjørnsgaard, P. Chr., Telegrafstations-Bestyrer. Østerrisør.
Bjørnson, P., Kand. jur., Toldbetjent. Kristiania.
Bjørnstad, A. Th., Kand. theol. Langesund.
Bjørnvall, A., Stud. filol. Fredrikshald.
Blagstad, Johan, Handelsmand. Throndhjem.
Blehr, A., Løjtnant. Aalesund.
Blehr, J., Kjøbmand. Aalesund.
Blehr, O., Kand. jur. Nordfjord.
Blehr, Th., Kand. jur., Redaktør. Bergen.
Blich, C. J., Høiesterets-Assessor. Kristiania.
Blichfeldt, Chr., Toldkasserer. Drammen.
Blichfeldt, Robt., Apotheker. Mandal.
Blix, E., Kand. theol. Kristiania.
Bloch, P., Foged. Fredrikshald.
Blom, H., Rektor. Fredrikshald.
Blom, H. J., Provst. Melhus.
Blom, J. G., Missionslærer. Hamar.
Blytt, A., Konservator. Kristiania.
Blytt, P., Mægler. Bergen.
Blytt, P. A. Kristiania.
Boeck, A., Universitets-Stipendiat. Kristiania.
Boeck, C., Professor. Kristiania.
Boeck, H., Læge. Kristiania.
Boeck, Th., Kand. jur. Kristiania.
Bonnevie, J., Stiftamtmand. Kristianssand.
Bonnevie, N., Amtmand. Arendal.
Borch, K., Overlærer. Stavanger.
Borgen, A. E. Drammen.
Borgen, F., Høiesterets-Advokat. Kristiania.
Borgen, H. P., Grosserer. Kristiania.
*Bornemann, J. A., Professor. Kjøbenhavn.
Boye, N. E., Sagfører. Bodø.
Boyesen, E., Kasserer. Borregaard.
Brager, H., Postbetjent. Kristiania.
Brandt, Fr., Professor. Kristiania.
Brandt, O., Kirkesanger. Vestre Slidre.
Brecke, H., Kand. jur. Molde.
Bredahl, P. E., Sagfører. Moss.
Breien, J., kgl. Fuldmægtig. Kristiania.
*Bricka, C. F., Kand. mag. Kjøbenhavn.
Brinch, Chr., Værftsejer. Kristiania.
Brinchmann, L., Sogneprest. Hemnes.
Broch, B., Kjøbmand. Drammen.
Broch, S., Expeditions-Sekretær. Kristiania.
Brock, Alb., Kand. mag. Kristiania.
Brock, Andr. M., Kand. filos. Kristiania.
Brodtkorb, E., Proprietær. Thjøttø.

Chrystie, N., Skattefoged. Throndhjem.

Clason, R. M., Distriktslæge. Lyngen.

*Cold, Dr. med., Distriktslæge. Frederiksverk. Danmark.

Coldevin, Isach, Proprietær. Dønnes, Helgeland.

Collett, Alf, Kand. jur. Kristiania.

*Collett, J., Amtmand. Kristiania.

Collett, W., Kand. jur. Kristiania.

Conradi, A., Kand. jur., Konsulat-Sekretær. London.

Coucheron, P., Skoledirektør. Bergen.

Daa, L. Kr., Professor. Kristiania.

Daae, H. W., Udskiftningsformand. Ørskoug.

*Daae, L., Foged. Ørskoug.

*Daae, L., Universitets-Bibliothekar. Kristiania.

Daentzell, Th., Farmaceut. Kristiania.

Dahl, G., Kand. theol. Moss.

Dahl, J. V. Gedde, pers. Kapellan. Støren.

Dahl, Johan, Distriktslæge. Ejd, Søndhordland.

Dahl, K., Kateket. Hammerfest.

Dahl, O.. Landskabsmaler. Kristiania.

Dahl, O. M., Sorenskriver. Stordøen.

Dahl, W. S., Højesterets-Advokat. Vestnes.

*Dahl, T. C., Kammerherre. Mosgaard ved Aarhus.

Dahle, M. K., Handelsbetjent. Aalesund.

*Dahlenborg, K., Overlærer. Aalborg.

*Dahlerup, C. G., Sogneprest. Laaland.

*Dahll, L. Chr., Oberstløjtnant. Stockholm.

Dahll, T., Bergmester. Kragerø.

Dahm, E., Læge. Kristianssand.

Danchertsen, J., Distriktslæge. Tromsø.

Danielssen, D. C., Overlæge. Bergen.

Dass, M. B., Vagtmester. Sannesøen.

Debes, J. L., fhv. Sogneprest. Kristiania.

Dedekam, A., Agent. Mandal.

Dehli, B., Løjtnant. Kristiania.

Dekke, R., Frue. Bergen.

Devold, O. E., Kjøbmand. Aalesund.

Dietrichson, H., Postmester. Skien.

Dietrichson, N. G., Kand. jur. Kristiania.

Dircks, Chr., Bogtrykker. Moss.

Diriks, C. F., Fyrdirektør. Kristiania.

Dons, Henr., Agent. Kristiania.

Dons, L., Kasserer. Throndhjem.

Dop, Th. A., Sogneprest. Kristiania.

Dreyer, C. F., Kjøbmand. Tromsø.

Dreyer, Chr., Kjøbmand. Tromsø.

*Drolsum, Axel C., Bibliotheks-Amanuensis. Kristiania.

Due, F., Student, Telegrafist. Kristiania.

Dunker, G., Bureauchef. Kristiania.

Dümahüt, C., katholsk Prest. Tromsø.

Dyblie, J. H., Lensmand. Alten.

Dybwad, H., Bureauchef. Kristiania.

Dørum, J. M. Throndhjem.

Døsen, H. R., Landhandler. Lyster.

Ege, J., Overrets-Assessor. Bergen.
Egeberg, Peder C., Ritmester. Kristiania.
Egeberg, Westye, Grosserer. Kristiania.
Eide, S., Skibsreder. Arendal.
Ejds Lærerforening. Nordfjord.
*Elberling, E, Kand. mag. Kjøbenhavn.
Elieson, E., Kavalleri-Løjtnant. Kristiania.
Elligers, J., Kand. theol. Arendal.
Elster, F. C., Foged. Surendal.
Enge, N. N., Lensmand. Sande.
Engelsen, H. J., Sorenskriver. Stenkjær.
Enger, K. A., Politifuldmægtig. Kristiania.
Ennis, Nicolas. Throndhjem.
Erichsen, H. N., Kand theol. Kristiania.
Erichsen, W., Byrets - Assessor. Kristiania.
*Eriksen, A. E., Kand. mag. Kristiania.
Eriksen, J. A., Stud. filol. Kristiania.
Eriksen, Julius, Kontorist. Throndhjem.
Eriksen, R., Kand. jur. Kristiania.

Fabritius, H., Overretssagfører. Ullensaker.
Fabritius, W. C., Bogtrykker. Kristiania.
Falch, J. W., Kjøbmand. Laurvik.
Falck, F. E., Lensmand. Solvorn i Sogn.
Falck, Ths. S., Konsul. Stavanger.
Falkenberg, A., Kand. mag. Kristiania.
Falkenberg, B., Forligelseskommissær. Kristiania.
Falsen, C., Løjtnant. Kristiania.
Falsen, E. M., Sorenskriver. Bergen.
Falsen, J. C., Statsraad. Kristiania.
Fasting, Th., Student. Kristianssund.
Faye, G. S., Sogneprest. Høland.
Faye, J. S., Bankchef. Bergen.
Faye-Hansen, D., Byfoged. Drøbak.
Fearnley, H. E., Sogneprest. Ejdskog.
Fegth, W. A., Sogneprest. Alstadhaug.
Feyer, C., fhv. Sorenskriver. Ekersund.
*Fiedler, Konferentsraad, Justitiarius. Kjøbenhavn.
Finch, H. F., Kand. theol. Tønsberg.
Finckenhagen, O. J., Kjøbmand. Hammerfest.
Finne, H., Sagfører. Stavanger.
Finne, J., Kjøbmand. Throndhjem
Finne, P. N., Kjøbmand. Throndhjem.
Fischer, W., Postfuldmægtig. Kristiania.
Fjeldstad, F., Postbetjent. Kristiania.
Fleischer, A. J., Sogneprest. Gausdal.
Fleischer, J. N, Grosserer. Kristiania.
Fliflet, N., Overretssagfører. Hamar.
Floer, B., Handelsmand. Hasvik.
Floor, Ludv., Kjøbmand. Kristianssund.
Folkestad, H. O., Biskop. Hamar.
Foltmar, F. C., pers. Kapellan. Aamot.
*Forchhammer, J., Dr., Rektor. Aalborg.
Foss, Skolelærer. Kristianssand.
Fosse, H., Kirkesanger. Etne.
Fredriksen, Handelsfuldmægtig. Hadsel.

Fredriksstads Skoles Bibliothek.
Frich, St., Stud. filol. Ulefos.
*Fridericia, Stud. mag. Kjøbenhavn.
Friele, D. H., Kand. jur. Kristiania.
Friele, Henr., Mægler. Bergen.
Friis, J. A., Professor. Kristiania.
Friis, Joh., Rektor. Kristianssand.
Fritze's Bokhandel. Stockholm.
*Fritzner, J., Provst. Thjødling.
Frølich, C., Bureauchef. Kristiania.
Frølich, F. H., Bankchef. Kristiania.
Frølich, Th., Student. Kristiania.
Fürst, J. D., Foged. Skedsmo.
Fuglesang, Fuldmægtig. Kristiania.
Furu, O., Overretssagfører. Kristianssund.
Fyhn, Halfdan, Kand. jur. Kristiania.
Færden, O., Gaardbruger. Norderhaug.
Færden, V., Løjtnant. Kristiania.

Gabrielsen, G., Kjøbmand. Stavanger.
Gamborg, E., Politimester. Drammen.
Garben, Joh., Politifuldmægtig. Kristiania.
Geelmuyden, B., Ingeniør. Drammen.
Geelmuyden, J., Rektor. Bergen.
*Gellein, C. O., Fuldmægtig. Surendal.
*Gemzøe, Adjunkt. Randers.
Generalstabens Bibliothek. Kristiania.
Getz, B., Stud. jur. Kristiania.
Gihle, P., Gaardbruger. Ø. Thoten.
*Gjellerup, S., Kand. theol. Kjøbenhavn.
Gjerstad, Jac., Premierløjtnant. Fredriksstad.
Gjertsen, F., Skolebestyrer. Kristiania.
Gjessing, A., Adjunkt. Kristianssand.
Gjessing, A., Stud. filol. Kristiania.
Gjessing, K., Toldkasserer. Holmestrand.
Giæver, Johs., Kjøbmand. Tromsø.
Gjør, C., Sagfører. Stavanger.
Glückstad, A. M., Kasserer. Kristiania.
Glückstad, Chr., Sogneprest. Hiterdal.
Graff, H., Student, Kadet. Kristiania.
Graff, M., Stud. theol. Kongsberg.
Gram, E., Bankdirektør. Throndhjem.
Gram, L. P., Boghandler. Throndhjem.
Gram, W., Boghandler. Kristiania.
Gran, Chr., Konsul. Bergen.
Gran, Henrik. Laxevaag ved Bergen.
Gran, J., Skibsbygmester. Bergen.
Greve, H., res. Kapellan. Bergen.
Grimelund, A., Biskop. Throndhjem.
Grimelund, H., Gaardbruger. Aker.
Grimsgaard, C., Generalstabschef. Kristiania.
Groom, C. W., Kjøbmand. Stavanger.
Groth, Chr., Toldinspektør. Bergen.
Grung, L., Ingeniør. Kristianssand.
Grøner, Th., Student. Vik, ytre Sogn.
Grønvold, A., Kand. jur. Kristiania.
Grønvold, N. C., kgl. Fuldmægtig. Kristiania.
Gude, Ove, Kand. jur. Stavanger.
Gulbranson, C., Kand. jur., Grosserer. Kristiania.

Hansen, Th., Kjøbmand. Throndhjem.

Hansen, W. S., Stadshauptmand. Stavanger.

Hanssen, J., Kand. jur. Throndhjem.

Hansson, M. S., Højesterets-Advokat. Kristiania.

Hansteen, W., Provst. Mandal.

Harbitz, G. P., Sogneprest. Nøterø.

Hartmann, G., Adjunkt. Laurvik.

Hartmann, G. A., Kjøbmand. Throndhjem.

Hartvig, J., res. Kapellan. Laurvik.

Haslund, F. A., Skoledirektør. Kristiania.

Haslund, Karl, Skibsfører. Arendal.

Hassel, H. Chr., Grosserer. Kristiania.

Hauan, J., Lensmand. Hammerfest.

Hauff, T. B., Kjøbmand. Kristianssund.

Haug, H., Postbetjent. Kristiania.

Hauge, J., Telegrafstations-Bestyrer. Bergen.

Havig, C. M., Lensmand. Vefsen.

*Heffermehl, A. V., Sogneprest. Hisø.

Heffermehl, G. M., Provst. Aas.

Heffermehl, J. K., Højesterets-Advokat. Kristiania.

Heftye, J., Stud. jur. Kristiania.

Heiberg, Ant., Boghandler. Throndhjem.

Heiberg, C., Foged. Bodø.

*Heiberg, Edv. O., Bureauchef. Kristiania.

Heiberg, G. A., Sogneprest. Helleland.

Heiberg, H., kgl. Fuldmægtig. Kristiania.

Hejde, J. C., Kjøbmand. Farsund.

Heidenreich, C., Overretssagfører. Kongsvinger.

Heidenreich, J., Overretssagfører. Kristiania.

*Heise, A., Adjunkt. Viborg.

Hellesen, G. C., Grosserer. Drammen.

Helliesen, H., Statsraad. Kristiania.

*Helveg, L., Dr. fil., Pastor. Odense.

Henrichsen, C., Rektor. Aalesund.

Henrichsen, Chr., Agent. Throndhjem.

Henrichsen, O. E., Bankchef. Bergen.

Henriksen, J., Kjøbmand. Tromsø.

Herlufsholms Skolebibliothek. Danmark.

Hermansen, H. O., Landhandler. Tysnes.

Hertzberg, Ebbe, Kand. jur. Kristiania.

Hesselberg, M., Sagfører. Laurvik.

Hesselberg, N. O. Kristiania.

Heubsch, F., Bankbogholder. Fredrikshald.

Heyerdahl, A., Kjøbmand. Kristianssund.

Hille, A. M., res. Kapellan. Stange.

*Hiortdahl, Th., Professor. Kristiania.

Hjortdal, H., Postbetjent. Kristiania.

Hiorth, F. W., Overtoldbetjent. Sarpsborg.

Hiorth, K., Postfuldmægtig. Kristiania.

Hjorthøy, T. D., Bogtrykker. Arendal.

Hoell, H., Dampskibsfører. Fredrikshald.

Ihlen, Chr., Kaptejnløjtnant. Kristiania.
Ingjer, H., Brugsejer. Ljan ved Kristiania.
Ingstad, C., kgl. Fuldmægtig. Stockholm.
Irgens, H. H., Provst. Ullensvang.
Irgens, L. J., Læge. Kristiania.
Irgons, N., fhv. Statsraad. Kristiania.
Irgens, O., Skoleinspektør. Bergen.
Isaachsen, J., Kaptejn. Throndhjem.
Iversen, J. A., Brændevinshandler. Hammerfest.

Jacobsen, Fr., Grosserer. Fredriksstad.
Jacobsen, J., Grosserer. Fredriksstad.
Jahn, Chr., Tandlæge. Throndhjem.
Jansen, J. J., Kand. theol. Kristiania.
Janson, Kr., Kand. theol. Gausdal.
Jarmann, A., Postexpeditør. Kristiania.
Jarmann, E., Maskinist. Kristiania.
Jarmann, J. S., Verksbestyrer. Kristiania.
Jensen, Andr., Adjunkt. Arendal.
Jensen, C., Borgermester. Kristiania.
Jensen, L., Lærer. Drammen.
Jensen, L T., Handelsmand. Vefsen.
Jensen, P., Provst. Tromsøsundet.
Jenssen, Anton, Konsul. Throndhjem.
Jenssen, Hans, Kjøbmand. Throndhjem.
Jessen, P. N., Gaardbruger. Stod.
Johannesen, P. A., Dampskibs-Expeditør. Laurvik.
Johanssen, J. P., Kirkesanger. Mo, Helgeland.
Johnsen, Chr., Kjøbmand. Kristianssund.
Johnsen, Joh., Sagfører. Stavanger.
Johnsen, O., Farmaceut. Stavanger.
Johnsen, O., Seminarist. Arendal.
Johnson, C., Kopist. Kristiania.
Johnson, Gisle, Professor. Kristiania.
Juell, H. A., Overretssagfører. Kristiania.
Juliussen, C., Postfuldmægtig. Kristiania.
Jullum, O., fhv. Skolelærer. Kristianssund.
Jürgensen, Ad., Handelsmand. Vefsen.
*Jørgensen, A.D., Arkiv-Assistent. Kjøbenhavn.

Kahrs, Aug., Kjøbmand. Kristiania.
Kahrs, C., Distriktslæge. Ørskoug.
Kaiser, Christian. München.
*Kall, M., Postmester. Kjøbenhavn.
Kavli, Albert, Kontorist. Throndhjem.
Kavli, Wilh., Kontorist. Throndhjem.
Keyser, C., Skolebestyrer. Kristiania.
Keyser, F. W., fhv. Universitets-Bibliothekar. Kristiania.
Kildal, B., Kand. jur. Kristiania.
Kildal, D., Højesterets - Advokat. Kristiania.
Kildal, M. H., Sorenskriver. Ringsaker.
Kildal, P. W. W., Grosserer. Kristiania.
Kildal, Wessel, Student. Kristiania.
Killengreen, Chr., Kjøbmand. Tromsø.
Kittel, A. M., Stadsfysikus. Arendal.
Kjeldsberg, R., Kjøbmand. Throndhjem.

Kielland, A. C., Grosserer. Stavanger.
Kielland, F. H., Løjtnant. Throndhjem.
Kielland, J., Kand. theol. Kristiania.
Kielland, J. Z., Konsul. Stavanger.
Kjelsen, Chr., Kand. jur. Kristiania.
Kjelsen, Th., Overretssagfører. Kristiania.
Kjelstrup, V., Sogneprest. Lurø.
Kierschow, Chr., Stiftamtmand. Tromsø.
*Kierulf, A., Expeditions-Sekretær. Kristiania.
Kierulf, C., Bureauchef. Kristiania.
Kjerulf, C. T., Expeditionschef. Kristiania.
Kierulf, O. R., Statsminister. Stockholm.
Kiær, A., Bureauchef. Kristiania.
Kiær, Anders, Grosserer. Fredriksstad.
Kiær, F., Læge. Kristiania.
Klinge, J. A., Underfoged. Thronhjem.
Klingenberg, B. J., Løjtnant. Kristiania.
Klingenberg, Rich., Marineløjtnant. Tønsberg.
Klæbo, J., Student. Kristiania.
Klæstad, J., Løjtnant. Kristiania.
*Klubien, Højesterets-Advokat. Kjøbenhavn.
Knagenhjelm, L., Sagfører. Throndhjem.
Knap, C. R., Rektor. Tromsø.
Knap, H. C., kgl. Fuldmægtig. Kristiania.
Knap, N. J., Kand. mag. Laurvik.
Knap, R., Admiral. Kristiania.
Knivsberg, J. C., Kjøbmand. Stavanger.
Knudtzon, C. A., Ritmester. Throndhjem.
Knudtzon, C. L., Skibsmægler. Throndhjem.
Knudtzon, H. N., Konsul. Throndhjem.
Knudtzon, N. H., Konsul. Kristianssund.
Knutzen, S. S., Rektor. Drammen.
Koefod, H., Sagfører. Lærdal.
Koht, J., Apotheker. Tromsø.
Koht, P. S., Overlærer. Tromsø.
Kolbenstvedt, N., Udskiftningsformand. Suledal.
Kolderup, E., Løjtnant. Kristiania.
Kolderup, P., Kjøbmand. Bergen.
Konow, F., Kand. jur. Kristiani.
Konow, H., Kand. jur. Kristiania.
Koss, O., Kand. jur. Kristiania.
Krabbe, O., Handelsmand. Ørskoug.
Kraby, P., Gaardbruger. Østre Thoten.
Krafft, C., Fabrikant. Kristiania.
Krag, H., Kontorchef. Kristiania.
*Krarup, F., Arkiv-Assistent. Kjøbenhavn.
Krieger, A. F., Etatsraad. Kjøbenhavn.
Krigsskolens Bibliothek. Kristiania.
*Kringelbach, G., Arkiv-Assistent. Kjøbenhavn.
Kristensen, K., Sogneprest. Kristianssand.
Kristianssunds Læseselskab.

Krog, H., Sogneprest. Fane.
Krog, H., Stud. filol. Throndhjem.
*Krog, Pastor. Ramløse pr. Fredriksverk.
Krogh, I., Postfuldmægtig. Kristiania.
Krogh, J. C., Kand. jur. Kristiania.
Krogh, P., Postmester. Vadsø.
Krogness, J. R., Gaardbruger. Throndhjem.
Krohn, Hj., Student. Bergen.
Krohn, W., Konsul. Bergen.
Kungl. Bibliotheket i Stockholm.
*Kvindelige Læseforening. Kjøbenhavn.
Kyhn, Th., Kand. theol. Kristiania.

Lambrechts, M., Højesterets-Assessor. Kristiania.
Lammers, E., Løjtnant. Kongsberg.
Lammers, G. A., Kand. jur. Drammen.
Lammers, Thorv., Kand. jur. Stockholm.
Lampe, C. E., Sogneprest. Strandebarm.
Lampe, G., Stiftskapellan. Tromsø.
*Lampe, H. J., pers. Kapellan. Bergen.
Lampe, J. A., Farver. Bergen.
Lampe, J. F., Sogneprest. Bamble.
Lampe, R. E. M., Sogneprest. Lekø.
Landmark, J., Oberstløjtnant. Kongsberg.
Landstad, M. B., Sogneprest. Sandeherred.
Langberg, Malthe, Ingeniør. Stavanger.
*Lange, U. F., Rektor. Lillehammer.
Larsen, A., Kand. filos. Kjøbenhavn.
Larsen, A., Kand. jur. Kristiania.
Larsen, J., Student. Kristiania.
Larsen, L., Sagfører. Stenkjær.
Lassen, E., Sorenskriver. Lillesand.
Lassen, H., Redaktør. Kristiania.
Lassen, Jens, Uhrmager. Kristiania.
*Lassen, W., Bureauchef. Kristiania.
Leganger, H., fhv. Sorenskriver. Kristiania.
Lehmann, H., Expeditions-Sekretær. Kristiania.
Lehmkuhl, H. C., Kjøbmand. Bergen.
Lehmkuhl, Joachim, Kjøbmand. Bergen.
Lekve, O. T. Ulvik, Hardanger.
Lem, A., Kontorist. Solvorn i Sogn.
Leschly-Hansen, E., Politiadjutant. Kristiania.
Lie, Emil, Kand. jur. Mandal.
Lie, Georg, Kontorbetjent. Throndhjem.
Lie, J. A., Korpslæge. Kristiania.
Lie, John, Handelsfuldmægtig. Throndhjem.
Lied, F. M., Provst. Alten.
Lind, J. B., Politifuldmægtig. Kristiania.
Lindemann, H., Proprietær. Holleby ved Sarpsborg.
Linder, N., Lektor. Stockholm.
Linthoe, C., Bureauchef. Kristiania.
Logn, R., Apotheker. Moss.
Lorange, A. L., Kand. jur. Kristiania.
Lorck, F., Kjøbmand. Throndhjem.
Lorck, K., Kand. jur. Throndhjem.

Lossius, K., Kand. mag. Kristiania.
Lossius, R., Konsul. Kristianssund.
Lothe, A. J., Apotheker. Bergen.
Lous, K., Kand. jur. Kristiania.
Lund, Ant., Kjøbmand. Hammerfest.
Lund, Anton. Tromsø.
*Lund, C., Kand. mag. Kjøbenhavn.
Lund, C., Overtoldbetjent. Drammen.
Lund, Chr., Kand. jur. Kristiania.
Lund, J., Kand. mag. Drammen.
*Lund, J. C., Konferentsraad. Kjøbenhavn.
Lund, O., Overretssagfører. Hammerfest.
Lund, R., Mægler. Throndhjem.
*Lund, T., Dr. fil. Kjøbenhavn.
Lunde, J., Gaardbruger. Vaage.
*Lundgreen, H., Bankdirektør. Throndhjem.
*Lundgreen, M. H., Ritmester. Throndhjem.
Lundh, Otto Gr., Kand. jur., Arkiv-Assistent. Kristiania.
Lundh, S. H., Ingeniør. Kristiania.
Lyche, Hj., Stud. filol. Kristiania.
Lyng, Th., Bureauchef. Kristiania.
Lysholm, O. K., Kjøbmand. Throndhjem.
Løberg, Hj., Gaardbruger. Bergen.
Løken, E. M., Gaardbruger. Storejm i Nordfjord.
*Løkke, Jak., Overlærer. Kristiania.
Løvenskiold, O., Høiesterets-Assessor. Kristiania.
Løvland, J., Skolelærer. Kristianssand.

Mack, Vilh., Kjøbmand. Tromsø.
Major, H. E., Sorenskriver. Elverum.
Malling, M. V., Kand. jur. Kristiania.
Malling, P. T., Bogtrykker. Kristiania.
Malmstrøm, C. G., Professor. Stockholm.
*Mansa, Landinspektør. Nykjøbing p. M.
Manthey, A., Statsraad. Kristiania.
Manthey, A. W., Høiesterets-Assessor. Kristiania.
Mariboe, W. A., Overrets-Assessor. Kristiania.
Marstrander, H., pers. Kapellan. Brønø.
Martens, A., Reservelæge. Bergen.
Martens, D. B., Kjøbmand. Bergen.
Martens, W., Brigadelæge. Bergen.
Maschmann, H. H., Kand. jur. Kristiania.
Matheson, Chr., Kjøbmand. Throndhjem.
Mathiesen, A., kgl. Fuldmægtig. Kristiania.
Mathiesen, C. H., Overretssagfører. Bodø.
Mathiesen, Henr., Lærer. Throndhjem.
Maursund, A., Sagfører. Tromsø.
Mazar de la Garde, Etatsraad. Kjøbenhavn.
Megrund, P., Sogneprest. Loppen.
Meidell, S. B., Bureauchef. Kristiania.
Mejdell, T., Forstmester. Kristiania.
Meinerts, Fr., Student. Kristiania.
Meinich, H., Amtmand. Lillehammer.
Meisterlin, C., Kjøbmand. Throndhjem.

Meisterlin, V. M., Kjøbmand. Throndhjem.
Meldahl, G., Statsraad. Kristiania.
Melkild, H. O., Lærer. Øxendalsøren.
Mellbye, O., Bureauchef. Kristiania.
Meyer, A., Handelsmand. Melø.
Meyer, Thv., Grosserer. Kristiania.
Meyer, W. D., Sogneprest. Tysnes.
Michelet, C., Overretssagfører. Kristiania
Michelet, G., Kaptejn. Kristiania.
Michelsen, Fr., Stud. jur. Kristiania.
Michelsen, J., Handelsfuldmægtig. Kristiania.
Michelsen, J. A., Konsul. Bergen.
Middelthon, J., Overretssagfører. Kristiania.
Mikkelsen, R., Postbetjent. Kristiania.
Moe, B. Chr., Kontorist. Throndhjem.
Moe, O. P., Stud. med. Kristiania.
Moe, O. P. Throndhjem.
Moe, Th. M., Skibsmægler. Throndhjem.
Moe, Theod., Kjøbmand. Throndhjem.
Mohn, A. H., Kand. jur. Kristiania.
Mohn, G., Stud. filol. Kristiania.
Mohr, A., Kand. jur. Kristiania.
Mohr, Udskiftningsformand. Hadsel.
Monrad, M. J., Professor. Kristiania.
Monsen, M. G., Kjøbmand. Stavanger.
Mortensen, M., Gaardbruger. Lille-Elvdalen.
***Moth**, L., Overlærer. Sorø.
Motzfeldt, C., Stiftamtmand. Throndhjem.
Motzfeldt, K., fhv. Statsraad. Horten.
***Mourier**, C. F. E., Højesterets-Justitiarius. Kjøbenhavn.
Muldskridal, E., Seminarist. Aalesund.
Munch, A., Professor. Kristiania.
Munch, A. J., Student. Kristiania.
Munch, E. S., Sogneprest. Kragerø.
Munthe, G., Kaptejn. Solvorn i Sogn.
Muus, N. Stenkjær.
Müller, C., Rektor. Throndhjem.
Müller, E. C., Kaptejn. Skogn.
Müller, W. J., Distriktslæge. Lesje.
Münster, T. G., Provst. Laurvik.
Myhre, J. H., Foged. Søndre Østerdalen.
***Møller**, Bolette, Frøken. Kristiania.
Møller, C. L., Kand. theol. Throndhjem.
Møller, H., Konsul. Porsgrund.
Møller, H. K., Sagfører. Nesne, Helgeland.
Møller, Nicolai. Porsgrund.
Møller, T. Chr., Stud. theol. Kristiania.
Mørch, E., Byfoged. Sarpsborg.

Nannestad, Chr., Sogneprest. Mo, Helgeland.
Nannestad, M. B., Sorenskriver. Drøbak.
Natvig, J. C., Stud. jur. Kristiania.
Neergaard, A. E., Sagfører. Vadsø.
Nergaard, O., Sorenskriver. Bodø.
Neumann, W., Ingeniør. Bergen.

Nicolaysen, E., Skolebestyrer. Sarpsborg.
Nicolaysen, J., Professor. Kristiania.
Nicolaysen, N., Antikvar. Kristiania.
Nicolaysen, P., Kand. jur., Grosserer. Kristiania.
Nicoll, Joh., Kand. jur. Kristiania.
Nielsen, C. T., Telegraf-Direktør. Kristiania.
Nielsen, Chr., Handelsmand. Hemnes.
Nielsen, D., Handelsmand. Alten.
Nielsen, Ludvig, Kand. jur. Vaage, Gudbrandsdalen.
*Nielsen, O., Dr. fil., Arkivar. Kjøbenhavn.
Nielsen, O., Kirkesanger. Strømsnesset, Molde.
Nielsen, W., Sorenskriver. Kragerø.
Nielsen, Yngvar, Kand. mag., Arkiv-Assistent. Kristiania.
Nilsen, C., Toldinspektør. Hammerfest.
Nilsen, Karl, Kand. jur. Kristiania.
Nilsen, P. C., Foged. Tromsø.
Nilsen, Thorleif, Gaardbruger. Aasnes, Dverberg.
Nilssen, Claudius, Kjøbmand. Throndhjem.
Nilssen, Maur., Stud. filol. Throndhjem.
Nissen, A. Chr., Bankkasserer. Kristiania.
Nissen, C., Lærer. Drammen.
Nissen, R. Tønder, Professor. Kristiania.
Nissen, W., Handelsborger. Kristiania.
Nitter, Joh., Kand. theol. Dale, Søndfjord.
Norderhoug, H., Gaardbruger. Løjten.
Nordvi, A. G., Handelsmand. Mortensnes.
Normann, N., Kand. jur. Kristiania.
Nygaard, M., Adjunkt. Kristianssand.
Nygaard, Pastor. Blidstrup, Danmark.
Nyqvist, O., Kaptejn. Kristiania
Næsdahl, Aug., Lærer. Mandal.
Næss, Dampskibsfører. Alstadhaug.
Næss, Ludolf, Kjøbmand. Bergen.

Oftedahl, T. N., Foged. Kongsvinger.
Ohlsen, C., Ingeniør. Kristiania.
Ohlsen, Hjalmar, Kand. jur. Kristiania.
Olafsen, E., Kontorist. Kristiania.
Olrog, C. C., Toldinspektør. Kristianssand.
*Olsen, Kancelliraad, Prokurator. Kjøbenhavn.
Olsen, A., Landbrugsskole-Bestyrer. Mo, Førde.
Olsen, Aug., Løjtnant. Kristiania.
Olsen, H., Foged. Stavanger.
*Olsen, H., Kaptejn. Throndhjem.
Olsen, H. A. H., Overretssagfører. Vaage, Gudbrandsdalen.
Olsen, J. W., kgl. Fuldmægtig. Kristiania.
Olsen, Jac., Stud. theol. Bergen.
Olsen, K., Proviantskriver. Røros.
Olsen, K., Sagfører. Sogndal i Sogn.
Olsen, Martin. Stavanger.
Olsen, O., Lensmand. Rødø.
Olsen, O. T., Kand. theol. Kristiania.
Olsen, Olaf, Seminarist. Aalesund.

Olsen, Olaus, Kæmner. Fredrikshald.
Omsted, A., Proprietær. Grue.
Onsum, O., Kjøbmand. Kristiania.
Oppen, M., Kjøbmand. Thjødling.
Opsahl, J., Toldkasserer. Østerrisør.
Ording, J. F., Adjunkt. Drammen.
Osmundsen, J. M., Skolelærer. Farsund.
Ottesen, A., Arkitekt. Kristiania.
Ottesen, O., Sorenskriver. Vaage, Gudbrandsdalen.
Ottesen, P. W., Sorenskriver. Askim.
*Oxholm, Kand. fil. Rosenfeldt ved Vordingborg.

Parelius, M. H., Sagfører. Bodø.
Parelius, N. R., Korpslæge. Throndhjem.
Parelius, R. B., Kjøbmand. Kristianssund.
Parnemann, J. C. C., Kjøbmand. Porsgrund.
Paulsen, Kand. jur. Vadsø.
Paulsen, J., Kjøbmand. Throndhjem.
Paulsen, P. A., Lærer. Kristiania.
Peacock Brothers. Sunderland.
Pedersen, S., Klokker. Drammen.
Pedersen, V., pers. Kapellan. Vestre Thoten.
*Petersen, Postinspektør. Kjøbenhavn.
Petersen, A., Byskriver. Kristiania.
Petersen, C., Boghandler. Kristiania.
Petersen, C. F., Kand. jur. Kristiania.
Petersen, Eilif, Maler. Kristiania.
Petersen, J., Arsenals-Regnskabsfører. Kristiania.
Petersen, K., Stud. filol. Kristiania.
Petersen, M. Smith, Skibsreder. Falkensten ved Horten.
Petersen, P., Konsul. Kristiania.
Pettersen, A., Frisør. Bergen.
Pettersen, C. M., Landhandler. Lærdal.
Piro, Andr., kgl. Fuldmægtig. Kristiania.
Plahte, C., Justitssekretær. Kristianssand.
Platen, C. von, Baron. Stockholm.
Platou, C., Sagfører. Bergen.
Platou, C. N. S., Borgermester. Bergen.
Platou, F. C. S., Sorenskriver. Nes, Romerike.
Platou, P., Kjøbmand. Kristiania.
*Ploug, Carl, Redaktør. Kjøbenhavn.
Prydz, Kjøbmand. Throndhjem.
Prytz, E. H., Kopist. Kristiania.

Qvam, A., Højesterets-Advokat. By ved Stenkjær.

Raabe, Halfdan. Kristiania.
Randers, M., Distriktslæge. Aalesund.
Rasch, A. D., Overretssagfører. Kristiania.
Rasch, G., Læge. Fredrikshald.
Rasch, J., Kand. jur. Kristiania.
Rasch, J. H., Kammerherre. Kristiania.
Rasch, J. L., Overretssagfører. Fredrikshald.
Rasch, O. C., Sogneprest. Hafslo.
*Rasmussen, Justitsraad, Bankdirektør. Kjøbenhavn.
*Rasmussen, Musikus. Kjøbenhavn.
Reehorst, W., Overlærer. Bergen.

Regenburg, Etatsraad, Stiftamtmand. Skanderborg.
Reiersen, K., Boghandler. Mandal.
Reimers, H. F., Kand. jur. Kristiania.
Reimers, Henr., Kjøbmand. Bergen.
Rested, fhv. Sorenskriver. Mandal.
Reymert, Thorn, Kjøbmand. Mandal.
Richter, J. C., Major. Kristiania.
Richter, O., Sorenskriver. Nordfjord.
Riddervold, A., Sogneprest.

Rieck, A., Løjtnant. Stockholm.
Rieck, F., Kand. jur. Kristiania.
*Rieffesthal, Kand. farm. Kjøbenhavn.
*Rigsarkivets Bibliothek. Kristiania.
Riis, C. P., Kand. filos. Tersøen, Kvindhered.
Riisnæs, E. A., Kirkesanger. Lindaas.
Ring, Ole, Sagfører. Drammen.
Ring, Th., Lensmand. Aasnes, Solør.
Rode, K. T., pers. Kapellan. Stjørdalen.
Rogstad, T., Foged. Kvam, Gudbrandsdalen.
Rolfsen, J., Student. Bergen.
Rolfsen, N., Kand. filos. Kristiania.
Roll, Ferd., Sorenskriver. Bolsø.
Roll, Oluf, Havnedirektør. Kristiania.
*Rosendahl, O., Premierløjtnant. Kjøbenhavn.
*Rosendal, Højskoleforstander. Vinding ved Veile.
*Rosenørn, Kammerherre, Amtmand. Randers.
Roshauw, K., Kand. jur. Kristiania.
Ross, Em., Kand. mag. Bergen.
Rostad, J., Postexpeditør. Hammerfest.
Rostad, O. Arendal.
Ruge, C., Kammerherre, kgl. Fuldmægtig. Kristiania.
Rummelhoff, Skibskaptejn. Kristiania.
Rye, M. A., Sorenskriver. Hønefos.
Rye, N. M., Amtmand. Bergen.
Rygh, E., Expeditions-Sekretær. Kristiania.
Rygh, K., Adjunkt. Throndhjem.
Rygh, O., Professor. Kristiania.
Rynning, B., fhv. Sogneprest. Kongsvinger.
Ræder, G., Generalmajor. Kristiania.
*Ræder, J. G. F., Kand. jur. Kjøbenhavn.
Rønneberg, C., Sagfører. Aalesund.
Rønneberg, R., Kjøbmand. Aalesund.
Rønning, C., Kand. jur. Throndhjem.
Rønning, J., Kand. theol. Stenkjær.
Røyem, F., Lensmand. Øre ved Moss.

Salicath, Fr., Kand. jur. Kristiania.
Salomonsen, C., Overretssagfører. Kristiania.
Samson & Wallin, Boghandlere. Stockholm.
Sandberg, J., Pastor. Bergen.
Sanne, A. M., Prokurator. Aalesund.
Sars, J. E., Universitets-Stipendiat. Kristiania.

Schaaning, F. F., Sorenskriver. Throndhjem.
Schanke, Sogneprest. Hadsel.
Schavland, A., res. Kapellan. Throndhjem.
*Scheel, A. W., Bureauchef. Kristiania.
Scheel, J. C., Byrets-Assessor. Kristiania.
*Scheel, V., Kammerherre, Overrets-Assessor. Kjøbenhavn.
*Schiern, F., Professor. Kjøbenhavn.
Schirmer, Herman M., Arkitekt. Kristiania.
Schive, Chr., kgl. Fuldmægtig. Kristiania.
Schive, C. J., Toldinspektør. Stavanger.
Schjelderup, G., Byskriver. Bergen.
Schjelderup, G., pers. Kapellan. Indhered.
Schjøth, H., Kand. mag. Kristiania.
Schjøtt, Fr., Kand. jur. Kristiania.
Schjøtz, J., Kand. jur., Forstassistent. Throndhjem.
Schmidt, B., Kand. mag. Kristiania.
Schmidt, B., Kaptejn. Rissen.
Schmidt, Fr., Kand. jur. Kristiania.
Schmidt, Rud. F. Throndhjem.
*Schmidt, Valdemar, Professor. Kjøbenhavn.
Schnitler, Chr., Lærer. Kristiania.
Schnitler, M., Overlærer. Aalesund.
Schram, J., Stud. filol. Kristiania.
Schreiner, P., sen., Kjøbmand. Kristiania.
Schroeter, J., kgl. Fuldmægtig. Kristiania.
Schrøder, A., Kaptejn. Stenkjær.
Schrøder, H., Skolebestyrer. Kristiania.
Schrøder, O., Overretssagfører. Arendal.
Schult, A., Agronom. Ytterøen.
Schultz, Ths., Læge. Verdalen.
Schultze, H., Sagfører. Aasnes, Solør.
Schübeler, F. C., Professor. Kristiania.
Schüren, W. L., Konsul. Throndhjem.
Schwartz, J. J., Stadshauptmand. Drammen.
Schwartz, Th., Grosserer. Fredriksstad.
Schweigaard, C. H., Høiesterets-Advokat. Kristiania.
Schwenzen, Ph., Lensmand. Hasvik.
*Schøler, Kammerherreinde. Moegaard ved Odense.
Schønning, Telegrafist. Arendal.
Segelcke, L. H., Statsraad. Kristiania.
Segelke, A., Bureauchef. Kristiania.
Seim, G. M., Gaardbruger. Vors.
Selboe, J., Gaardbruger. Skedsmo.
Selmer, P. M., Distriktslæge. Fosen.
Selskabet „Den gode Hensigt." Bergen.
Sem, G., Bureauchef. Kristiania.
Semb, K., Student. Kristiania.
Sibbern, C., Amtmand. Moss.
Sibbern, C., Politiassistent. Kristiania.
Sibbern, G. C., Statsminister. Verne Kloster.

*Sigurdson, Jon, Arkivar. Kjøbenhavn.
Skarphol, N., Lærer. Throndhjem.
*Skjelderup, J., fhv. Postmester. Kristiania.
Skjoldborg, J. G., Expeditions-Sekretær. Kristiania.
Skridshol, A. J., Stud. filos. Kristiania.
Slagsvold, L., Gaardbruger. Østre Thoten.
Smidth, I. M., Oberstløjtnant. Hamar.
Smit, P., Stiftamtmand. Bergen.
*Smith, C. N., Provst. Lunde ved Odense.
Smith, Th., Politimester. Sarpsborg.
Smitt, J., Sogneprest. Hammerfest.
Soelberg, Ev., Byskriver. Throndhjem.
Solberg, J., Ingeniør. Kristiania.
Sollied, H. O., Forvalter. Bergen.
Sommer, Læge. Nakskov, Laaland.
Sommerschield, H. J. L., Kaptejn. Verdalen.
Spangelo, R., Lensmand. Aardal.
Sparre, G. A., Excellence, Greve. Stockholm.
Sparre, J., Distriktslæge. Strandebarm.
Spørck, A., Kadet. Kristiania.
Stabel, P. L., Overretssagfører. Kristianssand.
Stabell, G., Stud. theol. Kristiania.
*Stabell, Halvard, Gaardbruger. Askim.
Stabo, O., Gaardbruger. Østre Thoten.
Staff, Kr. A., Boghandlerfuldmægtig. Throndhjem.
Stang, A., Sorenskriver. Arendal.
Stang, Chr., Konsul. Fredrikshald.
Stang, E., Højesterets-Advokat. Kristiania.
Stang, F., Statsraad. Kristiania.
Stang, Th., Marineløjtnant. Borregaard.
Stang, W., Kand. jur. Kristiania.
Stav, H., Skolelærer. Throndhjem.
Stav, John. Throndhjem.
Stavanger tekniske Forening.
Steen, A., Kand. jur. Kristianssand.
Steen, C. J., Lensmand. Lurø.
Steen, C. O., Sindssygeasyl-Forstander. Throndhjem.
Steen, D., Fabrikant. Kristiania.
Steen, J., Sagfører. Vaagen.
Steen, J. W. C., Rektor. Stavanger.
*Steenstrup, J., Kand. jur. Kjøbenhavn.
Stenersen, A., Bureauchef. Kristiania.
Stokkeland, C. R., Gaardbruger. Vestnes.
Storaker, Joh. Th., Lærer. Søgne.
Storm, E., Kand. jur. Kristiania.
Storm, Fr., Sogneprest. Throndhjem.
Storm, G., Kand. mag. Kristiania.
Storsteen, H. J., Gaardbruger. Haugesund.
Strand, A. M., Gaardbruger. Sigdal.
Stranger, Plade, Skibsreder. Kristiania.
Strøm, Løjtnant. Kristiania.
Strøm, B. C., Kand. jur. Vaage, Gudbrandsdalen.
*Strøm, C. A., Lensmand. Throndenes.

Strøm, Chr., Kand. filos. Kristiania.
Strøm, F., Sagfører. Moss.
Strøm, U., Prest. Kristiania.
Strømsted, S., Skræder. Tromsø.
Stub, H. J. B., Sogneprest. Nesne, Helgeland.
Stub, J. C., kgl. Fuldmægtig. Kristiania.
Stub, P. J., Foged. Ullensaker.
*Studenterforeningen i Kjøbenhavn.
Studentersamfundets Bibliothek. Kristiania.
Sudmann, F., Foged. Førde.
Sundt, A., Postbetjent. Kristiania.
Sundt, E., Sogneprest. Ejdsvold.
Svanøe, Chr., Gaardbruger. Kinn.
Svendsen, H., Lærer. Thjødling.
Sverdrup, H. U., Sogneprest. Balestrand.
Sverdrup, J., Bankdirektør. Aker.
Sverdrup, J., Sagfører. Arendal.
Stebøe, T., Skolelærer. Ekersund.
Sæhlie, A., Verkseejer. Vang, Hedemarken.
Sæther, P. A., Kirkesanger. Skogn.
Sæther, Th. E. Throndhjem.
Søderwall, K. F., Docent. Lund.
*Sødring, E., Stud. mag. Kjøbenhavn.
Sødring, J. T., Læge. Aalesund.
Søegaard, P. M., kgl. Fuldmægtig. Kristiania.
Sømme, J., Konsul. Stavanger.
Sønderaall, A., Student. Kristiania.
Sønstehagen, Ole, Gaardbruger. Aamot, Østerdalen.
Sørensen, Kjøbmand. Fredriksstad.
Sørensen, J., Kand. jur. Kristiania.
Sørensen, S., Stud. theol. Kristiania.
Sørenssen, A., Kand. jur., Gaardbruger. Rygge.
Sørenssen, C., Postexpeditør. Kristiania.
Sørenssen, Chr., kgl. Fuldmægtig. Kristiania.
Sørenssen, N. E., Sorenskriver. Tønsberg.
Sørenssen, N. J., Student. Kløften, Ullensaker.

*Tang, C. N., Konferentsraad, Justitiarius. Viborg.
von Tangen, Chr., sen., Kjøbmand. Bergen.
Taraldsen, Kirkesanger. Hviteseid.
Taubøll, C. G., Postbetjent. Kristiania.
Thaasen, J., Gaardbruger. Aker.
Thams, T., Stud. med. Kristiania.
Tharum, J., Kjøbmand. Throndhjem.
Thaulow, Chr., Konsular-Agent. Throndhjem.
Thaulow, H. H., Sorenskriver. Laurvik.
*Theisen, K., Kand. mag. Kjøbenhavn.
Thesen, A., Sagfører. Stavanger.
Thesen, M., Sagfører. Arendal.
Thilesen, P. C. F., Læge. Kristiania.
Thilesen, Th., Toldbetjent. Drammen.
Thjøme, H. J., Voldmester. Kristiania.
Thokle, O., Telegrafist. Aalesund.
Thomesen, O., Byrets-Assessor. Kristiania.
Thomle, A., Højesterets-Assessor. Kristiania.
Thoresen, J. H., Bureauchef. Kristiania.

Thorne, C. A., Stadshauptmand. Moss.
Thorp, A. C., Postexpeditør. Kristiania.
Thorsen, O., Lensmand. Jælse.
*__Thrap__, D., pers. Kapellan. Bergen.
*__Thrige__, S., Professor. Kjøbenhavn.
Throndhjems Kathedralskoles Bibliothek.
Thrøndernes Ungdomsforbund. Throndhjem.
Thue, E., Toldinspektør. Kristianssund.
Thuesen, J., Politimester. Laurvik.
Thurmann, B., Provst. Tønsberg.
Tillisch, C. F., Byrets-Assessor. Kristiania.
Timmermann, Th. P., Provst. Vefsen.
Tischendorff, Gottlieb, Kand. theol. Lærdal.
Tonning, A., Gaardbruger. Stryn.
Tonning, M. D., Løjtnant. Bergen.
Torp, H., Ingeniør. Kristiania.
Trampe, A., Greve, Amtmand. Throndhjem.
Tranaas, V., Student. Kristiania.
Trap-Meyer, Arkitekt. Kristiania.
Treschow, F., Kammerherre, Jernverksejer. Laurvik.
Treschow, M., Jernverksejer. Laurvik.
Treschow, P., Sagfører. Laurvik.
*__Trier__, Ludvig, Kand. fil. Kjøbenhavn.
Tromsø Læseselskab.
Tromsø Skolelærerforening.
Trøan, M., Skolelærer. Kristiania.
*__Tuxen__, N. E., Direktør ved Orlogsværftet. Kjøbenhavn.
Tvethe, M. B., Overretssagfører. Kristiania.
Tybring, H. H. E., Sogneprest. Vaaler.
Tyrholm, J., Kontorist. Throndhjem.
Tyvold, A., Toldfuldmægtig. Aalesund.
*__Tønsberg__, Chr., Toldkasserer. Tvedestrand.
Tønseth, E. A., Dampskibsexpeditør. Throndhjem.

Uchermann, V., Student. Kristiania.
Udbye, M. A., Organist. Throndhjem.
Ueland, G., Lensmand. Hæskestad.
Ullmann, A., Kand. mag. Fredriksstad.
Ullmann, V., Kand. mag. Kristiania.
Undahl, W. F., Kaptejn. Ejd, Søndhordland.
Undset, Jngvald, Student. Kristiania.
Unger, C., Kand. jur. Kristiania.
Unger, C. R., Professor. Kristiania.
Universitetet i Wisconsin.
Universitets-Bibliotheket i Kjøbenhavn.
Universitets-Bibliotheket i Kristiania.
Urbye, C. A., Sagfører. Fredrikshald.
Utne, B. A., Lensmand. Tysnes.
Utne, Hans H. Ullensvang.

Waalen, John, Gaardbruger. Gausdal.

*Vallø, V., Overretsprokurator. Kjøbenhavn.
Walnum, A. H., Sagfører. Thjøttø.
Walsøe, P., Kopist. Kristiania.
Wang, Carl, Bogholder. Kristiania.
Wang, D. R., Handelsbetjent. Aalesund.
Wang, H. S., Kjøbmand. Kristiania.
Wang, J., Lensmand. Alstadhaug.
*Warmuth, C., jun., Musikhandler. Kristiania.
Wedel-Jarlsberg, H., Baron af, Jernverksejer. Bærum.
*Vedeler, G. F., Ingeniørløjtnant. Arendal.
*Wegener, C. F., Konferentsraad, Geheimearkivar. Kjøbenhavn.
Weibull, M. J., Adjunkt. Lund.
Weidemann, C., kgl. Fuldmægtig. Kristiania.
Weidemann, F., Læge. Hamar.
Weisse, J. P., Adjunkt. Fredrikshald.
Weisser, J. A., Kand. jur. Kristiania.
Weltzin, G., Sagfører. Stavanger.
*Vemmetofte Klosters Bibliothek. Danmark.
Werner, C., Bogtrykker. Kristiania.
Wesenberg, H., Kand. mag. Kristiania.
Wesenberg, J., Forstander. Bergen.
Wessel-Berg, A., Sorenskriver. Kongsvinger.
Vetlesen, Jac., Byfoged. Arendal.
Wettergreen, O. M., Sorenskriver. Hvitesejd.
Wexels, H. M. L., pers. Kapellan. Aure.
Wexelsen, H., Skolebestyrer. Throndhjem.
Weydahl, E., Postfuldmægtig. Kristiania.
Wiborg, T. J., Kjøbmand. Brevik.
VidenskabernesSelskab.Throndhjem.
Wiese, S., Grosserer. Fredrikstad.
Wigersund, N., Landhandler. Modum.
Wiingaard, H. A., Konsul. Bergen.
*Willer, M., Varemægler. Kjøbenhavn.
Winge, A., Børskommissær. Kristiania.
Winge, Rud., Agent. Kristiania.
Winsnes, P., Stiftsprovst. Hamar.
Winter-Hjelm, K. A., Redaktør. Kristiania.
Winther, Th., Kand. mag. Kragerø.
Wisløff, Elise, Frue. Bergen.
Vogt, A., Overretssagfører. Farsund.
Vogt, C. J., Oberstløjtnant. Kristianssand.
Vogt, Fredr., Læge. Tvedestrand.
Vogt, J., Jngeniør. Kristiania.
Vogt, L., Toldinspektør. Fredrikshald.
Vogt, N., Statsraad. Kristiania.
Vogt, P. H., Overlæge. Bergen.
Vogt, Volrath, Overlærer. Kristiania.
Volckmar, Fr., Kjøbmand. Kristianssund.
*Wold, Ragna, Frøken. Danmark.
Volden, J., Telegrafstations-Bestyrer. Sannesøen.
Wolff, F. C., Skoledirektør. Kristianssand.

Wolff, J. H., Kopist. Kristiania.
Voll, J. M., Stud. theol. Kristiania.
***Worsaae**, J. J. A., Etatsraad. Kjøbenhavn.
Worsøe, C. N., Amtmand. Bodø.
Voss, C., Sagfører. Haugesund.
***Voss**, J. S., Provst. Ramnes.
Voss, V., Overlærer. Fredriksstad.
Woxen, C., Kand. jur. Kristiania.
***Wroblewsky**, Boghandler. Kjøbenhavn.
Vullum, E., Student. Kristiania.
Væringsaasen, Helge, Gaardbruger. Elverum.

Ziesler, E. H., Institutbestyrer. Kristianssand.

Östmark, A., Postbetjent. Kristiania.
Østvik, Chr., Kontorist. Throndhjem.
Øwre, H., Overtoldbetjent. Aalesund.
Øwre, P. L., Apotheker. Aalesund.

